

VOOR DE ...

. *CREATIEVELING*

. *ANALIST*

. *STUDENT*

. *DOCENT*

. *BELEIDSMAKER*

. *(ONDERWIJS) ONTWIKKELAAR*

. *FINANCIER*

. *GEBRUIKER*

. *MANAGER*

. *EIGENAAR*

. *ADVISEUR*

. *BOUWER*

. *CONSTRUCTEUR*

. *LEVERANCIER*

. *SLOPER*

. *AFVALVERWERKER*

. *DROMER*

. *DOENER*

. *DENKER*

. *REALIST*

. *IDEALIST*

VOOR IEDEREEN DIE GEÏNTERESSEERD IS
IN CIRCULARITEIT

INSPIRATIERAPPORT
CIRCULAIRE ECONOMIE

TGO

ICTCI

HANDEL

SV

VGG

ZDV

MTLM

ZWS

BEROEPSONDERWIJS • BEDRIJFSLEVEN

Op verzoek van de Tweede Kamer heeft het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan SBB gevraagd een effectieve aanpak te ontwikkelen met als doel meer aspecten van circulaire economie op te nemen in de opleidingseisen in het mbo. De aanleiding van deze opdracht is het Rijksbrede programma 'Nederland Circulair in 2050'.

Innovaties ontstaan uit andere denkpatronen en kruisbestuivingen tussen sectoren. Voor het realiseren van een circulaire economie, is het dan ook belangrijk dat alle betrokken partijen – van het bedrijfsleven tot het onderwijs – over eigen grenzen, kaders en sectoren heen kijken.

Dit inspiratierapport biedt handvatten die richting geven aan de transitie naar circulair beroepsonderwijs. De vijf thema's die hierbij centraal staan, onderbouwen we met inspirerende praktijkvoorbeelden, voortkomend uit literatuur en gesprekken met experts uit het werkveld. De beschreven thema's en voorbeelden maken de circulaire transitie inzichtelijker en 'praktisch', zodat u een juiste indruk krijgt van wat een sector zoal onderneemt.

Daarnaast bevat deze publicatie veel citaten en interviews van bevlogen experts uit het werkveld en het beroepsonderwijs. In de hoop iedereen, die meer wil weten over de transitie naar een circulaire economie, te inspireren om niet morgen, maar vandaag al aan de slag te gaan.

In dit inspiratierapport zijn alle acht sectorkamers uitgeschreven;

- 1) Techniek en gebouwde omgeving (TGO)
- 2) Handel
- 3) Voedsel, groen en gastvrijheid (VGG)
- 4) Mobiliteit, transport, logistiek en maritiem (MTLM)
- 5) ICT en creatieve industrie (ICTCI)
- 6) Specialistisch vakmanschap (SV)
- 7) Zakelijke dienstverlening en veiligheid (ZDV)
- 8) Zorg, welzijn en sport (ZWS)

NATURE AT THE HEART OF OUR DECISIONS

“ I’m often asked, ‘What is the one thing that would really make a difference?’
I don’t think there’s one single thing, we all live such different lives.
But there might be **one approach**, that could make a very big difference indeed.
I call it ‘rewilding the world’.
But in practical terms it means **putting nature at the heart of our decisions**.

*If we can move from viewing nature as something that is ‘nice to have’,
to seeing it as the **most fundamental factor in our civilisations’ survival**,
we would make decisions very differently to the way we do today.*

*From everyday choices about what we eat or how we use our money,
to the very big decisions about how we do business or govern ourselves.
The recovery of nature could be at the heart of humanity’s mission in the 21st century.
Because after all, we are a part of nature.*

Thank you.”

[David Attenborough](#) . Documentaire ‘A life on our planet’ . 2020

Voorwoord	3
Inhoud deel 1	5
Inhoud deel 2	7
3. Onderzoek	9
4. Circulair beroepsonderwijs	10
5. Definitie	14
6. Circulaire thema's	16
Beheer van grondstoffen optimaliseren	18
Circulair ontwerpen	19
Afvaltransitie	20
Ketensamenwerking	21
(Nieuwe) businessmodellen	22
Techniek en gebouwde omgeving	25
Beheer van grondstoffen optimaliseren	27
Circulair ontwerpen	36
Afvaltransitie	45
Ketensamenwerking	49
(Nieuwe) businessmodellen	54
Handel	59
Beheer van grondstoffen optimaliseren	61
Circulair ontwerpen	71
Afvaltransitie	77
Ketensamenwerking	82
(Nieuwe) businessmodellen	85
Voedsel, groen en gastvrijheid	89
Beheer van grondstoffen optimaliseren	91
Circulair ontwerpen	96
Afvaltransitie	100
Ketensamenwerking	109
Mobiliteit, transport, logistiek en maritiem	115
Beheer van grondstoffen optimaliseren	117
Circulair ontwerpen	130
Ketensamenwerking	136
(Nieuwe) businessmodellen	144

Ict en creatieve industrie	149
Beheer van grondstoffen optimaliseren	151
Circulair ontwerpen	163
Afvaltransitie	171
Ketensamenwerking	177
Specialistisch vakmanschap	181
Beheer van grondstoffen optimaliseren	183
Circulair ontwerpen	190
Afvaltransitie	197
Ketensamenwerking	201
(Nieuwe) businessmodellen	204
Zakelijke dienstverlening en veiligheid	209
Stand van zaken	211
Afvaltransitie	212
Ketensamenwerking	220
(Nieuwe) businessmodellen	227
Zorg, welzijn en sport	231
Stand van zaken	233
Circulair ontwerpen	234
Afvaltransitie	238
7. Expertlijst	246
8. Bronnenlijst	248
9. Citaten inspiratiepunten	249

HET INSPIRATIERAPPORT

Start: deskresearch en diepte-interviews

Om inzichtelijk te krijgen wat circulaire economie inhoudt en wat er speelt in de maatschappij, hebben we gebruik gemaakt van deskresearch, door zowel online- als offlinebronnen te raadplegen. De hieruit vergaarde informatie vormde de input voor onze diepte-interviews met experts uit het onderwijsveld, bedrijfsleven en van diverse betrokken partijen, zoals brancheorganisaties. Deze experts zijn aangedragen vanuit de secretarissen van elke sectorkamer en waar nodig door adviseurs praktijkleren. Achter in het inspiratierapport zijn alle deelnemende experts vermeld.

Vervolg: inzichten

De ene sector is goed op weg om circulaire processen te integreren in de werkprocessen, terwijl de andere die aansluiting minder gemakkelijk weet te vinden. Uit het onderzoek komen duidelijke verschillen naar voren binnen de sectoren in het algemeen en de marktsegmenten in het bijzonder. In het licht van deze transitie is het dan ook interessant om te zien welke innovaties een rol spelen binnen andere sectoren. Die inzichten kunnen inspiratie bieden voor nieuwe processen, werkwijzen of samenwerkingsverbanden.

Juist samenwerken is essentieel om impact te maken binnen de circulaire economie. Denk hierbij zowel aan samenwerken binnen een eigen bedrijf als aan samenwerken met bedrijven uit andere sectoren. En denk binnen het onderwijsveld aan samenwerkingen tussen studenten vanuit diverse opleidingen.

Uiteindelijk vraagt de transitie om een moment van uitzoemen vanuit het beroep dat de toekomstige student gaat beoefenen. Circulaire economie is niet zozeer zichtbaar in afzonderlijke taken, maar in het geheel van de keten waarvan de medewerker onderdeel is.

Inhoud: sectoren en thema's

Allereerst besteden we op pagina 10 aandacht aan de inspiratiepunten die experts hebben aangedragen voor in het werkveld. Daarna komt het begrip circulaire economie aan bod, op pagina 14 waarna een beschrijving volgt van hoe de transitie zich verhoudt rondom duurzaamheid.

Vervolgens presenteren we de vijf centrale thema's, op pagina 16 tot en met 22, en maken we – van pagina 27 tot en met 244 – de verbinding met de innovaties binnen de acht sectoren;

- 1) Techniek en gebouwde omgeving (TGO)
- 2) Handel
- 3) Voedsel, groen en gastvrijheid (VGG)
- 4) Mobiliteit, transport, logistiek en maritiem (MTLM)
- 5) ICT en creatieve industrie (ICTCI)
- 6) Specialistisch vakmanschap (SV)
- 7) Zakelijke dienstverlening en veiligheid (ZDV)
- 8) Zorg, welzijn en sport (ZWS)

Daarna volgt de opsomming van de gesproken experts (op pagina 246) en daarna de bronvermelding, op pagina 248.

Het inspiratierapport bestaat dan ook uit acht sectoren, gekoppeld aan de vijf thema's die de circulaire economie omvatten.

Ter lering en inspiratie is het interessant om ook de thema's uit andere sectoren onder de loep te nemen, in het licht van circulariteit.

Gemakkelijk navigeren door document

Om gemakkelijk door het inspiratierapport te navigeren, zijn meerdere onderdelen **klikbaar** gemaakt. Die zijn te herkennen aan dit icoon.

Klik

Klik op de naastgelegen tekst of afbeelding en lees direct verder op de pagina waarnaar het onderdeel verwijst.

Via het **klikbare grijze bolletje** rechtsboven op de pagina kunt u vanuit elke pagina terugkeren naar de inhoudsopgave, om vanuit daar naar nieuwe hoofdstukken te schakelen.

INSPIRATIEPUNTEN

Toekomstige beroepsbeoefenaar

De gesprekken met diverse experts maakten ons duidelijk dat er verschillende ideeën bestaan over de invulling van circulariteit in het beroepsonderwijs. Deze ideeën zijn samengevoegd tot vier inspiratiepunten. Juist voor de aankomende generaties is het van belang om te kijken hoe zij deel uit kunnen maken van de transitie naar een circulaire economie. Deze inspiratiepunten kunnen helpen concrete stappen te maken. De overige citaten in relatie tot de inspiratiepunten kunt u lezen op pagina 249.

“Wij moeten deze planeet niet goedmaken voor de nieuwe generatie. Wij moeten een goede generatie maken voor onze planeet. Mensen moeten het niet leren, maar ze moeten erover denken, het begrijpen en kunnen toepassen. Dat is wat ik probeer over te brengen aan de mensheid.”

Andres Fellenberg - The Green Scissors

*“Ik was via Reiswerk betrokken bij het beoordelen van een aantal mbo-opleidingen. Het viel mij op dat onder de studenten geen enkele bewustwording bestond over het duurzaamheidsaspect in hun opdrachten. Dat miste ik, terwijl opleidingen circulariteit zeker in het curriculum moeten meenemen. Dan pas creëer je bewustwording. Bij docenten is vaak de kennis ook niet aanwezig, die doen het al jaren zoals ze het doen, maar dat past niet meer bij de huidige tijdsgeschiedenis. Het moet genormaliseerd worden. Duurzaamheid moet onderdeel uitmaken van elk vakgebied. Scholen zouden eventueel externe expertise kunnen inwinnen om de kennis in huis te halen. **Het kan niet zo zijn dat er in 2025 studenten zijn die niet weten wat duurzaamheid is** en hoe ze dit thema kunnen integreren in hun productaanbod richting klanten.”*

Gerben Hardeman - ANVR

1. Bewustwording

‘Hé, hoe circulair is mijn leven?’

Het bewustzijn van de studenten vergroten, is noodzakelijk om de circulariteit een plek te geven in het beroepsonderwijs. De studenten moeten zich eerst bewust worden van hun eigen gedrag en getriggerd worden om over dat gedrag na te denken. De werknemers van de toekomst moeten daarbij onder andere nadenken over hun gebruik van grondstoffen.

“Werkgevers verwachten in toenemende mate dat medewerkers zich bezighouden, in ieder geval binnen hun bedrijf, met nieuwe ontwikkelingen en allerlei innovaties. Creativiteit, ondernemerschap en weten wat er in de markt allemaal is, kan de mbo-student daarbij helpen. Ook in samenwerking met andere specialisten.”

Egbert Kunst - Coöperatie GroenWest

2. Aanleren onderzoekende houding

‘Hé, gebeurt dit wel duurzaam?’

Wat draagt werkelijk bij aan een circulaire economie? Het is belangrijk de student daarover te leren nadenken. Daarom is – naast het vergroten van het bewustzijn en de kennis van de student – ook het aanleren van een onderzoekende houding wenselijk. Studenten moeten leren om aan de binnenkant van de keten te kijken hoe die eruit ziet en op welke manier die keten voor verbetering vatbaar is. Ze moeten leren begrijpen wat de context is, die context analyseren en na de benodigde aanpassingen doorgronden wat er gebeurt. De studenten moeten opmerken “Hé, gebeurt dit wel duurzaam?” Ilse van Eekeren vertelt hoe studenten betrokken kunnen worden in de transitie naar een circulaire economie, waarin Céline Pessers de kans benoemt;

“We betrekken onderwijsinstellingen en studenten bij onze zoektocht naar nieuwe toepassingen voor oude treinonderdelen. Een mooi voorbeeld is de challenge die we samen met Provincie Noord Holland en het Hout en Meubileringscollege in Amsterdam organiseren. We challengen de studenten om een nieuwe bestemming te vinden voor oude treinzittingen.”

Ilse van Eekeren - NS

“Het is een kans om van de nieuwe generatie dé experts te maken die we hard nodig hebben.”

Céline Pessers - ABN AMRO

3. Kennisontwikkeling

'Hé, hoe werkt circulariteit in de praktijk?'

Rol van de student

Studenten kunnen tijdens de opleiding opdrachten uitvoeren waarin het gebruik en hergebruik van materialen en producten centraal staat. Denk aan het voorkomen van afval tijdens een ontwerp- en productieproces. Ze moeten weten wat er in het bedrijfsproces gebeurt rondom producten en grondstoffen.

“Studenten moeten leren hoe ze met afval moeten omgaan in hun bedrijf. Dat is nodig voor alle niveaus van de opleiding, van laag tot hoog. Hoe gaat de horeca om met afval? En hoe zit dat in de techniek- en transportsector? En hoe gaat men in de zorg om met gebruikte naalden en gebruikt verband? Wat doet de agrarische sector met bioafval? Dat soort dingen. Waste management is een belangrijk aandachtspunt voor studenten in alle sectoren.”

Kees Hoogendijk - CBM

“Ik verbaas mij wel dat onze stagiaires niet per se heel veel weten van het milieuprobleem, hoe staat het ervoor. Ze hebben dus wel ontwerpvakken gehad, maar daar komt circulariteit niet echt aan de orde. Het gaat misschien om het leren van de basisprincipes van de circulaire economie, bijvoorbeeld hoe krijg je het ontwerp en realisatieproces zo circulair mogelijk? Het opvallende is dat de stagiaires duurzaamheid heel belangrijk vinden, maar niet echt weten hoe ze het in de praktijk kunnen toepassen.”

Nout Kooij - vanPlestik

Rol van de docent

Wanneer studenten meer kennis moeten vergaren over de complexiteit van circulaire economie, is het ook belangrijk de docent mee te laten bewegen met de ontwikkelingen uit de praktijk. Docenten kunnen circulariteit in praktijkvraagstukken verwerken, zoals; ontwerp een kantoor met vijf stoelen, twee bureaus en plaatmateriaal op de vloer en bereken op www.insideinside.nl hoe je tot een zo'n laag mogelijke milieu-impact komt. Dan heb je een concrete opdracht, waardoor bewustwording ontstaat bij de docent en student. Ook het betrekken van het bedrijfsleven kan een bron van inspiratie en ideeën zijn.

“Ik ben ook een tijdje docent geweest. Ik heb onderwijs gegeven in de lineaire landbouw, dat was mijn opleiding. Dat kan absoluut niet meer. Een docent die voor de klas staat, moet aandacht geven aan het onderwerp kringlooplandbouw. Kennis over kringlooplandbouw begint al met het besef dat werken in zo'n bedrijf, betekent dat je inzicht hebt in de producten die naar jouw bedrijf toekomen én dat je inzicht hebt in waar jouw producten blijven.”

Thijs Cuijpers - Land- en Tuinbouworganisatie Nederland

“Er zijn zo veel inspirerende sprekers, ook in het bedrijfsleven, die het fantastisch zouden vinden om een groep docenten mee te nemen in de transitie waar ze in werken. Daar zou je ook een track aan kunnen verbinden, masterclasses kunnen doen. Zodat docenten de informatie mee kunnen nemen in hun vak. Daar moet je wel echt in investeren. En niet alleen maar zeggen: dit is nu een andere inhoud van de les, succes ermee, maar ook echt de student meenemen. Dan krijg je gepassioneerde leraren en studenten.”

Céline Pessers - ABN AMRO

4. Samenwerken

'Hé, hoe werkt circulariteit bij anderen?'

MBO & opleidingen

Samenwerken is cruciaal om impact te kunnen maken in de transitie naar een circulaire economie. Samenwerken binnen de bedrijven zelf, met bedrijven uit dezelfde sector en met bedrijven uit andere sectoren. Denk binnen het onderwijsveld aan samenwerkingen tussen studenten vanuit diverse opleidingen en werkdisciplines.

“Ik denk dat het belangrijkste is dat de mensen die ontwerpen, stoffen uitzoeken, patronen maken en samen onderdeel zijn van het hele productieproces op een andere manier gaan samenwerken. En dan zullen sommige mensen in bepaalde functies even uit hun eigen bubbelje moeten stappen om te zien wat er gebeurt buiten hun eigen werkveld. Wie dus bij de ontwerpafdeling zit, moet ook veel meer kennis opdoen over materiaal en productieprocessen. Dat zien we ook bij bedrijven gebeuren, zoals bij digitaal ontwerpen. Daar moeten mensen ineens met andere mensen uit andere functies gaan samenwerken en samen systemen ontwerpen.”

Rens Tap & Peter Koppert - Modint

“Bewustwording zou meer in het onderwijs terug moeten komen, de grote risico's, de samenhang. Want ook samenwerking moet terugkomen in het onderwijs. Biologie en economie ontmoeten elkaar nooit, maar die zijn intens met elkaar verweven. Hoe dat samenhangt en hoe belangrijk het is om anders te gaan denken, produceren en consumeren, daarvan doordrongen zijn, zou volgens mij ook al een heel belangrijk deel van het onderwijs kunnen zijn.”

Céline Pessers - ABN AMRO

MBO & bedrijfsleven

Naast samenwerkingen binnen het onderwijsveld is het belangrijk samen te blijven werken met het bedrijfsleven. Daar spelen de innovaties zich af. Studenten kunnen hierdoor praktijkgericht leren en kennis opdoen over de circulaire economie. Samenwerkingen kunnen, bijvoorbeeld, voorlichtingen zijn, of projecten met een vraag uit het werkveld. Ook kunnen studenten, dankzij de juiste kennis vanuit hun opleiding, een inspiratiebron vormen voor het werkveld.

“Bedrijven, kennis- en onderwijsinstellingen zijn allemaal bezig met kennisontwikkeling en opleiden. Door meer bij elkaar te kruipen om kennisontwikkeling te realiseren, gaan we echt slimmer worden. Mij maakt het niet uit of het vanuit onderwijs of bedrijfsleven komt. Het gaat erom dat we samen verantwoordelijkheid nemen voor opleiden.”

Cees Alderliesten - Deltalinqs

“Het is een soort 'on the fly proces' om onderwijs en bedrijfsleven bij elkaar te brengen. Je zal het uiteindelijk toch samen moeten doen.”

Eline Stuivenwold - Dutch Data Center Association (DDA)

'CIRCULA... WAT?!'

Circulaire economie is gemeente-, stad- en zelfs straatgebonden. Iedere situatie vraagt om een andere aanpak en dat kan de ontwikkeling naar een circulaire economie divers en ingewikkeld maken. Dat vraagt om andere toepassingsmogelijkheden. Niet door te kopiëren en te plakken, maar door bestaande voorbeelden aan te passen aan nieuwe situaties.

Elke discipline hanteert een andere definitie van een circulaire economie, waardoor er meerdere definities de ronde doen. De verscheidenheid aan definities maakt het moeilijker om circulariteit te concretiseren, meetbaar te maken en te integreren in, bijvoorbeeld, bedrijfs- en onderwijsvoeringen (Versnellingshuis Nederland circulair!, zonder datum, verder in dit rapport genoteerd als 'z.d.').

In het TNO-rapport 'Kansen voor de circulaire economie in Nederland' (2013) staat de volgende definitie, die we voor dit inspiratierapport als uitgangspunt hebben genomen;

“De circulaire economie is een economisch en industrieel systeem dat de herbruikbaarheid van producten en grondstoffen en het Herstellend vermogen van natuurlijke hulpbronnen als uitgangspunt neemt en waardevernietiging in het totale systeem minimaliseert en waardecreatie in iedere schakel van het systeem nastreeft.”

TNO

Naast de circulaire economie vinden meerdere transitieplaatsen rondom het milieu, zoals duurzaamheid, klimaatadaptatie en energietransitie. Het is soms onduidelijk hoe deze transitieplaatsen tot elkaar verhoudend zijn. Op de website van de circulaire maakindustrie (z.d.) staat kort en bondig beschreven hoe we hiernaar kunnen kijken;

“Circulariteit draagt bij aan een duurzamere wereld, maar niet alle duurzaamheidsinitiatieven dragen bij aan circulariteit. Circulariteit focust zich op kringlopen van grondstoffen, terwijl duurzaamheid breder betrekking heeft op mensen, de planeet en economie.”

Circulaire maakindustrie

“Circulariteit is geen doel op zich, maar een middel om een ander doel te bereiken. Het doel dat we nastreven, is een blijvend gezonde mkb-maakindustrie en daarmee welvaartsbehoud, zonder grondstoffen uit te putten of anderszins het milieu te belasten. We willen nog steeds op een snelle wijze naar Bali kunnen reizen, maar daar mag geen onomkeerbare schade voor onze planeet uit voortvloeien. Circulariteit kan hierin een middel zijn. Uit onderzoek blijkt bovendien dat circulair ondernemen een grote bijdrage levert aan het kosteneffectief vermijden van CO².”

Gerard Wyfker - Koninklijke Metaalunie

“Duurzaamheid heeft drie pilaren: milieu, economie en sociaal. Hoe vinden we een balans tussen deze drie? Alleen sociaal of alleen milieu is geen duurzaamheid, het is de combinatie van deze drie pilaren waar een duurzame samenleving op steunt. Denk aan hoe vuur ontstaat, zonder een van de drie elementen (zuurstof, brandstof en ontsteking) heb je geen vuur. Zo werkt het ook met duurzaamheid. Circulariteit is hierin gekoppeld aan milieuaspecten, water, afval, energie. Die vormen de basis van de circulaire economie, maar om circulariteit te verbeteren, moet je ook de economische en sociale aspecten betrekken. Hét sociale aspect is dat iedereen hieraan moet meewerken.”

Andrés Fellenberg - Green Partner

Podcast 'Broecast'

De verhoudingen tussen alle transitieplaatsen die met duurzaamheid te maken hebben, zijn ook voor jongeren soms lastig te volgen. Daarom zijn vier net afgestudeerde jonge vrouwen – Jet van Geen, Bodine van Styrum, Frederique Glazener en Juliette Westerink – de podcast 'Broecast' begonnen. Aan de hand van zeven thema's gaan ze in gesprek met duurzame pioniers over de kernontwikkelingen, uitdagingen en kansen binnen hun industrie. Jet, Bodine, Frederique en Juliette betrekken deze informatie vervolgens op het alledaagse leven van een individu.

5

CROSS-SECTORALE THEMA'S

CIRCULAIRE ECONOMIE

Nu we de definitie en context van circulaire economie scherper in beeld hebben, blijft de vraag: wat kunnen we hier nu mee? Voor dit onderzoek hebben we vijf thema's opgesteld die samen de essentie definiëren van een circulaire economie, want waar hebben we het precies over als je circulaire economie in steekwoorden zou moeten beschrijven?

De vijf thema's zijn gefilterd uit de R-ladder van het Planbureau voor de Leefomgeving (zie naastgelegen afbeelding) en uit de interviews met experts uit het werkveld. De R-ladder van het PBL bevat zes categorieën, die we voor dit onderzoek hebben gesegmenteerd naar de volgende vijf:

- 1) **Beheer van grondstoffen optimaliseren**
- 2) **Circulair ontwerpen van producten en/of diensten**
- 3) **Afvaltransitie**
- 4) **Ketensamenwerking**
- 5) **(Nieuwe) businessmodellen**

Alle categorieën vanuit de R-ladder zijn verwerkt in de vijf thema's, waaraan ketensamenwerking en nieuwe businessmodellen zijn toegevoegd. R2, R3, en R5 komen terug in 'Beheer van grondstoffen optimaliseren'. R1 en R4 komen terug in 'Circulair ontwerpen' en R6 komt terug in 'Afvaltransitie'.

De vijf thema's onderbouwen we, waar van toepassing, per sector met inspirerende praktijkvoorbeelden, voortkomend uit literatuur en gesprekken met experts uit het werkveld. Vanaf pagina 18 lichten we de vijf thema's verder toe.

“Je kunt vanuit de vijf thema's in actie komen, maar zorg ervoor dat er een goede activiteit 'onder hangt'. Dus als je kijkt naar circulair ontwerpen, kan een activiteit zijn; ontwerp een krukje dat goed in elkaar zit, maar zonder lijm, zodat je het nog uit elkaar kunt halen. Gaat het om materiaalgebruik, kijk dan eens of je andere soorten materiaal kan gebruiken. Ligt de focus op waste management, in combinatie met nieuwe businessmodellen, is het dan misschien mogelijk om producten te maken van restafval van school. Doe dat samen met leerlingen uit andere sectoren, dan heb je ook met ketensamenwerking te maken (een cross-over). Op die manier kun je de circulaire transitie binnen het onderwijs inkleden, door gerichte projectactiviteiten te ontwerpen die je koppelt aan de thema's.”

Kees Hoogendijk - CBM

PROCESINNOVATIE

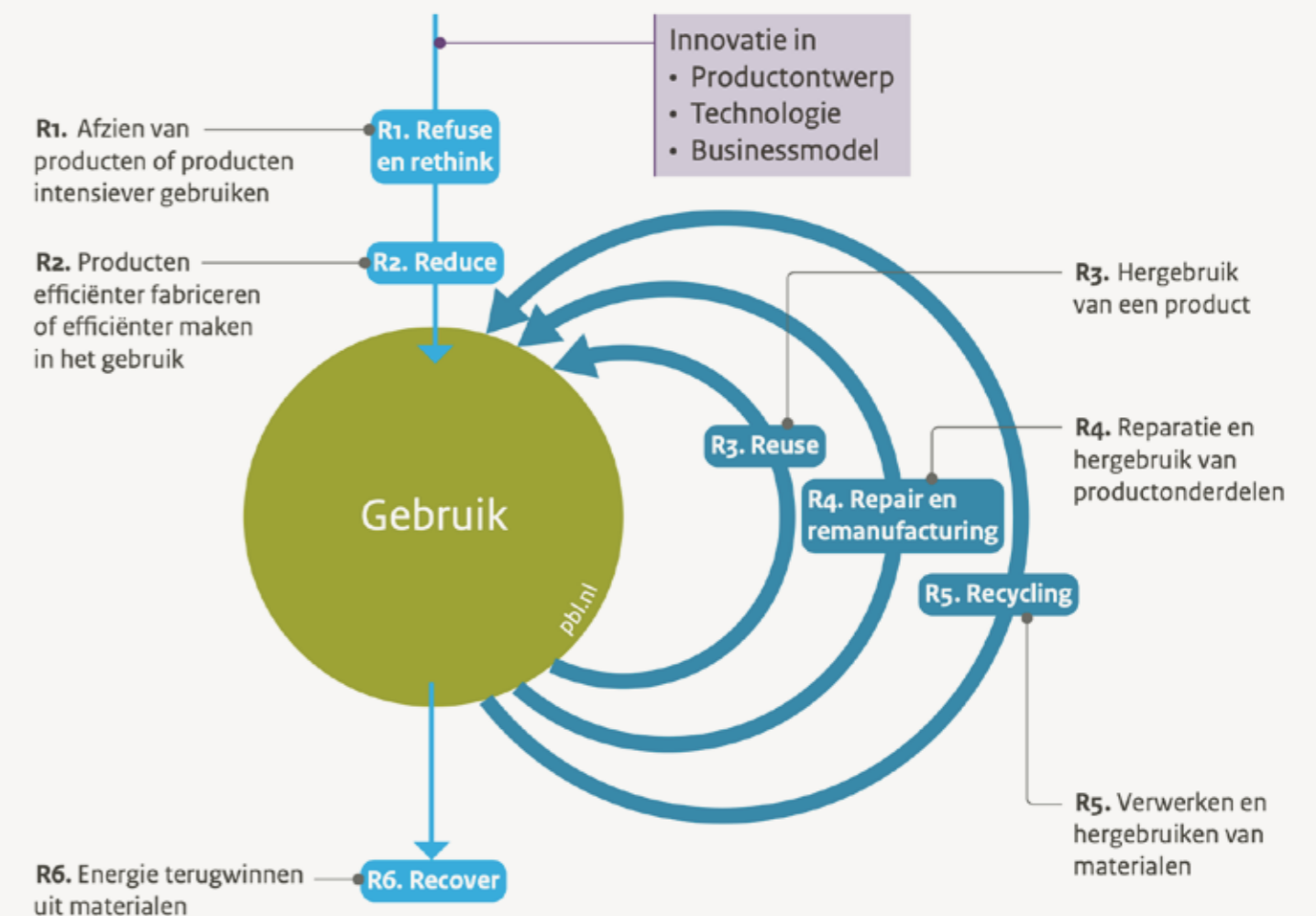
R-LADDER

Meerdere organisaties hebben modellen ontwikkeld om innovatie in het productieproces, technologie of een businessmodel te analyseren. Voor dit onderzoek zijn we uitgegaan van de 'R-ladder' van het Planbureau voor de Leefomgeving (Rood et al., 2019).

Dit model werkt van boven naar beneden uit welke stappen mogelijk zijn om een proces circulair te maken. Hoe hoger op de ladder (R1, R2), hoe minder extra materialen je nodig hebt. Minder extra materialen voorkomen extra grondstoffengebruik en zorgen zodoende voor minder belasting van het milieu; minder extra materialen blijft de

'beste' optie voor een goede circulaire economie. De opties onder aan de ladder (R5, R6) zijn de overweging waard wanneer in de eerdere stadia geen goede opties mogelijk waren.

Dit model schenkt alleen geen expliciete aandacht aan componenten als ketensamenwerking en verdienmodellen, die onze experts wel beschouwen als belangrijke componenten om de circulaire economie in kaart te brengen. Vandaar een 'herschreven' versie, uit de basis van de R-ladder met de vijf thema's als uitkomst.

Bron: PBL

BEHEER VAN GRONDSTOFFEN OPTIMALISEREN

THEMA 1

Niet alle grondstoffen zullen altijd voorradig zijn. Daarom is het noodzakelijk om op andere manieren vast te stellen wat met grondstoffen gebeurt en hoe het mogelijk is om een grondstof zo hoogwaardig mogelijk in de kringloop te houden. In een eenvoudige vorm kijken we dan naar 'reduce, reuse, recycle'.

Reuse is het hergebruik van (afgedankte) producten of onderdelen, zoals smartphones, door ze na het inzamelen te demonteren en te reviseren. Recycle is een product opnieuw transformeren tot een ruw materiaal om te verwerken in een nieuw materiaal, zoals het recyclen van plastic flessen in een skateboard, of een 3D-geprinte stoel. Reduce is in het algemeen minder producten of grondstoffen gebruiken. Deze drie pijlers helpen het gebruik van grondstoffen zo hoogwaardig mogelijk in een kringloop te houden en grondstoffen, waar mogelijk, niet als afval achter te laten.

CIRCULAIR ONTWERPEN

THEMA 2

Niet alle producten en diensten zijn vormgegeven om stand te houden in een circulaire economie. Dit vraagt om een aanpassing in het ontwerp- en maakproces. Door vanaf het begin van een proces na te denken over hergebruik, reparatie, gebruik modulaire onderdelen of een ander productieproces, vergroot je de kans op een langer en hoogwaardiger bestaan van een product of grondstof in de kringloop. Zoals de Fairphone, die reparateurs uit elkaar kunnen wanneer ze losse onderdelen moeten vervangen. Ander voorbeeld is een flexibel slaapabonnement om een duurzaam matras te leasen, zodat het bedrijf eigenaar blijft van het matras en dat product aan het eind van het gebruik kan recyclen tot isolerende of geluiddempende interieuroepassingen.

AFVALTRANSITIE

THEMA 3

Binnen een circulaire economie is afval een grondstof om nieuwe producten van te maken. Van fruitafval naar een nieuw soort leer, van oude matrassen naar woningisolatie en van oude autobanden naar snippers voor kunstgrasvelden. Wat eerder werd afgeschreven als onbruikbaar afval, kunnen bedrijven nu recycleren en opnieuw inzetten in een productieketen, waardoor het product of de grondstof langer in gebruik is en productonderdelen beter worden benut. Om die recycling mogelijk te maken, is het van belang de grondstofstromen en voorraden te volgen; wat de ene partij als afval overhoudt, kan een ander bedrijf verwerken als grondstof.

Tv programma 'De vuilnisman'

KRO-NCRV heeft een nieuwe zesdelige serie gerealiseerd over de bijzondere wereld van de afvalverwerking. Journalist Teun van de Keuken gaat op onderzoek uit.

“Nog niet eens zo heel lang geleden was afval een probleem waar we als maatschappij vanaf moesten. Nu is het een miljoenenbusiness geworden. Mooie praatjes spelen een grote rol. In 'De vuilnisman' ga ik onderzoeken hoeveel daarvan nu echt waar is.”

Teun van de Keuken

TGO

HANDEL

VGG

ICTCI

SV

ZDV

ZWS

KETENSAMENWERKING

THEMA 4

Om grondstoffen na het eerste gebruik zo goed mogelijk te kunnen hergebruiken, is het van belang bedrijven in bestaande en nieuwe productieketens te laten samenwerken. Zo ontstaan nieuwe allianties om doelen te bereiken. Daarbij is transparantie nodig om te zien wat elke partij overhoudt en wat een ander daarmee kan. Denk aan de restwarmte van datacenters voor het verwarmen van nieuwbouwwoningen.

Verder is het delen van kennis binnen en buiten de keten van belang om te voorkomen dat het wiel nog eens (of vaker) wordt uitgevonden. Een cross-sectorale blik zal hierin essentieel zijn. Dit betekent ook dat het van belang is om vast te stellen welke mensen in de keten betrokken zijn, zowel intern als extern. Het is belangrijk dat werknemers zich ervan bewust zijn in welk deel van de keten zij werken en wie voor of na hen met de product of dienst werken.

Podcast 'De keten is rond'

De circulaire economie zorgt voor een veranderende consument, technologie en partnership in de keten. Hoe dat er in de praktijk uit ziet, hoort u in de podcastaflevering 'De keten is rond' van De Ondernemer. Hierin bevaart Eldert Kuiken marketing director Ine Stultjens van Auping, Avantium-ondernemer Tom van Aken en boegbeeld van de chemiesector Emmo Meijer. Dit gesprek geeft een beeld van de vraagstukken uit de praktijk en weerlegt onduidelijkheden uit het bedrijfsleven.

TGO

HANDEL

VGG

MTLM

ICTCI

SV

ZDV

(NIEUWE) BUSINESSMODELLEN

THEMA 5

Wanneer producten langer in de kringloop aanwezig zijn en diensten anders worden ingericht om een circulaire economie te realiseren, heeft dit ook effect op het verdienmodel. Wanneer een producent eigenaar blijft van het product – om efficiënter te kunnen omgaan met grondstoffen – en verantwoordelijk blijft voor reparatie en onderhoud, is de stimulans groter om een kwalitatief beter product te produceren.

Neem als voorbeeld het blijvend betalen voor een bureaustoel. Het bedrijf dat de bureaustoel verleent, genereert extra inkomen door service- en reparatiekosten. Dat stimuleert niet alleen het bedrijf om de stoel of productonderdelen te hergebruiken, maar heeft ook effecten op de CO²-afdruk en het winnen van grondstoffen, omdat er minder producten hoeven te worden geproduceerd. Die circulariteit vraagt ook om een andere manier van inkopen.

Een ander voorbeeld is de intrede van de deeleconomie. De consument heeft geen eigenaarschap van een product, maar profiteert wel van de dienst die bij het product komt kijken. Het delen van producten maakt het mogelijk om minder producten te produceren. Met als resultaat dat de milieu-impact lager is en minder producten na kort gebruik worden weggegooid. Zoals het delen van gereedschap, dat vaak weinig gebruiksuren kent.

TGO

HANDEL

MTLM

SV

ZDV

1. BEHEER VAN GRONDSTOFFEN OPTIMALISEREN

TGO	ICTCI
Handel	SV
VGG	
MTLM	

2. CIRCULAIR ONTWERPEN

TGO	ICTCI
Handel	SV
VGG	ZWS
MTLM	

3. AFVALTRANSITIE

TGO	ICTCI
Handel	SV
VGG	ZDV
	ZWS

4. KETENSAMENWERKING

TGO	ICTCI
Handel	SV
VGG	ZDV
MTLM	

5. (NIEUWE) BUSINESSMODELLEN

TGO	SV
Handel	ZDV
MTLM	

TECHNIEK EN GEBOUWDE OMGEVING

TGO

1. BEHEER VAN GRONDSTOFFEN OPTIMALISEREN	27
2. CIRCULAIR ONTWERPEN	36
3. AFVALTRANSITIE	45
4. KETENSAMENWERKING	49
5. (NIEUWE) BUSINESSMODELLEN	54

TECHNIEK EN GEBOUWDE OMGEVING

TGO

MARKTSEGMENTEN;

- . AFBOUW EN ONDERHOUD
- . BOUW EN GESPECIALISEERDE AANNEMING
 - . HOUT EN MEUBEL
 - . INFRA
 - . METAAL EN METALEKTRO
- . PROCESINDUSTRIE EN LABORATORIA
- . TECHNISCHE INSTALLATIES EN SYSTEMEN

BEHEER VAN GRONDSTOFFEN OPTIMALISEREN

THEMA 1

KORTE BESCHRIJVING

Een circulaire economie is gericht op het optimaal inzetten en hergebruiken van grondstoffen en producten. Dat wil zeggen: grondstoffen worden steeds gebruikt in toepassingen met de hoogste waarde voor de economie en de minste schade voor het milieu (SER, 2016). Binnen de sector 'Techniek en gebouwde omgeving' zijn de ontwikkelingen goed te segmenteren aan de hand van Reduce, Reuse en Recycle uit de R-ladder (zie pagina 16).

1. Reduce; in het algemeen minder producten of grondstoffen gebruiken.
2. Reuse; het hergebruik van (afgedankte) producten of onderdelen, zoals smartphones, door ze na het verzamelen te demonteren en te reviseren.
3. Recycle; een product opnieuw transformeren tot een ruw materiaal om te verwerken in een nieuw materiaal, denk aan het recyclen van plastic flessen in een skateboard, of een 3D-geprinte stoel.

Per productieproces kan de verwerker vaststellen welke methode de meest geschikte toepassing is.

WAT VERANDERT ER

1. **Reduce & biobased**

Reduce gaat over het verminderen van het gebruik van kritische grondstoffen. Zo kun je ervoor kiezen om letterlijk minder (kritische) grondstoffen te gebruiken door, bijvoorbeeld, minder te produceren. Of je gebruikt andere biobased-grondstoffen, om de kritische grondstoffen te vermijden (Circulair.com, 2020).

Binnen de bouwsector zijn biobased en circulair bouwen bekende begrippen. Biobased bouwen betekent gebruikmaken van de efficiënte bouwmethode en materialen die de natuur al heeft ontwikkeld; denk aan bouwen met natuurlijke en hergroeibare materialen, zoals hout, en aan het gebruik van natuurlijke isolatiematerialen, zoals vlas en houtvezel.

Daarnaast kun je biobased-materialen inzetten om de kringloop bij circulair bouwen zo goed mogelijk te sluiten, bijvoorbeeld wanneer het ontwerp van een gebouw uit diverse blokken bestaat die na gebruik weer demonteerbaar zijn en hergebruikt kunnen worden. Wanneer hergebruik niet meer kan, is het mogelijk de verschillende materialen uit elkaar te halen en terug te brengen in de natuurlijke kringloop (Eco + Bouw, 2020).

“De eerste vraag die een opdrachtgever moet stellen: is het project eigenlijk wel nodig? Want hoe minder we bouwen, des te beter. Daarna kun je nadenken over de technische aspecten. Is er een oud gebouw in de buurt waaruit je materialen kunt halen? Welke biobased-materialen kun je gebruiken? Dus gebruik bij voorkeur een houten in plaats van een stalen constructie. En hoe maak je het ontwerp zo losmaakbaar mogelijk, zodat je het bij de sloop weer uit elkaar kunt halen?”

Elphi Nelissen - Transitieteam Circulaire Bouweconomie (Vos et al., 2020)

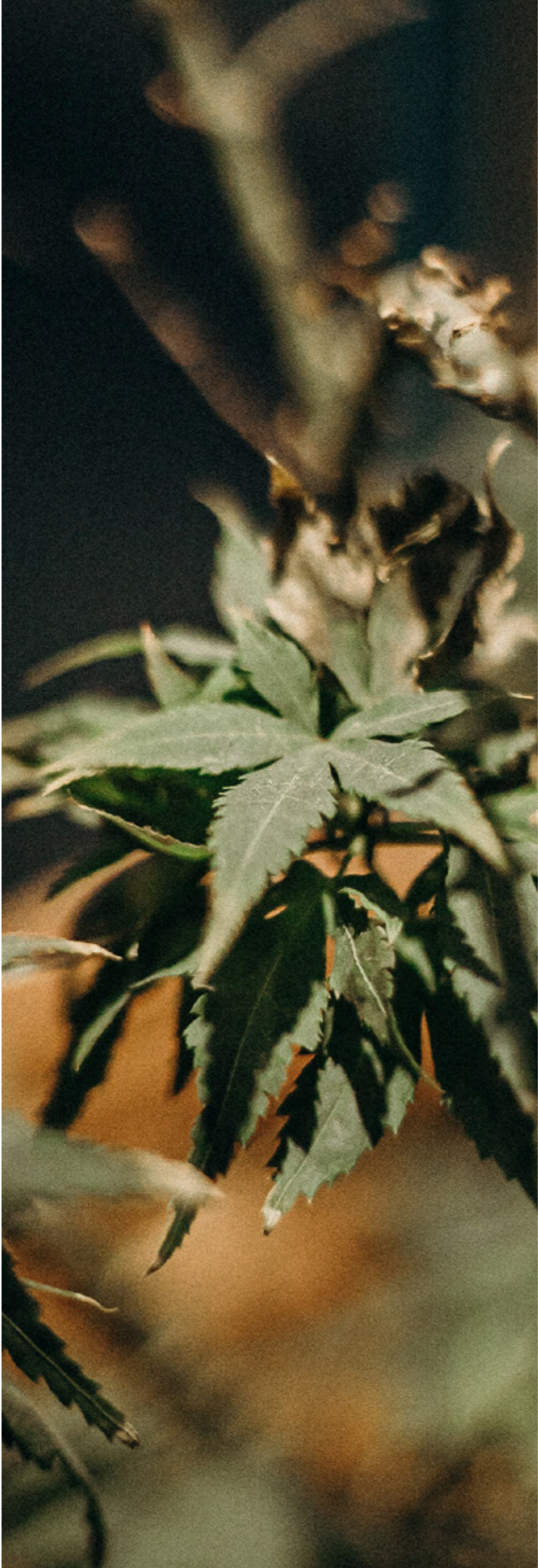
Het kan soms ingewikkeld zijn om inhoudelijke thema's als reduce, reuse of recycle te concretiseren en vervolgens te integreren in een werkwijze of productieproces. Daarom zijn praktijkvoorbeelden van belang.

“Bij een grote transitie is het belangrijk om voorbeelden uit de praktijk te bekijken. Bedrijven die bijvoorbeeld hennep willen gaan verwerken, moeten weten hoe. Architecten moeten het materiaal in handen krijgen en de bouwsector moet voorbeelden van constructieplannen hebben. Onbekend maakt onbemind.”

Chantal van Schaik - Holland Houtland

Bouw **Hennep**

Hennep, vlas en stro kunnen mooie, alternatieve grondstoffen zijn voor diverse partijen. Er vinden al experimenten plaats om snel en biobased te bouwen. In Ecodorp Boekel zijn in 2020 36 woningen gebouwd met kalkhennep als bouw materiaal – 90 procent hennep en 10 procent kalk – voor wanden, vloeren en daken; de sterke hennepvezels uit de houtachtige stam zijn in staat het karakter van hout, beton, plastic, steen en isolatie te imiteren. Wanneer de kalkhennep uithardt, wordt ook CO² opgenomen en blijft het materiaal ademen, waardoor het een vochtregulerende werking heeft (VPRO, 2020).

In Oude Pekela, Groningen, zijn de hennep telers en -verwerkers HempFlax en Dun Argo gevestigd. Zij hebben geavanceerde oogstmachines ontwikkeld die de verschillende bruikbare onderdelen van hennep van elkaar scheiden. Dun Argo heeft aangegeven duizenden hectares hennep te gaan telen. Naast telers en verwerkers zijn ook bouworganisaties betrokken, zoals Bouwgroep Dijkstra Draisma. Zij bouwen circulaire hoogbouw en volledig circulaire woonwijken (VPRO, 2020).

Hout

In 2020 zijn ook mooie projecten ontwikkeld waar houtbouw tot de verbeelding is gaan spreken. Zo heeft het 'TBI WOONlab' met zijn partners een modulair en circulair concept ontwikkeld; HOUTbaar (TBI, 2020). Het concept is in 2020 in twee prototypes uitgewerkt, het 'HOUTbaar HUIS' en de 'HOUTbaar LOFT' waarbij circulair en biobased bouwen centraal staat.

“Hout is een CO²-positief en hernieuwbaar bouw materiaal, geschikt voor échte systeembouw, waarbij je het hele huis volledig remontabel kan maken.”
Rudy van Gurp - TBI

Staal minder brandveilig

Daarnaast is hout, afhankelijk van het soort, erg sterk, brandveilig en makkelijk te bewerken. Om te beoordelen welk materiaal geschikt is voor de realisatie van een project, behoor je ook de technische levensduur van een materiaal mee te laten wegen, en wat nodig is om het materiaal voor realisatie in te kunnen zetten. Op die manier kun je in het keuzeprocess zowel naar hout als staal kijken. Allebei een sterk materiaal, maar staal is, bijvoorbeeld, minder brandveilig dan hout. Wanneer staal aan vuur onderhevig is, wordt het snel minder sterk, terwijl bij hout een beschermend en brandvertragend koolstoflaagje ontstaat. Staal moet dus gecoat te worden om het brandveilig te maken, wat weer resulteert in andere milieugevolgen. Bij elk project kun je vanuit diverse hoeken beoordelen welk materiaal het beste uit de 'test' komt, zowel qua milieu-, economische als sociale aspecten (Van Hulten, 2020).

TBI Woonbedrijven gaan
circulair met HOUTbaar

Techniek

Foam

Naast bouwmaterialen, zoals hout en hennep, zijn er ook ontwikkelingen voor isolatietoepassingen. In de biotechnologie zien we biobased-materialen die lijken op kurk en piepschuim, maar volledig composteerbaar en zeer brandveilig zijn, en een lagere ecologische voetafdruk hebben. Lokale biomassa-afvalstromen, zoals stro, riet en tomatenstengels, produceren het foam, via een natuurlijk fermentatieproces. Hierdoor is het mogelijk gebouwen gezonder te maken en het ontstaan van afval tijdens de productie in zijn geheel te voorkomen (Fairm, z.d.).

Vlas

Het vlas dat overblijft bij de productie van linnen, is een natuurproduct voor isolatiemateriaal, in plaats van kunststof. Polystyreen (de kunststof) is geen schaarse grondstof, maar in het gebruik wel schadelijker voor het milieu dan natuurlijke restproducten zoals vlas (Van Hulten, 2020).

Meetbaar maken

Innovaties rondom nieuwe grondstoffen, materialen en processen vragen om een kritische blik. Alleen dan is het mogelijk om te bepalen welke keuzes juist zijn binnen een circulaire economie. Het is van belang om vanaf de tekentafel te kijken welk materiaal of proces het beste toegepast kan worden en waar nog winst is te behalen. Egbert Kunst (Coöperatie GroenWest) merkt op dat het meetbaar maken van de impact van nieuw materiaal en de kosten voor het verwerken nog niet altijd duidelijk is.

Kunst beschrijft het voorbeeld van schapenwol als isolatiemateriaal. Mooi materiaal, dat goed als isolatiemateriaal kan dienen, maar het is ook arbeidsintensiever dan, bijvoorbeeld, steenwol; het stoot meer CO² uit en vergt meer onderhoud. Is dit dan uiteindelijk wel het beste materiaal?

“We zijn binnen Coöperatie GroenWest nu voornamelijk aan het kijken hoe we het gebruik van nieuwe materialen en processen kunnen meten. We moeten eerst kunnen vaststellen: zo gaan we het meten (dit is reëel), voordat we afspraken maken over wat mogelijk is. Iedereen is wel druk bezig, maar we weten nog niet altijd wat de werkelijke impact is. Als we dit niet kunnen afwegen, denk je goed bezig te zijn, maar is het uiteindelijk niet reëel.”

Egbert Kunst - Coöperatie GroenWest

Inside-inside

Binnen de interieurbranche heeft het bedrijf 'Inside-inside' een onafhankelijke, digitale tool ontwikkeld om de impact te berekenen van een interieur op het milieu. Deze tool berekent de ecologische voetafdruk van een product en presenteert de uitkomst in de productweergave. Na een onafhankelijke toets van de informatie die beschikbaar is per product, is de informatie ook te benutten in aanbestedingen en voor certificeringen.

“In één overzicht is te zien welke impact het interieur heeft en welke onderdelen die impact beïnvloedt.”
Inside-inside

2. Reuse

Reuse is gericht op het hergebruiken van (afgedankte) grondstoffen en producten in dezelfde vorm door een andere gebruiker (Circulair.com, 2020). Er zijn niet alleen meerdere ontwikkelingen in het hergebruik van kozijnen en binnenwanden, maar ook in het hergebruiken van meubels en water. Om te bepalen welke materialen en producten interessant zijn voor hergebruik, is het belangrijk om te kijken naar de waarde. TNO heeft in samenwerking met C2C ExpoLAB het rekenmodel 'Residual Value Calculator' ontwikkeld. Dit model geeft inzicht in de financiële restwaarde van een bouwproduct (TNO, 2019).

Bouw

Residual Value Calculator

Dit rekenmodel is gericht op het meten van factoren als grondstofprijzen, kwaliteit, losmaakbaarheid, transport en onderhoud- en reparatiekosten. Dit model maakt inzichtelijk wat de financiële restwaarde is, waardoor men aan het einde van de economische levensduur eerder kan kiezen voor hergebruik wanneer dit rendabel is. Het model is nu ontwikkeld voor het hergebruiken van binnenwanden uit kantoren. In de toekomst wordt het portfolio uitgebreid met andere bouwmaterialen, zodat het rekenmodel inzicht biedt in de daadwerkelijke restwaarde van de verschillende roerende, semi-roerende en wellicht ook onroerende goederen in een gebouw (TNO, 2019).

Binnenwanden

Van alle bouwdelen hebben binnenwanden een relatief hoge restwaarde aan het eind van hun functionele levensduur, maar ze worden vaak gesloopt. Een binnenwand bevat grondstoffen, zoals hout of beton, en bevat ook een waarde uit het productieproces, zoals vakmanschap, technologie en machinegebruik. Beide waarden zijn van belang om de financiële restwaarde te bepalen (TNO, 2019).

Een binnenwand is op twee manieren te herverwerken; 1) de wand laten slopen om de materialen vervolgens te verwerken tot houtsnippers voor de spaanplaatindustrie (recycling), of 2) demonteren van de elementen die opnieuw inzetbaar zijn (Reuse). Na het slopen van een wand, blijven de grondstoffen in de kringloop, maar gaat de waarde uit het productieproces verloren. Wanneer de vakman een wand demonteert, een laagje verf geeft en weer monteert tot een binnenwand, gaan beide waarden niet verloren en kan de wand nog tien jaar mee. Het rekenmodel maakt inzichtelijk welke methodiek het beste aansluit bij het herverwerken van een product of materiaal (TNO, 2019).

Systeemwanden

Ook systeemwanden worden steeds meer hergebruikt. Wie bestaande systeemwanden demonteert uit het ene gebouw en die wanden in dezelfde toepassing hermonteert in een ander gebouw, maakt optimaal gebruik van een langere levenscyclus; zie hier de essentie van 'Reuse'. En wanneer een nieuwe bestemming nog niet is gevonden, helpt het gebruik van een circulaire database om vraag en aanbod bij elkaar te brengen (Intermontage, z.d.).

TNO innovation
for life

Klik en bekijk

Techniek

Interieur

Naast systeemwanden geeft 'Intermontage' ook interieurs een tweede leven, door een pantry of bank te demonteren en herplaatsen. Bestaande panelen, zoals oude kasten, zijn bruikbaar als basis voor nieuwe treinzitjes of ander maatwerkinterieur. En dat oude, schroten plafond is misschien wel de perfecte wandbekleding in een nieuw interieur. Second Life-producten kunnen een nieuw project 'vullen', de productlevenscyclus verlengen en bijdragen aan de circulaire economie (Intermontage, z.d.).

Meubels

Bij de sloop van een gebouw komen diverse producten en materialen beschikbaar voor hergebruik. Denk aan cv-ketels, wastafels, verlichting. Voorwaarde is dat ze zorgvuldig worden verwijderd. Een interessant project in dat licht is een nieuwe zorginstelling in Kloetinge, Zeeland. Daar zijn interessante eisen gesteld aan de ontwikkeling van de nieuwe Ithaka-kliniek voor kinder- en jeugdpsychiatrie (Techniek Nederland, 2020).

Gedegen stappenplan onmisbaar bij circulair project

De bouwers moesten het gebouw energieneutraal en circulair ontwikkelen. Het circulaire aspect is uitgewerkt door twee verschillende gebouwen samen te voegen tot één kliniek. Tijdens de bouw van de nieuwe kliniek vond vrijwel gelijktijdig de sloop plaats van het kantoor van Rijkswaterstaat in Terneuzen, zo'n zestig km verderop. Dat kantoorgebouw werd zorgvuldig gedemonteerd, waarna diverse raamkozijnen, houten draag- en steunbalken, pilaren en cv-ketels, wastafels en sanitair zestig kilometer verderop een nieuwe bestemming kregen. Dit project heeft de installatiebranche duidelijk gemaakt dat een gedegen stappenplan onmisbaar is bij een circulair project, waaronder een goede inventarisatie van de hergebruikte materialen en installatieonderdelen, zodat het voor installateurs duidelijk is waarmee ze moeten werken (Techniek Nederland, 2020).

“Normeringen, certificaten en regels uit het Bouwbesluit staan hergebruik vaak niet toe. Daarom is het toepassen van tweedehands-installatiematerialen vaak lastig. Tweedehands installatiematerialen zijn nu nog beperkt beschikbaar, maar daar komt langzamerhand verbetering in. We willen méér circulair gaan installeren. Met een project als dit dagen we de markt uit om met circulaire producten te komen.”

Mark-Jan Koldijk - DWT Groep

Water

Ook met water kunnen we zuiniger omgaan. Grijs water is een verzamelnaam voor licht verontreinigd afvalwater afkomstig van huishoudelijke spoelingen. Onder grijs water valt afvalwater uit, bijvoorbeeld, de douche, wasmachine en keuken. De term "grijs water" slaat op de kleur die dit water na verloop van tijd krijgt door de zeepresten. Na het filteren is dit water onder andere bruikbaar voor toiletspoeling, voor de wasmachine en voor het sproeien van de tuin. Deze toepassing vermindert het gebruik van schoon leidingwater. Omdat de kosten voor water in Nederland best laag zijn, zal het geen groot economisch voordeel opleveren, maar gefilterd grijs water verkleint wel de footprint van de burger (Viveen, 2020).

Bouw en techniek

Technologie

Sensortechnologie kan de duurzame inzetbaarheid van grondstoffen bevorderen. De sensoren worden steeds kleiner en goedkoper, waardoor ze in meer materialen verwerkbaar zijn. De sensoren geven bruikbare informatie over kwaliteit, onderhoud en vervanging van materialen waarna vervolgens passende acties mogelijk zijn (SBB, 2020).

Bij het opleveren van projecten zal de opdrachtnemer bovendien vaker een materialenpaspoort aan de opdrachtgever beschikbaar stellen. Hierin staat nuttige informatie over de gebruikte materialen. Dit materialenpaspoort maakt het eenvoudiger om een product aan het einde van de levensduur te

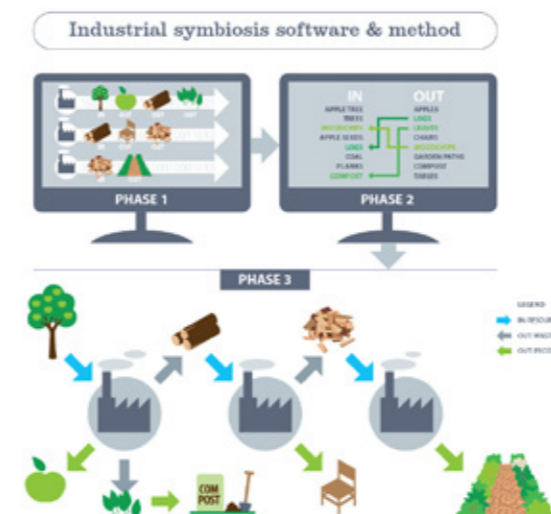
demonteren én biedt meer kansen om materialen op marktplaatsen te verhandelen. Voorbeelden van initiatieven in een materialenpaspoort zijn Madaster en EPEA. Het toenemende gebruik van digital twin maakt het opleveren van een materialenpaspoort eenvoudiger. Met digital twin-technologie is het mogelijk materiaalspecificaties tot in de kleinste details op te nemen en te registeren (SBB, 2020).

Marktplaats

Bij veel projecten zijn producten na gebruik nog goed inzetbaar. Daarom is het belangrijk om inzichtelijk te maken *wat voor producten op welke plek* te vinden zijn. Meerdere bedrijven hebben een database opgesteld voor het aanbieden en aanschaffen van dergelijke producten.

Circlestad heeft een database ontwikkeld voor juist het aanbieden van producten, vanuit de gebouwde omgeving, die op een circulaire manier zijn ontwikkeld en geproduceerd; van dakbedekkingstoepassingen tot verlichting en warmteopwekkingen (Global Sustainable Enterprise System, z.d.).

InduSym is een online platform dat – in samenwerking met de TU Eindhoven – is ontwikkeld om op een gebruiksvriendelijke en doelgerichte manier vraag en aanbod van reststromen uit bedrijven aan elkaar te koppelen. Bij een 'match' tussen vraag en aanbod, kunnen partijen een samenwerking opzetten om het afval van het ene bedrijf opnieuw te verwerken in een andere keten. Overheidsinstanties krijgen door deze digitale transparantie ook de kans om kennis op te doen over de geografische herkomst van afval (Indusym, z.d.).

De 'Bruggenbank' is een onlineplatform voor het aanbieden van bruggen voor hergebruik in plaats van recycling. De herplaatsing van een brug is maatwerk. Daarom ligt de nadruk op het zoveel mogelijk hergebruiken van onderdelen. Dit stimuleert de levensduurverlenging van bruggen en het hergebruik van zoveel mogelijk materialen (Bruggenbank, z.d.).

3. Recycling

Recycling is een van de bekendste methodes om een langere gebruiksduur van materialen te genereren. In de prioriteitsladder, R-ladder, staat deze methode echter aangemerkt als 'minst aanbevolen'. Recycling is gericht op het herverwerken van een deel van de materialen tot dezelfde (hoogwaardige) of mindere (laagwaardige) kwaliteit (Circulair.com, 2020).

Bouw

Kozijnen

Er zijn twee ontwikkelingen te zien rondom het ontwerpen en produceren van kozijnen; 1) de productie van kozijnen uit oude houten onderdelen uit huizen, zoals deuren of geveltimmerwerk (recycling), en 2) het hergebruik van kozijnen voor de productie van nieuwe producten (reuse). (WEBO, 2020).

Het bedrijf WEBO maakt nieuwe kozijnen van oud hout uit huizen. Bij de sloop of renovatie van een flat demonteert WEBO de houten deuren en verdere bronnen voor het 'Circulair-Kozijn' uit het gebouw om het materiaal daarna opnieuw te verwerken. Het hout gaat door een machine en wordt opnieuw verwerkt in de productie van het 'Circulair-Kozijn'. Uiteindelijk kan WEBO ook dit kozijn aan het eind van het gebruik opnieuw hergebruiken (WEBO, 2020).

CIRCULAIR ONTWERPEN

THEMA 2

KORTE BESCHRIJVING

Circulair ontwerpen kunnen we beschouwen als het startpunt om zo zorgvuldig mogelijk om te gaan met grondstoffen door producten circulair te maken. In het ontwerp rekening houden met de fase ná het gebruik – om het product (bijvoorbeeld) te kunnen upcyclen, recyclen, refurbishen – maakt het eenvoudiger om grondstoffen opnieuw in een nieuwe kringloop te brengen en daarmee afval te verminderen. Die aanpak vraagt om een andere kijk op het ontwerpproces van een product of dienst dan we voorheen hebben gezien.

Miquel Ballester Salvà (Circular Innovation Lead Fairphone) in een artikel van 'Verschilmakers' van Circl en Circularities (Kruk et al., 2020):

“De circulaire ontwerper is een ‘levenscycluscoach’, die zich niet alleen bezighoudt met de customer journey van de gebruiker, maar ook met de levenscyclus van materialen van een product, inclusief hergebruik, recycling et cetera. De ontwerper begrijpt wat de milieu- en sociale consequenties zijn bij elke materiaalkeuze. Dat betekent dat je je moet verdiepen in de impact van de winning van materialen, de impact van productie en transport, de levensduur van het product en de mogelijkheden van materialen na de gebruiksfase. Dit is relatief makkelijk te achterhalen door zogenaamde levenscyclusanalyses (LCA) die al deze elementen op een rij zetten, waardoor je je eigen afwegingen kunt maken. Zo'n analyse is een krachtig instrument om levenscyclusstrategieën te ontwerpen.”

Miquel Ballester Salvà - Fairphone

WAT VERANDERT ER

Zoals Miquel Ballester Salvà beschrijft, gaat een ontwerpproces over meer dan het kiezen van een vorm of materiaal. In verbinding met de gebouwde omgeving betekent circulair bouwen en ontwerpen dat we – op alle schaalniveaus – opnieuw moeten 'doordenken' hoe we ontwerpen, produceren, monteren, gebruiken, beheren, onderhouden, demonteren, transformeren en hergebruiken. Dus niet alleen op het niveau van het gebouw, maar ook hoe we omgaan met de locatie en wat dit betekent op component- en materiaalniveau (Vos et al., 2020).

Daarnaast zal ook voor de techniek veel veranderen. Zogeheten 'ontwerpprincipes' zullen leidend zijn bij het kijken naar en handelen bij deze veranderingen.

Acht ontwerpprincipes

Rijkswaterstaat heeft samen met Witteveen+Bos acht ontwerpprincipes opgesteld, die samen een denkraam creëren en handelingsperspectieven kunnen bieden voor zowel nieuwe projecten als bestaande objecten. Hiervoor zijn de algemene principes van circulaire economie – preventie, waardebehoud en waardecreatie – vertaald om ontwerpers bewust te laten kijken welk principe het best aansluit bij het project en waarmee de grootste milieu-impact mogelijk is.

Het rapport van Rijkswaterstaat en Witteveen+Bos geeft voorbeelden uit de grond-, weg- en waterbouw, maar de principes zijn toepasbaar in de hele techniek en gebouwde omgeving. (Rijkswaterstaat, z.d.).

1. Preventie

1. Voorkomen, niet doen wat niet echt hoeft.

2. Waardebehoud

1. Verlengen van levensduur
2. Maak duurzaam gebruik van bestaande objecten, materialen, grondstoffen en natuurlijke processen.

3. Waardecreatie

1. Ontwerp voor meerdere levenscycli
2. Ontwerp toekomstbestendig
3. Ontwerp voor optimaal beheer en onderhoud
4. Ontwerp voor duurzaam materiaalgebruik
5. Ontwerp voor minimaal grondstof en energiegebruik in aanleg en gebruiksfase.

(Zie afbeelding van model op volgende pagina)

Ontwerpniveaus 'preventie' en 'waardebehoud' zijn overeenkomend met de onderdelen 'reduce', 'reuse' en 'recycling', besproken in het hoofdstuk 'Beheer van grondstoffen optimaliseren' (pagina 27). Die zijn daar benoemd vanwege de diverse innovaties op grondstofniveau. Deze informatie kunt u meenemen in de eerste twee ontwerpprincipes om een circulair ontwerpproces te realiseren.

De ontwerpprincipes van preventie en waardebehoud zijn onder het vorige thema beschreven. In dit thema leggen we de focus op waardecreatie.

4. Ontwerp voor meerdere levenscycli

Handelingsperspectieven;

1. Ontwerp modulair en demontabel om aan het einde van de levensduur van een object ervoor te zorgen dat het object een nieuwe functie kan krijgen.
2. Onderzoek kansen voor standaardisatie binnen grote projecten.
3. Kies voor een ontwerp waar deconstructie op object-, component- en materiaalniveau (Design for Recycle) toegepast kan worden indien er geen concreet zicht is op hergebruik aan het einde van de functionele levensduur.
4. Optimaliseer het ontwerp door de bouw, het beheer en de deconstructie van een object virtueel te doorlopen.
5. Ontwerp voor verplaatsbaarheid (logistiek).

Bouw en techniek

Wanneer je weet wat in een product of gebouw aanwezig is, kun je dit ook op de juiste manier demonteren. Bert Buijink (Bloemendal) schetst het belang van demontabel denken.

“Je moet bij circulariteit goed nadenken over het demontabel maken. Als je iets hebt gemaakt, moet je het ook uit elkaar kunnen halen. Of, maar dat is de basis van het circulair zijn, in ieder geval kunnen verbeteren. Je ziet al hoeveel staal er is geproduceerd op de wereld, het zou goed zijn als we het bestaande staal op de juiste manier gaan hergebruiken. We zijn zoveel slimmer geworden, daar moet toch een oplossing voor zijn?”

Bert Boeijink - Bloemendal

Ook is demontabel ontwerpen en produceren op kleiner niveau toepasbaar. Op productniveau kun je nadenken over verbindingen die na gebruik gemakkelijk los te koppelen zijn in plaats van het gebruik van lijm, dat demonteren lastiger maakt.

“Binnen de houtindustrie kun je opdrachten ontwikkelen om andere verbindingen te ontwerpen. Je hebt allerlei mogelijkheden om dat te doen en zo leer je heel veel, maar het gaat vaak om economische perspectieven. Het is goedkoop om iets met de goedkoopste lijm aan elkaar te plakken, maar het nadeel is dat je het niet makkelijk meer kan hergebruiken. Of je moet ergens naartoe gaan waar het wel demontabel gemaakt kan worden, dat is misschien niet bij ons op mbo-niveau. Dit zijn wel dingen die we gaan uitproberen, als je het studenten op deze manier leert, blijft het wel hangen.”

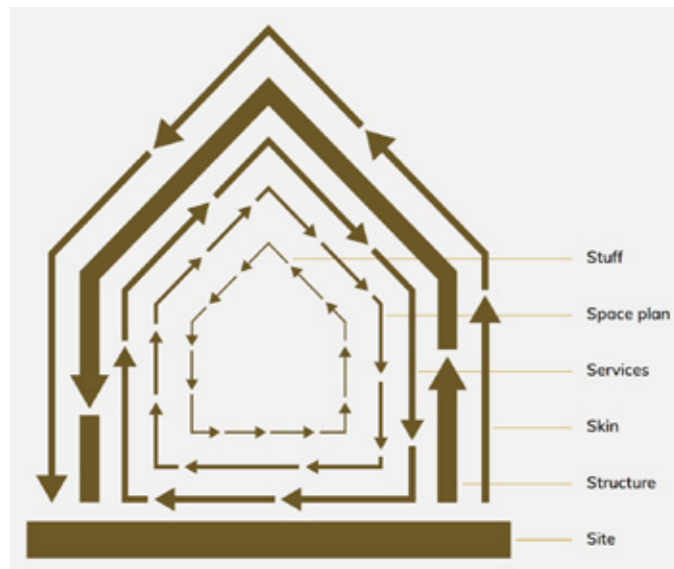
Bert Boeijink - Bloemendal

5. Ontwerp toekomstbestendig

Handelingsperspectieven;

1. Ontwerp voor een optimale levensduur:
 - Stem levensduureisen af op projectspecifieke omstandigheden
 - Stem de technische levensduur af op de verwachte functionele levensduur
 - Maak onderscheid in levensduur op systeem-, object-, componenten-en materiaalniveau
2. Ontwerp voor de aanpasbaarheid aan toekomstige wensen en eisen (adaptief)

Een interessant model dat toepasbaar is binnen de toekomstbestendigheid van een gebouw is het '6S-model' van Steward Brand. Dit model geeft inzicht in de wijze waarop gebouwen transformeren gedurende de tijd en dus diverse levenscycli kennen. Elke laag van een gebouw heeft een eigen dynamiek en levensduur en vraagt om een eigen benadering van circulariteit (Heembouw, z.d.).

De verschillende lagen en hun gemiddelde levensduur zijn:

- Stuff 5-15 jaar
- Space plan 5-20 jaar
- Services 5-30 jaar
- Skin 30-60 jaar
- Structure 60-200 jaar
- Site > 200 jaar

“Een gebouw zou ontworpen moeten zijn voor verschillende gebruikscenario's.”
Steward Brand

Bouw

Pop-up-stad

Een mooi voorbeeldproject is 'De Loskade' op het voormalige Suikerfabriek-terrein in Groningen. Hier experimenteert Van Wijnen met het ontwikkelen van de circulaire wijk van overmorgen. Samen met creatieve en vooruitstrevende partijen bouwt Van Wijnen aan een pop-up-wijk gericht op duurzame innovaties in een experimentele omgeving. Zo anticipeert Van Wijnen op veranderende gebruikerswensen zoals compact, betaalbaar en zelfvoorzienend leven. Daarnaast experimenteren de betrokken partijen met circulariteit in een aantal vormen, zowel op het gebied van (biobased-)materialen als op verplaatsbaarheid. De remontabele en circulaire short stay-wijk is wel tijdelijk, maar oogt niet tijdelijk. Na de huurperiode van het terrein wordt de complete wijk gedemonteerd en elders opnieuw opgebouwd (Van Wijnen, z.d.-a).

Techniek

Aircraft End-of-Life Solutions

Een ander voorbeeld om producten een langere levensduur te geven, door middel van demontabel ontwerpen, komt uit de luchtvaart en heet AELS (Aircraft End-of-Life Solutions). Vliegtuigen die aan de grond bleven staan en niet meer vlogen, werden eerst in de woestijn geparkeerd. Nu worden onderdelen van deze vliegtuigen via AELS opgekocht, gerepareerd of verkocht (Okkerman, 2020). Door ze op een juiste manier te recyclen, kunnen veel onderdelen van een vliegtuig nog steeds waarde hebben. Dit vraagt wel om de juiste recyclingtechnologie of -markt, omdat de afvalstromen uit een vliegtuig veel ingewikkelde materialen en materiaalmengsels bevatten. AELS heeft geschoold personeel dat dit hele proces kan realiseren (Aircraft End-of-Life Solutions, 2020).

6. Ontwerp voor optimaal beheer en onderhoud

Handelingsperspectieven;

1. Ontwerp voor optimaal grondstof- en energiegebruik bij onderhoud of beheer.
2. Betrek de beheerder bij je ontwerp
3. Onderzoek de huidige en toekomstige beheerregimes
4. Verken mogelijkheden om onderdelen als dienst uit te vragen in plaats van als bouwwerk

Bouw en techniek

Labeling

Weten of een product nog een tijdje meekan? En of het mogelijk is het gebruik aan te passen om de gebruiksduur te verlengen? Dan is het goed om te weten welke grondstoffen in het product zijn verwerkt. Labeling kan een uitkomst zijn om die informatie inzichtelijk te maken, vertelt Kees Hoogendijk (directeur CBM).

“De Europese commissie gaat steeds meer vragen en dwingen dat producten gerepareerd moeten kunnen worden. En dat het voor de consument duidelijk moet zijn wat er in een product zit. Vertel je niet wat erin zit, kun je er na vijftien jaar niets meer mee doen.”

Kees Hoogendijk - CBM

Egbert Kunst (Coöperatie GroenWest) wijst op architect Thomas Rau.

“Thomas Rau heeft zich vastgelegd op het circulaire en zei: “We moeten circulair worden en we moeten alles vastleggen.” Dus van elk gebouw, elk product moet elk schroefje en elke spijker worden vastgelegd in het 'Madaster'. Dat is een soort materialenpaspoort van elk gebouw. Daar zijn we mee aan het testen en we bespreken hoe we kunnen kijken wat er in een bestaand gebouw zit. Dit is nu nog niet bekend. Overal staan gebouwen, maar niemand weet wat er exact in zit. Dit zal wel allemaal in kaart moeten worden gebracht om aan toekomstige kopers of bouwbedrijven de overgebleven producten, materialen en grondstoffen aan te kunnen bieden. Zij hoeven vervolgens voor een nieuw project geen nieuwe materialen aan te schaffen, maar kunnen gebruik maken van de bestaande producten, materialen of grondstoffen. Dit proces zorgt wel voor meer administratie, daarom moeten we zorgen voor automatisering.”

Egbert Kunst.- Coöperatie GroenWest

Meer voorbeelden van initiatieven rondom 'Madaster' zijn te vinden in het hoofdstuk 'Beheer van grondstoffen optimaliseren' (pagina 27).

7. Ontwerp voor duurzaam materiaalgebruik

Handelingsperspectieven;

1. Ontwerp materiaalarme constructies
2. Voorkom het gebruik van schaarse grondstoffen
3. Hergebruik objecten en componenten (van eigen of andere projecten) wanneer die zijn in te passen in het ontwerp en geen toxische stoffen bevatten
4. Gebruik hernieuwbare grondstoffen:
 - Ontwerp voor gebruik van hernieuwbare materialen met een lage milieu-impact, zonder toxische stoffen en die na einde levensduur goed herbruikbaar zijn
5. (Her)gebruik secundaire bouwstoffen
 - Ontwerp voor gebruik van secundaire grondstoffen, die vrij toepasbaar zijn en die geen toxische stoffen bevatten

Bouw

In Den Bosch is op dit moment (2020) een pioniersproject gaande op het gebied van duurzaam bouwen en zelfwerkzaamheid. Het gaat om negentien sociale huurwoningen in combinatie met een buurtcentrum. In dit buurtcentrum komt onder andere een ontmoetingsruimte, een workshopruimte en een buurtwerkplaats. Het project is bijzonder vanwege het doel om de woningen te laten bestaan uit zoveel mogelijk hergebruikte materialen uit oude sloop- en renovatieprojecten uit de buurt. Wanneer hergebruik niet haalbaar is, komen biobased materialen in het spel, zoals stro, leem en hout. Daarnaast wordt het regenwater en afvalwater hergebruikt om de toiletten mee door te spoelen (Boschgaard, z.d.).

Meer voorbeelden van circulaire projecten zijn te vinden in het hoofdstuk 'Beheer van grondstoffen optimaliseren' (pagina 27).

8. Ontwerp voor minimaal grondstof- en energieverbruik in aanleg- en gebruiksfase

Handelingsperspectieven;

1. Beperk het grondstof- en energieverbruik tijdens de aanlegfase en gebruiksfase
2. Beperk het grondstof- en energieverbruik van toekomstige gebruikers

In het ontwerpproces is het van belang de begin- en gebruiksfase van het object onder de loep te nemen. In de beginfase kun je grondstoffen beperken door na te denken over een juiste productiewijze voor het eindproduct. Om circulair te ontwerpen en te produceren, is 3D-printen een goede toevoeging voor de reductie van het grondstoffengebruik tot alleen het nodige. Hiermee voorkomen of verminderen de betrokken partijen het afval, kunnen ze niet alleen specifiek produceren wat nodig is maar ook lokaal, waardoor transport nauwelijks een issue is. Ook kunnen ze specifiek kiezen voor de juiste grondstoffen, zoals biobased materialen (De Thouars, 2019).

Bouw

Ook de bouwindustrie maakt gebruik van 3D-printen. Zoals Mighty Buildings, een 'bouwtechnologiebedrijf' gevestigd in Oakland. Met behulp van 3D-printen, robotica en automatisering ontwerpt en produceert dit bedrijf meerdere prefab-woningen.

Zoals beschreven maakt de technologie van de 3D-printer het mogelijk om in kortere tijd een modulaire woning of juiste losse componenten te produceren (Mighty Buildings, z.d.). Juist door het gebruik van modulaire elementen is het mogelijk om na het gebruik de onderdelen te hergebruiken voor andere woningen of toepassingen.

Prefab-woningen bestaan uit losse 'bouwblokjes', vooraf geproduceerd in de fabriek en niet op de bouwplaats zelf. In de fabriek worden de onderdelen onder ideale bouwomstandigheden geproduceerd. Dit scheelt bouwtijd op locatie. Bedrijven passen circulair ontwerpen toe door efficiënt om te gaan met de materialen en grondstoffen tijdens de productie én bij het ontwerpen van het te realiseren object. Ze geven het ontwerpproces digitaal vorm, zodat ze tot in detail kunnen nadenken over groottes, constructies en verbindingen. In de fabriek is ook een verscheidenheid aan materiaalkeuze om de woning te bouwen en aan te kleden en zodoende aan te passen aan ieders wensen (VDM Woningen, z.d.).

Fabrikant

Bij het realiseren van, bijvoorbeeld, een prefab-project, is het zaak ook rekening te houden met de diverse partijen die gezamenlijk een gebouw realiseren. Voor de ontwikkelingen van producten zijn vaak fabrikanten aan zet om het productieproces aan te passen. Zo beschrijft Egbert Kunst (Coöperatie GroenWest) de rol van de fabrikanten bij het produceren van nieuwe producten en de omschakeling die zij soms moeten maken.

“Alle fabrieken die nieuwe producten maken, moeten omschakelen naar hergebruik en misschien wel het recyclen van oude materialen. Daarom is standaardisatie nodig. De bouw is nu zo ingesteld dat elke woning uniek is. Dat kan niet meer. Standaardisatie is nodig om de gebruikte materialen weer te kunnen hergebruiken en opnieuw te plaatsen. Niet alleen voor nieuwbouw, maar ook voor het beheer en de hele keten daarachter (installateur, leveranciers grondstofproducenten) heeft het effect.”

Egbert Kunst - Coöperatie GroenWest

Van Wijnen

Om als fabrikant toekomstbestendige producten te maken, vraagt een circulaire economie om een ander productieproces. Van Wijnen heeft een mogelijkheid gezien om een circulaire en 'all electric'-fabriek te bouwen. Het idee is om (vanaf 2022) woningen vanuit het 'Fijn Wonen-concept' te realiseren, in een korte bouwtijd; betaalbaar, circulair, comfortabel en met grotendeels Nul op de Meter. Corporaties, beleggers en ontwikkelaars uit het hele land werken samen om deze woningen te ontwikkelen. Hiermee zullen zij ook een impuls kunnen geven aan het groeiende woningtekort in Nederland (Van Wijnen, 2020).

Daarnaast voorziet 'Fijn Wonen' de nieuwbouwwoningen van vloerverwarming en installatietechniek, waarmee Nul op de Meter nieuwbouw (NOM)-wonen haalbaar is. Daarnaast zijn de woningen gasloos, en voorbereid op aanvullende woondiensten. Daarmee kunnen bewoners langer thuis blijven wonen, ook als ze zorgbehoevend worden. Het is mogelijk om de Nul op de Meter-nieuwbouwwoning levensloopgeschikt te maken, denk aan een bad- en slaapkamer op de begane grond (Van Wijnen, z.d.-b).

Van Wijnen maakt zich hard voor de betaalbaarheid van woningen. Digitalisering en de gerobotiseerde industrie maken het mogelijk om woningen goedkoper en sneller te produceren, zonder in te leveren op uitstraling en wooncomfort (Van Wijnen, 2020).

“De woningen volgens ons 'Fijn Wonen' concept bieden hoge kwaliteit en wooncomfort voor een lagere prijs. Daarnaast hebben ze beduidend minder impact op het milieu. De negatieve impact van de bouwsector op onze aarde is namelijk gigantisch. Ook daarom moeten we anders gaan bouwen. Goedkoper, sneller en met aanzienlijk minder grondstoffen. Vandaar dat we opnieuw in de maakindustrie investeren. We zijn blij dat we met onze nieuwe fabriek, die we bouwen met een zo laag mogelijke ecologische voetafdruk, in het noorden van het land kunnen neerstrijken.”

Peter Hutten - Van Wijnen

Verpakkingen

Naast materialen die voor een grote afvalberg zorgen, vormen verpakkingen ook een belangrijk onderdeel van al het afval. Om verpakkingen goed te kunnen recyclen, is een goede inlever- en scheidingsmethode nodig. Daar speelt ook de consument een rol in. Op het gebied van afvalscheiding onderscheiden we 'bronscheiding' en 'nascheiding'. Bij bronscheiding scheidt de consument thuis zijn afval in verschillende containers, bakken of vuilniszakken; bij nascheiding plukken sorteermachines de verschillende soorten afval (zoals kunststof, karton, glas) uit een vuilniszak (Brunt, 2018).

Nascheidingstechnieken verbeteren, waardoor het voor afvalbedrijven inmiddels een serieuze optie is om verpakingsafval op een zeer effectieve manier te scheiden. De gemeente Amsterdam heeft recentelijk geïnvesteerd in een grote afvalscheidingsinstallatie, die de verschillende verpakingsfracties in één vuilniszak minstens zo effectief en efficiënt kan scheiden als de consument dat thuis doet. Aan de andere kant, door dat scheiden aan de consument over te laten, vraag je die actief na te denken over waar een verpakking thuishoort: kunststof in de zak plastic, karton bij karton, glas bij glas. Zo ontstaat betrokkenheid bij het afvalvraagstuk en bewustwording over hoe we met afval omgaan en wat ermee gebeurt (Brunt, 2018).

Bouw Vlakglas en metaal

Door verbranding verdwijnt de mogelijkheid om materiaal te hergebruiken. Daarom is het verbranden van producten, materialen of grondstoffen geen optimaal circulair proces. In een circulaire economie moet je dat gegeven in ogenschouw nemen bij het zo lang mogelijk in de kringloop houden van grondstoffen. Vlakglas en metaal zijn goede voorbeelden van een oneindige kringloop. Deze materialen zie je veel terug in woning- en utiliteitsbouw, een sector die duizenden tonnen aan afval genereert (Stichting Vlakglas Recycling Nederland, z.d.). De glasbranche zet zich in voor afvalvermindering vanuit de 'Transitieagenda Bouw'.

“Bij alle mineralen en metalen gaat recycling goed. Kijk naar glas, we zitten boven de negentig procent recycling. Dat is een stroom die je oneindig vaak kunt recyclen.”

Jan van Hasselt - Deltalinqs Climate Program

Bouw en techniek Transparantie

Wanneer iemand aangeeft welk afval ontstaat uit een bepaalde keten, kunnen andere sectoren en bedrijven hierop inspelen: door deze grondstoffen in andere ketens te verwerken. Data vanuit digitalisering ondersteunt deze keten vaak (gemeente Amsterdam, 2020). Zoals de gemeente Amsterdam in de conceptversie van het 'Uitvoeringsprogramma afval en grondstoffen 2020 – 2025' heeft beschreven:

“Er is veel informatie beschikbaar over onder meer het ontstaan van afval, het scheiden, recyclen en hergebruiken van grondstoffen, de logistiek en inzamelvoorzieningen. Door deze data in te zetten, is de stad in staat om transparante en duidelijke keuzes te maken. Data zijn nodig voor zowel het bepalen van de richting (de goede dingen doen) als voor het realiseren van een excellente en efficiënte uitvoering (de dingen goed doen). We gaan dan ook steeds meer datagestuurd werken. Tegelijkertijd is het delen van bruikbare informatie essentieel voor interactie met bewoners, ondernemers, wetenschappers en ambtenaren. Zij kunnen op hun beurt de data verrijken met eigen kennis.”

Gemeente Amsterdam - Uitvoeringsprogramma afval en grondstoffen 2020 – 2025

Statiegeld

Wat kan een motivator zijn om hergebruik verder door te voeren in de keten? Het beantwoorden van die vraag is belangrijk om afval verder te reduceren. Van Hasselt schetst de regelingen rondom statiegeld op petflesjes als beginpunt.

“Een goede optie is statiegeld, maar dat moet niet de motivator zijn. Dan is het een soort strafmiddel. Het werkt alleen wel, dat is het vreemde. Waterflesjes zonder statiegeld gooien mensen weg bij het restafval, met alle gevolgen van dien. Levert het flesje vijftien cent op, dan houden we het gescheiden en kan het voor meer dan negentig procent gerecycled worden. Als je daarover gaat nadenken, is het wel heel apart. Geld blijft daarmee de motivator. Wat men vaak vergeet, is dat afval gewoon handel is, binnen de bandbreedtes van de wet- en regelgeving, waar vraag en aanbod het tarief bepaalt. De overheid kan middels statiegeld deze balans meer richting het milieurendement sturen.”

Jan van Hasselt - Deltalinqs Climate Program

VANG

De overheid probeert op meerdere manieren afval te reduceren en stelt programma's op die dit doel ondersteunen, zoals het programma VANG (Van Afval Naar Grondstof). Hierin reiken 'VANG buitenshuis' en 'VANG binnenshuis' handvatten aan voor het verminderen van afval. Met als doel om de hoeveelheid afval die nu nog wordt gestort of verbrand, in de komende jaren te halveren, door een verbeterde afvalscheiding van afval in alle sectoren. De overheid stimuleert dit doel door een belasting te hanteren op afvalverbranding en storten, wat het afvoeren van afval duurder maakt en waardoor afval scheiden juist geld oplevert (Stichting Vlakglas Recycling Nederland, z.d.).

'VANG buitenshuis' richt zich op de kantoor-, winkel- en dienstensector (KWD-sector) om de twee miljoen ton restafval te halveren voor 2022. 'VANG' binnenshuis' is gericht op het huishoudelijk afval en helpt gemeentes om stappen te zetten in afvalscheiding, preventie en het sluiten van grondstofketens (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, z.d.).

Onderwijs

Ook het onderwijs kan zich meer gaan richten op het inzichtelijk maken van afvalstromen in de diverse beroepen. Om onder studenten meer bewustzijn te creëren rondom afval, is MBO Spa een samenwerking aangegaan met 'Trashpackers'. Samen organiseren ze cleanups, waarbij studenten afval ophalen en de betrokken partijen internationale kennis delen over het wereldwijde afvalprobleem (Trashpackers, z.d.).

“We educate participants during the cleanups about the consequences of trash, what we can do about it and how to inspire others to do the same. Besides that, we are developing workshops for local communities who have a passion for teaching, to educate children on the global waste problem.”

Trashpackers

Ook Egbert Kunst verwacht dat beroepen veranderen.

“Nu heb je tig verschillende belangen op één bouwplaats. Je hebt een timmerman, een betonvlechter, een betonstorter, een loodgieter, een ruitenzetter, noem ze allemaal maar op. Met allemaal hun eigen belangen en eigen verdienmodellen. Terwijl we eigenlijk allemaal maar één belang hebben: een functioneel, gezond, veilig en mooi product neerzetten, waarover iedereen tevreden is. De transitie naar een circulaire economie is alleen maar mogelijk op het moment dat we met zijn allen aan één doelstelling werken. Je kunt je organisatie dan profileren door het werken nog net iets beter uit te vinden of het nog weer sneller te doen. Het is een andere mindset.”

Egbert Kunst - Coöperatie GroenWest

Aanpak

Als organisaties binnen diverse projecten meer moeten samenwerken, hoe organiseer je dan die nieuwe samenwerking en het leren van elkaar?

“Er is een ‘Duurzaamheidsvisie’ geschreven en ondertekend door alle bestuurders. Dit betekent dat duurzaamheid actief is op vijf thema's: Opwek, Opslag, Besparen, Circulair en Milieu-adaptatie. Elke coöperatie kan aangeven met welk thema zij VOLGER, KOPLOPER of PELETON wil zijn. Als KOPLOPER moet je ook één-op-één pilotprojecten ondernemen die meetbaar zijn. De VOLGERS kunnen dan meekijken en vragen stellen. Hierbij geldt wel: mocht er iets goeds uitkomen, moeten de VOLGERS dit voorbeeld wel volgen en/of opschalen. Hetzelfde geldt voor het PELETON. De bedoeling is om van elkaar te leren met het oog op de versnelling naar een duurzame keten.”

Egbert Kunst - Coöperatie GroenWest

LEAN

Wanneer het werkveld met elkaar koers wil zetten naar een circulaire economie en daarbij de huidige ketensamenwerking meer wil verbinden, zoals diverse experts hebben onderschreven, verandert ook de huidige manier van werken. Veel experts noemen 'LEAN' werken als methodiek voor het optimaliseren van werkprocessen en verbeteren van de samenwerking. Een interessant voorbeeld is de samenwerking tussen vijftig ketenpartners die de krachten bundelen bij diverse bouwprojecten. André Grob (Lean coach bij Hillen & Roosen) legt uit hoe deze samenwerking in de praktijk in zijn werk gaat (Van Hulten, 2020-b).

“Werken volgens de zogenaamde lean-filosofie houdt in dat we de vraag vanuit de klant waarmaken; we werken op tijd, compleet en voor een goede prijs. Wij doen dat door vroeg, in de ontwerpfase, met elkaar rond de tafel te zitten. Letterlijk ligt een project nog op de tekentafel als de ketenpartners mee gaan denken. Dan gaat het over de calculatiefase waarin we de data vastleggen over wat we leveren en tegen welke prijs. Met de opdrachtgever, constructeur en partners bespreken we hoe we op slimme wijze de planning halen en met welke techniek; wat is het best werkbaar in de uitvoering?”

André Grob - Hillen & Roosen

Heijmans

Heijmans is een bedrijf dat ook potentie ziet in een betere ketensamenwerking en hiervoor specifieke plannen inricht. In het rapport 'De weg naar een circulaire economie; Verduurzamen binnen Heijmans' staat beschreven wat dit bouwbedrijf onderneemt en waar het naartoe wil. Heijmans benadrukt het belang van goede samenwerkingen en heeft, onder andere, samen met de bedrijven Wavin en Rodenburg Biopolymers de 'Terra Tube' van aardappelzetmeel ontwikkeld; dit zijn kabelbescherm- en mantelbuizen die tijdelijke nutsvoorzieningen beschermen.

De bestaande buizen bestaan uit kunststof en zijn zeer nuttig, maar hebben als nadeel de hoge verwijderingskosten bij het opbreken van de tijdelijke bouwplaats. De Terra Tube wordt gemaakt van overtollig aardappelzetmeel uit friet- en chipsfabrieken. Rodenburg Biopolymers, leverancier van biologische grondstoffen, maakt hiervan een korrel die te verwerken is in de extrusiemachines.

Het resultaat is een volledig biologisch afbreekbare kabelbescherm buis. Het grote verschil met standaard kabelbescherm buizen is dat deze 'biobuis' na verloop van tijd volledig oplost in de bodem. Na afloop van een bouwproject blijft deze buis dus liggen zonder de bodem te vervuilen. Alleen met deze samenwerkingen is Heijmans in staat circulaire producten te ontwikkelen en realiseren (Heijmans, 2019).

CBM

Ook op productniveau vinden Ook op productniveau vinden ketensamenwerkingen plaats om reststromen opnieuw te kunnen verwerken in de kringloop. Kees Hoogendijk (directeur CBM) benoemt de recycling van matrassen.

“We zijn op dit moment bezig met de invoering van een UPV (Uitgebreide Producenten Verantwoordelijkheid) voor matrassen. Consumenten gaan een verwijderingsbijdrage per matras betalen en de overheid gaat het verbranden van matrassen verbieden. Omdat er veel niet-circulaire matrassen op de markt zijn, moeten we ook kijken naar chemisch recyclen. Daarom zitten we nu met chemische bedrijven, zoals TNO en SABA, aan tafel. We hebben echt een transitieperiode nodig om al deze matrassen te recyclen. Dat lukt alleen als we een nieuwe ketensamenwerking realiseren. Daarnaast is het de uitdaging om circulaire matrassen te ontwikkelen, die goed te recyclen zijn. Daarvan komen er steeds meer op de markt.”

Kees Hoogendijk - CBM

Op dit moment worden er ruim 1,2 miljoen matrassen weggegooid. CBM streeft ernaar om rond 2030 vijftig procent te besparen op het gebruik van het basismateriaal. Dit wil CBM realiseren door opschalingskansen te onderzoeken voor een circulaire methode voor onder andere PU-schuim, latex en textiel. Hierbij zijn diverse partijen in de ketensamenwerking betrokken, zoals fabrikanten, winkeliers, onderzoekers en recyclingbedrijven (CBM, z.d.).

(NIEUWE) BUSINESSMODELLEN

THEMA 5

KORTE BESCHRIJVING

Innovaties vragen op meerdere vlakken om nieuwe denkwijzen. Producten anders ontwerpen of produceren, vereist ook een aanpassing in economisch opzicht. Hoe maak je de keten rendabel en welk model past hierbij? Wat is het verschil tussen een 'circulair businessmodel' en een 'circulair verdienmodel'?

Een voorbeeld van een circulair businessmodel is 'Product as a service', waarbij de klant betaalt voor, bijvoorbeeld, elk ritje met de lift. Het circulaire verdienmodel is 'Pay per use'; wanneer je als fabrikant de lift verhuurt, sluit het 'Verhuur verdienmodel' goed aan. In dit hoofdstuk gaan we in op '(nieuwe) businessmodellen' om inzichtelijk te maken welke innovaties en ontwikkelingen in de praktijk te zien zijn. Vervolgens kan een passend verdienmodel – per bedrijf, ondernemer, product, dienst – zo'n businessmodel waarde geven.

WAT VERANDERT ER

Alle beschreven thema's zijn van belang om de transitie naar een circulaire economie te kunnen realiseren. Businessmodellen veranderen juist door het samenwerken met partners in ketens en netwerken. Ondernemingen creëren onder andere omzet door de tijd heen, of door samen waarde te creëren (cascaderen) (Kieft, 2020).

Circulaire business modellen

Het boek 'Waste to Wealth: Creating Advantage in a Circular Economy' van Peter Lacy en Jakob Rutqvist onderscheidt vijf circulaire businessmodellen (R. Vos, 2017):

1. Circulaire inputs

Ondernemingen vinden of creëren grondstoffen en materialen, die volledig hernieuwbaar, biologisch afbreekbaar of herbruikbaar zijn. De ondernemingen verdienen hun geld met het ontwikkelen van dit soort grondstoffen en materialen, die de basis vormen voor de overgang naar een volledig circulaire economie.

2. 'Product as a service'

Een alternatief voor het lineaire businessmodel, waarbij de maker of verkoper in plaats van afstand te doen van het eigendom, eigenaar blijft van een product. De gebruiker krijgt het product in bruikleen en betaalt daarvoor een vergoeding. Meestal op basis van gebruik, maar een abonnement is ook mogelijk. Dit businessmodel is toepasbaar voor ondernemingen die eigenaar van een product zijn en blijven.

3. Levensduurverlenging

Producten een tweede leven geven – door ze op grote schaal en zonder veel verlies te herstellen of door te verkopen – klinkt simpel, maar is een uitdaging. Levensduurverlenging vindt plaats aan het begin van een waardeketen. Bijvoorbeeld bij de industrie, die zorgt voor een robuustere of modulaire (demonteerbare) bouw van producten. Daardoor gaat een product als geheel langer mee en is het makkelijker om bepaalde onderdelen te vervangen.

4. Deelplatforms

Deelplatforms verbinden de capaciteit, behoefte en toegankelijkheid van producten die mensen beperkt gebruiken. Denk aan auto's, boormachines en parkeergarages. Deelplatforms laten meer mensen profiteren van het product, zodat minder producten nodig zijn. Deelplatforms leveren dus een directe bijdrage aan het 'product as a service'-model.

5. Waardeterugwinning

Het begrip waardeterugwinning staat beschreven in het zogenaamde Brundtland-rapport uit 1987: 'Our Common Future'. Hierin riep de VN voor het eerst op tot duurzame ontwikkeling. Waardeterugwinning is daarbij niet alleen belangrijk vanuit een duurzaam oogpunt, maar heeft ook bedrijfseconomische nut. Deze logica maakt waardeterugwinning een van de meest prominente aspecten van duurzame ontwikkeling en circulaire economie. Heel belangrijk voor waardeterugwinning is de faciliterende logistiek. Het terugwinnen van de waarde van een grondstof hangt samen met de logistieke kosten. Het totale kosten- en waardenplaatje moet kloppen.

Sectorspecifiek

ABN Amro heeft voor dertien verschillende sectoren gezocht naar de meest kansrijke businessmodellen voor ondernemingen in die sector. De bevindingen in de afbeelding geven duidelijk weer hoe divers de toepassingen zijn per sector. Voor de sector 'Techniek en gebouwde omgeving' gaan we in op de vier door ABN AMRO vermelde toepassingen; 1) circulaire inputs, 2) product-dienstsystemen en 3) levensduurverlenging en ook 4) waardeterugwinning.

Kansrijke verdienmodellen per sector

	Circulaire inputs	Product-dienstsystemen	Levensduurverlenging	Deelplatforms	Waardeterugwinning
Agrarisch	🔄	📄			📈
Food	🔄				📈
Bouw & Vastgoed	🔄	📄	🔧		
Industrie	🔄	📄	🔧		
Utilities	🔄			📈	📈
Technologie, Media & Telecom		📄	🔧	📈	
Zakelijke Dienstverlening	🔄	📄			
Transport & Logistiek				📈	📈
Overheid & Onderwijs			🔧		📈
Retail		📄	🔧	📈	
Leisure	🔄	📄			
Healthcare	🔄	📄		📈	

1. Circulaire inputs

Ondernemingen vinden of creëren grondstoffen en materialen, die volledig hernieuwbaar, biologisch afbreekbaar of herbruikbaar zijn. De ondernemingen verdienen hun geld met het ontwikkelen van dit soort grondstoffen en materialen, die de basis vormen voor de overgang naar een volledig circulaire economie. Dit verdienmodel is logischerwijs van toepassing op de producerende sectoren. De industrie is volop aan het experimenteren met nieuwe afbreekbare en hernieuwbare grondstoffen.

Techniek

Een voorbeeld hiervan is bioplastic, waarbij geen of minder fossiele grondstoffen nodig zijn. Toepassingen van dit verdienmodel hebben we beschreven onder hoofdstuk 'Beheer van grondstoffen optimaliseren' (pagina 27, onder het kopje 'Reduce & Biobased').

2. Product- en dienstensystemen

Product-dienstsystemen vormen een alternatief voor het traditionele koop/verkoop-verdienmodel. In plaats van afstand te doen van het eigendom, blijft de maker of verkoper eigenaar van het product. De gebruiker krijgt het dus in bruikleen en betaalt daarvoor een vergoeding. Meestal op basis van gebruik, maar een abonnement is ook mogelijk. Dit verdienmodel past goed bij de maakindustrie.

Bouw

Een mooie toepassing zien we bij het bedrijf Ahrend, waar de consument een abonnement kan afsluiten op meubilair. Na gebruik keren de producten terug naar Ahrend. Zoals Dionne Ewen (manager circulaire economie Ahrend) beschrijft (Circulaire Maakindustrie, 2020):

“Een van onze proposities is 'Furniture as a service'. Wij geloven hier heilig in, aangezien we al heel lang met ecodesign bezig zijn. Onze producten zijn modulair, kunnen gemakkelijk uit elkaar en we weten precies welke materialen erin zitten.”

Dionne Ewen - Ahrend

Een andere toepassing die goed aansluit, is 'Super power', waarbij de gebruiker in de vorm van een lidmaatschap betaalt voor licht, warm water en warme lucht. Na een duurzaamheidsscan worden de benodigde duurzame technieken geïnstalleerd en vanaf dat moment geleased. Zo betaalt de gebruiker een vast bedrag per maand, dat lager is dan de huidige energierekening (Super Power, z.d.).

3. Levensduurverlening

Het klinkt zo simpel: spullen herstellen of doorverkopen voor een tweede leven, in plaats van ze zomaar weg te gooien. Maar het is een uitdaging om dat op grote schaal en zonder veel verlies te doen.

Bouw

Levensduurverlening vindt plaats aan het begin van de keten, dit zorgt voor robuuster of modulaire bouw van het product. Hierdoor gaat het als geheel langer mee en is het makkelijker om bepaalde onderdelen makkelijk te vervangen. Ook hanteert Ahrend het concept waarin demontabel ontwerpen en produceren centraal staat. De gebruiker kan de 'bouwblokjes' waaruit het product bestaat terugbrengen naar de producent, die ze opnieuw in de kringloop kan brengen.

“Omdat we 'Furniture as a service' zo serieus hebben doorgevoerd, willen we onze producten terug. Het is zonde als ze ergens in een kelder belanden of afval worden, omdat niemand ze meer wil gebruiken. Daarom zijn we jaren geleden gestart met 'Ahrend Hergebruik', oude producten terughalen, opknappen en weer verkopen. Hiermee boren wij een ander klantsegment aan, namelijk (kleine) bedrijven die graag tweedehands meubilair willen inzetten, maar dan wel met dezelfde productgarantie van Ahrend.”

Dionne Ewen - Ahrend

Techniek

Aebi Schmidt heeft een toepassing gevonden voor de zoutstrooiers die het bedrijf verkoopt. Aebi Schmidt is al enkele jaren de huisleverancier voor kleine en middelgrote veegmachines van de gemeente Amsterdam. Nu heeft er een verandering plaatsgevonden: Aebi Schmidt verkoopt geen zoutstrooiers meer, maar de oplossingen die de klant nodig heeft (Circulaire Maakindustrie, z.d.).

“Overheden moeten af van het gedachtegoed van 'doe mij 22 zoutstrooiers' en gaan naar: 'doe mij een invulling van mijn strooibeleid'.”

Aebi Schmidt

Het bedrijf gaat nu meedenken over het vraagstuk van de overheid en past daar de oplossing met de juiste producten op aan. Daarnaast is eigenaarschap een groot onderdeel. Het bedrijf biedt een langdurige dienst aan om de oplossing te bieden en zorgt dat de geleverde producten onder eigendom blijven, met als doel het bieden van optimale service.

“Over tien jaar zorgen we voor de afvoer van het product of voor een tweede leven. Of over vijf jaar gaan we dat product upgraden met de nieuwste technieken. Óf we nemen de machine in en vervangen die voor twee kleintjes, want het wegennet is veranderd. Zo beweegt je mee met de klant.”

Aebi Schmidt

4. Waardeterugwinning

Bouw

De bouw en vastgoed kan dit verdienmodel goed toepassen. Circulair bouwen maakt het mogelijk om grondstoffen weer uit een gebouw te halen en opnieuw te gebruiken. Schaarste van grondstoffen is hierbij een belangrijke drijver. Naast de waarde van de grondstof zelf zijn namelijk ook de kosten om de waarde te extraheren belangrijk. Hoe duurder de grondstof, hoe geavanceerder de methodes mogen zijn om deze terug te winnen. Traditionele recycling is dan ook niet meer voldoende: in de circulaire economie spreekt men van downcyclen en upcyclen. Het doel is om zo veel mogelijk waarde te behouden, of zelfs toe te voegen, in het geval van upcyclen.

Toepassingen van dit verdienmodel zijn beschreven in het hoofdstuk 'Beheer van grondstoffen optimaliseren' (pagina 27, onder het kopje 'Reuse' en 'Recycle').

TECHNIEK EN GEBOUWDE OMGEVING

NOTES:

WAT BETEKENEN DE INNOVATIES VOLGENS JOU
VOOR HET OPLEIDEN VAN DE TOEKOMSTIGE WERKNEMER?

Two columns of horizontal lines for writing notes.

HANDEL

HANDEL

1. BEHEER VAN GRONDSTOFFEN OPTIMALISEREN	61
2. CIRCULAIR ONTWERPEN	71
3. AFVALTRANSITIE	77
4. KETENSAMENWERKING	82
5. (NIEUWE) BUSINESSMODELLEN	85

HANDEL

HANDEL

MARKTSEGMENTEN;

. GROOTHANDEL EN INTERNATIONALE HANDEL (GIH)

. MODE, INTERIEUR, TEXTIEL EN TAPIJT (MITT)

. RETAIL

BEHEER VAN GRONDSTOFFEN OPTIMALISEREN

THEMA 1

KORTE BESCHRIJVING

Een circulaire economie is gericht op het optimaal inzetten en hergebruiken van grondstoffen en producten. Dat wil zeggen: grondstoffen worden steeds gebruikt in toepassingen met de hoogste waarde voor de economie en de minste schade voor het milieu (SER, 2016). Binnen de sector 'Handel' zijn de ontwikkelingen goed te segmenteren aan de hand van 1) Reduce, 2) Reuse en 3) Recycle uit het R-ladder (zie pagina 16).

1. Reduce; in het algemeen minder producten of grondstoffen gebruiken.
2. Reuse; het hergebruik van (afgedankte) producten of onderdelen, zoals smartphones, door ze na het verzamelen te demonteren en te reviseren.
3. Recycle; een product opnieuw transformeren tot een ruw materiaal om te verwerken in een nieuw materiaal, zoals het recyclen van plastic flessen in een skateboard, of een 3D-geprinte stoel.

Per productieproces kan de verwerker vaststellen welke methode de meest geschikte toepassing is.

WAT VERANDERT ER

1. Reduce & biobased

Reduce

Reduce gaat over het verminderen van het gebruik van (kritische) grondstoffen. Zo kun je ervoor kiezen om letterlijk minder kritische grondstoffen te gebruiken door, bijvoorbeeld, minder te produceren. Om kritische grondstoffen te vermijden, kun je ook kiezen voor andere biobased-grondstoffen (Circulair.com, 2020).

Het verminderen van de productie van producten, is in de R-ladder een van de 'beste' stappen om (kritieke) grondstoffen te ontzien. Bert van Son, oprichter van MUD Jeans, beaamt dit: *"Helemaal niets kopen is natuurlijk het allerbeste voor onze planeet."*

MITT

Voor de modebranche is 'fast fashion' een belangrijk obstakel voor reductie. Fast fashion is de 'wijze' waarop consumenten fashion consumeren. Er is sprake van een cultuur die zich kenmerkt door 1) een hoge mate van kledingconsumptie, 2) een snellere omloopsnelheid en 3) snellere consumptie en snellere afdanking. Die kenmerken veroorzaken een groot aanbod van kleding, wat vaak resulteert in 'wegwerpkleding'. Het systeem van fast fashion – kledingbranches en verdienmodellen van bedrijven – faciliteert en versterkt dit gedrag en deze cultuur. Zo ontstaat een steeds groter groeiende druk op de kostprijs, de kwaliteit en de keten (Ahsmann, 2020).

Een ander kenmerk van fast fashion is snel kunnen inspelen op de vraag door vaker kleinere orders te verwerken. Hogere verkoopzekerheid geeft gezondere marges en minder uitverkoop/waste. Peter Leverink (Amsterdam Fashion Institute) beschrijft in het onderzoek van KplusV de verandering van kleding naar een wegwerpartikel (Ahsmann, 2020).

“Kleding is steeds meer een wegwerpartikel geworden. De hoeveelheid en omloopsnelheid van geproduceerd textiel neemt toe, terwijl de kwaliteit, de gebruiksduur en -intensiteit afneemt. Dit fenomeen, ook wel ‘fast fashion’ genoemd, zorgt voor een grote negatieve milieu-impact en leidt tot een hogere druk op zowel het verdienmodel van retailers als op de verwerking van afgedankte kleding. Het is zaak om de grootte van het probleem, de onderliggende oorzaken en een mogelijke aanpak in kaart te brengen.”

Peter Leverink - Amsterdam Fashion Institute

In de wijze van produceren en aankopen kunnen twee partijen gezamenlijk een transitie teweegbrengen: 1) de bedrijven en 2) de consument. Uit het onderzoek van KplusV blijkt dat beide partijen inzien dat verandering nodig is. De bedrijven – van fashionbedrijven tot inzamelaars en recyclers – kunnen aan de slag met de (negatieve) impact van de textielketen, terwijl de consument anders kan gaan consumeren, dankzij nieuwe initiatieven die het gemakkelijker maken om duurzame en eerlijke keuzes te maken (Ahsmann, 2020).

Retail

Jennifer Muller (CBL) ondersteunt het belang van de rol van de consument in de transitie naar een circulaire economie.

“Wij werken volgens de lijnen van het CBL-Brancheplan ‘Duurzaam Verpakken’. In dit brancheplan is niet alleen aandacht voor het ontwerp van de verpakking, bijvoorbeeld door doelstellingen voor recyclebaarheid van verpakkingen, maar kijken wij ook naar hoe de consument met verpakkingen kan omgaan. Zo hebben wij een doelstelling geformuleerd voor het gebruik van de weggooiwijzer, zodat het voor consumenten duidelijk is waar ze een verpakking moeten deponeren.”

Jennifer Muller - CBL

De praktijk toont aan dat de consumentenbetrokkenheid bij circulariteit nog niet altijd optimaal is doorgevoerd. Zo blijkt dat consumenten wel bereid zijn om circulair te kopen en bewust zijn van de transitie die nodig is, maar die goede wil niet vaak in de praktijk brengen. De twee belangrijkste redenen zijn 1) een gebrek aan kennis over circulaire producten en goederen en 2) een gebrek aan de juiste diensten, zoals huren, leasen, kopen, die aansluiten bij de consumentenbehoeften. Kennis en bewustzijn zijn echter wel de basisprincipes voor het ontwikkelen van handelingsperspectieven van consumenten, ondernemers en werknemers.

Om een transitie teweeg te brengen, moet de branche zich oriënteren op welke handelingsperspectieven aansluiten bij de wensen van de consument (Retail Innovation Platform, 2020). Milieu Centraal onderzoekt regelmatig het duurzaam gedrag van verschillende generaties consumenten en pleit voor een passende benadering van de diverse groepen consumenten. *“Miljoenen Nederlanders willen duurzamer leven, maar slagen daar niet in.”* (Milieu Centraal, 2019).

“Het moderitme is de afgelopen decennia enorm versneld. Fast fashion-ketens die iedere zes weken een nieuwe collectie uitbrengen, zorgen voor een flinke druk op de grondstoffen, producenten en het milieu. Deze cyclus is niet makkelijk te doorbreken. Daarom is het toe te juichen dat de branche kijkt naar de mogelijkheden van hergebruik aan het einde van de keten.”

Cécile Scheele - Dutch Sustainable Fashion Week (Duurzaamnieuws, 2018)

Het hergebruiken van grondstoffen zal verder beschreven worden op pagina 27 onder het kopje ‘Reuse’.

Biobased

Naast het reduceren van de productie van producten, zijn er ook ontwikkelingen in het gebruik van biobased-materialen om (kritische) grondstoffen te ontzien. Denk aan nieuwe materialen voor het ontwerpen en fabriceren van textiel en nieuwe verpakkingen.

MITT

Materialen zijn ‘biobased’ wanneer ze zijn gemaakt van hernieuwbare grondstoffen, zoals micro-organismen, mais, biet, suikerriet, hout, aardappel, tapiocawortel of castornoten. In de toekomst is het ook mogelijk om biobased-materialen uit restmaterialen en afvalstromen te onttrekken. Biobased-verpakkingen daarentegen, worden vaak gemaakt van materialen als papier, karton, hout en veel nieuw ontwikkelde biobased-kunststoffen (Biobased Packaging, 2017).

Biobased-materialen zijn niet altijd composteerbaar of recyclebaar. Het proces van biologische afbraak is altijd afhankelijk van omgevingsfactoren (zoals plaats en temperatuur), het materiaal zelf en van de toepassing (Biobased Packaging, 2017).

Materialen

Retail

Bij het ontwikkelen van nieuwe materialen zijn veel innovaties tegenwoordig duurzaam of zelfs circulair. BlueCity Lab in Rotterdam is een ‘voorbeeldstad’, zoals ze zichzelf noemen, voor de circulaire economie, waar creatieve ondernemers elkaar ontmoeten en concrete handelingsperspectieven ontwikkelen. Deze ondernemers willen de impact vergroten, een zero waste-leven stimuleren of juist futureproof materialen ontwikkelen.

Het BlueCity Lab is gevestigd in het voormalig tropisch zwemparadijs Tropicana en beschikt over een ‘wet lab’ en een ‘dry lab’. Daar kweken de ondernemers materialen vanaf de cel, in het wet lab. Vervolgens verwerken ze die materialen in het dry lab tot een eindproduct. De verschillende samenwerkingen leiden tot de ontwikkeling van uiteenlopende materialen, zoals papier van oud textiel, textiel van de stengels van tomatenplanten, verpakkingsmateriaal van oesterzwammen-mycelium en tassen van kombucha-leer, gemaakt van bacteriën en gisten, gekleurd met bacteriële inkt (BlueCity lab, z.d.). Op de volgende pagina geven we twee praktijkvoorbeelden.

MITT

Vegan leer

Vier bedrijven werken samen om Nederlands bladafval om te zetten naar een “plantbased leer”, dat volledig plasticvrij en diervrij biobased is. Dit materiaal heet Treekind en is ontwikkeld door Biophilica van ontwerper Mira Nameth (THE IDEA, 2020). De ontwerpers achter Biophilica en textielexperts REMOkey werken samen om te ontdekken hoe ze dit product kunnen maken van de groente-reststromen die men op verschillende plekken in Nederland verzamelt. Biophilica maakt een vegan-leer voor de mode-, meubel- en verpakkingsindustrie, een materiaal gemaakt van groenafval. Nu wordt dit materiaal gecomposteerd. Dat kan ook met het vegan-leer, maar dat is pas de bedoeling als het helemaal versleten is. Liever maakt het consortium er nog een keer leer van, wat namelijk goed mogelijk is. Het doel van dit project is een productielijn van het materiaal “Biophilica” voor de Nederlandse markt, waarin ook is nagedacht over een retoursysteem en de CO²-voetprint (Binnendijk, 2020).

Vilt

IKEA lanceert ‘TILLVERKA’, een circulaire collectie viltproducten, gemaakt van restanten van Nederlands IKEA-textiel. De collectie is geproduceerd door een lokale sociale onderneming: het Nederlandse i-did, dat mensen in de bijstand helpt door coaching en begeleiding op de werkvloer. TILLVERKA is de eerste IKEA-collectie wereldwijd die bestaat uit gerecycled vilt afkomstig van eigen resttextiel. De samenwerking resulteerde in een collectie van opvouwbare dozen, kussenvertrekken en de bekende FRAKTA-tas. De collectie is vanaf juli 2020 exclusief verkrijgbaar in de Nederlandse IKEA-winkels (IKEA, 2020).

GIH en retail Verpakkingen

Biobased is veel onder de aandacht bij discussies over plastic. Plastic is een probleem voor het milieu en vraagt om innovatieve oplossingen in gebruik en productie. Sectoren als de retail en groothandel maken op grote schaal gebruik van plastic bij verpakkingen. Tegenwoordig zijn steeds meer bedrijven zich bewust van de impact van het gebruik van plastic op het milieu. Daarom zijn ze op zoek naar nieuwe duurzame alternatieven voor de op olie gebaseerde plastic verpakkingen en laten ze onderzoek uitvoeren naar recyclebare en composteerbare plastic verpakkingen van hernieuwbare grondstoffen. Verschillende bedrijven lanceerden nieuwe biobased-verpakkingen, zoals uit olifantsgras, bioplastic-flessen en zetten papier in, in plaats van plastic verpakkingen (DuurzaamBedrijfsleven, 2019).

BIOPLASTIC
De verschillen en overeenkomsten tussen biobased plastic, biodegradeerbaar plastic, biologisch afbreekbaar plastic en bioplastic

BIOBASED PLASTIC
Biobased plastic wordt gemaakt van een hernieuwbare grondstof, bijvoorbeeld suikerriet.

BIODEGRADEERBAAR PLASTIC
Biodegradeerbaar plastic is plastic dat door micro-organismen wordt afgebroken. Het kan daarbij gaan om natuurlijke rotting of om een proces in een (composteer) installatie. Een andere naam voor bio-degradeerbaar plastic is biologisch afbreekbaar plastic.

BIOPLASTIC
Zowel bij biobased plastic als bij plastic dat biodegradeerbaar is, wordt gesproken van bioplastic.

Bio-PE
BIO-POLYETHYLEEN wordt gemaakt op basis van hernieuwbare grondstoffen, bijvoorbeeld suikerriet. Het wordt o.a. toegepast in plastic tassen en als verpakking van schoonmaakproducten.

PLA
POLYLACTIDE OF POLYMELKZUUR is transparant en wordt bijvoorbeeld toegepast als folie. Dank aan verpakkingen voor verse (biologische) producten zoals paprika's, aardbeien of gesneden sla.

PA-11
POLYAMIDE 11 OF NYLON 11 wordt gebruikt voor hydraulische en pneumatische leidingen en als bekleding van elektrische kabels.

PHA
POLYHYDROXYALKANOAAAT is een composteerbaar bioplastic gemaakt door micro-organismen uit grondstoffen zoals suikers, zetmeel en vetzuren. Het wordt o.a. toegepast als hoogwaardige bekleding van servers in datacentra.

PET
POLYETHYLEEN-TEREFTALAAT wordt o.a. gebruikt voor textielvezels zoals fleec, maar het bekendste voorbeeld is de frisdrankfles.

PBAT
POLYBUTYLEENADIPATEREFTALAAT is niet biobased, maar wel composteerbaar en kan bijvoorbeeld worden toegepast voor plastic tassen.

PVC
POLYVINYLCHLORIDE kent veel toepassingen, bijvoorbeeld als basis: de PVC-buis of als vloerbedekking.

DUURZAAM BEDRIJFSLEVEN
www.duurzaambedrijfsleven.nl
COPYRIGHT 2019 DuurzaamBedrijfsleven Nieuw-Nieuw, BRONKHORST Hogeschool van Amsterdam, Hogeschool Brno, Wageningen University & Research. Er kunnen geen rechten worden afgeleid van deze voorstelling van informatie.

Catalogus biobased verpakkingen

Om meer duidelijk te geven aan de ontwikkelingen rondom biobased-verpakkingen, heeft Wageningen Food & Biobased Research in 2014 de ‘Catalogus biobased-verpakkingen’ ontwikkeld. Dit helpt inkopers, gebruikers en producenten van verpakkingsmaterialen en beleidsmedewerkers van overheden inzicht te verkrijgen in het aanbod en de specificaties van elk materiaal.

Rijststro

Na het oogsten en verwerken van rijst blijft rijststro achter. De goedkoopste en snelste manier om van rijststro af te komen, is door het te verbranden op de rijstakkers, wat officieel verboden is. Het zorgt namelijk voor smogwolken, bedreigt de lokale biodiversiteit en zorgt ervoor dat veel kostbaar water op de rijstvelden verdampt. Ondanks deze nadelen zagen boeren geen andere oplossing, terwijl dit afval wel geld waard is. Boeren kunnen hun rijststro nu verkopen, waardoor ze per oogst bijna vijftien procent meer opbrengst realiseren. Bio4Pack en PaperWise maken van het rijststro verpakkingen die qua eigenschappen gelijk zijn aan verpakkingen van papierpulp of karton. Met deze verpakkingen kunnen zij, bijvoorbeeld, kunststof schalen vervangen door schaaltes die recyclebaar zijn via de papierinzameling. Ze zijn bovendien composteerbaar, zowel thuis als industrieel (Gerritsen, 2020).

2. Reuse

Reuse is gericht op het hergebruiken van (afgedankte) materialen, in dezelfde of aangepaste vorm, door een andere gebruiker (Circulair.com, 2020). Binnen de sector handel is tweedehands kleding een mooi voorbeeld van reuse.

Retail

Tweedehands initiatieven

Tweedehands is een typisch voorbeeld van reuse: producten blijven zoals ze zijn. Dit is goed voor circulariteit; het uitblijven van een extra proces bespaart energie en uitstoot. De afgelopen tien jaar nam het aantal tweedehandswinkels toe met 32,9 procent, volgens het CBS (CBS, 2016). Er komen ook steeds meer kringloopwinkels bij, in 2017 steeg het aantal met zeven procent, naar 206. Daarnaast geven we meer spullen af bij kringloopwinkels en nemen meer mensen daar een kijkje in de schappen, blijkt uit cijfers uit 2018 van Branchevereniging Kringloopbedrijven Nederland. United Wardrobe, een website en app voor tweedehands kleding, noteerde in 2018 drie miljoen gebruikers in Nederland, België en Frankrijk, een verdubbeling ten opzichte van een jaar eerder (NOS, 2020).

GIH

Restore

Naast tweedehands initiatieven zijn winkels actief met de retourlogistiek van producten. Klanten bestellen online producten die ze ook weer terugsturen. Kledingmerk Cos brengt hiervoor de ‘Restore Collection’ uit en ‘The Renewal Workshop’ repareert beschadigde kledingstukken. Dankzij een innovatieve technologie komt daar geen water bij kijken. Daarnaast controleert een derde partij de collectie op de tijdens het proces bespaarde hoeveelheid CO², energie en water. De collectie is exclusief gelanceerd in Utrecht, Stockholm en Berlijn en is nu verkrijgbaar (RetailNews, 2019).

3. **Recycle**

Recycling is een van de bekendste methodes voor een langere gebruiksduur van producten of materialen. In de prioriteitsladder, de R-ladder, staat deze methode echter omschreven als 'minst aanbevolen'. Recyclen vraagt om een nieuw proces, terwijl andere methodes zo min mogelijk herverwerking inzetten. Recycling is gericht op het herverwerken van een deel van de materialen tot dezelfde (hoogwaardige) of mindere (laagwaardige) kwaliteit (Circulair.com, 2020).

“We hebben binnen Modint, in samenwerking met INretail en het Ministerie van I&W, een sectorplan geschreven, dat in 2050 moet leiden tot een textielkledingstelsel waarin we voor honderd procent met gerecyclede producten werken. We hoeven dus niet katoen in de ban te doen, maar we moeten wel leren er anders mee om te gaan.”

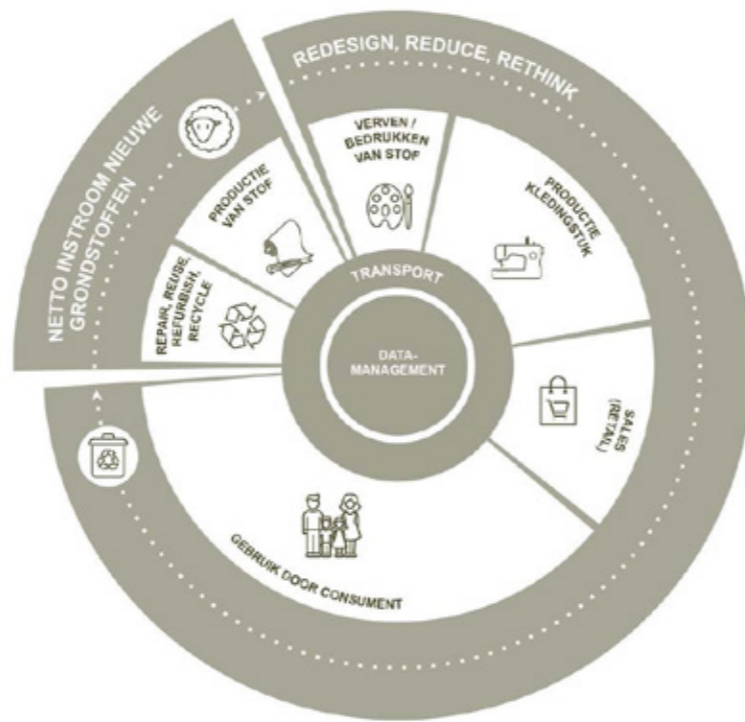
Rens Tap & Peter Koppert - Modint

GIH

Transparantie in keten

In het onderzoek 'Data Management for a Circular Economy' (2020) van GS1 introduceren diverse experts uit het fashiondomein drie invalshoeken die de transitie naar een circulaire economie bevorderen: 1) Bewustwording, 2) Transparantie en 3) Kansen. Transparantie is nodig om recycling binnen het fashiondomein te stimuleren en te realiseren, want daartoe moet je weten welke materialen aanwezig zijn in een product. Bedrijven kunnen de processen van ontwikkeling tot productie inzichtelijk maken door hun data transparant te maken. Data die ze moeten opslaan en bewaren in een centrale database, of decentraal, bijvoorbeeld via een blockchain.

De uitdaging voor alle partijen in de supply chain is om eenzelfde systeem te ontwikkelen waarover iedereen het eens is. Welke gegevens ze gaan vastleggen, is afhankelijk van het gebruik later in de keten. Het vastleggen en delen van de data, kan fungeren als het hart van de circulaire economie (zie afbeelding).

Blockchain

Blockchaintechnologie is toepasbaar in elke fase van de keten, met als doel alle aan het product toegevoegde informatie op een betrouwbare manier vast te leggen. Blockchain is letterlijk een ketting van informatieblokjes. Op het moment dat data worden gegenereerd, bijvoorbeeld de informatie over de verfstoffen in een verfbad van jeans, wordt deze toegevoegd aan de ketting van informatieblokjes. Alleen geautoriseerde gebruikers kunnen data toevoegen en elk toegevoegd informatieblokje, wordt gecheckt, gelinkt en beveiligd via cryptografie (zie afbeelding). Het is onmogelijk om de data in de blockchain te wijzigen (Shopping Tomorrow, 2020).

De blockchaintechnologie zorgt voor transparantie die nodig is in de gehele keten, van ontwerp tot (her)gebruik. Dankzij blockchain is complete tracking & tracing mogelijk. Retailers zijn de belangrijkste initiatiefnemers in dit proces. De leveranciers moeten een gedeelde visie hebben, want voor een circulair proces is transparantie en authenticiteit in de gehele keten van groot belang. Uiteraard is dat een flinke uitdaging in een internationale omgeving waarin sprake is van veel verschillende culturen, wetten en regelgevingen die per land verschillen (Shopping Tomorrow, 2020).

Circulair product paspoort

Wanneer partijen blockchaintechnologie toepassen om grondstoffen traceerbaar te maken, kan een materialenpaspoort ondersteuning bieden. In dit paspoort vind je alle minimaal benodigde circulaire informatie op productniveau. Een circulair product paspoort gaat niet alleen over materialen of grondstoffen, maar bijvoorbeeld ook over waardebehoud en milieu-impact van de gebruikte materialen (Circulair maakindustrie, 2020).

MITT

Vervezelen van producten

Mogelijkheden om de modebranche circulair te maken, schuilen met name in het design. Ook het langer gebruiken van een kledingstuk, het inzamelen en sorteren van oude kleding en het verwerken tot nieuwe garens (recyclen) dragen bij aan circulariteit. In feite is het uitgangspunt altijd het verlengen of optimaliseren van de levensduur van textiel.

Textielmaterialen bestaan uit vezels. Natuurlijke of synthetische vezels. In kleding gaat het vaak om een mix van materialen, zoals polyester en katoen, wol en acryl of katoen en elasthan. Wanneer iemand het product afdankt en het niet direct voor hergebruik (tweedehands kleding) in aanmerking komt, is vervezelen vaak een goede optie. Een proces waarbij je het textiele product vermaakt, tot er alleen vezels over zijn. Een machine pluist de kleding mechanisch uit (vervezelen) en verwijdert de ritsen, knopen en andere niet-textiele bestanddelen. Vaak zijn de teruggewonnen vezels nog van een hele goede kwaliteit (weinig verontreiniging, voldoende lange vezels). Uit deze vezels kunnen fabrikanten weer nieuwe producten maken (Veenhoven, 2020).

Grondstoffen worden wereldwijd schaarser. Daarom zoeken wetenschappers samen met het bedrijfsleven naar nieuwe en betere manieren om textiel te vervezelen. Daarnaast zoeken zij naar nieuwe toepassingen voor de teruggewonnen vezels.

Gerecyclede kleding/textiel kan de grondstof leveren voor diverse nieuwe textielproducten, zoals:

- Garens voor vloerbedekking
- Nieuwe kledingstukken
- Dekens
- Vilt voor geluidsisolatie
- Vulmateriaal voor onder andere dashboards, autostoelen, matrassen, meubilair
- Papierproductie (katoen en linnen).

De techniek is nog niet zo ver dat hoogwaardige producten, zoals kleding, goedkoop en op grote schaal te maken zijn, maar er wordt zeker voortgang geboekt.

Zoals eerder beschreven, bestaat de meeste kleding momenteel uit een mix van verschillende materialen, wat een grote uitdaging vormt voor de recyclingindustrie. Om de verschillende materialen in een product met succes terug te winnen, zijn niet alleen mechanische en chemische processen voor materiaalscheiding nodig, maar ook effectieve verzamelssystemen en sorteerfaciliteiten, zoals 'Fibersort'. Op de volgende pagina geven we een aantal voorbeelden van recycling in de praktijk.

The Fibersort Project

Fibersort is ontstaan door een samenwerking tussen 'Valvan Baling Systems' en 'Wieland Textiles'. Fibersort is een halfautomatische installatie die het mogelijk maakt om grote hoeveelheden kleding snel en efficiënt te sorteren naar samenstelling, kleur en structuur van de stof. Deze innovatie opent de weg voor een circulaire revolutie in de textielindustrie: een kostenefficiënte herwinning van hoogwaardige grondstoffen uit afgedankte kleding voor de productie van nieuwe kleding (Wieland Textiles, 2019).

“The machine can now sort 900 kgs of post-consumer textiles per hour, enabling a closed textiles loop.”

Fibersort

CETI- Franse innovatie

Het 'European Centre for Innovative Textiles' (CETI) in Noord-Frankrijk doet onderzoek naar het herstellen van grondstoffen in de modebranche en ontwikkelt recycling- en productiemethodes voor nieuw en duurzamer textiel. De nieuwste machine van CETI is erg bijzonder: deze maakt nieuwe katoenen garen, dat voor zeventig procent bestaat uit oude katoenen stoffen en garen.

De overige dertig procent vult men aan met nieuw katoen. CETI heeft partnerships gesloten met Decathlon en ID Kids om de machine verder te testen en te ontwikkelen. Decathlon gebruikt al gerecycled katoen in enkele delen van zijn collectie. De bedrijven investeren vooral veel in de productie van sokken. Toch blijft het verwezenlijken van een circulair model moeizaam, omdat een samenwerking van vele partijen in de waardeketen noodzakelijk is, van productie tot inzameling (Mechanical Recycling - Ceti, 2019).

Innovatieve kledingontwerpers

Sommige kledingontwerpers adopteren het circulair ontwerpen ook in hun portfolio. Zo heeft Designer Mo Benchellal in samenwerking met het Ministerie van Defensie een circulaire kledinglijn ontworpen. Benchellal maakt van oude Defensie-uniformen een haute couture-collectie (Oltmans, 2020). Een andere kledingontwerper, Tommy Driessen, maakte zijn debuut als ontwerper met een circulair designed-kledinglijn. Alle catwalk-outfits waren gemaakt van oude rode-loperlooks. Hij was stylist van BN'ers en merkte op dat heel veel outfits maar één keer gedragen werden. Daarom heeft de ontwerper van zijn archief aan stoffen, outfits en vintagestukken een nieuwe collectie gemaakt (MONSTYLE, 2019).

Circulair Jeans

Het bedrijf HNST maakt duurzame spijkerbroeken. HNST gebruikt oude jeans als nieuwe grondstof voor nieuwe jeans, door de vezels van de gerecyclede oude jeans te mengen met Tencel® en ze (in Vlaanderen) opnieuw tot garen te spinnen. De garens voor de HNST jeans bestaan voor vijftig procent uit oude denimvezels en voor vijftig procent uit Tencel®. Jeans is namelijk een textielstof dat voor grote problemen zorgt op het vlak van arbeid en milieu; een hoog water- en energieverbruik, chemische (kleur)stoffen en vaak erbarmelijke werkomstandigheden. HNST maakt zijn spijkerbroeken in Europa, zodat de supply chain niet alleen kort en controleerbaar blijft op kwaliteit, maar ook op arbeidsomstandigheden. Het gaat om een geheel ander maakproces, met een streven naar 75 procent minder watergebruik en zo min mogelijk chemicaliën en microplastics. Door het productieproces in Europa te laten plaatsvinden, beperkt HNST de milieu-impact door transport (HNST, 2019).

Handdoeken van SaXcell

Laten we cellulose onttrekken aan textielafval en daarvan een 'nieuw' textielvezel maken, bedacht een team van onderzoekers – betrokken bij het lectoraat Sustainable & Functional Textiles van Hogeschool Saxion in Enschede – alweer negen jaar geleden. De SaXcell-textielvezel is materiaal van chemisch gerecycled huishoudelijk katoenafval. In het innovatieve proces ontstaat een nieuwe cellulosevezel door de oorspronkelijke katoencellulose om te zetten in pulp voor de nieuwe textielvezel. De eerste stap voor dit proces is het verzamelen van gebruikt textiel. Voor het maken van honderd kilo pulp, is eenzelfde gewicht aan oud textiel nodig. Het unieke van de SaXcell-vezel is dat de kwaliteit beter is dan van het uitgangsmateriaal, de katoenvezel. Het recycleproces van SaXcell is milieuvriendelijker dan de productie van regulier katoen: er zijn tenslotte géén landbouwgrond, pesticiden en insecticiden nodig én er is minder water nodig. Daarnaast is het mogelijk om het oplosmiddel dat nodig is bij het recycleproces voor meer dan 99 procent te hergebruiken. De SaXcell-vezel zelf kan ook vele malen gerecycled worden (Saxion, 2020).

Loop. a Life

Loop.a life is een circulair en duurzaam kleding- & lifestyle-merk van Nederlandse bodem. Aanleiding tot het oprichten van Loop.a life was de ramp in de kledingfabriek Rana Plaza in Bangladesh in 2013. De oprichtster zag een kans om een oplossing te bieden door middel van recycling; *“Recyclen van kleding is een van de meest duurzame manieren om textiel te produceren.”* Loop a. life werkt volgens een 'closed loop'-systeem, een gesloten systeem, waarbij in elke stap van het productieproces kennis is van het te verwerken materiaal, met in gedachte dat het eindproduct ook weer terugkomt in de keten (Loop.a. Life, 2018).

Drie thema's zijn sturend in de ontwerpfase: 1) een focus op lang levensduur van een product, 2) het sluiten van de keten en 3) het kiezen voor duurzame materialen (Warringa et al., 2020).

Het maakt binnen de Handel niet veel uit of het om een nieuwe jas, laptop of wasmachine gaat. Alle producten kun je ontwerpen met circulariteit in gedachten. Producten die zijn ontworpen voor een lange levenscyclus, behouden langer hun waarde, zodat er minder nieuwe producten nodig zijn. Een circulair design betekent producten ontwerpen met de focus op kwaliteit, reparerbaarheid en producthechting.

“De toepassingen voor de circulariteit van kleding zijn nu nog beperkt. Er zijn wel wat succesverhalen, maar van je spijkerbroek een-op-een een nieuwe maken, dat is nog niet helemaal realiseerbaar. Meer onderzoek is nodig om het schaalbaar te maken. Dus je kunt je afvragen wat de consument hiervoor kan doen. Bij het ontwikkelen van nieuwe innovaties gaat het ook om de financiële haalbaarheid daarvan.”

Femke den Hartog - INretail

Om een gesloten systeem te realiseren, moet het productontwerp aansluiten op processen die binnen de keten plaatsvinden, zoals hergebruik, refurbishing en recycling. Naast deze processen om circulariteit te kunnen realiseren, bestaan er ook circulaire ontwerpstrategieën, zoals stap voor stap uitgelegd in de gids 'Circulair ontwerp' (2020) van Rijkswaterstaat.

“Voor ons is er een verschil tussen circulaire textiel en circulaire economie. Met circulair textiel ga je echt de processen in met inzamelen, scheiden en verwerken van de stromen textiel. Dit raakt de circulaire economie dan heel erg, omdat je ook naar de businessmodellen kijkt. Circulaire economie gaat voor ons om die businessmodellen. Dat kan gaan om onder andere hergebruik, lang gebruik en huurconcepten.”

Rens Tap & Peter Koppert - Modint

1. Focus op lang gebruik

Door producten te ontwerpen voor een lang leven, blijft hun waarde langer behouden en zijn er minder nieuwe producten nodig. De industrie zou producten kunnen ontwikkelen met een focus op kwaliteit, reparerbaarheid en producthechting.

- Lange levensduur: een kwalitatief hoogwaardig product gaat minder snel stuk en behoudt langer zijn waarde. De balans tussen een degelijk ontwerp en het gebruik is essentieel.
- Hechting & vertrouwen: voor een lange levensduur is niet alleen de sterkte van een product van belang, maar de gebruiker moet het product ook lang willen gebruiken. Het creëren van hechting en vertrouwen tussen de gebruiker en het product is daarom essentieel; het product moet in de ogen van de gebruiker waarde hebben en behouden.
- Reparatie en onderhoud: wanneer je een product eenvoudig kunt onderhouden en repareren, gaat het langer mee. Met kwetsbare onderdelen die eenvoudig vervangbaar zijn, verleng je de levensduur van het product.
- Hergebruik: door een product opnieuw te gebruiken, blijft de waarde langer behouden. Bij hergebruik vinden geen aanpassingen plaats aan het product. Wel is het essentieel dat het product geschikt is voor een lange levensduur en eenvoudig te repareren en onderhouden is.

2. Sluit de keten

Om een gesloten systeem te realiseren, moet het productontwerp aansluiten op processen die binnen de keten plaatsvinden, zoals hergebruik, refurbishing en recycling.

- Refurbish: wanneer de gebruiker een product afdankt, kan refurbishing opnieuw waarde toevoegen aan het product. Door kwetsbare en beschadigde onderdelen te vervangen, is een product weer zo goed als nieuw, klaar voor een nieuwe gebruiker.
- Design for recycling: door in het productontwerp specifiek rekening te houden met recycling, win je aan het einde van de levensduur meer waarde terug uit het productmateriaal. De verschillende materialen moeten daarbij gemakkelijk te scheiden zijn en het ontwerp moet afgestemd zijn op gangbare recyclingprocessen.
- Modulair ontwerp: een strategie voor het realiseren van lang gebruik en ketensluiting. Een product opbouwen uit verschillende functionele modules maakt reparatie en refurbishing eenvoudiger en goedkoper, en bevordert de recycling. Bij modulariteit zijn vooral de verbindingen van de onderdelen van belang, zodat het product meerdere keren in en uit elkaar te halen is.

3. Kies voor duurzame materialen

Gerecyclede en veilige materialen toepassen in het product, leidt tot een verlaging van de milieu-impact.

- Toepassen gerecycled materiaal: gebruik gerecycled materiaal om de vraag naar primaire grondstoffen terug te dringen.
- Materiaalkeuze: kies veilige en duurzame materialen. Dus materialen die geen negatief effect hebben op mens en natuur wanneer je ze afdankt en weer opnieuw wilt gebruiken.

Een ontwerpaanpak bepalen

De keuze voor een bijpassende ontwerpaanpak is afhankelijk van het gebruik van een product en de marktpositionering. Het ontwerpproces van een product met een korte levensduur heeft een andere focus dan een product met een lange levensduur. Bij een korte levensduur is, bijvoorbeeld, 'design for recycling' erg belangrijk, omdat het product snel in de recyclingloop terechtkomt en hier dus de meeste waarde te winnen valt. Bij een langere levensduur ligt de ontwerpfocus op het zo lang mogelijk behouden van de productwaarde door, bijvoorbeeld, een kwalitatief en geliefd product te ontwikkelen dat ook eenvoudig te repareren is. Producten die gevoelig zijn voor trends of technologische ontwikkelingen vormen een uitdaging, omdat ze snel verouderen en daarmee een deel van hun waarde verliezen. Vaak worden meerdere ontwerpstrategieën gelijktijdig toegepast, zodat het eindproduct goed past bij het gebruiksscenario, het verdienmodel en de organisatie van de keten.

In de praktijk passen bedrijven steeds vaker andere ontwerpstrategieën toe met oog op de transitie naar een circulaire economie.

Circulair design Nike

Nike en de Londense universiteit hebben de handen ineengeslagen voor het design 'Central Saint Martins'. Samen hebben ze een handleiding voor ontwerpers gemaakt, waarin de grondslagen van circulair ontwerp aan bod komen, samen met casestudy's van bedrijven die grensverleggend werk hebben verricht op dat vlak. De handleiding is gelanceerd tijdens de 'Copenhagen Fashion Summit' en ziet eruit als een handboek: elk principe wordt toegelicht, geïllustreerd door een casestudy en gepresenteerd aan de hand van open vragen (Nike, z.d.).

In totaal doorloopt de handleiding tien principes die de volledige levensduur van een product kunnen verlengen. Enkele ideeën die aan bod komen, zijn:

- Ontwerpen met recycling in het achterhoofd
- Minder afval bij de productie
- Een langere levensduur door herstel en duurzame samenstelling
- Intelligente verpakkingen.

Hoewel die voorstellen uit de gids niet revolutionair zijn, zit de waarde in de manier waarop al die stappen in één groot systeem passen, in de hoop dat het de norm wordt in de modesector.

Shoes that Bloom!

In 2008 richtte Christaan Maats OAT Shoes op, onder het motto: 'Shoes that Bloom!'. Dé eerste biologisch afbreekbare sneaker in de wereld. Wie klaar is met het rondlopen op deze sneakers, stopt ze in de grond! Deze schoenen zijn niet alleen volledig afbreekbaar, de gepote sneakers zullen zelfs uitgroeien tot prachtige planten, vanwege de zaadjes in de schoen (OAT, 2020).

Deen

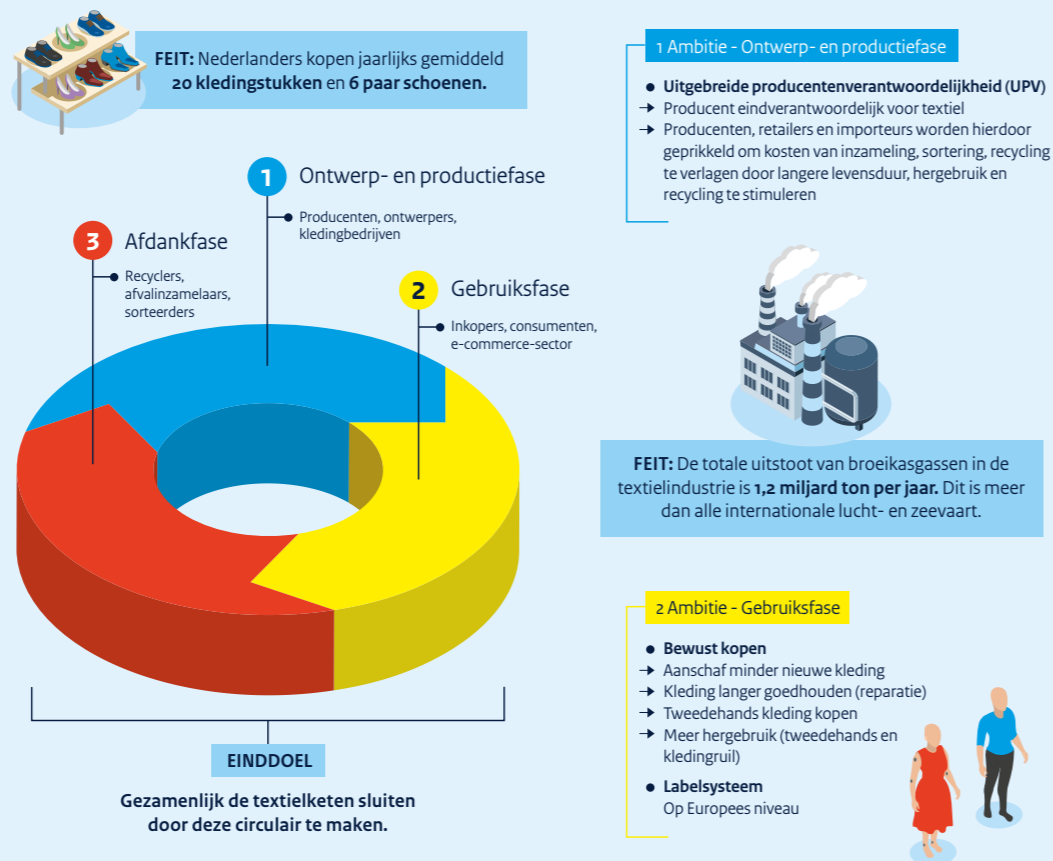
Supermarktketen 'Deen' verpakt sinds kort zijn vlees in nieuwe verpakkingen, die zeventig procent minder plastic bevatten. Deen zegt dat het verminderen van plastic en het recyclen van verpakkingen constant de aandacht heeft binnen het bedrijf (Essenburg, 2020).

"De speciale verpakking biedt een goede bescherming en garandeert een goede houdbaarheid en versheid van het product. Dit laatste is belangrijk met oog op het voorkomen van voedselverspilling. Bijkomend voordeel is dat het nieuwe verpakkingsmateriaal veel minder ruimte inneemt en ook het verpakte product minder groot is. Hierdoor heeft het ook voordelen voor het transport naar de winkels en voor de klant van de winkel naar huis."

Marcel van de Kerkhof - Deen

Circulair Textiel

Voedselverspilling

Voedselverspilling voorkomen is al jarenlang een thema. Een zelfrapportage van Albert Heijn, Aldi, Jumbo, Lidl en Plus – onder de vlag van het ministerie – wees recent uit dat supermarkten 1,7 procent van het binnenkomende voedsel verspillen. Het grootste deel van het weggegooid voedsel is agf, met een aandeel van 34,5 procent. 31,5 procent van het verspilde voedsel is brood, afbakbrood of banket. De impact van verspilling komt volgens de onderzoekers met name duidelijk aan het licht door het volume af te zetten tegen de inkoopvolumes. Op de broodafdeling gaat het dan om 7,7 procent verspilling. Van vers vlees en verse vis wordt 2,9 procent weggegooid. Bij agf gaat het om 2,7 procent van de inkoopvolumes. Voor zuivel, eieren en gekoelde kant-en-klaarproducten is het 1,4 procent.

De supermarktbranche beschikt over verschillende mogelijkheden om voedselverspilling te verminderen:

- Verpakkingsgrootte is een belangrijke factor bij voedselverspilling. Consumenten houden bij het bereiden van eten hoeveelheden over. Daar zijn de afgelopen jaren de nodige stappen in gezet, mede door de introductie van kleine verpakkingen in voorgesneden groente.

- De introductie en bijna onstuitbare opmars van verspakketten vormen ook een belangrijke factor tegen voedselverspilling. De verpakkingen bevatten exact de benodigde hoeveelheden van een product. Dat zien we ook bij leveranciers van maaltijdboxen, zoals HelloFresh.

- Producten die de houdbaarheidsdatum naderen, verkopen tegen een lagere prijs. Dat gebeurde natuurlijk al jaren met afprijzingsstickers, maar inmiddels zijn er talloze alternatieve initiatieven. De boxen van 'Too Good To Go', bijvoorbeeld, die klanten via een app kunnen reserveren. Jumbo lanceerde eerder dit jaar een anti-verspilmeubel, waar klanten makkelijk alle afgeprijsde artikelen bij elkaar kunnen vinden. Pepsico introduceerde zijn eigen Unwasted-box; door die box rechtstreeks aan klanten te leveren, voorkomt Pepsico nog eerder in de keten verspilling. Andere fabrikanten kunnen dit concept probleemloos overnemen.

- Versproducten verwerken die de houdbaarheidsdatum naderen, is ook een prima manier om voedselverspilling terug te dringen. De producten van De Verspillingsfabriek zijn hier helemaal op gebaseerd. Ook zijn er al supermarkten die op de winkelvloer met deze producten koken en de maaltijden tegen een mooie prijs doorverkopen. Gezien de resterende derving in de supermarkt, zou dit op veel bredere schaal moeten gebeuren.

- Ook het stimuleren van het gebruik van diepvriesproducten, kan bijdragen aan het verminderen van voedselverspilling. Dat geldt niet alleen voor het gebruik van de diepvries thuis, maar ook in de retail en broodindustrie, bij het aanbieden van voeding. Zo heeft Jumbo Verberne in Wageningen in een pilot aangetoond dat de verkoop van vers ingevroren brood zorgt voor een enorme afname van de verspilling van brood.

Retail

Inzameling bij ondernemers

Naast het verzamelen van afgedankt textiel op de georganiseerde inzamelplekken, verzamelen winkels en ondernemers – in de sector van kleding en textiel – ook steeds vaker gebruikte kleding en textiel. In de praktijk blijkt dit vanwege regels vanuit de handhaving een lastig verhaal. Het is verboden om huishoudelijk afval in te zamelen, behalve door wie daarvoor een vergunning heeft, of aan wie ontheffing is verleend. Vergunningen afgeven voor inzameling, heeft een gemeente vaak uitbesteed aan één partij, veelal vergund in competitie met andere inzamelaars aan de meest betalende (leges). Deze situatie vraagt om een ander plan, zodat ondernemers die kleding op de markt brengen en die via eigen kanalen (bijvoorbeeld de eigen winkel) willen verzamelen, standaard ontheven zijn van het verbod op inzameling (Den Hartog et al., 2019).

Uit de praktijk blijkt daarnaast dat consumenten geen afgedankt textiel inleveren zonder financiële stimulans. Alleen inzetten op een informatiecampagne is niet altijd genoeg. Daar moeten de betrokken partijen rekening mee houden de toekomstplannen, met oog op een sluitende keten in 2050 (Den Hartog et al., 2019).

KETENSAMENWERKING

THEMA 4

KORTE BESCHRIJVING

De transitie naar een circulaire economie vraagt om productinnovatie en nieuwe technologieën. Partijen in een circulaire economie zijn afhankelijk van elkaar, omdat afstemming nodig is voor de circulaire productie van het product. Ook zijn het organiseren van retourlogistiek en het verlenen van services aan klanten een vereiste. Daartoe is effectieve ketensamenwerking rondom een product essentieel. Dit geldt zowel voor de retail en modebranche als voor de groothandel (Rijksoverheid, 2020).

“Samenwerking is momenteel de norm. Niet alleen tussen de ketenpartijen, maar ook intern binnen de branche. Gezamenlijke actie zorgt voor meer impact en meer resultaat.”

Jennifer Muller - CBL

WAT VERANDERT ER

Retail

Retailers staan in diverse waardeketens tussen de producent en de consument. Zij hebben dagelijks contact met consumenten en beïnvloeden hun besluiten. Daarmee nemen ze een belangrijke positie in en kunnen ze een grote bijdrage leveren aan het realiseren van een circulaire economie (Retail Innovation Platform, 2020).

MITT

Binnen de kleding- en textielsector bestaat de keten uit zowel productiebedrijven, groothandelaren, agenten, importeurs als uit fysieke en online winkels.

Binnen elk van deze subsectoren zijn de bedrijven zeer divers, zowel qua vorm, bedrijfsmodel als hun invloed op, en positie in de productieketen (Den Hartog et al., 2019).

Om over te gaan naar een circulaire wereld, moeten de verschillende stakeholders in de supply chain samenwerken. Een 'circulaire supply chain' bestaat op basis van een holistische benadering van de totale keten. Juist door samen te werken met leveranciers, vervoerders, afvalverwerkers, retailers, consumenten en overheden kunnen unieke businessmodellen tot stand komen (Retail Innovation Platform, 2020). Jennifer Muller (CBL) onderbouwt deze bevindingen:

“Naast ketensamenwerking is het contact met instituten en partijen die zijn gespecialiseerd in duurzaam verpakken van groot belang. Zo blijven we op de hoogte van recente ontwikkelingen.”

Jennifer Muller - CBL

Modint en CIRCO

Om wegwijs te worden in de nieuwe ketens die ontstaan, zijn Modint en CIRCO een samenwerking aangegaan waarin ze circulaire bedrijfskleding naar een hoger niveau willen tillen. Bij het maken van bedrijfskleding is veel aandacht voor circulariteit en er zijn veel initiatieven (Circo, 2020). Tegelijkertijd zijn bedrijven zoekende naar oplossingen die het beste bij de bedrijfsvoering passen. Bij bedrijfskleding is veiligheid erg belangrijk en dat gaat niet altijd samen met circulariteit, waardoor de kleding moeilijk te recycleren is. Denk aan veiligheidshesjes met reflecterende stroken erop. Mono-materiaal maakt recycleren makkelijker, maar dat kan bij bedrijfskleding vaak niet. Belangrijke uitdagingen zijn: hoe kunnen we de kleding verzamelen zonder dat die de verbrandingsoven in gaat? Wie in de keten kan het verzamelen? Hoe richten we de collectieve retourlogistiek in? Dit zijn uitdagingen die makkelijker te overkomen zijn als de hele keten samenwerkt. Modint en CIRCO Tracks bieden tools aan bedrijven die hen helpen om circulariteit meer richting te geven. Tegelijkertijd is er ruimte voor kennisuitwisseling en voor het verkennen van de mogelijkheden op het gebied van ketensamenwerking.

Circulair Tilburg

Naast de grotere circulaire initiatieven zijn er ook ontwikkelingen op kleinschaliger niveau. In Tilburg is een initiatief gestart dat streeft naar reparatie van producten en daarmee op een langere levensfase van een product. Er zijn verschillende pop-up-repaircafés in Tilburg (en elders in het land) waar mensen met hun kapotte fietsen, kledingstukken en apparaten welkom zijn om die producten samen met vrijwilligers van het Repair Café te repareren. Daarnaast kunnen Tilburgers op online platform 'TilburgCirculair.nl' een overzicht vinden van onder andere tweedehands zaken, repairshops en huur- en leaseorganisaties voor een auto of fiets. Inwoners ontdekken op dit platform ook welke winkel over lokale groenten beschikt, waar ze duurzame koffie kunnen drinken en biologisch kunnen lunchen (Circulair.com, 2020).

GIH

Nearshoring

Nearshoring is een ander voorbeeld van een anders ingerichte keten, waarbij de betrokken partijen bewust en expliciet ervoor kiezen producten dicht bij huis te laten maken. Ondernemers zijn zich steeds vaker bewust van de afhankelijkheid van landen die ver weg liggen. Tijdens de COVID-19 pandemie is dit vraagstuk ook extra aan het licht gekomen. In de supply chain zijn vooral wendbaarheid en werken met kortere cycli belangrijk. Bleckmann Fashion & Lifestyle Logistics herkent de toegenomen aandacht voor nearshoring en dual sourcing. De logistiek dienstverlener bespreekt steeds vaker met zijn klanten welke locaties voor nearshoring haalbaar zijn en welke effecten dat op de supply chain heeft (Barendse, 2020).

MKB-retailers moeten circulair innoveren door hun bedrijfsvoering en inkoop in kleine stappen aan te passen, maar ze moeten ook gemeenschappelijk grote sprongen maken. Dit kunnen ze niet alleen bereiken door interventies van technologische aard, maar ook door interventies gericht op het beïnvloeden van producenten- en consumentengedrag. In de praktijk kan dit betekenen dat retailers nog meer transformeren tot dienstverleners via platform- of 'Product as a service'-businessmodellen. Onderzoek naar de verdienmodellen voor retailers en naar belemmeringen ervan is dringend nodig (Retail Innovation Platform, 2020).

MITT MUD Jeans

In de kledingbranche valt vaak de naam van het bedrijf 'MUD Jeans'. Het voorbeeld van een bedrijf dat een ander businessmodel heeft ontworpen voor het produceren en verkopen van spijkerbroeken. Er zijn nog meer bedrijven die eenzelfde businessmodel hanteren als H&M, waar je kleding kunt huren voor € 33,- (Le Clercq, 2019) en Litchy, waar je designerkleding kunt huren voor een korte periode (Litchy, z.d.).

"Onze missie is de vervuilende mode-industrie veranderen door te beginnen met hét meest populaire kledingstuk: de spijkerbroek. Elke MUD-Jeans wordt namelijk na gebruik gerecycled. Zo voorkomen wij dat deze duurzame grondstof op de afvalhoop belandt."
MUD Jeans

Bij MUD Jeans kun je zowel spijkerbroeken kopen als 'leasen'. Dit merk maakt dus gebruik van het nieuwe businessmodel 'Product as a service', met het verdienmodel 'leasen'. Bij een lease-lidmaatschap betaal je voor twaalf maanden € 9,95 per maand, daarna is de jeans van de consument. Je kunt de broek houden of ruilen voor een nieuwe. Voor je tweede spijkerbroek betaal je dan € 8,95 per maand (MUD Jeans, z.d.). Het 'lease-verdienmodel' van MUD Jeans is zo nieuw dat het ook een proces blijft waar altijd ruimte is voor optimalisatie.

"We staan aan het begin van het inrichten van een nieuwe economie, waarin afval ook waarde gaat hebben. Maar je hebt wel technische knowhow en capaciteit nodig om grotere stappen te maken, zodat je het concept kunt opschalen tot een succesvol businessmodel."
Femke den Hartog - INretail

MUD Jeans is een pionier, die blijft zoeken naar de beste mogelijkheden om het leasemodel zo optimaal mogelijk te maken.

"Twee aspecten zijn voor ons belangrijk. Ten eerste het proces van productie, dat echt circulair is. Daar veranderen we niet veel aan, behalve dat we de nieuwste technieken proberen toe te passen. Wij blijven oude spijkerbroeken verwerken tot nieuwe spijkerbroeken. Tweede aspect is de vermarkting van die producten, in de zin dat wij die broeken ook leasen. Dat is wel een continue zoektocht, met veel aanpassingen, naar de optimale manier."
Dion Vijgeboom - MUD Jeans

Bundles

Buiten de kledingbranche denken meerdere organisaties na over een verdienmodel waarin een abonnement centraal staat. Zo biedt 'Bundles' meerdere abonnementen aan voor witgoed, zoals voor een wasmachine, drogers en vaatwassers, en ook voor koffie. Bij het abonnement voor koffie betaal je per kopje koffie. Je bestelt een Siemens-koffieautomaat met een abonnement voor het aantal kopjes koffie dat je gemiddeld drinkt. Omdat Bundles het gebruik van het koffieapparaat afleest via de 'SmartPlug' en de 'Bridge', kan dit bedrijf de koffiebonen altijd op tijd toesturen en het gebruik van de afgelopen maand in rekening brengen. Bundles verstuurt de bonen bovendien in kleine zakken, zodat ze precies door de brievenbus passen, wat efficiënter is in transport. Daarnaast kunnen leden deze dienst ook toepassen voor de wasmachine, droger en vaatwasser; als gebruiker betaal je voor het aantal gedraaide wassen (Bundles, 2019).

Retail IKEA

Ikea heeft een 'Buy Back-programma' gelanceerd. Wie een gebruikte Billy-boekenkast of Lack-tafel niet meer wil, kan die in het Verenigd Koninkrijk en Ierland straks terugbrengen naar de winkel. De consument krijgt dan dertig procent van de kostprijs terug als winkeltegoed. Zo bevordert Ikea een betere verwerking van meubelafval. Uiteindelijk moeten de meubels zelfs een tweede leven krijgen, zodat het helemaal circulair is (Seijlhouwer, 2020).

Auping

Jaarlijks gooien we in Nederland 1,5 miljoen matrassen weg. Deze omvangrijke volumes zorgen voor grote problemen bij afvalinzamelaars. Slechts een deel komt schoon binnen voor recycling en het teruggewonnen materiaal uit de matrassen is beperkt. Het schuim is niet recyclebaar en wordt hergebruikt in laagwaardige toepassingen, zoals isolatie of judomatten. Auping komt met een oplossing: een circulair matras. Het volledig recyclebare matras kun je eenvoudig uit elkaar halen. In samenwerking met DSM ontwikkelde Auping een alternatief voor schuim, gemaakt van polyester en volledig recyclebaar. Een belangrijke ontwikkeling voor de matrasindustrie, die de kans biedt de materiaalkringloop te sluiten. De circulaire matrassen blijven eigendom van Auping om zo recycling aan het einde van het gebruik te realiseren. Momenteel is het matras alleen nog voor zakelijke klanten verkrijgbaar, maar Auping werkt hard aan een aantrekkelijke propositie voor consumenten (Auping, z.d.).

HANDEL

NOTES:

WAT BETEKENEN DE INNOVATIES VOLGENS JOU
VOOR HET OPLEIDEN VAN DE TOEKOMSTIGE WERKNEMER?

Two columns of horizontal lines for writing notes.

VOEDSEL, GROEN EN GASTVRIJHEID

VGG

1. BEHEER VAN GRONDSTOFFEN OPTIMALISEREN	91
2. CIRCULAIR ONTWERPEN	96
3. AFVALTRANSITIE	100
4. KETENSAMENWERKING	109

VOEDSEL, GROEN EN GASTVRIJHEID

VGG

MARKTSEGMENTEN;

- . GASTVRIJHEID
- . GROEN
- . VOEDING
- . WINKELAMBACHT

BEHEER VAN GRONDSTOFFEN OPTIMALISEREN

THEMA 1

KORTE BESCHRIJVING

Bodemkwaliteit van belang voor hergebruik van grondstoffen

Een circulaire economie draait om het opnieuw kunnen inzetten van grondstoffen na gebruik, waardoor grondstoffen niet verloren gaan. Maar niet alle grondstoffen zullen altijd voorradig zijn. Daarom moeten de betrokken partijen op andere manieren kijken wat met grondstoffen gebeurt en hoe een grondstof zo hoogwaardig mogelijk in de kringloop behouden kan blijven. Daarnaast is het belangrijk om bij het gebruik van hernieuwbare grondstoffen te zorgen voor een goede conditie van de natuurlijke hulpbronnen waaruit de grondstoffen voortkomen. Deze hulpbronnen zijn onder andere bodem en land, water. Biodiversiteit, ook wel het 'natuurlijk kapitaal' genoemd, is daarbij van groot belang. Op dit moment is niet altijd sprake van duurzaam beheer van de hulpbronnen, zowel in Nederland als daarbuiten. Gebrekkig beheer van deze hulpbronnen leidt tot degradatie, verontreiniging of uitputting. Met als mogelijke gevolgen dat bodems minder vocht vasthouden of de bestuiving door bijen vermindert. Ter bevordering van een circulaire economie moeten de betrokkenen de hulpbronnen op een dusdanige manier (laten) beheren en gebruiken zodat het gebruik ook op de lange termijn is gewaarborgd (PBL, 2016).

Ook bodemverdichting voorkomt optimaal beheer van grondstoffen in de bodem. Bodemverdichting ontstaat onder andere door zware machines en motorvoertuigen bij natte weersomstandigheden. Op een deel van de Nederlandse landbouwbodems is sprake van een zekere bodemverdichting. Met als gevolg dat gewassen moeilijker wortels schieten en de bodem minder water opneemt. Daardoor vermindert de opbrengst van de gewassen, neemt de kans op schade door droogte toe en is er meer regen (of sproeien) nodig. Door de afnemende opbrengst van gewassen en het toenemende risico op bodemziektes kan bovendien de bodemkwaliteit achteruitgaan. Verder vindt er ophoping plaats van zware metalen in de bodem, al is het tempo hiervan wel afgenomen, onder andere als gevolg van gericht beleid op de veevoersamenstelling (PBL, 2016 en Bakker-Smit & van Merienboer, 2019).

Beheren van mineralen

Ook is er nog veel winst te boeken in het efficiënter beheren van mineralen als stikstof, fosfaat, kalium en spoorelementen; nutriënten die essentieel zijn voor plantaardige en dierlijke productie en ook voor de mens. Het landbouw- en het voedselsysteem zijn nauw met elkaar verbonden: een deel van de mineralen uit de Nederlandse landbouw komt terecht op het bord van de consument. In de landbouw voegen ze mineralen in (kunst)mest aan de bodem toe, waarna planten en dieren de mineralen opnemen.

Soms worden mineralen ook extra toegevoegd aan het veevoer, dat vee komt uiteindelijk bij de mens terecht als voer. Via de landbouw komen de mineralen zodoende in de menselijke voeding terecht.

Voor de continuïteit van de voedselproductie in een circulaire economie is een efficiënt beheer van nutriënten om twee redenen essentieel. Ten eerste omdat van een aantal elementen (fosfaat, kalium) de makkelijk winbare voorraden schaars zijn. Ten tweede is het sluiten van mineralenkringlopen belangrijk, omdat mineralenverliezen uit het landbouw- en voedselsysteem tot diverse milieuproblemen leiden. Veel aandacht gaat dan ook uit naar het mestbeleid. Dit beleid is niet direct gericht op vergroting van de mineralenefficiëntie, maar meer op het verminderen van de bodembelasting, de waterverontreiniging en de luchtverontreiniging. Naast het mestbeleid zijn er initiatieven om efficiënter met fosfaatstromen om te gaan. Meer inzicht in de mineraalstromen, belemmeringen en innovaties is nodig om recycling van mineralen te bevorderen (PBL, 2016).

Onafhankelijke houding delfstoffen en fossiele brandstoffen

Ook is minder afhankelijkheid van delfstoffen en fossiele brandstoffen belangrijk. De mens moet leren om de natuurlijke bronnen zo weinig mogelijk aan te tasten (voorraad schoon water, schone lucht en biodiversiteit). Dat betekent meer oog voor energiebesparing, duurzame energiebronnen, circulaire economy, biobased economy en cradle to cradle-producten. En dat we ons moeten inzetten voor een wereld waarin we biodiversiteit koesteren en sociaaleconomisch goed met elkaar omgaan (SBB, 2018).

“ In de groene sector is water vasthouden om te besparen op water een onderwerp dat veel aandacht genereert. Het raakt iedereen, zowel de boer als de mensen in de stad. Het heeft allemaal te maken met circulaire regen. Gaat het regenwater meteen terug naar de rivieren en de zee, of doe je er iets mee? Zorg je ervoor dat het twee, drie keer of vaker hergebruikt wordt? Bijvoorbeeld door op het dak het water op te vangen en beneden op te slaan, en dan dat water circuleren in het gebouw. Dat is ook nuttig voor het gevelgroen. Er zijn ook gebouwen met een tekort aan water, dan kun je met de buurman die water overheeft water uitwisselen.”

Wim van Ginkel - Koninklijke Ginkel Groep

WAT VERANDERT ER

Groen

Ontwikkelingen zoals schaarste van grondstoffen zetten een vraag in gang naar producten die met die ontwikkelingen kunnen meebewegen. Technologische ontwikkelingen maken nieuwe producten of kruisbestuivingen mogelijk. En dat maakt het weer mogelijk om specifieke markten te bedienen. De positieve effecten hangen vooral samen met het gebruik van reststromen. Deze kansen kun je niet zomaar benutten. Zo zijn investeringen en nieuwe allianties van bedrijven nodig. Een deel van de bedrijven heeft daarbij te maken met extra uitdagingen, omdat zij niet alleen investeringen moet doen maar ook hun verdienmodel moeten aanpassen. Wel bestaat er steeds meer aandacht voor nieuwe duurzame businessmodellen, die kunnen bijdragen aan de landbouw- en voedseltransitie. Overheidsbeleid zal vaak nodig zijn om belemmeringen te overwinnen en een andere kijk op het belang van grondstoffen te krijgen (Beers, 2016 en Rood et al., 2016).

Het is zaak de onvermijdbare reststromen vanuit de agrosector en het voedselsysteem zoveel mogelijk te hergebruiken. Sommige reststromen zijn 'hoogwaardiger' in te zetten, door een toepassing te vinden met de hoogste economische waarde en minste schade voor het milieu (Rood et al, 2016).

De hele wereld roemt het Nederlandse systeem, omdat het bijzonder efficiënt is. Maar binnen dit lineaire voedselsysteem worden reststromen niet optimaal benut. Zo gebruiken we bijvoorbeeld granen die mensen kunnen eten als diervoer. In een circulair systeem dient juist het voedsel dat wij niet meer eten als diervoer. Om tot een circulair landbouwsysteem te komen, hebben we een transitie nodig waarin we plantaardige en dierlijke productieketens slim aan elkaar verbinden (WUR, z.d.-b).

Beter hergebruik van reststromen betekent voor hoveniers dat ze bewust moeten omgaan met materialen en zich moeten afvragen of ze groenafval kunnen hergebruiken:

“ Hoveniers krijgen steeds meer te maken met de trend van circulariteit. Bij het renoveren van een tuin, is het makkelijk om alles weg te halen en alles nieuw te halen; dat is lekker efficiënt. Maar de gedachte zou veel meer moeten zijn: dit is er en wat kan ik hergebruiken? Dat is veel meer een mindset dan een kunstje om te leren.”

Jeroen Zijlmans - VHG

Om beter om te gaan met reststromen in de landbouw, is een combinatie nodig van samenwerking en een groot gevoel van verantwoordelijkheid.

“ Ik vind dat wij de plicht hebben ervoor te zorgen dat grondstoffen, voer bijvoorbeeld, zoveel mogelijk uit Europa komen. Wij moeten maximaal proberen om onze restproducten te voeren aan onze dieren, waarbij we ons inzetten om fosfaat niet verloren te laten gaan in het milieu.”

Thijs Cuijpers - Land- en Tuinbouworganisatie Nederland

Stichting Insert is een innovatief, circulair platform. Insert streeft naar hergebruik van grondstoffen, (bouw)materialen, bomen en heesters. Hergebruik op een zo hoogwaardig mogelijk niveau. Samen met haar leden en partners ondersteunt Insert de transitie van lineair naar circulair werken. Samen met haar aangesloten hoveniers en boomadviesbureaus heeft Insert het Kwaliteitslabel Groen opgesteld. Dit label geeft inzicht in de mogelijkheden om een groenobject te verplanten en de kans op een geslaagde verplanting te optimaliseren. Met het Kwaliteitslabel Groen werken deze partijen aan het doel om de waarde van groenobjecten zoveel mogelijk te behouden. Het label geeft snel inzicht in de verplantbaarheid van groenobjecten en het behoud van ecosystemen (Insert, 2020).

Voeding

Er wordt steeds vaker nagedacht over hoe we reststromen kunnen hergebruiken. Tijdens de productie en consumptie van plantaardig en dierlijk voedsel ontstaan verschillende reststromen die voor een deel niet geschikt zijn voor menselijke consumptie. Daarnaast produceren dieren uitwerpselen vol met waardevolle nutriënten. Deze reststromen moet je recyclen in het voedselsysteem, als meststof voor de bodem, als voer voor dieren. Of, als het niet anders kan, voor de productie van biomaterialen, zoals bioplastics. Deze organische reststromen bevatten namelijk waardevolle nutriënten en organische materialen die behouden moeten blijven in het voedselsysteem (WUR, 2020).

Outlander Materials is een bedrijf dat (rest-)stromen uit de voedingsindustrie omzet in materialen op biologische basis en zo een alternatief produceert voor 'single-use'-kunststoffen.

CIRCULAIR ONTWERPEN

THEMA 2

KORTE BESCHRIJVING

Niet alle producten en diensten zijn vormgegeven met circulariteit als uitgangspunt. Dit vraagt voor veel producten om een aanpassing in het ontwerp en maakproces. Wie vanaf het begin van een productieproces of dienst nadenkt over mogelijkheden om producten te hergebruiken, vergroot de kans dat het product bijdraagt aan een langer en hoogwaardig bestaan van een product of grondstof in de kringloop.

Circulair ontwerpen kunnen we beschouwen als het startpunt om producten circulair te maken en hiermee afval te minimaliseren. Wie bij het ontwerp rekening houdt met de fase ná het gebruik en de mogelijkheden om het product, bijvoorbeeld, te kunnen upcyclen, recyclen of refurbishen, vermindert de hoeveelheid afval en kan de grondstoffen gemakkelijker opnieuw in een nieuwe kringloop inzetten. Dit vraagt een andere kijk op het ontwerpproces van een product of dienst dan we voorheen hebben gezien.

WAT VERANDERT ER

Groen

Milieuvriendelijke verpakkingen

Biobased materialen kunnen een duurzaam en kwalitatief goed alternatief zijn voor de huidige, op fossiele grondstoffen gebaseerde plastics. Het steeds opnieuw kunnen hergebruiken van grondstoffen en materialen is hierbij het ideaal. In de ontwikkeling van biobased verpakkingen is 'mycelium' een interessant materiaal. Mycelium is het wortelnetwerk van paddenstoelen, dat als natuurlijke lijm kan fungeren in het binden van biomassa. Leveranciers produceren de verpakkingen in herbruikbare mallen van lokaal verkregen landbouw afval, een beetje water en het mycelium.

Aan het eind van het gebruik is het mogelijk de verpakkingen als voedingsbron voor de bodem te gebruiken, door simpelweg de verpakking in stukjes te breken en in de grond te stoppen. Door mycelium toe te voegen, heeft het uiteindelijke materiaal een hoge schokweerstand en goede isolatie-eigenschappen. Met als resultaat dat koude producten koud blijven en warme producten warm blijven. Daarnaast produceert een 3D-printer de mallen, waardoor elk model en elk formaat realiseerbaar is, wat voor brede toepassingsmogelijkheden zorgt (Grown, z.d.).

Voeding

Het verlangen van de consument naar een plasticvrije wereld neemt toe. Beelden van de plastic soep en talloze video's en foto's van door afval verstikte zeedieren, wakkeren de bewustwording aan en moedigen mensen aan om actie te ondernemen.

Wegwerpmaatschappij

Euromonitor International schat dat 63 procent van de wereldwijde verpakkingen in de voedingsmiddelen-, dranken-, schoonheids-, thuiszorg- en huisdiervoedingsindustrie momenteel uit plastic bestaat. Kunststof is om verschillende redenen uitgegroeid tot het favoriete verpakkingsmateriaal en heeft wereldwijd aanzienlijk bijgedragen aan minder voedselverspilling. Maar de snelheid waarmee we deze hoeveelheid plastic verpakkingen na het bereikte doel terugwinnen, recyclen en hergebruiken, is verre van optimaal. Wat het afvalprobleem nog erger maakt, is dat we een wegwerpmaatschappij hebben gecreëerd. Naarmate de discussie vordert, neemt het begrip van de verschillende toepassingen van plastic in de moderne samenleving toe en wordt de nadruk meer gelegd op verantwoord gebruik. De ontwikkeling van alternatieven voor plastic, zoals zeewier, in plaats van plastic waterflessen zet door en de bedrijfsbeloften over recycling en recyclebaarheid zijn ook een positieve stap (Vakbladvoedingsindustrie, 2019).

Het aandeel mensen dat bereid is meer te betalen voor milieuvriendelijk verpakte levensmiddelen, is de afgelopen twee jaar gestegen. Volgens het nieuwe onderzoeksprogramma van Brightlands Materials Center staat in de voedingsindustrie het idee centraal dat de betrokken partijen plastic retail-verpakkingen beter moeten recyclen om ze opnieuw in te zetten in de verpakkingindustrie. Brightlands Materials Center wil de ontwikkeling van nieuwe oplossingen voor circulaire verpakkingen wel versnellen. Om dit te bereiken, richt het programma zich op het ontwerpen van nieuwe materiaalstellingen die verpakkingen, zoals soepzakken of kaasverpakkingen, werkelijk recyclebaar maken (TNO, 2020).

De verwachting is dat de markt zichzelf gaat reguleren, omdat consumenten dit thema belangrijk vinden. En daar zullen ondernemers op anticiperen.

“Een ondernemer ziet dat er veel aandacht is voor het gebruik van plastic. Dan gaat die ondernemer kritisch nadenken: wil mijn consument dit? Wat als de klant een recyclebare verpakking wil, of een duurzame verpakking. En welke verpakking is geschikt voor het product? Ik heb daar met studenten weleens een opdracht over gedaan. Het is voor studenten belangrijk om te leren anticiperen op zulke duurzame ontwikkelingen en daar kritische vragen over te kunnen stellen.”

Rinus de Rijder - SVO

Winkelambacht

Ook in de kappersbranche is de wil aanwezig om plastic retail-verpakkingen beter te kunnen recyclen met oog op nieuwe inzetbaarheid. Zo wil IVY Hair Care een positieve bijdrage leveren aan de wereld en aan het verminderen van plastic verpakkingen. IVY Hair Care is een duurzaam merk van Nederlandse bodem met statiegeld op de lege verpakkingen. Online is het mogelijk om vier lege IVY-verpakkingen naar een gratis antwoordnummer te sturen, in ruil voor een korting van € 2,50 op een nieuwe aankoop. Ook kunnen klanten hun lege IVY-verpakkingen terugbrengen in alle salons die IVY verkopen. Het statiegeld kunnen klanten gebruiken als korting op de aanschaf van een nieuw IVY-product of op een kappersbehandeling (Ivy Hair Care, 2020).

Andres Fellenberg (The Green Scissors) vertelt hoe in de kappersbranche de eerste initiatieven zijn gestart om verpakkingen te recyclen.

“Mensen zien een leeg flesje, en denken dit is afval. Zij zien er geen waarde in. Maar als je een shampoofles koopt, gebruikt en leeg terugbrengt naar de kapper, kan die het recyclen. Dat is een change of habits. Door het product terug te brengen, help je mee aan het recyclen. Als ik een potje in de prullenbak gooi, kan een recycle-afwerker daar niks mee. Maar als ik het openmaak en het materiaal splits, wordt het ineens wel recyclebaar. Dat willen we bereiken met de kappersbranche.”
Andres Fellenberg - The Green Scissors

Gastvrijheid

Normaal gesproken bestaat zo'n tachtig procent van het horeca-afval uit plastic. De zoektocht naar hoe het anders kan, kost in deze branche dus veel moeite. (Blue City, 2019). Om plastic afval en vervuiling te reduceren, verbannen veel restaurants al plastic rietjes (Entree, 2019). In de horecasector is PLSTK Café het eerste plasticvrije eetcafé van Nederland. Ook McDonalds draagt bij aan minder schadelijk zwerfafval door te besparen op plastic. Deze fastfoodketen heeft de plastic rietjes vervangen door papieren exemplaren en een nieuwe beker geïntroduceerd voor het McFlurry-ijsje, zonder plastic deksel (Seijlhouwer, 2020).

VOEDSEL, GROEN EN GASTVRIJHEID

NOTES:

WAT BETEKENEN DE INNOVATIES VOLGENS JOU
VOOR HET OPLEIDEN VAN DE TOEKOMSTIGE WERKNEMER?

A series of horizontal lines for writing, organized into two columns. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page, providing a structured space for notes.

AFVALTRANSITIE

THEMA 3

KORTE BESCHRIJVING

Afval verminderen

Afval is binnen een circulaire economie een nieuwe grondstof om ook nieuwe producten van te maken. Wat eerder werd afgeschreven als onbruikbaar afval, kunnen bedrijven nu recyclen en opnieuw inzetten in een productieketen, waardoor het product of de grondstof langer in gebruik is en productonderdelen beter worden benut. Om die recycling mogelijk te maken, is het van belang de grondstofstromen en voorraden te volgen; wat de ene partij als afval overhoudt, kan een ander bedrijf verwerken als grondstof. Transparantie in de afvalstroom is van belang om oplossingen te ontwikkelen. Wanneer iemand aangeeft welk afval uit een bepaalde keten ontstaat, kunnen andere sectoren of bedrijven hierop inspelen door deze grondstoffen in andere ketens te verwerken.

Circulaire landbouw

Een ander principe van de afvaltransitie voor de groene sector: benut akkerland en natuurlijke wateren primair voor de productie van voedsel dat direct geschikt is voor menselijke consumptie. Dit betekent concreet dat we, bijvoorbeeld, akkerland gebruiken voor de productie van plantaardig voedsel voor de mens en niet voor het produceren van voer voor dieren of van biomassa voor biobrandstoffen. In kringloop-, natuurinclusieve of regeneratieve landbouw is landbouw een ecosysteem.

Bij alles wat we verbouwen of telen, is het uitgangspunt dat de levende bodem in wisselwerking staat met planten, wortels, water en nutriënten, die weer samenwerken met insecten en dieren (WUR, 2020).

In kringlooplandbouw staat efficiënter omgaan met grondstoffen en afval centraal. Afval kun je op meerdere manieren opnieuw verwerken in een ander productieproces. De reststromen van de ene keten zijn de grondstoffen voor een andere keten, met als resultaat onder andere verminderd kunstmestgebruik.

“De definitie van de circulaire economie of kringlooplandbouw zou hetzelfde moeten zijn. Oftewel: kringlooplandbouw is gebaseerd op het zo ver mogelijk terugdringen van het gebruiken van grondstoffen, het voorkomen van afval en het maximaal hergebruiken van middelen binnen de land- en tuinbouw. Kringlooplandbouw betekent dat in Limburg de productie gericht moet zijn op de Limburgse bevolking, en dat varkens de voedselresten opeten.”

Thijs Cuijpers - Land- en Tuinbouworganisatie Nederland

Kringlooplandbouw is tevens nog een relatief jong begrip:

“De discussie over het voorzichtig omgaan met eindige grondstoffen, is al tien of twintig jaar oud. Maar het begrip circulair was toen nog niet echt een topic. De begrippen circulair en kringloop zijn vrij nieuw. De discussie over circulaire economie is eigenlijk vier of vijf jaar oud. De discussie over kringlooplandbouw is vanuit deze minister gestart en inmiddels drie jaar oud.”

Thijs Cuijpers - Land- en Tuinbouworganisatie Nederland

We zien overlap tussen kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw. In kringlooplandbouw staat efficiënter omgaan met grondstoffen centraal, met als resultaat onder andere verminderd kunstmestgebruik. Een natuurinclusieve landbouw benut de natuurlijke processen beter, zoals stikstofbinding door vlinderbloemigen. Hierdoor is minder kunstmest nodig. Deze vorm van landbouw produceert voedsel binnen de grenzen van natuur, milieu en leefomgeving, met een positief effect op de biodiversiteit (Smits et al., 2019).

Voedselverspilling

De afvaltransitie gaat in de landbouw, voedingsindustrie en in de horeca hand in hand met voedselverspilling. Het voorkomen van voedselverspilling is al jarenlang een thema in de voedingsindustrie. Bijna alle Nederlanders willen hun voedselverspilling verminderen, maar vinden het lastig dat ook daadwerkelijk te doen. Bijvoorbeeld omdat ze het moeilijk vinden de goede hoeveelheden te kopen en te koken. Of ze weten niet hoe ze met restjes een maaltijd moeten maken. Bovendien gooien ze producten weg waarvan ze niet goed kunnen beoordelen of die nog goed zijn.

In 2030 helft minder verspilling

Er zijn steeds meer initiatieven om voedselverspilling tegen te gaan. Albert Heijn, McDonald's, Unilever, het ministerie van Landbouw, de Rabobank en het Voedingscentrum smeden plannen die ertoe moeten leiden dat

Nederland in 2030 de helft minder voedsel verspilt. Wanneer we praten over voedselverspilling, hebben we het niet alleen over het weggoien van goed of bedorven voedsel, maar refereren we ook aan, bijvoorbeeld, overconsumptie. Met andere woorden: we moeten niet meer eten dan we nodig hebben. Het produceren van voedsel dient te geschieden binnen de draagkracht van de aarde (WUR, 2020).

Voedselverspilling is simpel gezegd eten geproduceerd voor menselijke consumptie, dat we uiteindelijk niet voor dat doel benutten. Voedselverspilling begint al vroeg in de keten. De industriële bewerking van voedsel zorgt voor veel reststromen. Deze reststromen ontstaan zowel bij de productie als na gebruik in de vorm van verpakkingsmateriaal. 39 procent van alle voedselverspilling vindt plaats bij de producent en heeft dus nooit de supermarkt of horeca bereikt. Met de 'producent' bedoelen we alle boeren, telers, fabrieken, productverpakkers en tussenhandelaren.

Bevorderen circulair voedselsysteem

Producenten gooien producten weg vanwege oogstverliezen, overschotten of een afwijkende maat of uiterlijk. Afnemers willen de mooiste producten. Supermarkten zijn verantwoordelijk voor zo'n vijf procent van alle voedselverspilling. De oorzaken zijn onder meer inschattingfouten omtrent vraag en aanbod of hoge kwaliteitseisen van de supermarkt.

Consumenten laten die kleine courgette of de bloemkool met een vlekje vaak links liggen. Het ombuigen van de trend om steeds vaker sterk bewerkt voedsel te gaan eten, hoort bij het bevorderen van een circulair voedselsysteem. Ook een verschuiving in het dieet naar minder dierlijke en meer plantaardige eiwitten zou passen bij een circulair voedselsysteem, omdat er minder grondstoffen nodig zijn (Groenkennisnet, 2020).

WAT VERANDERT ER

Groen

Afval verminderen

De veehouderij neemt al veel afval op. Zeker tijdens de coronacrisis dacht deze sector extra na over de vraag: wat te doen met restpartijen die we niet tijdig verkopen? Het volgende voorbeeld vanuit de veehouderij laat het efficiënte gebruik van restproducten zien. In dat opzicht kent het Nederlandse voedselproductiesysteem op onderdelen al langer een circulaire economie.

“We hebben in Nederland een heel grote levensmiddelenindustrie. De voortkomende afvalproducten gaan voor een groot deel naar de varkenshouderij. De pulp die daarvan overblijft, gaat allemaal naar de koeien. Ik was op bezoek bij een varkenshouder waar een hele grote vrachtwagen arriveerde met Magnum-ijs erin. Dat ijs was afgekeurd en ging naar de varkens, dat vinden ze lekker. De veehouderij neemt heel veel restproducten op. In de varkenshouderij bestaat volgens mij zestig procent van het voer uit restproducten. Bovendien gebruiken veehouders een deel van de mest op het land en voor een deel verbranden en vergisten ze het voor de opwekking van elektriciteit.”

Thijs Cuijpers - Land- en Tuinbouworganisatie Nederland

Minder afval, meer opbrengst

Landbouwafval kan de basis vormen voor milieuvriendelijke verpakkingen. Dit betekent voor de maatschappij minder afval en voor de boeren meer opbrengst. PaperWise is een bedrijf dat landbouwafval een tweede leven geeft. Dit bedrijf bewerkt de van de oogst overgebleven bladeren en stengels tot grondstof voor papier en karton. Dit papier en karton voldoet aan de hoogste kwaliteitsnormen en is onder meer verkrijgbaar als printpapier en kopieerpapier.

PaperWise en Bio4Pack maken ook verpakkingen van rijststro. Deze verpakkingen zijn qua eigenschappen gelijk aan verpakkingen van papierpulp of karton. Hiermee kunnen deze bedrijven bijvoorbeeld kunststof schalen vervangen door via de papierinzameling recyclebare schaaltes. Ze zijn bovendien composteerbaar, zowel thuis als industrieel. Na het oogsten en verwerken van rijst, blijft rijststro achter. De goedkoopste en snelste manier om van het rijststro af te komen, was voorheen het verbranden van het stro op de rijstakkers. Maar dat veroorzaakt smogwolken, die de lokale biodiversiteit bedreigen en veel kostbaar water op de rijstvelden laten verdampen. Boeren kunnen hun rijststro nu verkopen, waardoor ze per oogst bijna vijftien procent meer opbrengst realiseren (Gerritsen, 2020).

Reflower is een abonnementservice op blijvende bloemen. Het uitgangspunt van Reflower is blijvende bloemen delen om zo minder bloemen en verpakkingen te hoeven weggoien. Veel boeketten bevatten verse bloemen uit verre landen, of in de kas gekweekte bloemen, met pesticiden, veel water en energie. De meeste verse bloemen zijn dus niet zo duurzaam.

Circulaire landbouw

Agrariërs die goed zijn voor de omgeving, de bodem, biodiversiteit en het klimaat verenigen zich onder de naam 'kringloopboeren'. Daarnaast zijn er boeren die volgens dezelfde principes werken, waarbij verschillende bedrijfstypen te onderscheiden zijn, elk gekarakteriseerd door de nadruk op één of enkele aspecten van de bedrijfsvoering, zoals volledig productiegericht, natuurgericht of efficiëntiegericht. De groep "Maximale benutting eigen resources" is te karakteriseren als boeren die bewust omgaan met hun resources, zoals bodem, agrobiodiversiteit, mest en geld. Deze boeren nemen hun omgeving (biodiversiteit, natuur, landschap en klimaat) mee in de bedrijfsvoering en leveren meerdere, elkaar versterkende producten en diensten (Erisman & Verhoeven, 2019).

De discussie over kringlooplandbouw is verweven met de discussie over een lokaal voedselsysteem. Immers, de reststromen moeten zoveel mogelijk in dezelfde keten blijven. De discussie over een lokaal voedselsysteem wordt steeds meer gevoerd, mede versterkt door de coronacrisis. Door deze crisis is de maatschappij meer gaan inzien hoe afhankelijk we zijn van productie uit andere landen en hoe belangrijk het is om de lokale economie te ondersteunen. Er is weliswaar veel aandacht voor voedsel uit de regio, de feiten laten zien dat daar nog een grote uitdaging ligt.

“De supermarkten hebben in hun winkelvakken steeds meer eigen producten liggen. Tachtig procent kijkt niet naar regionaal, die koopt wat ze wil kopen en wat de prijs doet. Door de coronacrisis is er wel meer aandacht gekomen voor het vraagstuk van import en export, en dus voor de noodzaak om meer voor lokaal voedsel te kiezen. Als ik tegen mensen zeg: zestig procent van jouw voedsel komt uit het buitenland, kijken ze je verward aan: dat kan niet kloppen. Maar dat klopt wel.”

Thijs Cuijpers - Land- en Tuinbouworganisatie Nederland

De tuinbouw werkt hard aan het verder verduurzamen van zijn energiebehoefte middels biomassa, geothermie en soms restwarmte. Zo produceert de familie Van den Boomen in Gemert ongeveer honderdduizend kilo champignons per week voor de conserven- en diepvriesindustrie. Dat levert elke week meer dan driehonderd ton 'champost' op, afgewerkte champignoncompost. In principe is champost afval, en het afvoeren van champost kost 16 euro per ton. Bij Van den Boomen zijn ze champost gaan drogen (champost bestaat voor zestig tot zeventig procent uit water) om geld te besparen. Belangrijker, er komt warmte vrij bij het composteren. Die warmte gebruikt Van den Boomen voor het verwarmen van de eigen champignonkwekerij en dat bespaart aardgas. Door bij het verwerken fosfaat uit mest toe te voegen, maakt Van den Boomen de champost aantrekkelijk als bodemverbeteraar. En zo wordt een afvalproduct steeds meer onderdeel van een gesloten kringloop (Beers, 2016).

Voeding

Voedselverspilling

Het verwerken van versproducten die de houdbaarheidsdatum naderen, draagt bij aan het verminderen van voedselverspilling. Door bewustwording gooien mensen minder voedsel weg (FNLI, 2020). Het stimuleren van diepvriesgebruik kan bijdragen aan het verminderen van voedselverspilling. Dat geldt niet alleen voor het gebruik van de diepvries thuis, maar ook bij het aanbieden van voeding in de retail en broodindustrie. Zo heeft Jumbo Verberne (in Wageningen) in een pilot aangetoond dat de verkoop van vers ingevroren brood zorgt voor een enorme afname van de verspilling van brood.

Onderzoek van GfK wees bovendien enkele jaren geleden uit dat verpakkingsgrootte een belangrijke factor is bij voedselverspilling. Ook de introductie en bijna onstuitbare opmars van verspakketten droegen bij aan de strijd tegen voedselverspilling (Multivac, 2020).

Producten die de houdbaarheidsdatum naderen tegen een lagere prijs verkopen, vermindert ook voedselverspilling. Dat gebeurde natuurlijk al jaren met afprijzingsstickers, maar inmiddels zijn er talloze, alternatieve initiatieven. De magic boxen van 'Too Good To Go', bijvoorbeeld, die klanten via een app kunnen reserveren en kopen bij een deelnemende organisatie, zoals een supermarkt, restaurant, bakker of slager. Deze magic box bevat voedsel dat nog maar beperkt houdbaar is. Daarom is de prijs van een magic box zo laag.

De missie van het bedrijf FALAFVAL is voedsel eten redden van de prullenbak en de giga-afvalberg verminderen. FALAFVAL haalt overgebleven groente op en maakt falafel van groente-reststromen. Dit bedrijf laat daarmee zien dat het anders kan. Door reststromen te verwerken tot een mooi en smakelijk product, hopen zij consumenten en ondernemers te inspireren om duurzame keuzes te maken, zonder in te leveren op smaak en kwaliteit (Falafval, 2020).

Technologie als enabler om voedselverspilling te verminderen

Albert Heijn gebruikt technologie om voedselverspilling te verminderen. De supermarktketen is in het voorjaar van 2019 begonnen met een proef voor het afprijzen van producten op basis van de houdbaarheid. Hoe korter je iets nog kunt eten of drinken, hoe hoger de korting. Het afprijzen van producten die tegen de uiterste houdbaarheidsdatum aanlopen, is niet nieuw. Al jaren gebruikt Albert Heijn de sticker met de tekst '35 procent korting weggooien is zonde'. Een mooie manier om voedselverspilling te verminderen en klanten een korting te geven, vindt de supermarkt. Maar AH gaat nu een stap verder, met dynamisch afprijzen. Om (volgens AH) de beste korting te berekenen, houdt de software rekening met verschillende factoren, zoals de locatie van de winkel, de bonusaanbiedingen van de week, de weersomstandigheden, het historische verkoopverloop en de voorraad in de winkel. Supermarkt Marqt kondigde eerder al aan op dezelfde manier kortingen te gaan geven (Den Hollander, 2019).

Winkelambacht Voedselverspilling

“ Circulaire economie is een kringloop in producten. Het gaat om zo min mogelijk afval en restproducten. Het idee is met een zo laag mogelijke belasting van onze natuurlijke grondstoffen een product op de markt te zetten, door het hergebruiken van producten of het opnieuw creëren van producten. Kijk je naar de traditionele slagersbranche, vanuit een rendementgedachte, dan zie je dat het verwerken van het hele product in die sector al lang een thema is. Van het hele dier wordt niets weggegooid, echt alles heeft een bestemming. In de vissector is dat jarenlang een stuk minder geweest. Maar visafval heeft in de afgelopen jaren een enorme ontwikkeling gemaakt en nu halen ze energie uit visafval.”

Rinus de Rijder - SVO

In Nederland blijven zo'n 130.000 broden per dag onverkocht in de winkel liggen. Zonde om weg te gooien. 'De tweede jeugd' is een voorbeeld van een initiatief om voedselverspilling vanuit de bakkerswereld te verminderen, door het aanbieden van broodproducten en tosti's gemaakt van oud brood. Een ander voorbeeld vanuit de broodindustrie is het versuikeren van retourbrood, een veelbelovende manier om voedselverspilling te verminderen. Retourbrood is onverkocht brood dat in de retourstroom terecht komt. De Sonneveld Group en het European Bakery Innovation Centre hebben drie technologieën uitgewerkt voor de verwerking van retourbrood: 1) pasteurisatie om te verwerken tot broodpap, 2) versuikeren met water en enzymen, en 3) verwerken tot een alternatief voor gekookte roggebloem in ontbijtkoek.

Consumentenonderzoek wees uit dat consumenten een ontbijtkoek met retourbrood net zo lekker vonden als 'gewone' ontbijtkoek. De Nederlandse Brood- en banketbakkers Ondernemersvereniging (NBOV) ziet hergebruik van retourstromen als een goede manier om producten nog van waarde te voorzien.

Gastvrijheid Afval verminderen

Ook de reissector kijkt kritisch naar afvalstromen.

“ Bij de reisbranche gaat het om een dienstverlening. Bij de ANVR bezien wij dit thema vooral vanuit een holistisch perspectief. Het gaat bij ons voornamelijk over afval en waterbesparing. Hoe kun je in ieder geval zorgen dat iedereen zuiver drinkwater heeft? Dat de toeristenindustrie niet te veel water afneemt van lokale gemeenschappen? Hoe hergebruik je water? Het is belangrijk onnodige verspilling proberen te voorkomen en waar mogelijk alternatieven in te zetten.”

Gerben Hardeman - ANVR

Voorals startups in de reissector ontplooiën veel nieuwe initiatieven om het afval te verminderen. Er zijn grote bedrijven die met startups en lokale gidsen samenwerken, zoals de 'beach cleaning organisations'. Bestaande organisaties in de reissector kijken verder voornamelijk hoe ze hun inkopen duurzamer danwel meer circulair kunnen maken. Dat is vaak een uitdaging, zo beaamt Gerben Hademan (ANVR):

“ Transport naar een land als Indonesië moet per vliegtuig vanuit Nederland. Je kunt wel kijken naar welke partijen zo min mogelijk uitstoten, maar dat is moeilijk in de praktijk. Dus dan kijkt men naar implementatiemogelijkheden bij de bestemming, binnen accommodaties en excursies. Dat brengt uitdagingen met zich mee. Je ziet dat een aantal reisorganisaties en hun medewerkers zich daarvan bewust zijn en dus anders moeten opereren. Dat betekent voor het inkoopproces niet alleen onderhandelen in de prijs, maar ook in duurzame aspecten. En dat vraagt een andere bewustwording van de medewerker die deze inkopen doet.”

Gerben Hardeman - ANVR

Het bedrijf 'My Green Trip' stimuleert reizigers om afval die ze tijdens hun reis tegenkomen op te ruimen. Reizigers kunnen een opruimkit bestellen of bij een van de lokale partners een buitenactiviteit met een schoonmaakactie boeken.

Om afval te verminderen, is het allereerst belangrijk om kennisdeling te bevorderen. De ANVR heeft een programma opgesteld om duurzaamheid in de praktijk te kunnen brengen. Met gespecificeerde trainingen op het gebied van carbon management en met tools en tips voor hotelaccommodaties. Ook is de ANVR een pact aangegaan om plastic in 2030 geminimaliseerd te krijgen, door bewustwording te creëren binnen de reisorganisaties.

“We kijken naar wat waar nodig is en daarvoor bieden we dan een toolkit aan die we hebben ontwikkeld met tips en tricks om de vervuiling te voorkomen. We willen bewustwording bij het personeel aanwakken, en klanten en gasten daarin meenemen. Zodat de reisorganisatie zijn leverancier kan beïnvloeden om zo circulair mogelijk te werken. We geven reisorganisaties ook vijf tips voor hun klanten, zoals je eigen waterflesje meenemen.”

Gerben Hardeman - ANVR

Ook stimuleert de ANVR activiteiten die reisorganisaties aan hun klanten kunnen aanbieden om afval te verminderen.

“Een reisorganisatie kan, bijvoorbeeld, voor een hotel een beach cleanup met haar klanten organiseren. We kijken vooral naar waar we invloed kunnen hebben en waarin wij de reisorganisaties dan kunnen helpen. De invloed zit 'm met name in die drie elementen: transport, accommodatie en de activiteiten.”

Gerben Hardeman - ANVR

Gastvrijheid

Voedselverspilling

De horecasector heeft steeds meer aandacht voor het terugdringen van voedselverspilling. Kleine bedrijven vinden milieuvriendelijke oplossingen om voedselverspilling te bestrijden, zoals restaurants die menu's creëren met restjes van supermarkten. Voorbeelden hiervan zijn restaurant InStock in Amsterdam en de BlueSpoon bar in het Andaz hotel in Amsterdam, die de bruikbare restanten uit het restaurant in de hotelbar tot cocktails verwerken. Ook Aloha is een mooi voorbeeld, in het voormalig Tropicana-zwembad in Rotterdam. Bij Aloha staat ondernemerschap in een circulaire economie centraal. Aloha composteert het keukenafval, dat zodoende weer in hun moestuin belandt als bemesting voor kruiden en eetbare bloemen. Het restaurant benut de koffiedrab van de branderij als basis voor de oesterzwamteelt, verder op in het pand. Van deze zwammen maakt Aloha weer bitterballen. Aloha is niet de enige die koffiedrab hergebruikt. Voor de parkrestaurants van Landal GreenParks maakt een gespecialiseerd bedrijf van koffiedrab een unieke voedingsbodem voor het kweken van oesterzwammen. Die koopt Landal dan weer terug om ze te verwerken in gerechten.

Kleinere porties om voedselverspilling te verminderen

Al in 2010 startte restaurant Eemlust in Baarn met de mogelijkheid om kleinere porties te bestellen, door hele en halve porties op de menukaart aan te bieden. Een kwestie van service richting de gasten, deels geboren uit de frustratie dat het restaurant soms nog veel eten moest weggooien. Zo krijgt de gast meer inspraak in zijn portiegrootte en ervaren de koks meer voldoening over de lege borden. De passie bij het bereiden van de gerechten verdwijnt op deze manier niet in de groenbak. Bovendien is er geen merkbare omzetsdaling. Kleinere porties leiden vaak tot een extra gang met een glas wijn of fris erbij. De winst zit vooral in gelukkiger gasten die graag terugkomen (Koninklijke Horeca Nederland, 2019).

“De kok-in-opleiding van nu moet heel anders denken over het gebruik van ingrediënten. Met het oog op minder voedselverspilling is de creativiteit van de kok belangrijk, want hoe kook je met zo min mogelijk 'waste'? Je moet echt een andere manier vinden om gerechten samen te stellen en dat vraagt andere kennis dan vroeger. Dat hoeft niet alleen te betekenen dat ze de kaart sneller vernieuwen, maar ook dat ze met meer dagmenu's van de chef werken. Het bedrijf dat misschien wel het meeste doet tegen verspilling is McDonalds. De kontjes van de tomaten gaan ergens anders heen om soep van te maken. Van medewerkers is creativiteit nodig en oplossingsgericht denken om tot minder voedselverspilling te komen. Als ik dit overhoud, wat doe ik daar dan mee? Dat is het eerste om je te realiseren en dat zit echt in je gedragsverandering, niet per se in kennis van producten.”

Jos Klerx - Rabobank

Technologie als enabler om voedselverspilling te verminderen

Ook voor gastvrijheid kan datatechnologie bijdragen aan het verminderen van voedselverspilling. Zo is Orbisk een voedselafvalmonitor die volledig automatisch het voedselafval in de keuken registreert, zodat een restaurant haar processen en inkopen kan aanpassen en voedselverspilling kan reduceren (Kuiken, 2020).

“Grote bedrijven, zoals de McDonalds, gebruiken al statistieken en technologie om het proces te optimaliseren. Mede omdat het vaak overzichtelijker is, want de processen en producten zijn enorm gestandaardiseerd. Maar ook kleine ondernemers kunnen meer technologie gebruiken. Ik zie dat ondernemers vis kopen en vervolgens afhankelijk zijn van de vraag. Als je daar technologie voor kunt inzetten, zoals een app waarmee je aan klanten kunt laten zien wat een mooie partij schol je hebt gekocht, dan kun je dat als ondernemer communiceren aan de klant. Dan kan een ondernemer de technologie verbinden met het aanbod en dat zijn mooie voordelen.”

Rinus de Rijder - SVO

Ondernemers die hun 'waste' willen terugdringen, doen er goed aan zo min mogelijk voorraad aan te houden en hun gasten een alternatief te bieden. Het is voor hen zaak ervoor te zorgen dat je op basis van het meten van data begrijpt hoe je zaak en je voorraad werken. Een investering in een zeer professioneel kassasysteem – dat precies meet wat je verkoopt, op welk moment het druk is en welke periode in het jaar een bepaalde vissoort populair is – biedt optimale controle. Dat draagt bij aan een flexibel, creatief en professioneel bedrijf (Koninklijke Horeca Nederland, 2019).

“Het voordeel van voedselverspilling verminderen, is dat ondernemers daar ook aan kunnen verdienen. Dat heeft ook te maken met plannen en zorgen dat je je data op orde hebt, waardoor je je voorraad beter kunt afstemmen op de behoefte.”

Dirk Beljaarts - KHN

Rinus de Rijder (SVO) vertelt wat de techniek van data kan bijdragen aan het verminderen van voedselverspilling.

“Ik adviseer ondernemers om mee te lopen met een McDonalds-restaurant. Je leert het proces mee te maken van dichtbij. Ik ken een ondernemer wiens ogen hierdoor geopend werden. Op het moment dat je statistiek gebruikt voor minder gebruik van grondstoffen, is dat optimaal. Er hangen bij wijze van spreken camera's die monitoren hoeveel mensen er zijn, waar ze lopen en wat ze consumeren. Daaruit kun je opmaken hoeveel producten je moet maken. Daar ligt een wereld van kennis.”

Rinus de Rijder - SVO

Ketensamenwerking voeding

Samenwerking in de keten is cruciaal om structurele oplossingen te vinden. Dat geldt zeker ook voor de levensmiddelen- en voedingsindustrie. Immers, wie reststromen wil verwaarden, heeft afnemers nodig. Een retailer kan niet zomaar besteelenheden aanpassen zonder overleg met de fabrikant. Het is niet alleen belangrijk om met leveranciers en afnemers in de keten in gesprek te gaan, maar ook om de opgedane kennis en ervaringen te benutten en te delen met andere bedrijven in de voedselproductieketen. Hierdoor krijgen ondernemingen, via betrouwbare gegevens, meer inzicht in de oorsprong en verwerking van hun reststromen. Met structureel meten hebben ze een management-tool in handen waarmee ze gericht actie kunnen ondernemen (Carve, 2019).

Ketensamenwerking gastvrijheid

De keten is in de toeristische sector erg versnipperd en bevindt zich overal op de wereld. Er zijn veel midden- en kleine bedrijven. Samenwerking is dan ook cruciaal in de keten. De ANVR bevordert ketensamenwerking met, zowel binnen Nederland als internationaal, een netwerk van samenwerkende partners.

“Het is best bijzonder dat we allerlei concurrenten om de tafel hebben. Als we met zijn alle druk uitoefenen op die keten, hebben we meer invloed op het milieu dan alleen. We zitten ook met grote partijen samen, zoals reisorganisatie Tui. Die heeft veel meer impact dan kleinere organisaties, maar door het samenbrengen van die twee kanten, de grote en kleine bedrijven, voelen de kleine bedrijven dat ze ook invloed hebben.”

Gerben Hardeman - ANVR

WAT VERANDERT ER

Groen

Bij samenwerking kan het gaan om samenwerkingen tussen boeren en burgers. Het nadenken over lokaal, gezond en seizoensgebonden, dat bijdraagt aan een circulaire economie, is in Nederland toegenomen, met name in de Randstad. Dit biedt kansen voor initiatieven als Burgerboerderijen.

Burgerboerderijen

In Burgerboerderijen werken burgers en boeren samen. In dit concept gaan burgers een langdurig commitment aan met “hun” boeren – door het bestellen van producten – en participeren ze financieel in een maatschappelijk gezond voedselsysteem. Een burgerboerderij verbindt burgers aan boeren in hun regio. Burgers die lid willen worden, moeten minimaal een (oogst)jaar producten afnemen. Ook kunnen ze financieel participeren, met een minimale inleg van € 1.000 als entreegeld voor de coöperatie.

Naast burgers zijn boeren lid van de coöperatie. Zij kunnen investeringen laten financieren door de Coöperatie Burgerboerderijen, en daarmee (een deel) van hun oogst of producten afzetten. Burgers zien dan het effect van hun bestellingen en participaties. Ze weten weer waar hun brood vandaan komt, waar het gebakken wordt en halen het brood op bij lokale bakkers. Op termijn is het mogelijk een mand met streekproducten van de boerenleden bij de burgerleden aan huis af te leveren. Burgerboerderijen zijn complementair aan de heideboeren en herenboeren die ook actief zijn in Nederland (Burgerboerderijen, z.d.).

Bij een “Herenboerderij” werken klanten met elkaar samen en zijn ze zelf eigenaar van een boerderij. Het is een samenwerking tussen lokale initiatiefnemers. De leden vormen een kleine coöperatie en zijn behalve eigenaar ook afnemer, investeerder, producent en consument van producten die de boerderij voortbrengt. Nederland ondersteunt burgers bij de ontwikkeling van natuurgedreven Herenboerderijen. Herenboeren en andere Farming Communities, met hun boeren en tuinders, zijn met zo’n vijftien initiatieven door heel Nederland een groeiend alternatief voor het huidige voedselsysteem (Herenboeren, 2017)

“Bij ‘Herenboeren’ zijn stadsmensen shareholder van de boerderij en hebben ze daar zelf een functie. Deze constructie dicht de kloof tussen boer en burger op een andere manier. De burger weet zelf waar de producten vandaan komen en weet ‘ik krijg gezond voedsel’. Boer en burger kunnen samen kiezen voor de gewenste vorm van gewasbescherming, dan neem je het voor lief als je daardoor minder produceert. Het concept draagt ook bij aan het besef en bewustzijn dat we het hartstikke goed hebben in Nederland, dat je de natuur ook waardeert. Voldoende en kwalitatief goed voedsel en een gezonde leefomgeving zijn basisvoorwaarden voor een leven. Zo kun je kinderen in een natuurlijk omgeving laten opgroeien en kennis laten maken met planten en dieren. Het concept voorziet in meerdere behoeften.”

Christiaan Loef - Ministerie van LNV

Marktgestuurde verduurzaming

De Alliantie Verduurzaming Voedsel is een samenwerkingsverband tussen de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO Nederland), de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI), het Centraal Bureau Levensmiddelenhandel (CBL), de Vereniging Nederlandse Cateringorganisaties (Veneca) en Koninklijke Horeca Nederland (KHN) om de voedselketen te verduurzamen. De Alliantie Verduurzaming Voedsel en de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij hebben de handen ineengeslagen en vormen het netwerk MeatNL. Met als doel marktgestuurde verduurzaming in varkens-, kalf-, rund- en pluimveevleesketens verder ondersteunen en

stimuleren. De Alliantie omarmt de ambitie van de Sustainability Development Goals (SDG’s) om de hoeveelheid voedselverspilling in 2030 te halveren ten opzichte van 2015. De Alliantie stimuleert bedrijven in de agrifoodsector om aan deze ambitie bij te dragen door het gebruik van grondstoffen te minimaliseren, voedselverspilling te voorkomen en reststromen hoogwaardig te hergebruiken.

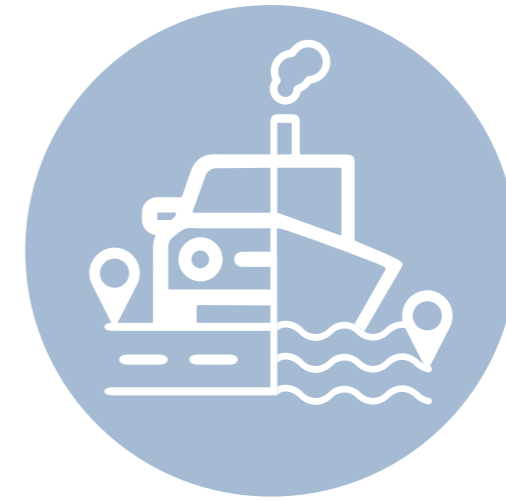
Bedrijven pakken via een initiatief als de ‘Duurzame Zuivelketen’ onderwerpen als duurzaamheid en veilige voeding zelf op. Duurzame zuivelketen is een samenwerkingsverband tussen Nederlandse zuivelondernemingen en melkveehouders, dat zich richt op het realiseren van een toekomstbestendige en verantwoorde zuivelsector (Berkhout et al., 2018).

“In de land- en tuinbouw is het belangrijk om te begrijpen dat niemand het alleen kan oplossen. Dat geldt voor de hele maatschappij. We zijn het een beetje verleerd om samen te werken.”

Thijs Cuijpers - Land- en Tuinbouworganisatie Nederland

Ook de samenhang tussen productie, dienstverlening en kennis vraagt om goede samenwerking tussen verschillende (Nederlandse) partners bij het ontwikkelen van nieuwe propositities. Nieuwe propositities zijn bijvoorbeeld te vinden op terreinen als het geïntegreerd beheer van natuurlijke hulpbronnen, de voorziening van gezond voedsel voor megasteden en het gebruik van ICT en Big Data voor het verminderen van na-oogst-verliezen in agrifoodketens (Berkhout et al., 2018).

MOBILITEIT, TRANSPORT, LOGISTIEK EN MARITIEM

MTLM

1. BEHEER VAN GRONDSTOFFEN OPTIMALISEREN	117
2. CIRCULAIR ONTWERPEN	130
3. KETENSAMENWERKING	136
4. (NIEUWE) BUSINESSMODELLEN	144

MOBILITEIT, TRANSPORT, LOGISTIEK EN MARITIEM

MTLM

MARKTSEGMENTEN;

- . CARROSSERIE
- . LUCHTVAART
- . MARITIEM
- . MOBILITEIT
- . RAIL
- . TRANSPORT EN LOGISTIEK

BEHEER VAN GRONDSTOFFEN OPTIMALISEREN

THEMA 1

KORTE BESCHRIJVING

Een circulaire economie is gericht op het optimaal inzetten en hergebruiken van grondstoffen en producten. Dat wil zeggen: grondstoffen steeds gebruiken in toepassingen met de hoogste waarde voor de economie en de minste schade voor het milieu (SER, 2016). Binnen de sector 'Mobiliteit, transport, logistiek en maritiem' kunnen we de ontwikkelingen goed segmenteren aan de hand van Reduce, Reuse en Recycle uit de R-ladder (zie pagina 16).

1. Reduce; in het algemeen minder producten of grondstoffen gebruiken.
2. Reuse; het hergebruik van (afgedankte) producten of onderdelen, zoals auto-onderdelen, door ze na het inzamelen te demonteren en te reviseren.
3. Recycle; een product opnieuw transformeren tot een ruw materiaal om te verwerken in een nieuw materiaal, denk aan het recyclen van autobanden voor een nieuw kunstgrasveld.

WAT VERANDERT ER

Meerdere bedrijven zijn bezig met het doorvoeren van beheer van grondstoffen. De NS werkt aan het beheer van grondstoffen, en de mobiliteitsbedrijfstaking is overgeschakeld naar een ander soort materiaal. Voor sommige bedrijven kan het ingewikkeld zijn om bepaalde vormen van reduce, reuse of recycle te concretiseren.

NS bewijst met Circulaire Treinmodernisering dat afval niet bestaat. Ze maken 20 jaar oude technisch afgeschreven treinen weer als nieuw zodat ze weer 20 jaar reizigers kunnen vervoeren. Zo wordt voorkomen dat honderden treinen worden afgevoerd en er minder treinen worden aangeschaft en geproduceerd. Met dit project worden 40 miljoen kilo waardevolle materialen gered. Als we dit met treinen kunnen, kunnen we dit toch ook met andere belangrijke assets en producten?

“Ik werk aan de levensverlenging van treinen. We zorgen dat alle materialen een nieuwe bestemming krijgen en hoogwaardiger verwerkt worden dan recycling door middel van upcycling. Dit is nu voor 99 procent gerealiseerd. Ik wil daarmee een goed voorbeeld laten zien, zodat andere bedrijven en sectoren zich er ook in willen verdiepen. Het laten afvoeren van afval kost tonnen, door ons 'afval' te hergebruiken verdienen wij daarop.”

Ilse van Eekeren - NS

Het kan soms ingewikkeld zijn om het beheer van grondstoffen te concretiseren en vervolgens te integreren in een werkwijze of productieproces.

“Om het heel simpel te zeggen: wanneer je als monteur aan een auto sleutelt, gaat een autoproducent niet vertellen waarom zij bepaalde keuzes voor bijvoorbeeld het bumpermateriaal hebben gemaakt. Je hebt een ‘volgende industrie’ en een ‘ontwikkende industrie’ binnen de mobiliteit. Er is natuurlijk een lab nodig om de verf te ontwikkelen om op een auto aan te brengen, maar de chemische samenstelling van de verf gaat de producent niet vrijgeven. Terwijl je als gebruiker wel degelijk weet dat de op terpentijn gedragen lak van vroeger tegenwoordig water gedragen lak is. De producenten van de lak hebben hierbij te maken met de circulaire economie.”

Pieter van der Beeke - NexTechnician

Binnen MTLM is men al enige tijd actief op het gebied van reduce, reuse en recycling. Hieronder enkele voorbeelden.

1. Reduce

Reduce gaat over het verminderen van het gebruik van kritische grondstoffen. Zo kun je ervoor kiezen om letterlijk minder (kritische) grondstoffen te gebruiken door, bijvoorbeeld, minder te produceren. Of je gebruikt andere biobased-grondstoffen, om de kritische grondstoffen te vermijden (Circulair.com, 2020).

Mobiliteit

Challenges schone mobiliteit

Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat streeft naar een leefbare wereld, voor nu en voor later. Om dat mogelijk te maken, vinden er regelmatig challenges plaats rondom innovatieconcepten die bijdragen aan het reduceren van CO² en het slimmer omgaan met grondstoffen. Zo ook de challenge ‘Duurzaam reizen: reduce, reuse, recycle’, die in maart 2021 zal plaatsvinden (Dutch Mobility Innovations, 2021).

Tijdens deze challenge zoekt de organisatie naar creatieve en innovatieve startups, scale-ups en andere ondernemers die met hun oplossing de overgang versnellen naar duurzaam reizen en een circulaire economie. Bijvoorbeeld door grondstofgebruik te verminderen (reduce), onderdelen te repareren of te hergebruiken (reuse) of door bestaande grondstoffen om te vormen (recycle) en die te verwerken in een nieuw vervoersmiddel of nieuwe brandstof (Dutch Mobility Innovations, 2021). Dit soort challenges kan voor een versnelling zorgen richting een circulaire economie.

Maritiem

De Green Deal Visserij voor een Schone Zee

Havenbedrijven, havengemeentes, afvalverwerkers, milieuorganisaties, vissers en de rijksoverheid tekenden op 20 november 2020 de Green Deal Visserij voor een Schone Zee. Hiermee leveren zij een bijdrage aan het invullen van de Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie, die de lidstaten verplicht om voor hun mariene wateren een strategie op te stellen met oog op het bereiken en/of behouden van een goede milieutoestand en het mogelijk maken van een duurzaam gebruik.

Op basis van de Kaderrichtlijn Mariene Strategie spannen de betrokken partijen zich in om de hoeveelheid afval in zee – vanuit de Nederlandse Visserij – voor 2020 significant terug te dringen. Hiertoe richten zij zich op de volgende aspecten (KIMO Nederland en België, z.d.):

- Afvalpreventie binnen de visserijsector
- Afvalmanagement aan boord van schepen
- Afvalmanagement in de haven
- Het sluiten van de kringloop door recycling van visserij-afval.

2. Reuse

Reuse is gericht op het hergebruiken van (afgedankte) grondstoffen en producten in dezelfde vorm door een andere gebruiker (Circulair.com, 2020). Reuse vindt al plaats bij diverse soorten materialen en onderdelen, zoals onderdelen van auto's en fietsen, pallets, spooronderdelen en restafval van bedrijven.

“Er is wel degelijk markt voor hergebruik van sloopmaterialen. Waar een sloopbedrijf vroeger een rotzooi was, zie je dat er een bedrijfstak ontstaan is die over hele mooie magazijnen met onderdelen beschikt. Daar wordt bij reparaties gebruik van gemaakt, wat ook te maken heeft met het kostenaspect.”

Pieter van der Beeke - NexTechnician

Mobiliteit

Batterijen

Het Japanse Nissan opende in 2018 een fabriek in eigen land, in de plaats Namie. Daar verwerkt Nissan gebruikte batterijpakketten uit haar Leafs en e-NV200's, waar mogelijk voor hergebruik in elektrische auto's. Het bedrijf analyseert elke binnengekomen batterij op bruikbare onderdelen en bouwt die modules vervolgens op tot nieuwe batterijen. Nissan biedt die 'refurbished (vernieuwde) batterijen' als goedkope vervangbatterijen aan bij eigenaren van oudere Leaf-modellen. Een refurbished Nissan-batterij kost minder dan de helft van een gloednieuw batterijpakket (Greenlight, 2019).

Accupakket

Hergebruik van het accupakket van een elektrische auto komt tegenwoordig al voor. Accupakketten of delen van een accupakket worden dan hergebruikt in een andere elektrische auto. Zo zijn, bijvoorbeeld, de modulaire accupakketten van Tesla in trek bij bedrijven die klassiekers ombouwen naar elektrische aandrijving. Er bestaat ook een levendige handel in accu's van elektrische auto's die door een ongeval total loss zijn geraakt, maar waarvan (delen van) de accu nog intact is. De accu's houden zich boven verwachting goed. Daarom zijn er nu nog maar weinig afgedankte accu's van elektrische auto's beschikbaar.

Een accu die voor een auto niet meer bruikbaar is, kan men ook voor andere doeleinden inzetten. Bijvoorbeeld om zonne-energie in op te slaan, of om pieken in het elektriciteitsnet mee op te vangen. In de kelder van de Johan Cruijff ArenA staan bijvoorbeeld veel oude Nissan Leaf-batterijen, die tijdens wedstrijden of concerten schommelingen in de vraag naar elektriciteit eenvoudig kunnen opvangen. Zo ontlasten deze gebruikte accu's het elektriciteitsnetwerk (ANWB, z.d.).

Roetz

Van de 22,9 miljoen fietsen in Nederland zijn er 2,6 miljoen elektrisch, en het aantal e-bikes in Nederland blijft groeien. Fietsen worden na gemiddeld twintig jaar vervangen. Dit betekent dat er elk jaar meer dan 1 miljoen fietsen worden afgedankt. Het bedrijf Roetz streeft al een aantal jaren naar een circulaire en inclusieve samenleving. In 2011 is Roetz-Bikes daarmee gestart. Het idee is om onderdelen die nog in orde zijn te reinigen en te bewerken, en daardoor een tweede leven te geven. Met de huidige collectie Roetz-Bikes behaalt dit bedrijf 30 procent circulariteit. En maar liefst 70 procent bij het herproduceren van de ov-fietsen. De ambitie van Roetz is om de volgende stap te zetten naar een 100 procent circulaire fiets.

Partners van Roetz recyclen onderdelen die het bedrijf niet zelf hergebruikt. Zo gaan de aandrijfacu's van elektrische fietsen naar een bedrijf dat is gespecialiseerd in het terugwinnen en hergebruiken van grondstoffen uit accu's en batterijen. Er zijn dus twee sporen. Het eerste spoor is het terugbrengen naar materiaalsoort en dit hergebruiken. Het tweede spoor is, bijvoorbeeld, de batterij refurbishen. Dit proces draait om het vervangen van delen of het opnieuw configureren van het battery management systeem (BMS) (Greenlight, 2020).

Transport en Logistiek

Pallet-pooling systeem

Het bedrijf PRS levert de pallets op bestelling, waar en waarnaar de klant dat wil. Na gebruik haalt PRS de pallets weer op, repareert ze en levert ze weer aan de volgende klant. Het circulaire model draagt bij aan het verminderen van de ecologische voetafdruk van bedrijven, waardoor ze hun duurzaamheidsambities waarmaken. PRS gebruikt onder andere hout van gecertificeerde bossen.

Door pallets na reparatie te hergebruiken, bespaart PRS jaarlijks de kap van 400.000 bomen; meer dan duizend bomen per dag. PRS zamelt de pallets onder meer in bij duizenden plasticverwerkers, sorteert en repareert ze, om ze vervolgens opnieuw te leveren aan de polymerenindustrie.

Het PRS poolingsysteem van herbruikbare, kwalitatief hoogwaardige pallets van duurzame herkomst heeft zijn sporen al verdiend. Nu wil PRS het volledige potentieel van dit systeem realiseren. Bijvoorbeeld: bij het ophalen van pallets bij polymeerverwerkers, kan PRS ook andere materialen meenemen, zoals kunststoffen voor recycling of hergebruik (PRS Pooling, z.d.).

Rail

NS

Circulaire treinmodernisering zorgt ervoor dat 99 procent van het materiaal van 20 jaar oude treinen een tweede leven krijgt. Daarvan komt 85 procent 'als nieuw' terug in de trein waardoor deze weer 20 jaar mee kan. De rest krijgt een nieuwe bestemming buiten de trein. Circulair ondernemen levert geld op en creëert banen. NS laat zien dat afval niet bestaat en hoopt zo anderen te inspireren om ook circulair te ondernemen.

Circulair Design Challenge

Voest Alpine Railpro zet zich al jaren in voor de circulaire economie, met allerlei oplossingen voor hergebruik van spooronderdelen. Eind 2018 was de spoorleverancier betrokken bij de ontwerpwedstrijd Rail Circulair Design Challenge van ProRail. Daarbij werden ontwerpers en startups gevraagd om met oude (spoor)materialen nieuwe producten te ontwikkelen. Bijvoorbeeld door de spoorstaven compleet om te smelten tot nieuwe spoorstaven en daarbij vooral in te zetten als koelmiddel (SpoorPro, 2020).

“ In plaats van deze naar de verbrandingsinstallatie te brengen, zijn we ze gaan scheiden. Alle shampooflessen gaan nu naar de Voedselbank of naar het Leger des Heils. Dat scheelt 80 procent aan afval-uitstroom uit de bagagecontrole. Deze case heeft een groot aandeel gehad in de 20 procent groei aan recycling die we de afgelopen jaren hebben gerealiseerd op Schiphol.”

Raymond Bos - Schiphol

Luchtvaart

Schiphol

Schiphol wil als luchthaven volledig circulair worden in 2050. In 2030 wil de luchthaven al het restafval en alle afgedankte bouwmaterialen maximaal hergebruiken. Schiphol heeft, bijvoorbeeld, een alternatieve bestemming gevonden voor de duizenden zeep- en shampooflessen die achterblijven bij de securitycontrole (Duurzaam bedrijfsleven, 2020).

3. Recycle

Recycling betekent een product opnieuw transformeren tot een ruw materiaal voor in een nieuw product. Het is een van de methodes om een langere gebruiksduur van producten of materialen te genereren en is gericht op het herverwerken van een deel van de materialen tot dezelfde (hoogwaardige) of mindere (laagwaardige) kwaliteit (Circulair.com, 2020).

Mobiliteit

Autorecycling

Alle afgedankte auto's in Nederland worden duurzaam gerecycled en vrijwel alle materialen worden hergebruikt. Auto-demontagebedrijven, shredderbedrijven en recyclingbedrijven hebben in 2019 een recyclingpercentage van 98,4 procent gerealiseerd.

In 2019 zijn 197.650 auto's duurzaam gerecycled. De 197.650 auto's zijn in 2019 door de ketenpartners van Auto Recycling Nederland (ARN) verwerkt. Per autowrak gaat het gemiddeld om 1.052 kg aan materiaal. In totaal slaagde de keten in 2019 erin om 184.000.000 kg opnieuw te gebruiken.

Van alle auto's op de Nederlandse wegen gaat 2,5 procent per jaar op een nette manier via de keten van ARN naar een volgende bestemming. Onderdelen worden hergebruikt. En metalen, kunststoffen en andere materialen worden deels gedemonteerd, deels geshredderd en uiteindelijk in verschillende gescheiden stromen afgevoerd om opnieuw in productieprocessen in te brengen (ARN, 2019).

Autodemontage

Auto Recycling Nederland (ARN) is verantwoordelijk voor het inzamelen en verwerken van de afvalstoffen. ARN werkt daarbij samen met 226 aangesloten autodemontagebedrijven om ook de nieuwste componenten van auto's te kunnen recyclen. De bedrijven recyclen samen 24,6 procent van het gewicht van afgedankte auto's (ARN, z.d.).

1. Vloeistoffen

De demontagebedrijven verwijderen de vloeistoffen uit de auto voor verwerking door gespecialiseerde bedrijven. De belangrijke vloeistoffen zijn: olie, koelvloeistof, ruitensproeiervloeistof, stuurbevestigingsvloeistof en remvloeistof. Partners van ARN recyclen die vloeistoffen. Tankwagens van GS-Recycling halen de afgewerkte olie en koelvloeistof op bij de ARN-demontagebedrijven. De afgewerkte olie gaat, onder andere, in de verwerkingsfabriek in Sonsbeek een raffinageproces in. Zo ontstaat de basisolie die geschikt is voor de productie van smeermiddelen. De afgewerkte koelvloeistof levert via een vergelijkbaar proces zuivere glycol op, waarmee de productie van nieuwe koelvloeistof mogelijk is. GS-Recycling produceert gecertificeerde DOT-4 kwaliteit remvloeistof, die zeer gewild is bij afnemers. Ook de andere vloeistoffen uit de auto krijgen via verwerking een nieuwe bestemming, waardoor zo min mogelijk verloren gaat.

2. Banden

Gedemonteerde autobanden gaan naar een verwerker. Banden die nog goed zijn, worden voor hergebruik doorverkocht. Afgedankte banden maakt men geschikt voor recycling. De afgedankte banden worden eerst gekeurd voor hergebruik of recycling. Veel banden zijn nog prima te gebruiken en krijgen dan een nieuw leven. Niet meer bruikbare banden worden vermalen en vormen zo de grondstof voor een nieuwe band. De nieuwe grondstof heeft ook tal van andere toepassingen, zoals tegels voor speeltuinen, kunstgrasvelden, dakbedekking of grondstof voor coatings. Sommige stoffen zijn niet bruikbaar voor recycling. Die worden in een energiecentrale verbrand en omgezet in stroom. Zo leveren de afgedankte banden een optimaal rendement op.

3. Batterijen

Voor het inzamelen en verwerken van aandrijfbatterijen, heeft ARN de krachten gebundeld met Stichting Batterijen (Stibat); die biedt verantwoorde diensten en oplossingen die bijdragen aan een circulaire economie van batterijen en accu's. De demontagebedrijven verwijderen die batterijen, waarna ze bij gespecialiseerde verwerkers terecht komen.

Volgens het Besluit beheer batterijen (Bbb) zijn autofabrikanten en -importeurs verplicht om zowel de startaccu's als de aandrijfbatterijen van hybride en elektrische auto's na gebruik terug te nemen.

Hun deelname aan het collectieve systeem (waarvoor zij een beheerbijdrage betalen) betekent dat autofabrikanten en -importeurs de uitvoering van hun verantwoordelijkheid overdragen aan ARN. ARN zorgt voor de inname en verwerking van de afgedankte aandrijfbatterijen met een negatieve restwaarde.

Niet alle aandrijfbatterijen mogen terug naar de auto-industrie, want daarvoor zijn ze afgekeurd. Daarbuiten zijn er wel veel mogelijkheden voor hergebruik. Een opvallende toepassing is de opslag van zonne-energie. Ook bij de stroomvoorziening in afgelegen gebieden biedt hergebruik van aandrijfbatterijen een goede oplossing.

4. Glas

Autoruiten van afgedankte auto's worden ook gescheiden met oog op recycling. Het demontagebedrijf kan de ruiten eruit halen voor een recyclingbedrijf, of het glas laten scheiden van de rest van de auto bij de Post Shredder Technology (PST)-fabriek. Bij glas kunnen de demontagebedrijven kiezen tussen twee mogelijkheden.

1. Het bedrijf kan de ruiten handmatig demonteren. ARN laat het glas vervolgens ophalen, waarna het naar een recyclingbedrijf gaat. Meestal is dat een vestiging van glasverwerkingsbedrijf Maltha, die er nieuwe glasproducten van maakt.

2. Het glas gaat met het autowrak mee naar het shredderbedrijf en vervolgens, voor een laatste scheiding, naar de PST-fabriek. Dat teruggewonnen glas krijgt toepassingen in de bouw.

5. Kunststoffen

Kunststof is op veel plekken in een auto aanwezig. Veel van die kunststoffen worden in de PST-fabriek gescheiden voor nieuwe toepassingen. Een mooi voorbeeld van recycling van kunststof is de 3D-printerinkt, ontwikkeld door de Rotterdamse Better Future Factory (BFF). De kunststof is afkomstig van de autodashboards uit het autowrak. BFF is een ontwerp- en ontwikkelbureau voor duurzame producten. De 3D-printerinkt vindt sinds 2015 zijn weg naar afnemers over de hele wereld.

De kunststoffen die de demontagebedrijven niet van het autowrak kunnen losmaken, komen uiteindelijk in de 'Post Shredder Technology'-fabriek, waar machines de kunststoffen scheiden voor andere toepassingen (AR, 2019).

Post Shredder Technology

De Post Shredder Technology (PST)-fabriek in Tiel scheidt het overgebleven shredderafval in herbruikbare grondstoffen. De PST is verantwoordelijk voor de laatste 15,2 procent recycling van de afgedankte auto's. De teruggewonnen metalen gaan naar de metaalverwerkende industrie.

Het roestvrijstaal is geschikt voor staalconstructies. Koper heeft tal van toepassingen, zoals in kabels van energiebedrijven. Aluminium gaat naar aluminiumsmelters voor hergebruik, bijvoorbeeld voor blikjes. Het teruggewonnen ijzer komt onder meer terecht in gewapend beton voor de bouw van woningen en kantoren.

De vezels worden samengeperst tot korrels, met als een van de toepassingen isolatiemateriaal in de bouw. De mineralen fungeren in de wegenbouw als ondergrond voor asfalt. Plastic, de lichte fracties, zijn geschikt voor hergebruik in nieuwe auto's. Sommige kunststoffen worden verbrand en leveren energie (ARN, z.d.).

Volvo-dealer Harrie Arendsen

De Volvo-dealer Harrie Arendsen is al jaren actief op het gebied van de circulaire economie. Het gaat daarbij niet alleen om auto's, maar om veel meer vormen van circulaire economie. De ideale wereld van het bedrijf is leven in een circulaire economie, waarbij Arendsen alles wat hij gebruikt keer op keer kan hergebruiken.

De Volvo-dealer Harrie Arendsen is heel actief op het gebied van recycling en gebruikt veel recyclingproducten.

“De aluminium puien zijn 80 procent gerecycled, net als de houten constructie in de werkplaats. Verder hebben we hier zoveel mogelijk gerecycled glas. Straatstenen hebben we samen met Morssinkhof en Twence gebouwd. Ook meubels recycelen we zoveel mogelijk, die komen onder andere bij de Rabobank vandaan. De kleding van onze monteurs is gemaakt van PET-flessen, vermengd met eucalyptus-vezel. Het hemelwater vangen we op en gebruiken we voor het doorspoelen van de toiletten en het afvalwater van de wasstraat wordt gerecycled en voor 80 procent hergebruikt voor de wasstraat.”
Harry Brouwer - Volvo-dealer Harrie Arendsen

Bij deze dealer is een zogeheten 'grijswatercircuit' aangelegd. Een groen sedumWWW/mosdak vangt het hemelwater op, dat de dealer na filtering gebruikt voor de wasstraat en het doorspoelen van de toiletten. Arendsen recyclet het in de wasstraat gebruikte water voor ruim 80 procent opnieuw en recyclet het afval van de werkplaats ook zoveel mogelijk. Oude banners en spandoeken krijgen een nieuwe bestemming, door ze om te (laten) vormen tot stijlvolle messengertassen (die je zijlings over de schouder draagt). De voering van de tas bestaat, met oog op recyclebaarheid, uit oude vestingsvlaggen (Harrie Arendsen, z.d.).

Circular Cycling fietsen

Circular Cycling bouwt racefietsen van zo veel mogelijk gebruikte onderdelen. Circular Cycling verzamelt onderdelen uit schuren en magazijnen, maakt ieder onderdeel schoon en controleert alles op kwaliteit. Bij elk frame zoekt Circular Cycling de best passende onderdelen om een unieke racefiets te bouwen. De racefietsen van Circular Cycling heten 'UpCycles', indachtig het idee: door het hergebruiken van producten en grondstoffen weer een bruikbaar eindproduct maken. Een eindproduct dat in veel gevallen beter is dan het oorspronkelijke product, onder andere door tijdens de montage meer aandacht te schenken aan de juiste hoeveelheid vet en natuurlijk aan het unieke karakter van iedere Circular Cycling-fiets. Dankzij dit hergebruik is het voor ongeveer 85 procent van de onderdelen op de UpCycles niet nodig om ze opnieuw te produceren en transporteren (Servicepoint Circulair, z.d.).

Scooter Recycling

In Nederland rijden ruim 1,1 miljoen brom- en snorfietsen rond. Elk jaar worden ongeveer 25.000 scooters, brom- en snorfietsen afgedankt. Terwijl brom- of snorfietsen voor ongeveer 70 procent bestaan uit metaal, dat goed te recyclen is. Bovendien is het mogelijk verschillende materialen te demonteren en recyclen, zoals olie, brandstof en de accu. En een oude, gerecyclede scooter draagt bij aan de opzet van een nieuwe scooter.

Nederlandse recyclingsysteem voor afgedankte brom- en snorfietsen

RAI Vereniging en BOVAG hebben in 2011 Scooter Recycling Nederland (SRN) opgericht, met als doel brom- of snorfietsen op een milieuverantwoorde wijze te recyclen. Hiermee is het mogelijk scooters, brom- en snorfietsen in te leveren bij een Scooter Recycling Nederland (SRN)-inleverpunt. Er zijn al 195 inleverpunten/locaties. Erkende bedrijven verwerken de gedemonteerde materialen (Scooter Recycling Nederland, z.d.).

Carrosserie

Autofabrikanten

Volvo, Renault, Nissan en vele andere autofabrikanten zijn elk op hun eigen manier vooruitstrevend binnen de autorecycling. Op zoek naar het sluiten van de cirkel hergebruiken ze onder meer aluminium, koper, platina, polypropyleen en EV-batterijen.

1. Aluminiumrecycling

Het Britse automerk Jaguar verwerkt graag aluminium in zijn modellen. Dat scheelt vele kilo's en maakt de sportwagens, SUV's en sedans zodoende lichtvoetiger en efficiënter. Jaguar gebruikt het liefst gerecycled aluminium. Zo was de Jaguar XE in 2014 de eerste auto ter wereld met carrosseriedelen bestaande uit de aluminiumlegering RC5754. Die legering bevat liefst 75 procent gerecycled aluminium. Het metaal is afkomstig van de circulaire productielijnen in de Europese productiefaciliteiten van het Jaguar Land Rover-concern.

Jaren geleden startten Jaguar en Land Rover het REALITY-project met als doel 'aluminium van bestaande voertuigen te recyclen tot nieuwe, hoogwaardige aluminium onderdelen voor de productie van nieuwe modellen', aldus de Britten. Sinds 2013 heeft Jaguar Land Rover al 300.000 ton gerecycled aluminium gebruikt voor zijn modellen.

2. Koper, platina, polypropyleen

Een autoconcern dat vooroploopt in het circulaire ecosysteem, is Groupe Renault. Al sinds 2011 zet dit concern gesloten recyclingsystemen op. Dit begon met het herwinnen en hergebruiken van koperdraden uit 'end of life'-voertuigen, maar inmiddels haalt Groupe Renault ook platina uit katalysatoren en maakt het nieuwe exemplaren van afgedankte bumpers en binnenschermen van wielen (polypropyleen). De Renault-fabriek in het Franse Choisy-le-Roi maakt zelf ook deel uit van het circulaire ecosysteem. Daar maakt Renault – naast nieuwe motoren, versnellingsbakken, injectiepompen en turbo's – per jaar 15.000 nieuwe motoren en 18.000 nieuwe versnellingsbakken van afgedankte exemplaren (Greenlight, 2019).

“We begonnen ongeveer tien jaar geleden met de recycling zoals we dat nu doen. Om te bewijzen dat het kan én omdat het geld kan opleveren, dachten we. Met de hulp van de Europese Unie zijn we begonnen. Het is inderdaad winstgevend – niet heel veel – maar belangrijker is dat we het goede voorbeeld geven. Geen concurrent doet het zo, dus lopen we voor. Nu nog vooral in Frankrijk, maar we kijken of we de closed-loop-recycling kunnen uitbreiden.”

Jean-Denis Curt - Renault

Groupe Renault wil onder meer ook de veiligheidsgordels gaan recyclen en de aandrijflijn van EV's hergebruiken. Verder staat het recyclen van batterijen in de planning.

3. Batterijrecycling en hergebruik

Autofabrikanten zijn al in de weer met het opzetten van closed-loop-recycling op het gebied van EV-batterijen. In het najaar van 2018 maakten Audi Duitsland en Umicore bekend dat laatstgenoemde kostbare materialen uit hoogvoltage-batterijen gaat halen. De eerste laboratoriumtesten zijn hoopgevend. Umicore toont daarin aan dat het meer dan 95 procent van de belangrijkste batterijcomponenten – zoals kobalt, nikkel en koper – kan herwinnen en hergebruiken. Ook met concurrent BMW ging Umicore in 2018 rond de tafel voor een closed-loop-recyclingsoplossing. Umicore zweert bij een closed-loop-businessmodel. Het doel is om ruwe metalen terug te winnen en opnieuw te gebruiken (Greenlight, 2019).

Transport en Logistiek

PostNL

PostNL is eind 2020 een proef gestart op het gebied van de duurzame brandstof HVO100, een diesel gemaakt van hernieuwbare grondstoffen. In Leeuwarden en Zwolle rijdt een deel van PostNL-bestelbussen en -vrachtwagens als proef op een duurzame brandstof. Zes weken lang tanken ze HVO100, een diesel gemaakt van hernieuwbare grondstoffen.

HVO100 staat voor '100 procent Hydrotreated Vegetable Oil'. Neste is wereldwijd de grootste producent van deze hernieuwbare diesel. Neste gebruikt hiervoor plantaardige oliën, afval- en restvetten. Denk daarbij aan het gebruikte frituurvet van alle Nederlandse McDonald's (Duurzaam ondernemen, 2020).

Rail

NS

Afval verminderen doet de NS door circulair ontwerpen en inkopen, want zo wordt afval voorkomen in de toekomst. Ook worden materialen zo optimaal mogelijk (her)gebruikt. Moet er toch afscheid genomen worden van materialen? Dan geeft de NS deze een zo hoogwaardig mogelijk nieuw leven, bijvoorbeeld via 'upcycling'. Dit wordt gedaan door de materialen aan te bieden aan duurzame ontwerpers en maakbedrijven om hier nieuwe producten van te laten maken. Zo krijgen de oude producten een geheel nieuwe functie en blijven ze nog lang van dienst (NS, 2020).

“Onderdelen die niet hergebruikt kunnen worden in de trein, krijgen een nieuw leven daarbuiten. Ramen uit 40 jaar oude treinen komen terug in gebouwen zoals de nieuwe fietsenstalling in Eindhoven. Van 20 jaar oude treinplafonds worden bureaus gemaakt en oude treinvloeren worden omgetoverd tot tafeltennistafels en meubels. Composieten treinzijwanden komen terug als dwarsligger in het spoor. Zo zoeken we voor alles een nieuwe bestemming en krijgt 99 procent van de oude trein een tweede leven. Dit doen we door samen te werken met circulaire (keten)partners en onderwijsinstellingen en in te zetten op innovatie. Zo willen we ervoor zorgen dat niets meer in de verbrandingsoven eindigt en afval niet meer bestaat.”

Ilse van Eekeren - NS

Een paar voorbeelden:

- Espadrilles en strandtassen van oude treinstoelbekleding
- Tafeltennistafels en tafelfoetbaltafels van treinvloeren
- Design speakers van omroepspeakers
- Tafels van trein-instaptredes en meubels van treinvloeren
- Bureaus van treinplafondplaten
- Stoelen en schaakbordtafeltje van treinvloeren en treeplanken
- Notitieblokjes, dienstblaadjes en lampen van gele reisinformatieborden
- Laptophoezen en meditatiekussen van oude treinstoelbekleding.

Maritiem

Havengebied van Rotterdam

Een van de recyclingvoorbeelden in het havengebied van Rotterdam heeft te maken met de toenemende bedrijvigheid op Maasvlakte 2. Daar nemen de verkeersstromen toe. Voor een vaste bereikbaarheid van de containerterminals vervangt Havenbedrijf Rotterdam de Prinses Amaliahaven door het Prinses Amaliaviaduct. Bij de aanleg van het Prinses Amalia-viaduct maakte Boskalis gebruik van materiaal uit de afvalverbrandingsoven dat na reiniging dient als duurzaam bouw materiaal (Port of Rotterdam, 2019).

Een ander voorbeeld is dat de toekomstige brede inzet van restwarmte uit de haven, als verwarming voor huishoudens, kassen en kantoren. De Warmtealliantie Zuid-Holland – met daarin de provincie, Havenbedrijf Rotterdam, Gasunie, Eneco, Warmtebedrijf Rotterdam en de gemeente – werkt aan het realiseren van een hoofdtransportnet voor warmte door de regio (Port of Rotterdam, 2019).

Het bedrijf uRecycle kondigde in 2019 aan in de haven van Rotterdam een nieuwe fabriek te bouwen voor zowel het recyclen als hergebruiken van batterijen. De Nederlandse vestiging wordt de Europese hub voor het verwerken van industriële- en draagbare batterijen. URecycle behoort tot de top-3 van Europese batterij-recyclers. In Nederland heeft het bedrijf in 2019 een samenwerkingsovereenkomst afgesloten met Stibat, de organisatie die in ons land verantwoordelijk is voor het verzamelen van lege (draagbare) batterijen (Recycling magazine, 2019).

Visserij

Ook in de visserij vindt recycling plaats. Op 20 november 2014 is de Green Deal Visserij voor een Schone Zee ondertekend. In deze Green Deal zijn de deelnemende partijen overeengekomen dat ze de maritieme afvalkringloop moeten sluiten met afvalpreventie, afvalmanagement in de havens en met afgiftemaximalisatie van verschillende afvalstromen vanuit de visserij.

Fishing for litter

Een van de gestelde doelen hierbij is dat vissersschepen het 'Fishing for litter' apart aan boord opslaan, evenals al het operationeel scheepsafval en huishoudelijk afval dat ze niet mogen lozen. De afspraak is dat ze deze drie afvalstromen zo veel mogelijk apart afgeven in de Nederlandse visserijhavens. Op deze manier dragen vissers bij aan het mogelijk maken van recycling en de optimale verwerking van afvalstoffen. De havens hebben 'afvalspoorboekjes' gemaakt, zodat elke visser weet waar hij in elke vissershaven het afval kan inleveren. Dit is een overzicht van alle inzamelingsfaciliteiten per haven, waarin de havens een onderscheid maken tussen zes afvalstromen (Visserij voor een schone zee, z.d.).

Bek & Verburg

De varende vuilnismannen van het bedrijf Bek & Verburg zorgen voor een schone haven. Het familiebedrijf is al veertig jaar gespecialiseerd in het ophalen van scheepsafval. Medewerkers sorteren dagelijks het afval van meer dan honderd schepen; 93 procent daarvan wordt hergebruikt. Het afval bestaat uit, bijvoorbeeld, jerrycans, houten pallets, lege verfblikken, oude matrassen, kapotte apparaten en batterijen (Port of Rotterdam, z.d.).

In de maritieme sector, in de haven, dient plastic voor de productie van een reddingsboei, restmetaal voor de productie van een scheepsbel en warmte van verbrand huisafval dient als energiebron. Het bedrijf Martens Cleaning verzamelt en verwerkt afval, zoals olie/watermengsels, afvalwater en scheepsafval (Maartens Cleaning, z.d.).

CIRCULAIR ONTWERPEN

THEMA 2

KORTE BESCHRIJVING

Circulair ontwerpen kunnen we beschouwen als het startpunt om zo zorgvuldig mogelijk om te gaan met grondstoffen door producten circulair te maken. In het ontwerp rekening houden met de fase ná het gebruik – om het product (bijvoorbeeld) te kunnen upcyclen, recyclen, refurbishen – maakt het eenvoudiger om grondstoffen opnieuw in een nieuwe kringloop te brengen en daarmee afval te verminderen. Die aanpak vraagt om een andere kijk op het ontwerpproces van een product of dienst dan we voorheen hebben gezien.

Efficiënt gebruik

Circulair ontwerpen houdt naast de milieu-impact in alle levensfasen van een product ook rekening met recycling, hergebruik en onderhoud. Dit betekent producten zo ontwerpen dat milieuvriendelijk produceren, duurzaam gebruik, eenvoudig repareren en goed recyclen mogelijk is (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2020). Dit begint door bij het ontwerpproces te kiezen voor efficiënt gebruik van veilige en duurzame (gerecyclede) materialen. Met oog op lang gebruik staan reparatie, aanpassing en hergebruik van producten en onderdelen voorop. Wanneer dit niet meer mogelijk is, is het zaak grondstoffen terug te winnen en te hergebruiken in nieuwe producten, om zo de materiaalketen te sluiten (Rijkswaterstaat, 2019).

Miquel Ballester Salvà, Circular Innovation Lead binnen Fairphone, heeft een interessante kijk op een circulair ontwerpproces. In een artikel van 'Verschilmakers' van Circl en Circularities schetst hij het belang van een 'levenscycluscoach' (Kruk et al., 2020).

“De circulaire ontwerper is een 'levenscycluscoach' die zich niet alleen bezighoudt met de customer journey van de gebruiker, maar ook met de levenscyclus van materialen van een product, inclusief hergebruik, recycling et cetera. De ontwerper begrijpt wat de milieu- en sociale consequenties zijn bij elke materiaalkeuze. Dat betekent dat je je moet verdiepen in de impact van de winning van materialen, van productie en transport, de levensduur van het product en de mogelijkheden van materialen na de gebruiksfase. Dit is relatief makkelijk te achterhalen door zogenaamde levenscyclusanalyses (LCA) die al deze elementen op een rij zetten, waardoor je je eigen afwegingen kunt maken. Zo'n analyse is een krachtig instrument om levenscyclus-strategieën te ontwerpen.”

Miquel Ballester Salvà - Fairphone

WAT VERANDERT ER

Binnen MTLM zien we diverse voorbeelden van circulair ontwerpen van producten en diensten. Voorbeelden op het gebied van de rail (onder andere NS), fiets- en auto-industrie en carrosserie zijn hier weergegeven. Circulaire ontwerpen dragen bij aan minder gebruik van nieuwe grondstoffen en bevorderen het maximaal hergebruiken van materialen. De circulaire ontwerpconcepten worden onder andere getest en dan breder ingezet. Het circulaire ontwerpen gaat ook over verschillende onderdelen en materialen binnen een product.

Rail NS

Het is de ambitie van NS om in 2030 volledig circulair te ondernemen door het gebruik van nieuwe grondstoffen zoveel mogelijk te beperken en gebruikte grondstoffen zo lang mogelijk in de kringloop te houden. In 2030 wil NS circulair inkopen, materialen maximaal (her)gebruiken en daardoor ervoor zorgen dat er geen afval meer ontstaat op kantoren, werkplaatsen en treinen.

Duurzame verwerking

Al het afval dat de NS op stations, in treinen, op bedrijfslocaties en in kantoren produceert, verwerkt het spoorwegbedrijf zo veel mogelijk duurzaam tot grondstof. De NS knapt verouderde treinen op of sloopst en ontmantelt ze op een milieuvriendelijke manier, om vervolgens (onder) delen te verkopen. Ook zoekt de NS doorlopend nieuwe oplossingen om de hoeveelheid afval te verkleinen. Zo gebruikt het spoorwegbedrijf het gft-afval uit winkels als grondstof voor bio-energie (NS, 2020).

Treinen

De NS zet treinen zo efficiënt mogelijk in. Na twintig jaar gebruik moderniseert NS nu de dubbeldekstreinen van het type VIRM1 (Verlengd Interregiomaterieel), door 86 procent van de oude treinonderdelen op te knappen en weer als nieuw terug in de trein te brengen; 13 procent krijgt elders een tweede leven. Opgeteld krijgt dus 99 procent van de trein een tweede leven. Zo laat de NS van oude treinvloeren onder meer tafeltennistafels, tafelfoetbaltafels, akoestische belcellen en vergadercellen maken. Treinplafondplaten komen terug als bureaubladen op de NS-kantoren. Zo blijft 25 miljoen kilo aan waardevolle materialen in de kringloop en kan de nieuwe trein weer twintig jaar reizigers vervoeren (NS, 2020).

Stations

ProRail, NS-stations en Bureau Spoorbouwmeester willen volledig circulair gebouwde stations in 2050. Via het What if Lab hebben ze ontwerpers opgeroepen een plan te maken. Het resultaat: veelbelovende circulaire ontwerpen van vier Nederlandse studio's.

Het What if lab is de broedplaats voor drie circulaire ontwerpen van vier Nederlandse studio's:

1. Het natuurlijke Station (Welling Architects en Studio Tjeerd Veenhoven)
2. Bioreceptive Stations (Scape Agency)
3. Expeditie Circulair (Bygg Architecture & Design).

Met het What if Lab hebben ProRail, NS-stations en Bureau Spoorbouwmeester ook een nieuwe stap gezet in de zoektocht naar innovatieve ideeën, concepten en ontwerpen voor circulariteit op kleine treinstations. ProRail, NS-stations en Bureau Spoorbouwmeester zijn enthousiast over de innovatieve ontwerpconcepten en willen die gaan testen bij lopende stationsprojecten om ze uiteindelijk toe te passen bij de bouw van nieuwe stations. Zo zetten ze samen met de markt grote stappen richting volledige circulariteit in 2050 (Dutch Design week, 2020).

Mobiliteit

Fietsindustrie in 2028

CIRCO richt zich op het in beweging brengen van een nieuwe markt. Als programma van CLICKNL (voor creatieve ondernemers en ondernemende onderzoekers) activeert CIRCO productiebedrijven en creatieve professionals om concreet aan de slag te gaan met circulair ontwerpen.

Reparaties onderdeel businessmodel

In een circulaire fietsindustrie worden materialen langer gebruikt, omdat ze zijn ontworpen met het oog op een lange levenscyclus. Onderhoud is gemakkelijker en met behulp van data weten gebruikers wanneer onderdelen 'af' zijn en toe zijn aan vervanging. Reparaties zijn onderdeel van het businessmodel van fabrikanten en daarom eenvoudig uitvoerbaar. Mensen kunnen hun gebruikte fietsen, onderdelen, apparatuur en kleding terugsturen naar de fabrikant, die onderdelen en materialen gebruikt om er nieuwe producten van te maken. Of materialen zijn biologisch afbreekbaar, zodat ze opnieuw onderdeel van de natuur kunnen worden.

“We hebben een aantal jaar geleden een CIRCO Track gevolgd en de kennis daaruit hebben we nu toegepast op de fietsindustrie. In plaats van de lineaire ontwerpprikkels stellen wij in ons boek vier circulaire ontwerpprikkels voor: 1) ontwerpen voor een lange levensduur; 2) compatibiliteit, aanpasbaarheid en opwaardeerbaarheid; 3) gemak van onderhoud en reparatie en als laatste: 4) kies de juiste materialen.”
Erik Bronsvort en Matthijs Gerrits - CIRCO

In het boek van CIRCO staat dat de fietsindustrie tijdens de Olympische Spelen van 2028 circulair kan zijn. Waarom in 2028? Omdat men nog acht jaar heeft om er te komen. De gemiddelde innovatiecyclus binnen de fietsindustrie duurt twee tot drie jaar, dus er zijn nog twee of drie cycli om veranderingen door te voeren. Er werken heel veel creatieve ontwerpers en ondernemers in de fietsindustrie. Natuurlijk vereist de transitie een andere mindset, en die verandering kost tijd (Circo, 2020).

Plastics

Het Zwitserse onderzoeksbureau Prognos verwacht dat in 2030 een auto voor ongeveer 28 procent uit plastics bestaat. In 2010 was dat slechts 15 procent. Voor Volvo is het van groot belang dat de in hun auto's verwerkte plastics gerecycled zijn. Een Volvo XC90 bestaat namelijk al voor 17 procent uit polymeren (organische verbindingen).

Volvo in 2025

Het eerste concrete doel is gesteld voor 2025. In dat jaar moet minimaal een kwart van het plastic in elke Volvo gerecycled zijn. Haalbaar, maar geen gemakkelijke opgave. *“Volvo moet nog veel huiswerk doen om de 2025-doelen te bereiken”*, aldus Niklas Kilberg, duurzaamheidsmanager bij het Zweedse bedrijf (Greenlight, 2019).

“Zo is het vooralsnog lastig om aan voldoende geschikt plastic te komen. Leveranciers melden dat ze momenteel niet zoveel plastics kunnen leveren. Volvo gaat dus op zoek naar nieuwe leveranciers. Ook moet nog getest worden of de materialen en onderdelen van gerecycled plastic veilig genoeg zijn voor het gebruik in auto's.”
Niklas Kilberg - Volvo

Van productie tot recycling

Circulariteit wordt steeds belangrijker voor de auto-industrie. David Kemps, sectorbankier industrie bij ABN AMRO, beschrijft het belang en de verandering van de circulaire economie binnen de auto-industrie.

“Ik heb nog nooit iemand horen vragen naar een circulaire auto, maar wij verwachten dat dit gaat veranderen. De consument vraagt op andere vlakken, zoals verpakkingen en meubilair, al om circulariteit; de auto-industrie ontkomt daar op den duur ook niet aan. De vraag van de consument wordt leidend in de verduurzaming van de auto-industrie, waardoor circulariteit aan belang zal toenemen binnen de autoindustrie.”

David Kemps - ABN AMRO

Dimitri Vergne, recyclingexpert bij Renault, beaamt het belang van circulariteit in de auto-industrie:

“Consumenten besteden steeds meer aandacht aan de milieu-impact van de producten die ze aanschaffen; auto's vormen daarin geen uitzondering.”

Dimitri Vergne - Renault

Renault dient als goed voorbeeld voor het toepassen van circulariteit in de productiefase. Het automerk houdt zich al enkele jaren bezig met het inzamelen, refurbishen en opnieuw in de markt zetten van gebruikte onderdelen. Vergne: Dit is niet alleen circulair, maar ook een stuk beter voor het milieu (Link magazine, 2017).

“Elk jaar geeft Renault een nieuw leven aan 24.000 motoren, 18.000 versnellingsbakken en 15.000 injectiepompen. Een Renault-auto die momenteel op de markt verschijnt, bestaat al voor 30 procent uit gerecycled materiaal.”

Dimitri Vergne - Renault

“Het vervaardigen van refurbished-onderdelen kost 80 procent minder energie, 88 procent minder water en 92 procent minder chemicaliën. Daarnaast zorgt deze ontwikkeling voor 70 procent minder afval. Renault houdt zich daarom ook bezig met het herontwerpen en standaardiseren van auto-onderdelen, zoals versnellingsbakken, zodat ze aan het einde van de levensfase gemakkelijker opnieuw te gebruiken zijn.”

Dimitri Vergne - Renault

Carrosserie

Vrachtwagens

Voor de levensfasen van een product, zoals een vrachtwagen, moet men naast onderhoud ook rekening houden met onder andere hergebruik van onderdelen. Maar dat is wel even wennen.

“We kunnen meer kijken naar de hele levensloop van een vrachtauto. Bijvoorbeeld door chauffeurs te helpen met de aankoop van een vrachtwagen en af te spreken dat ze de vrachtwagen over '5 jaar' weer kunnen inleveren, zodat we onderdelen kunnen hergebruiken. Het gaat ook wel om de vraag of mensen de vrachtwagen graag in bezit hebben; een eigen toeter, een eigen kleurtje. Die wagen willen ze dan houden en niet weer teruggeven. Ze willen het niet tijdelijk, dat vraagt om een verandering in de manier van denken. Wat we gewend zijn, moet dan anders.”

Daan Meboer - Uturn

“Ons doel is dingen efficiënter maken, zowel binnen als buiten de organisatie. We willen dat werkprocessen efficiënter worden en waarde toevoegen. Dit geldt ook voor de uitvoer van transport, dat we efficiënter matchen om een betere logistiek te organiseren en minder CO² uit te stoten. Het concept is om mensen samen te laten werken; je moet ze faciliteren en dan komt het samenwerken vanzelf.”

Daan Meboer - Uturn

KETENSAMENWERKING

THEMA 3

KORTE BESCHRIJVING

In een circulaire economie sluiten we de keten: na de gebruiksfase van een product gebruiken we de grondstoffen opnieuw, zo hoogwaardig mogelijk. Dat vraagt om samenwerking tussen bedrijven. Niet alleen om samenwerking binnen de eigen sector, maar juist ook tussen sectoren. Een bekend voorbeeld zijn de datacenters die restwarmte leveren om nieuwbouwwoningen mee te verwarmen (Gemeente Amsterdam, 2020-a). Er kunnen samenwerkingen plaatsvinden binnen de eigen sector of branche, maar juist ook buiten de eigen sector of branche. Bijvoorbeeld, schakels met bedrijven op het gebied van logistiek.

Partijen in een circulaire economie zijn afhankelijk van elkaar, omdat afstemming nodig is voor het realiseren van onder andere de circulaire productie van het product. Ook vereist zijn het organiseren van retourlogistiek en het verlenen van services aan klanten. Hiertoe is effectieve ketensamenwerking rondom een product essentieel. Er ontstaan nieuwe allianties om de doelen te kunnen bereiken. Om afval opnieuw in te kunnen zetten als grondstof, is het ook van belang dat bedrijven in bestaande en nieuwe productieketens samenwerken. Transparantie is daarbij nodig om te zien wat elke partij overhoudt en wat een ander daarmee kan (Rijksoverheid, 2020).

“Samenwerken binnen een keten gaat niet alleen om producerende partijen, maar juist ook om de schakels daartussen. Zoals de logistiek. Heb je die niet aan tafel, dan mis je die kansen. Dat is echt een cruciaal onderdeel van die keten. Vaak wordt alleen gekeken naar de losse schakels en niet naar die verbinding. Logistiek is hierin de verbinding. Als je samen aan tafel zit, kun je beslissingen maken over de goederen. Een voorbeeld zijn de Hollandse garnalen. Deze werden in Turkije gepeld, misschien is het daar veel goedkoper pellen, maar ondertussen rijd je alleen maar vrachtwagens heen en weer. Is dat nou efficiënt en duurzaam? De logistiek is dus heel interessant en belangrijk om naar te kijken, misschien zijn er wel betere opties, zoals over het water.”

Daan Meboer - Uturn

WAT VERANDERT ER

Mobiliteit

Auto Recycling Nederland (ARN)

Auto Recycling Nederland (ARN) is opgericht door de mobiliteitsbranche in Nederland. ARN werkt samen met de gehele recyclingketen van personenauto's en lichte bestelwagens. Op die manier zorgt ARN ervoor dat consumenten en garagehouders personenauto's en bestelwagens verantwoord kunnen afvoeren. Bovendien verrijkt ARN de kennis over duurzame recycling met eigen onderzoek en innovatie.

Verantwoorde en hoogwaardige recycling

In Nederland recycelen we afgedankte auto's tot 98,4 procent van het gewicht. Wat overblijft van de oude auto, past nu in een boodschappentas. ARN heeft als expert op het gebied van autorecycling aan de wieg gestaan van die ontwikkeling. Strengere milieuregels en technische innovaties gaven de autorecycling een grote impuls. ARN heeft het proces en de keten in kaart gebracht en geeft er sturing aan. Samen met de keten zorgt ARN ervoor dat ten minste 95 procent van de auto's wordt gerecycled en nuttig toegepast. Hiermee geeft ARN uitvoering aan de productenverantwoordelijkheid van autofabrikanten. De missie van ARN is om samen met partners te streven naar een verantwoorde en hoogwaardige recycling van auto's en van aandrijfbatterijen uit elektrische auto's (ARN 3, z.d.).

Brede samenwerking

ARN heeft vanaf het begin samenwerking gezocht met partners om de autorecycling met elkaar groots te kunnen aanpakken. Inmiddels werkt ARN samen met ruim driehonderd ondernemingen in de autorecyclingketen. Dat zijn autodemontagebedrijven, inzamelbedrijven, verwerkingsbedrijven en shredderbedrijven. ARN ondersteunt individuele ondernemers om zich verder te verduurzamen. Om nieuwe toepassingen te ontwikkelen, werkt ARN samen met researchinstellingen en universiteiten (ARN, z.d.).

Milieuvriendelijke verwerking

ARN werkt samen met ketenpartners die zorgen voor een milieuvriendelijke verwerking van afgedankte auto's en accu's. Dat proces gebeurt in een aantal stappen, waarbij uiteindelijk nauwelijks restmateriaal overblijft. De wet schrijft voor dat ten minste 95 procent van het autogewicht wordt gerecycled of nuttig toegepast. In de praktijk ligt dat percentage zelfs op 98,4 procent. ARN is verantwoordelijk voor het verzamelen en verwerken van de afvalstoffen en werkt daarbij samen met aangesloten autodemontagebedrijven. Bij ARN zijn bijvoorbeeld dertien shredderbedrijven aangesloten, zoals HKS the Metal company in Moerdijk en Gerrits Recycling in Den Bosch, waar grote machines de autowrakken vermalen.

Voor het verzamelen en verwerken van aandrijfbatterijen, heeft ARN de krachten gebundeld met Stibat. De demontagebedrijven verwijderen die batterijen, waarnaar ze naar gespecialiseerde verwerkers gaan. Volgens het Besluit beheer batterijen (Bbb) zijn autofabrikanten en -importeurs verplicht om zowel de startaccu's als de aandrijfbatterijen van hybride en elektrische auto's na gebruik terug te nemen. Door deel te nemen aan het collectieve systeem (waarvoor zij een beheerbijdrage betalen), dragen zij de uitvoering van hun verantwoordelijkheid over aan ARN (ARN, z.d.).

Volvo-dealer Harrie Arendsen en Van Gansewinkel

De Volvo-dealer Harrie Arendsen voelt zich verantwoordelijk voor de wereld die we doorgeven aan onze kinderen. Daarnaast houden de mensen van dit bedrijf hun relaties graag dichtbij en dragen ze lokale, duurzame en regionale ondernemers een warm hart toe. Ze vinden dat men samen sterker staat. Samen met meerdere bedrijven willen ze zorgdragen voor een betere wereld. Daartoe werkt Arendsen onder andere samen met Van Gansewinkel.

Arendsen scheidt al het papier-, plastic- en restafval via Van Gansewinkel. Ook in de werkplaats scheidt de dealer alle onderdelen en beschouwt Arendsen 'afval' zo min mogelijk als afval. Neem de autoruiten: wanneer die niet meer bruikbaar zijn, geeft Arendsen ze een tweede leven, door er vloerbekleding van te maken. Waarom iets weggooien, als je het ook een nieuwe bestemming kunt geven? (Harrie Arendsen, 2017)

Transport en Logistiek De logistieke sector

In een circulaire economie worden bedrijven in een waardeketen meer afhankelijk van elkaar, waardoor nieuwe vormen van samenwerking nodig zijn. De transitie naar een circulaire economie biedt kansen voor de logistieke sector. Een grote kans ligt in het coördineren van samenwerking in de waardeketen. Een logistieke dienstverlener heeft vaak inzicht in welke reststromen waar vandaan komen en welke grondstoffen andere organisaties nodig hebben. Vraag en aanbod verbinden, zorgt voor het sluiten van kringlopen. Om hun rol tot ketenregisseur te vervullen, moeten logistieke dienstverleners het initiatief nemen om synergie te vinden tussen de verschillende ketenschakels (LogiCE, 2019).

“Logistiek is vaak de laatste schakel wat georganiseerd wordt. Bedrijven hebben bijvoorbeeld alles rondom de productie en verkoop al geregeld, hier is de logistiek dan nog niet in opgenomen. Terwijl als je samen al vroeg aan tafel bespreekt hoe de logistiek geregeld kan worden, valt er veel winst te behalen. Dit geldt ook voor een circulaire economie. Het is leuk als we grondstoffen gaan hergebruiken, maar als je die overal vandaan moet halen is het niet meer zo duurzaam. Naar mijn inzicht worden transport en logistiek gezien als kosten en niet als diensten van waarde, terwijl zonder transport en logistiek niets waarde heeft. Een eindproduct moet tenslotte op de juiste plek, op de juiste tijd worden geleverd. Neem daarom een logistiek werknemer mee in het begin proces, ook waar grondstoffen vandaan komen, dan kun je efficiëntere stappen maken en een betere keten creëren.”

Daan Meboer - Uturn

Logistiek als ketenregisseur

Vanuit een logistiek perspectief gaat de transitie naar een circulaire economie over een verschuiving van lineaire 'open-loop' waardeketens naar circulaire 'closed-loop' waardeketens. Loops waarin het benutten van rest- en afvalstromen én de voorwaartse goederenstromen en retourstromen gezamenlijk in acht worden genomen.

Co-creatie

Op basis van de literatuur en de cases uitgevoerd binnen LogiCE, presenteert men afwegingen rond logistieke netwerken in een circulaire economie. Aanbevelingen van LogiCE aan de logistiek sector leiden tot de kansen in het oppakken van de rol van ketenregie. Het is, bijvoorbeeld, ook zaak om de in Nederland gewenste omslag richting een circulaire economie gezamenlijk te maken ("co-creatie") met de diverse betrokken partijen. Het is van belang om als logistieke partij al in de beginfase van de transitie betrokken te raken. Een aanbeveling is dan ook om meer programma's op te zetten waarin logistieke partijen kunnen experimenteren met hun rol in de circulaire economie (LogiCE, 2019).

Duurzamer transport afval

Een voorbeeld van ketenregie en samenwerking is het project om afvaltransport in Amsterdam Zuidoost volledig CO²-neutraal te maken. SUEZ en Renewi slaagden erin – onder leiding van TNO en de Hogeschool van Amsterdam (HvA) – om een deel van het afval in Zuidoost duurzamer te transporteren. Merle Blok (TNO) en Simon de Rijke (HvA) vertelden dat de afvalbedrijven hiermee de transportbewegingen ruimschoots halveerden en zodoende de CO²-uitstoot wisten terug te dringen. Een voorbeeld van een samenwerking die bijdraagt aan een efficiënter logistiek systeem (Topsector logistiek congres, 2019).

Naast ketenregie zijn 'collaborative logistics' en 'synchromodaliteit' ook relevant om de rol van logistiek in de circulaire economie en duurzaamheid te veranderen, te innoveren en kansen te grijpen.

Collaborative logistics

Samenwerking tussen logistieke partijen in een circulaire economie heeft veel voordelen vanuit het oogpunt van efficiëntie en duurzaamheid. Door de ladingscapaciteit in vrachtwagens te delen, bijvoorbeeld, rijden er geen vrachtwagens onder capaciteit (efficiëntie) en zijn er minder vrachtwagens nodig, zodat die partijen uitlaatgassen voorkomen (CO²-reductie). Een logistieke dienstverlener zou, bijvoorbeeld, de lege ruimte in een vrachtwagen kunnen verhuren aan een (kleiner) bedrijf. Ook kan een vrachtwagen die goederen van een magazijn naar de stad brengt, op de terugweg andere goederen de stad uit kunnen brengen, zoals afval. Dat heet 'collaborative logistics'.

Synchromodaliteit

Wie verschillende typen (modaliteiten) van transport combineert met efficiënt schakelen tussen die typen, kiest voor synchromodaliteit. Een voorbeeld is een mobiel distributiesysteem opzetten voor het leveren van pakketten. Synchromodaliteit inzetten, betekent dat je een goed systeem moet ontwerpen waarin je de routes van onder andere vrachtwagens, treinen, boten en fietsen aan elkaar kunt verbinden.

Als het lukt om efficiënt te wisselen van transportmiddel, verwezenlijk je een multimodale, gesynchroniseerde logistieke keten. Denk aan een vrachtwagen die pakketten naar een woonwijk brengt en die vervolgens op een centrale locatie parkeert. Een bezorger kan de pakketten dan per fiets naar de voordeur brengen. In dit geval creëer je de meest duurzame keten mogelijk.

Data-infrastructuur: om synchromodaliteit en collaborative logistics mogelijk te maken, is een geavanceerde data-infrastructuur nodig met realtime tracking en overzicht. Wanneer je in realtime het overzicht hebt over de keten, kan een pakketje via het pad van de minste weerstand door het systeem bewegen. En dus met de minste druk op het milieu (Circulaire economie, z.d.).

Uturn, een bedrijf dat containertransport efficiënter maakt met behulp van technologie (digitalisering), is een voorbeeld op het gebied van data en logistiek.

“De kern van onze oplossing is een realtime match van vraag en aanbod. Op een online platform komen bedrijven en vervoerders samen, de technologie helpt daarbij. De logistieke data is via ons platform inzichtelijk; waar en wanneer iets geleverd moet worden, waar de containers staan en waar de logistieke hotspots zijn. In dat opzicht zijn we meer een softwarebedrijf dan een logistiek bedrijf. Wij registreren alle interacties rondom de transport, dit is vergelijkbaar met de opzet van blockchain. Daarnaast verzorgen we ook de hele financiële uitwisseling. Je hoeft geen factuur meer te sturen om de betalingstermijn te starten en je geld te ontvangen, wij bieden de garantie van de betaling. Alleen de administratie is voor de gebruiker zelf.”

Daan Meboer - Uturn

Ook op het gebied van data delen, bestaan er al meerdere samenwerkingen. In 2020 ondertekenden Cornelissen Groep, Peter Appel Transport, Simon Loos en Conundra het contract voor een samenwerkingsverband om een innovatief, volledig geautomatiseerd en geheel op algoritmen gebaseerd systeem voor resource- en routeplanning te ontwikkelen (Simon Loos, 2020).

Turvo

Turvo uit de VS is een collaboratief, logistiek platform dat mensen en organisaties in de hele toeleveringsketen met elkaar verbindt. Hierdoor kunnen verladers, makelaars en vervoerders in realtime samenwerken via cloud-gebaseerde software en mobiele applicaties. De technologie breidt bestaande legacy logistieke systemen uit, biedt end-to-end zichtbaarheid en één uniforme dataset voor alle bewerkingen en analyses. Tegelijkertijd elimineert Turvo overtollige handmatige taken en automatiseert deze technologie de workflow.

Logistar

Het doel van Logistar is het mogelijk maken van een effectieve planning en optimalisatie van transportactiviteiten in de supply chain. En wel door middel van horizontale samenwerking, op basis van realtime-gegevens, verzameld uit onderling verbonden systemen van consortiumleden. Hiervoor ontwikkelt Logistar een realtime optimalisatie- en een visualisatietool voor vrachtvervoer (TKI Dinalog, 2020).

Mobiliteit

De elektrische fiets

In 2018 werd ruim een miljoen kilo aan fietsaccu's op de markt gebracht. Die gaan niet eeuwig mee; gemiddeld maar zo'n vijf jaar of vijfhonderd oplaadbeurten. Iedere fabrikant of importeur van fietsaccu's in Nederland moet voldoen aan de wettelijke producentenverplichting. Die houdt in dat je als producent of importeur van elektrische fietsen afgedankte accu's moet innemen voor recycling. Daarbij moet je op efficiënte wijze zorgdragen voor de verdere verwerking van de fietsaccu's. Fabrikanten en importeurs zijn ook wettelijk verplicht te registreren hoeveel accu's ze voor de Nederlandse markt importeren of produceren.

Stichting EPAC

Voor individuele producenten is het niet makkelijk om tegen een redelijk kostenniveau aan al deze verplichtingen te voldoen. Daarom verenigde de fietsbranche zich om in 2015 een gemeenschappelijk inzamelsysteem op te zetten: Stichting EPAC. EPAC geeft opdracht aan Stibat om fietsaccu's eenvoudig, veilig en verantwoord in te zamelen. Dit betekent dat Stibat niet alleen zorgt voor het sorteren en recyclen van fietsaccu's, maar ook voor de inleverpunten en het ophalen. Stibat realiseerde, bijvoorbeeld, voor de inname van fietsaccu's een netwerk van aangesloten fietsverkooppunten; vandaar de inmiddels bekende slogan 'waar je ze koopt, kun je ze kwijt'.

Daarnaast zamelt Stibat gebruikte fietsaccu's in bij milieustraten en fietsproducenten zelf. Deze activiteiten worden betaald van een klein bedrag dat producenten en importeurs bijdragen voor iedere batterij die zij op de Nederlandse markt brengen. Dankzij de inspanningen van Stibat en stichting EPAC hebben producenten en importeurs in 2018 3,3 miljoen kilo CO²-uitstoot vermeden. En bij 1550 fietsmakers en fietshandelaars staat inmiddels een inzamelmiddel voor gebruikte accu's (Greenlight, 2020).

Luchtvaart

Schiphol Groep en ketensamenwerking

De circulaire economie biedt veel mogelijkheden voor regionale en nationale stakeholders. Schiphol Group is ervan overtuigd dat een organisatie alleen circulair kan worden met hulp van andere organisaties. Regionale partners zijn essentieel. Bijvoorbeeld om te zorgen voor lokaal hergebruik van materialen. Vooral wanneer een restmateriaal (zoals beton) te weinig waarde heeft om het over grote afstanden te transporteren. In zo'n situatie is lokaal recyclen via een materiaalhub een goede optie.

Het is belangrijk om kennis over de eigenschappen van hulpbronnen te delen met de gemeenschappen rondom de luchthavens of met andere partijen. Materiaalpaspoorten bevatten informatie over de materialen die verwerkt zijn in gebouwen en de gebruikte constructiemethode. Het doel van de Schiphol Group is dat minstens 50 procent van zijn infrastructurele materialen hergebruikt of gerecycled worden in 2030. Het liefst op de luchthavenlocaties, maar anders zo dicht mogelijk in de buurt. Leveranciers en opdrachtnemers kunnen hieraan bijdragen door hubs te gebruiken voor prefabricage en het recyclen van restmaterialen.

De ultieme ambitie is een marktplaats opzetten die Schiphol en haar stakeholders gebruiken om producten en materialen uit te wisselen. Dan komen de circulaire ambities van Schiphol goed tot hun recht (Schiphol groep, 2020).

Rail

NS

Samen met het bedrijfsleven en onderwijsinstellingen zoekt NS actief naar nieuwe recycle- en upcycle-toepassingen. Zo heeft het spoorwegbedrijf in 2019 drie circulaire challenges op www.spoorlab.nl geplaatst om nieuwe toepassingen voor oude treinmaterialen te zoeken (stoelzittingen, bagagerekken en treinstoffen). NS werkt samen met de Hogeschool Windesheim (in Zwolle) om nieuwe toepassingen te vinden voor de afgeschreven thermoharden composieten. Ze betrekken studenten van de Haagse Hogeschool om oplossingen te vinden voor hergebruik van treinzittingen en bagagerekken.

Diverse pilots hebben de NS de afgelopen jaren veel geleerd over de manier waarop ze zo goed mogelijk afval kunnen laten scheiden op stations en in treinen. Om afval te kunnen recyclen, moeten ze dat afval voldoende schoon inzamelen. Voor papier en organisch afval lukt dit steeds beter aan de bron (daar waar het afval wordt weggegooid). Voor het overige stationsafval is nascheiden een effectievere methode. Bij nascheiden haalt een sorteerinstallatie de waardevolle grondstoffen, zoals kunststoffen en metalen, achteraf uit het afval. NS en ProRail onderzoeken welke combinatie van bron- en nascheiden het meest optimale scheidingsresultaat oplevert, en hoe ze dit kunnen uitleggen aan de reizigers en bezoekers van stations (NS, 2020).

(NIEUWE) BUSINESSMODELLEN

THEMA 4

KORTE BESCHRIJVING

De circulaire economie vraagt om businessmodellen die daarop aansluiten. Een businessmodel beschrijft hoe een ondernemer waarde creëert, levert en behoudt. De innovaties vragen op meerdere vlakken om nieuwe denkwijzen. En producten anders ontwerpen of produceren, vraagt ook om een aanpassing in economisch opzicht. Hoe maak je de keten rendabel en welk model past hierbij? (KPMG Advisory N.V. et al, 2019).

WAT VERANDERT ER

1. Inkoop

Bij nieuwe businessmodellen op het gebied van de circulaire economie speelt de inkoop ook een rol.

Rail NS

Bij de inkoop van producten, wordt er kritisch gekeken naar de samenstelling van producten, de mogelijkheden tot hergebruik, maar ook de noodzakelijkheid ervan (zij er duurzamere alternatieven?).

“Goed inkopen voorkomt afval in de toekomst. Bij NS hebben we daarom een grondstoffenmanager bij de afdeling 'Procurement'. Bij het ontwerp en inkopen van producten bepalen we de levensduur en circulariteit van het product. Hierbij kijken we naar de circulariteit van de gebruikte materialen (circulaire inflow) en de mate van circulariteit als het product het bedrijf weer verlaat (circulaire outflow). Zo kan afval voorkomen worden en materialen oneindig (her)gebruikt worden.”

Ilse van Eekeren - NS

Mobiliteit

Leasemaatschappijen

De bedrijven moeten ook rekening blijven houden met de behoeften van hun klanten. Die behoeften kunnen verschillen per doelgroep, daarnaast verandert de omvang van de doelgroepen soms ook. Zo neemt het aantal leaseauto's toe en heeft men binnen de leasemaatschappijen bepaalde voorkeuren.

“Steeds grotere partijen zijn eigenaar van het rijdend materiaal. Vroeger had een garagebedrijf met evenveel klanten te maken als dat hij auto's in onderhoud had. Nu zijn leasemaatschappijen partijen met een duidelijke vinger in de pap. Zij geven aan: ik wil best met zo veel auto's per jaar bij jouw garage komen, maar dan moet je aan die en die voorwaarden voldoen. Uiteraard is een van die voorwaarden de prijs. Daar zie je een discussie ontstaan wanneer een autoproducent voorwaarden stelt aan de garantie van een auto, bijvoorbeeld dat een garage alleen maar nieuwe originele-onderdelen gebruikt, terwijl leasemaatschappijen er juist baat bij hebben om na een aanrijding ook hergebruikte onderdelen te plaatsen. Dan kun je ook een oude bumper van een sloopauto afhalen, dat is goedkoper. Daar zie je wel bewegingen, in de zin dat andere partijen aan de touwtjes trekken.”

Pieter van der Beeke - NexTechnician

“Het vreemde is dat sommige leasemaatschappijen juist merkgebonden zijn. Leasemaatschappij X, wat eigenlijk eigendom van een autoproducent is, interesseert het helemaal niet dat er slooponderdelen beschikbaar zijn. Die wil gewoon originele-onderdelen hebben en die betaalt ook een hele andere prijs voor de inkoop van die onderdelen.”

Pieter van der Beeke - NexTechnician

2. Deeleconomie

De deeleconomie is een businessmodel op het gebied van de circulaire economie. De consument koopt het product niet, maar profiteert wel van de dienst die bij het product komt kijken, bijvoorbeeld door een auto te huren of leasen. Het delen van producten maakt het mogelijk om minder producten te produceren. Met als resultaat dat de milieu-impact lager is en minder producten na kort gebruik worden weggegooid. Zoals het delen van gereedschap, dat vaak weinig gebruiksuren kent.

“Bij een circulaire economie denk ik aan een deeleconomie. In mijn straat heeft iedereen een ladder of boormachine. Waarom hebben wij die allemaal in de schuur liggen als we het niet dagelijks gebruiken? Dat is zonde van waardevolle materialen én het geld. Voor onze hele straat zou één ladder en één boormachine voldoende zijn. Zo ligt er in een deeleconomie ook grote winst voor bedrijven. Als je al het materiaal moet kopen en na twee uur ongebruikt in een werkplaats laat staan, dan ligt daar veel kapitaal. Een deeleconomie betekent meer doen met minder, en daardoor een gigantische kostenverlaging.”

Ilse van Eekeren - NS

Er langzaam een verschuiving gaande van bezit naar gebruik. Dit uit zich onder andere in een langzame groei in het gebruik van deelauto's en in een sterke groei van auto's via een private leaseconstructie. Mensen besteden minder waarde aan het bezit van een auto. Het gebruik van een auto is belangrijker geworden dan het bezit ervan. De deeleconomie gaat uit van access-over-ownership, waarbij betalen naar gebruik de nieuwe standaard is geworden. De deeleconomie wordt ook in de logistiek toegepast op distributiecentra. Ook beschikbare transportruimte in vrachtwagens, treinen en schepen wordt gedeeld.

Mobiliteit

Voorbeelden van deelauto-concepten zijn Car2Go, ConnectCar, Greenwheels, MyWheels en SnappCar, Fetch car. ConnectedCar is al vijftien jaar actief in Car sharing. Bij het autodelen worden auto's verhuurd via een app. Via de app krijgt de klant toegang tot een hoeveelheid auto's, een rit waarbij men een beschikbare auto op de kaart kan selecteren en de tijdsduur bepaalt, evenals de teruggave door Nederland. (ECORYS, 2019). Via Mobility Service Electric kan men naast personenauto's ook elektrische bedrijfswagens leasen.

Transport en logistiek

De deeleconomie vindt ook plaats bij distributiecentra. Denk aan flexibele concepten waarbij partijen vrije opslagruimtes hergebruiken en delen (Stockspots, z.d.). Twee maanden na de lancering van het online platform in 2017 had Stockspots al meer dan honderd locaties op de lijst staan waar gebruikers tijdelijk hun voorraden kwijt kunnen (Logistiek, 2017).

Hetzelfde gebeurt met de beschikbare transportruimte in vrachtwagens, treinen en schepen. Vernieuwende vervoerders rijden niet meer met halflege voertuigen, dankzij diverse initiatieven (TEUBooker, Quicargo en Convoy). De supply chain van de toekomst functioneert als een platform: slimme organisaties bezitten niet meer zelf een compleet wagenpark, maar delen materieel en logistieke dienstverlening in een netwerk (Logistiek, 2017).

Het businessmodel van CHEP is gebaseerd op het "share and reuse"-concept, ook wel "pooling" genoemd. Zij geloven dat het delen en hergebruiken van producten duurzamer is en bieden dus geen pallets te koop aan. Via het CHEP-poolingsysteem huren bedrijven de pallets die ze nodig hebben. Andere partijen halen ze na gebruik weer op om ze opnieuw te kunnen inzetten (CHEP, z.d.).

Mobility-as-a-service

Binnen de mobiliteit ondersteunt de service 'MaaS' (Mobility-as-a-Service) de deeleconomie. MaaS staat voor een transitie in mobiliteit, waarbij de consument toegang heeft tot de mobiliteit in de vorm van diensten. MaaS brengt verschillende modaliteiten samen op een platform voor onder andere openbaar vervoer, autoverkeer en fietsen. Het brengt alle vormen van vervoer samen in één mobiele dienst. We kunnen MaaS beschouwen als een mobiliteitsmodel waarin één serviceprovider voorziet in de mobiliteitsbehoefte van een klant. Op een digitaal platform worden de mobiliteitsservices collectief aangeboden aan gebruikers en eindgebruikers. Eindgebruikers zijn de consumenten die een reis boeken en maken. Gebruikers zijn in de regel vastgoedpartijen en huurders (Deloitte, 2020).

BEAMRZ

De MaaS-app van Beamrz geeft toegang tot alle vormen van aangesloten vervoer per deelauto, deelfiets, trein, bus en taxi en zal in de toekomst ook beschikbaar zijn voor e-scooters en e-steps. De MaaS-app is als SaaS-oplossing (Software-as-a-service) beschikbaar voor steden, bedrijven, coöperaties en VvE's (Beamrz, z.d.).

Whim

Whim is een internationale, Finse mobiliteitstoepassing, waarmee je reizen per rit of per maand kunt boeken en betalen. De app is actief in Helsinki en Turku (Finland), Antwerpen (België), Wenen (Oostenrijk) en Birmingham (VK). Ook draaien er pilots voor de Aziatische markten (Whim, 2020).

TURNN

Wanneer mobiliteit goed georganiseerd is, heeft niemand nog een eigen auto, scooter of fiets nodig. Delen is het nieuwe hebben. TURNN gebruikt data om de reizigerscontext steeds beter te begrijpen, zowel voor zakelijke als privédoeleinden. TURNN helpt werkgevers de juiste mobiliteitsmix te vinden voor hun eigen werknemers (Turnn, 2021).

Swapfiets

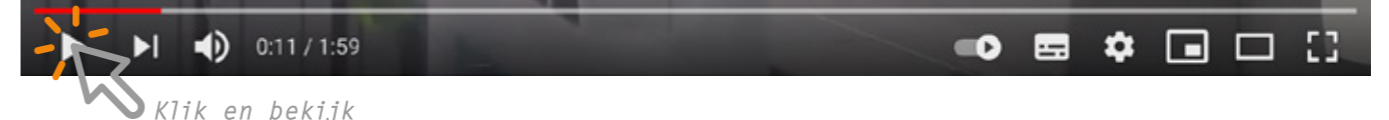
Swapfiets is 's werelds eerste 'bicycle as a service'-bedrijf. Opgericht in 2014, in Nederland, groeide de scale-up snel uit tot een van de meest toonaangevende leveranciers van micromobiliteit in Europa. Swapfiets telt sinds september 2020 meer dan 220.000 leden in Nederland, Duitsland, België, Denemarken, Frankrijk en Italië. Het concept van Swapfiets is vrij eenvoudig: voor een maandelijks vast bedrag hebben Swapfiets-leden altijd een werkende fiets. En zijn er onverhoopt problemen, dan wordt de tweewieler binnen 48 uur gerepareerd of direct vervangen zonder extra kosten. Swapfiets is in Nederlands beschikbaar in meer dan 25 steden (Swapfiets, z.d.).

Via de website kun je een fiets huren bij Swapfiets. Huurders geven aan in welke stad ze de fiets willen huren, kiezen een model en volgen andere stappen van het aanmeldproces. Dan volgt een afspraak om de fiets af te leveren bij de huurder, of de huurder gaat zelf langs bij het depot om een fiets op te halen. De klant heeft geen omkijken meer naar het onderhoud. Is de band lek, doet de bel het niet meer of staat het stuur scheef, dan neemt de huurder contact op met Swapfiets om het probleem te laten verhelpen. De meest eenvoudige fiets is een robuuste omafiets, maar bij Swapfiets zijn ook luxe fietsen en e-bike te huur (ECORYS, 2019).

Logistiek als een service

FLEET

FLEET zijn zelfrijdende voertuigen, oftewel robots, die bagage door luchthavens vervoeren. Op Rotterdam The Hague Airport sorteren zelfrijdende robots via dit systeem de bagage. FLEET maakt met de klant afspraken over de te leveren prestatie, bijvoorbeeld het verwerken van vierduizend tassen per uur. Daarbij nemen ze alle complexiteit bij de klant weg door zowel het ontwerp, de installatie, de financiering, het onderhoud, het product, de software upgrades als (optioneel) de operatie voor rekening te nemen. Circulair gaat voor FLEET over hoe je met zo min mogelijk materiaal zo veel mogelijk prestatie kan genereren over de gehele levenscyclus. En het gaat over het nemen van verantwoordelijkheid voor het daadwerkelijk sluiten van de materialenketen (FME, 2019).

Klik en bekijk

MOBILITEIT, TRANSPORT, LOGISTIEK EN MARITIEM

NOTES:

WAT BETEKENEN DE INNOVATIES VOLGENS JOU
VOOR HET OPLEIDEN VAN DE TOEKOMSTIGE WERKNEMER?

Lined writing area for notes, consisting of two columns of horizontal lines.

ICT EN CREATIEVE INDUSTRIE

ICTCI

1. BEHEER VAN GRONDSTOFFEN OPTIMALISEREN	151
2. CIRCULAIR ONTWERPEN	163
3. AFVALTRANSITIE	171
4. KETENSAMENWERKING	177

ICT EN CREATIEVE INDUSTRIE

ICTCI

MARKTSEGMENTEN;

. COMMUNICATIE, MEDIA EN DESIGN

. ICT

. KUNSTEN EN ENTERTAINMENT

BEHEER VAN GRONDSTOFFEN OPTIMALISEREN

THEMA 1

KORTE BESCHRIJVING

Een circulaire economie is gericht op het optimaal inzetten en hergebruiken van grondstoffen en producten. Dat wil zeggen: grondstoffen worden steeds gebruikt in toepassingen met de hoogste waarde voor de economie en de minste schade voor het milieu (SER, 2016).

Binnen de ICT-sector en de creatieve industrie zijn de ontwikkelingen goed te segmenteren aan de hand van reduce, reuse en recycle uit de R-ladder (zie pagina 16).

1. Reduce: in het algemeen minder producten of grondstoffen gebruiken.
2. Reuse: het hergebruik van (afgedankte) producten of onderdelen, zoals smartphones, door ze na het verzamelen te demonteren en te reviseren.
3. Recycle: een product transformeren tot een ruw materiaal om te verwerken in een nieuw materiaal, zoals het recyclen van weggegooid plastic uit huishoudens voor nieuwe toetsenborden of muizen.

Niet alle marktsegmenten passen in dit thema. Hieronder geven we aan voor welke marktsegmenten het wel geldt.

WAT VERANDERT ER

1. **Reduce/biobased**

Reduce gaat over het verminderen van het gebruik van kritische grondstoffen. Zo kun je ervoor kiezen om letterlijk minder (kritische) grondstoffen te gebruiken door bijvoorbeeld minder te produceren. Of je gebruikt andere biobased grondstoffen, om de kritische grondstoffen te vermijden (Circulair.com, 2020).

Communicatie, media en design

De wereld van drukwerk en grafische vormgeving maakt veel gebruik van papier. Dat is een van de grootste vervuilers door de hoge CO²-uitstoot, het watergebruik en de vele daarvoor gekapte bomen. De branche kijkt naar nieuwe vormen van papier die goed toepasbaar zijn voor drukwerk (Paper on the rocks, 2021).

Paper on the rocks

De papierindustrie maakt veel gebruik van chemicaliën, water en natuurlijk bomen voor de productie van papier. Paper on the rocks maakt papier van afvalstenen en landbouwafval. De 'rockbooks' zijn gemaakt van afvalstenen en de 'plant paper' van landbouwafval. Paper on the

rocks verwerkt het in notitieboeken. Ze denken ook na over welke soorten inkt, bindmiddelen en drukprocessen ze gebruiken. De inkt is gemaakt van plantaardige olie. Daar komen geen schadelijke oplosmiddelen aan te pas. Het drukwerk wordt CO²-neutraal uitgevoerd (Paper on the rocks, 2021).

Ook besteden ze aandacht aan verpakkingen die biologisch afbreekbaar of volledig recyclebaar zijn. Mir Wermuth (Media Perspectives) vertelt over de impact van de vraag van de opdrachtgever:

“Studenten weten dat de consumenten van high-end merken het belangrijk vinden en extra willen betalen als het productieproces circulair verloopt. Ze proberen dan ook dingen te maken van biobased of gerecyclede materialen, maar dan heb je andere machines nodig. Kijk maar naar de kranten die van grote formaten naar kleinere zijn gegaan. Daarvoor heb je andere drukmachines nodig. En alles is van gerecycled papier, dat stelt ook bepaalde eisen. Ook willen ze bekijken of ze de restwarmte van servers in datacenters kunnen gebruiken.”

Mir Wermuth - Media Perspectives

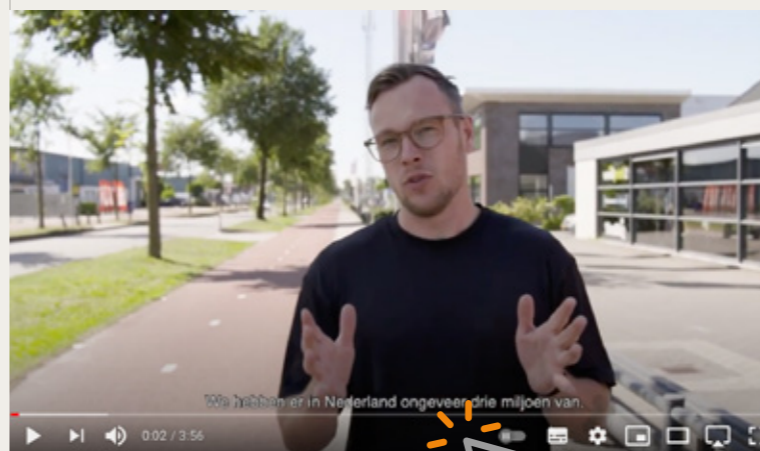
PurePack

Verpakkingen en drukwerk van PurePack zijn cradle-to-cradle gecertificeerd. Dat betekent dat de producten 100 procent recyclebaar en biologisch afbreekbaar zijn. De producten zijn van karton of papier en de inkt hierin is ook gecertificeerd. Om die certificering te behalen, moet het product voldoen aan de vijf onderstaande duurzaamheidseisen:

1. **Gezonde materialen:** het bedrijf maakt alleen gebruik van stoffen die onschadelijk zijn voor mens en milieu en dus geschikt voor cradle-to-cradle
2. **Recycling van materialen:** de producten moeten 100 procent te recyclen of biologisch afbreekbaar zijn
3. **Hernieuwbare energie en CO²-management:** het bedrijf moet CO²-neutraal produceren en 100 procent hernieuwbare energie gebruiken voor alle processen
4. **Het veiligstellen van waterbronnen:** het afvalwater moet zo schoon zijn dat het in principe drinkbaar is
5. **Sociale verantwoordelijkheid:** het bedrijf toont sociale verantwoordelijkheid op basis van erkende standaarden, zoals het Global Compact

Bioborden

Ook producten als reclameborden maken een stap richting duurzaamheid. Textline heeft circulair plaatmateriaal ontwikkeld. Dit materiaal bestaat uit 60 procent rijstvliesjes (een afvalproduct bij rijstproductie), 22 procent steenzout en 18 procent minerale olie. Het plaatmateriaal is volledig recyclebaar, wat betekent dat het materiaal na gebruik of beschadiging, zonder toevoeging van nieuwe grondstoffen, terug het productieproces in gaat. Circulair plaatmateriaal is water- en uv-bestendig, heeft een levensduur van minimaal 80 jaar en is 100 procent circulair op productniveau (Textline, z.d.).

Klik en bekijk

Tv programma 'De Monitor'

KRO-NCRV heeft met het programma De Monitor onderzoek gedaan naar composteerbaar plastic. Je ziet het steeds meer, want het is goed voor het milieu. Toch?

Frietbakjes, koffiekopjes, van alles wordt ervan gemaakt. Het is wat duurder, maar het 'lost op' in de natuur als mensen het weggooien. En tegen betaling verwerkt je afvalverwerker het in een aparte afvalstroom, en wordt alles gecomposteerd. Niet?

ICT

Digitalisering heeft al een aantal jaren invloed op het dagelijks leven. De cloud, artificial intelligence, internet of things, 5G-netwerken, robotics, virtual reality zijn een aantal ontwikkelingen die steeds verder in de samenleving zijn verankerd. Aan de basis van deze ontwikkelingen staan de datacenters, ook wel het fundament van de digitale economie genoemd. Datacenters zorgen ervoor dat computerservers met digitale applicaties altijd kunnen blijven draaien, 365 dagen per jaar en 24 uur per dag. Hierdoor kun je bijvoorbeeld vanuit huis werken en pinnen met je pinpas (Dutch Data Center Association, 2020).

Door de coronacrisis steeg het internetverkeer medio april 2020 met 40 procent door meer videoconferenties, meer gaming, video's kijken en het gebruik van socialmedianetwerken (Lange, 2020). Dit zorgt voor een vraag naar elektriciteit waar ontwikkelingen in gaande zijn.

“Je kunt energie halen uit bijvoorbeeld warmte, maar op de grens van zoet en zout water kun je ook energie opwekken. Er zijn verschillende van dit soort maniertjes. Men zal moeten onderzoeken hoe effectief ze zijn.”

Eline Stuivenwold - Dutch Data Center Association (DDA)

Groene stroom

In juli 2020 is het Amsterdamse datacenterbeleid gepresenteerd over onder meer het gebruik van groene stroom.

“We gebruiken het internet dag en nacht. Om die reden moet het datacenter altijd blijven draaien. Stroom is de belangrijkste brandstof van datacenters, juist om die reden is het streven naar energie-efficiëntie enorm belangrijk. In totaal gebruiken datacenters in Nederland 0,32 procent van het totale energieverbruik. De ambitie hierbij is om zoveel mogelijk groene stroom te gebruiken. Zo gebruiken DDA deelnemers al voor 86 procent groene energie en op Europees niveau is er een “Climate Neutral Data Centre Pact” tot stand gekomen. Hierin verklaren ondergetekenden de ambitie om in 2030 klimaatneutraal te zijn.”

Eline Stuivenwold - Dutch Data Center Association (DDA)

Datacenters moeten in Amsterdam in het vervolg alleen nog groene stroom gebruiken, daarnaast moeten ze de restwarmte gratis ter beschikking stellen voor de verwarming van woningen (Stil, 2020).

Cradle-to-cradle

Blockheating zag de groeiende ontwikkelingen als kans om datacenters verder te brengen door meer in te zetten op duurzaamheid door een cradle-to-cradleconstructie te implementeren. In samenwerking met C3 Living hebben ze een nieuwe manier ontwikkeld om waterkoeling van servers te realiseren zonder het gebruik van een warmtepomp of airconditioning. Servers produceren warmte tot 65 graden. Hierdoor is deze warmte te benutten als betrouwbaar, goedkoop en een milieuvriendelijk alternatief voor aardgas, waarmee je dan andere faciliteiten kunt verwarmen.

Blockheating verkoopt de servergegenerateerde warmte aan commerciële kwekerijen die naast een datacenter liggen. Hierdoor verbruikt men aanzienlijk minder aardgas en dat resulteert in CO²-reductie. C3 Living heeft voor deze service

demontabele opties ontworpen, waardoor ook afval wordt vermeden (Duurzaam ondernemen, 2020).

Energievragers

Naast datacenters vragen ook bedrijven als Dropbox, Microsoft, Apple en WeTransfer veel van het milieu. Dropbox wil in 2030 alle stroom die nodig is voor het bedrijf duurzaam opwekken. Dat betekent dat ook de energie die datacenters vragen helemaal uit hernieuwbare bronnen moet komen. Microsoft wil koolstofnegatief zijn én geen afval meer produceren in 2030. Apple wil dat al zijn producten tegen die tijd klimaatneutraal zijn. WeTransfer heeft soortgelijke ambities (Seijlhouwer, 2020).

Kunsten en entertainment

In 2019 heeft de Nederlandse Cosmetica Vereniging (NCV) het ‘Brancheplan Duurzaam verpakken 2019-2025’ opgesteld. Hierin beschrijft de NCV wat in de aankomende jaren haar bijdrage is aan de transitie naar een circulaire economie. Hierin focust de NCV op het sluiten van de materialenkringloop, het reduceren van de hoeveelheid verpakkingen en het kiezen voor verpakkingsmaterialen met een lage milieu-impact. Men zal meer gebruikmaken van kunststof verpakkingen die voor minimaal 25 procent uit gerecycled materiaal bestaan. Daarnaast besteedt de NCV aandacht aan de recyclebaarheid en herbruikbaarheid van verpakkingen. Daarmee wil zij de consument bewuster maken van zwerfafval en het weggooien van cosmetische verpakkingen (Nederlandse Cosmetica Vereniging, 2019).

De Groep L'Oréal zet zich onder andere in om de ecologische afdruk van de verpakkingen van producten, nieuw of gerenoveerd, te verminderen volgens de 3R-regel (Loreal, z.d.).

De 3R-regel

- **Respect:** respect voor het milieu. In 2019 was 100 procent van het papier dat gebruikt werd voor de bijsluiters en 99,9 procent van het karton voor de etuis afkomstig van duurzaam beheerde wouden, waarin de biodiversiteit zorgvuldig beschermd wordt.

- **Reduction:** vermindering van volume en gewicht van de verpakkingen. Tussen 2008 en 2019 lukte het op die manier om 5.592 ton grondstoffen voor bestaande verpakkingen uit te sparen.

- **Replacement:** vervanging door gerecycled materiaal. In 2019 werd 13.204 ton gerecycled materiaal gebruikt ter vervanging van nieuwe grondstoffen. Het gebruik van PCR-plastic (post-consumer recycled) steeg met 60 procent, dat van petplastic met 77 procent. PCR-producten worden gemaakt van gerecycled plastic uit weggegooid materiaal afkomstig uit huishoudens, commerciële-, industriële- en institutionele inrichtingen (KIVO Plastic Verpakkingen, z.d.).

Wetende dat de grimeur gebruikmaakt van speciaal ontwikkelde make-up, kan de cosmetische industrie een begin maken met de transitie naar een circulaire economie door deze make-upproducten te gebruiken. Wel kan de grimeur gebruik maken van wasbare wattenstaafjes of reinigingsdoekjes om het gebruik van plastic afval te voorkomen.

2. Reuse

Reuse is gericht op het hergebruiken van (afgedankte) materialen, in dezelfde of aangepaste vorm, door een andere gebruiker (Circulair.com, 2020).

Communicatie, media en design

De eerder beschreven ontwikkelingen rondom digitalisering kunnen niet bestaan zonder elektronica en elektrische apparatuur. Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat definieert 'elektrische en elektronische apparatuur' als volgt:

“Apparaten die afhankelijk zijn van elektrische stromen of elektromagnetische velden om naar behoren te werken en apparaten voor het opwekken, overbrengen en meten van die stromen en velden en die bedoeld zijn voor gebruik met een voedingsspanning van maximaal 1000 volt bij wisselstroom en 1500 volt bij gelijkstroom.”

Reuse loop

Om te achterhalen of en hoe je apparatuur kunt hergebruiken is er een 'reuse loop' ontwikkeld (zie afbeelding). Electronics Reuse bepaalt aan de hand van het model wanneer een product nog herbruikbaar is en wanneer niet. Dan is recycling een betere verwerkingsoptie.

Het hergebruiken van desktops, laptops en mobiele telefoons is mogelijk wanneer producten niet meer in gebruik zijn, maar het apparaat of een onderdeel ervan nog een gebruikswaarde heeft of kan hebben voor iemand. Als de gebruikswaarde van het apparaat nog groot genoeg is, kun je het opknappen. Dit betekent dat er een potentiële gebruiker voor dat apparaat is zoals het is, en dat er alleen een basisopknapproces nodig is, zoals het wissen van gegevens of het herstellen van het besturingssysteem (zie stap 'citizen reuse').

Als de gebruikswaarde te gering is, kun je die verhogen door verschillende soorten renovaties: repareren, vervangen van beschadigde componenten en updaten of upgraden (zie stap 'professional reuse').

Het hergebruikproces eindigt wanneer het apparaat of onderdeel na een paar jaar de afvalstatus bereikt. Dat betekent dat hergebruik ervan niet meer mogelijk is. De cyclus bereikt recycling om grondstoffen terug te winnen en nieuwe componenten te vervaardigen (Electronic Reuse, z.d.).

ICT

Datacenters maken gebruik van elektriciteit die de servers omzetten in warmte. Die warmte moet een datacenter kwijt om alle servers koel te houden. Vervolgens kun je de warmte hergebruiken voor bijvoorbeeld het voeden van een warmtenet dat huizen, kantoren of zwembaden verwarmt. In Aalsmeer zijn een zwembad, kinderdagverblijf en kwekerij aangesloten op een datacenter. En in Amsterdam 600 studentenwoningen en in 2021 nog 700 extra. In Eindhoven gaat het om 35 kantoren. In Groningen verwarmt een datacenter 3000 woningen met zijn restwarmte (Lange, 2020a).

“Datacenter restwarmte hergebruik is op verschillende plaatsen al operationeel en realiteit. In Amsterdam Science Park worden 1300 appartementen inmiddels verwarmd, in Eindhoven zo'n 40 kantorgebouwen op de High Tech Campus, een zwembad, school en kweker in Aalsmeer en binnenkort komen daar zo'n 2500 woningen bij in Groningen. Dit zou veel meer kunnen zijn als de wet- en regelgeving dit soort initiatieven faciliteert. Dit is op dit moment nog niet het geval.”

Eline Stuivenwold - Dutch Data Center Association (DDA)

Hoewel er steeds meer projecten gerealiseerd worden, is er ook kritiek op datacenters. Ze nemen veel ruimte in het Nederlandse landschap in, verspillen veel energie en zouden ook niet bijdragen aan duurzaamheid. Niets is minder waar. Datacenters gebruiken al voor 86 procent groene energie en de restwarmte wordt steeds beter ingezet als geschikte warmtebron, zoals hierboven beschreven (Lange, 2020b).

Wel heeft het ministerie van Algemene Zaken aangegeven te blijven kijken naar de locaties van middelgrote regionale datacenters. Die situeren ze bij voorkeur in een stedelijke omgeving om ze te koppelen aan het lokale warmtenet (Ministerie van Algemene Zaken, 2019).

ICT als kennisbank

Juist de ICT zal in de toekomst groeien als ondersteuner van slimme apparaten, service en diensten. En ICT meet allerlei data die nuttig zijn om producten modulair te kunnen demonteren en hergebruiken (Duurzaam MBO, z.d.-b).

Ook kunnen servicediensten behulpzaam zijn bij het updaten van apparaten. Wasprogramma's kun je zo instellen dat de was draait op het moment dat het het goedkoopst is. Bij de ontwikkelingen rondom domotica heeft ICT ook een grote rol (Spot ICT, z.d.).

Domotica is het automatiseren van processen en handelingen in huis. Die bestuur je met je smartphone of met een paneel aan de muur. Bijvoorbeeld het bad iedere ochtend laten vollopen met warm water, de lampen automatisch aan doen en het koffieapparaat je favoriete koffie laten maken (DeDomoticaStore, z.d.).

Omdat alle apparaten verbonden zijn met het internet, heten ze ook wel 'smart products'. Slimme producten zijn in staat om gegevens te verzamelen en op te slaan. En ze kunnen met hun omgeving communiceren, bijvoorbeeld via het internet of things en 5G. Ze geven informatie over hun identiteit, eigenschappen en geschiedenis: welke productieprocessen ze hebben doorlopen, hoe ze worden gebruikt en wanneer ze onderhoud nodig hebben.

Dit laatste is van belang in de transitie naar een circulaire economie. Als je weet welke onderdelen aan vervanging toe zijn, kun je gericht onderhoud plegen, zonder direct het gehele product af te schrijven als afval. Wanneer het gehele product niet meer is te repareren, maar losse onderdelen wel, kun je het apparaat demonteren en verwerken in een ander product (Smart Industry, z.d.). Dat heet ook wel 'refurbished'.

Refurbished

Refurbished goederen worden getest op kwaliteit en functioneren, en als dat nodig is, vervang of repareer je onderdelen. Hierna maak je het toestel schoon en wis je de data. De software update je naar de laatste mogelijk versie. De koper krijgt minimaal 3 maanden garantie (Refurbished, z.d.). In het hoofdstuk 'Circulair ontwerpen' (op pagina 163) staat meer over dit ontwerp-principe.

Kunsten en entertainment

“Er zijn wel pogingen geweest om poules op te zetten om decorstukken uit te wisselen. De decorstukken zijn niet gemaakt om circulair te zijn, maar als ze zich daarvoor lenen, kan dat wel. Er zijn verschillende initiatieven geweest, met wisselend succes.”

Els Wijmans - Overleg Scholing Arbeidsmarkt Theatertechniek (OSAT)

Uncrowned King

In de praktijk lijkt de organisatie rondom het hergebruiken van decorstukken lastig door lage budgetten, weinig tijd en opslagruimte. Wel komen uit de praktijk steeds meer vragen of het mogelijk is decorstukken na gebruik op te slaan, te delen of het geheel te hergebruiken en afval te vermijden. In Zaandam is 'Uncrowned King' gevestigd, een bedrijf gespecialiseerd in productieontwerp, met een kunstafdeling met meer dan 15 jaar ervaring met speelfilms, televisieseries, commercials, shows en theater. Het heeft meer dan 5000 props uit eerdere opdrachten om te verhuren (Uncrowned King, z.d.).

Internationaal zijn er ook mooie praktijkvoorbeelden. Bekijk enkele voorbeelden op de volgende pagina.

DRES D

DRES D is gespecialiseerd in het duurzaam hergebruiken van afvalstromen uit film- en televisieproducties. Het bedrijf streeft naar een volledige kringloop van opslag tot het upcyclen van set-elementen, om sets, rekvisieten en ander materiaal opnieuw te gebruiken in toekomstige sets. DRES D slaat de producten op en verhuurt ze. Dit bespaart (film)bedrijven geld en bevordert de creativiteit om sets van geüpcyclede materialen te ontwerpen en realiseren (Albert et al., 2020).

Materials for the Arts

Materials for the Arts (MFTA) is een centrum dat gratis film- en televisiemateriaal aanbiedt aan liefdadigheidsinstellingen, openbare scholen en stadsagentschappen. Wanneer een productie stopt, kunnen de producenten materialen, rekvisieten en sets doneren aan MFTA. Dat slaat alles op in een ruimte van 25.000 vierkante meter die de stad New York financiert. Ook onderhoudt en faciliteert MFTA samen met hun netwerk een online platform om de opgeslagen materialen en items aan te bieden. MFTA brengt hiermee het belang van afvalvermindering in kaart én creëert een groter bewustzijn rondom hergebruik (Albert et al., 2020).

A screen new deal

De bedrijven Albert en BFI hebben in 2020 het rapport 'A screen new deal, a route map to sustainable film production' geschreven. Hierin besteden ze aandacht aan vijf gebieden waar nog winst is te behalen. Deze gebieden gelden ook voor andere processen uit de creatieve industrie.

1. **Productiematerialen:** de industrie creëert geen afval en volgt de levenscyclusbenadering voor al haar materialen, terwijl ze voldoet aan creatieve en financiële vereisten.

2. **Energieënwater:** doorontwerpmaatregelen voor gebouwen vermindert de energievraag; on-site of off-site hernieuwbare energie dekt de resterende vraag.

3. **Gebouwen en faciliteiten:** men ontwerpt, koopt en exploiteert gebouwen met het oog op flexibiliteit en aanpasbaarheid, om tegemoet te komen aan veranderende eisen van huurders.

4. **Locatie:** gebruikersgerichte oplossingen stimuleren een evenwicht tussen werk en privé, ondersteunen de productiviteit van mensen en optimaliseren de multimodale mobiliteit van mensen en goederen.

5. **Productieplanning:** men gebruikt digitale tools en gedeelde industriële infrastructuur om kritisch te plannen hoe de productie de koolstofemissies aanzienlijk vermindert en vanaf het begin geen afval produceert.

Het rapport sluit af met 'the screen new deal': zes principes waarvan een duurzame toekomst afhangt.

1. Ware impact meten,
2. Digitale samenwerking,
3. Planning van het levenseinde,
4. Studio's ondersteunen,
5. Leiderschap van brancheorganisaties, investeerders, studio's en
6. Gedeelde verantwoordelijkheid.

Duurzame podiumtechnieken

Het Belgische project REcoEP (Risico en Ecologische Evaluatie Podiumproductie) ontwikkelt praktische tips en tools voor duurzame podiumtechnieken. Het project verzamelt tips en good practices uit de podiumsector en aanverwante sectoren en vertaalt die naar praktijkadviezen voor de werkvloer. Het uitgangspunt van REcoEP is gezond verstand. Duurzaamheid is in eerste instantie een kwestie van attitudes ten opzichte van de activiteiten die men uitvoert. Bewust omgaan met materialen, werktuigen en energie is geen revolutionaire stap om duurzamer te werken, maar het nut ervan moet duidelijk zijn. REcoEP combineert praktijk met theorie om van duurzaamheid op de werkvloer een vanzelfsprekendheid te maken (Kenniscentrum Podium Technieken, z.d.).

Een kleine greep uit 'Praktijkfiches' productie, plannen & organiseren':

1. Neem duurzame aspecten op in aanbestedingen en de beoordeling van materialen, producten en diensten; toepasbaar voor audiovisuele techniek, belichting, draadloze toestellen, speciale effecten, podiummechanica, geluid, elektrische installaties, etc.

2. Hergebruik onderdelen en materialen uit andere voorstellingen; toepasbaar voor decors, hout, textiel, metaal en kunststof.

3. Bepaal duurzame doelstellingen bij aanvang van elke productie; toepasbaar voor productie.

4. Gebruik omkeerbare montagethodes; toepasbaar voor decors, hout, metaal en kunststof.

5. Zamel alle afval en materialen gescheiden in om ze te kunnen recyclen; toepasbaar voor decors, repetitie, hout, kunststof en textiel.

6. Zamel elektronische toestellen apart in voor recycling of terugname door de eindverkoper; toepasbaar voor decors, elektrische installaties, belichting, geluid, draadloze toestellen, podiummechanica, audiovisuele technieken en speciale effecten.

7. Werk met standaardmaten voor stukken en flightcases; toepasbaar voor decors en vracht- en bestelwagens. (REcoEP, z.d.)

3. Recycle

Recycling is een van de bekendste methodes om een langere gebruiksduur van materialen te genereren. In de prioriteitsladder, R-ladder, staat deze methode echter aangemerkt als 'minst aanbevolen'. Recycling is gericht op het herverwerken van een deel van de materialen tot dezelfde (hoogwaardige) of mindere (laagwaardige) kwaliteit (Circulair.com, 2020).

Communicatie, media en design

Logitec

Het merk Logitec heeft aangekondigd om meer te focussen op het vergoten van het gebruik van post-consumer recycled plastic (PCR) in de producten en om circulariteit van consumentenproducten te verhogen. In iets meer dan een jaar tijd zal meer dan 50 procent van de muizen en toetsenborden PCR bevatten. Ook biedt Logitech volledige transparantie over de hoeveelheid PCR die er in elk product zit, om innovatie in de industrie en een grotere acceptatie van gerecycled plastic te stimuleren (Duurzaam ondernemen, 2020a).

Upcycling

Naast recycling bestaat ook upcycling. Bij recycling verwerk je producten tot nieuwe producten; bij upcycling ontstaat een proces om de kwaliteit van het product te verbeteren. De producten worden op een zodanige manier hergebruikt dat ze meer waarde krijgen. Een oud, onbruikbaar product kun je omtoveren tot iets nieuws. Indien dit nieuwe product goed bruikbaar is en meer waarde heeft dan daarvoor, spreken we van upcycling (Lax, 2018).

Een mooi voorbeeld is het upcyclen van oud promotiemateriaal. De signing-industrie produceert veel materiaal dat vaak kort in gebruik is. Reclamedoeken verdwijnen na afloop van een beurs of campagne in de afvalcontainer, hoewel ze nog goed bruikbaar zijn. Het bedrijf Beat the bag herverwerkt doeken tot herbruikbare tassen (Beat the bag, z.d.).

ICT

Datacenters

“De servers die in datacenters staan zijn in de meeste gevallen van de klant, zij gaan uiteindelijk ook over het re- of upcyclen van hun apparatuur. Datacenters hebben we beheer over b.v. de koelapparaten en dus ook beheer over het recyclen daarvan. Daar heeft iedere partij weer zijn eigen leverancier voor. Er zijn een aantal bedrijven die dat verzorgen.”

Eline Stuivenwold - Dutch Data Center Association (DDA)

Circular centers

De klant moet keuzes maken om zijn e-waste (electronic waste) te verminderen. Bijvoorbeeld door de gebruikte servers te recyclen of onderdelen te demonteren voor hergebruik. Gemiddeld hebben servers een levensduur van vijf jaar. De e-waste-problematiek groeit snel door de stijgende vraag naar clouddiensten. Microsoft heeft een plan opgesteld om apparaten opnieuw te kunnen gebruiken of te recyclen via de Microsoft Circular Centers. Door gebruik te maken van machinelearning kun je servers en hardware buiten gebruik stellen en onderdelen sorteren voor hergebruik.

Ook voert men de kennis van het hergebruiken van onderdelen, demontage en hermontage door in het ontwerp van nieuwe producten om producten levensbestendiger te maken. In Amsterdam vermindert de Microsoft Circular Center-pilot de kosten van het transporteren en verzenden van servers en hardware naar verwerkingsfaciliteiten, wat de CO²-uitstoot verlaagt. Men verwacht dat de circular centers tegen 2025 het hergebruik van servers en componenten met 90 procent verhogen (Smith, 2020).

E-waste

Stichting ICT Milieu zamelde in 2019 via Wecycle 10 miljoen kilo ICT-afval in. In 2018 ging het nog om 9 miljoen kilo. De stijging is onder meer toe te schrijven aan de uitbreiding van het inzamelnetwerk bij gemeenten en winkels. En aan een nieuwe ophaalservice, waarmee het makkelijker is om afgedankte apparatuur in te leveren (BTG, 2020).

De uitbreiding van het inzamelnetwerk maakt het voor consumenten makkelijker hun afgedankte apparatuur in te leveren voor recycling. Daarnaast is de nieuwe ophaalservice Wecycle Premium Pickup gerealiseerd, waarbij tijdens installatie van nieuwe apparatuur aan huis je jouw oude elektrische apparaten gelijk kunt meegeven.

“We zijn trots op de groeiende bijdrage die we vanuit ICT Milieu leveren aan de inzameldoelstelling en het circulair maken van de e-wasteketen in Nederland. Dit doen we al 20 jaar, en in 2019 mochten we dit voor maar liefst 321 producenten en importeurs faciliteren, 11 procent meer dan het jaar ervoor. Gezamenlijk hebben we met hen het afgelopen jaar een significante stijging in ingezameld volume bereikt: maar liefst 10 miljoen kilo, ten opzichte van 9 miljoen kilo in 2019.”

Rob Idink - Stichting ICT Milieu

Van het ingezamelde volume was het mogelijk 76 procent opnieuw als grondstof in te zetten, door verdere doorsortering en gecertificeerde verwerking. Het aandeel in het hergebruiken van materialen is daarmee een procent toegenomen in 2019.

IT-recycling bedrijfsafval

Naast het recyclen van producten van particulieren, zijn er ook organisaties die diensten aanbieden voor bedrijfsafval. IT-recycling haalt bijvoorbeeld de afgeschreven hardware en oude computers op voor recycling. Dit gaat van monitors tot printers en van telefoons tot accu's. De service is geheel gratis, mits het gaat om meer dan 200 kilo computerafval. Van al het opgehaalde afval is het mogelijk meer dan 85 procent te recyclen (IT-recycling, z.d.).

Ook bij de podium- en evententechneek hebben hogere doelen - het artistieke doel - impact op de keuzes die je moet maken. Daarbij heeft circulariteit niet altijd de prioriteit.

“Bij de podium- en evententechneek staat het artistieke doel altijd voorop in de ontwerpkeuzes. Die discussie zie je steeds terugkomen. Wat is het hoogste doel? Dat is natuurlijk het evenement. Wat als circulaire keuzes afbreuk doen aan het artistieke doel? De subsidies worden ook vergeven op dat artistieke doel. Als Internationaal Theater Amsterdam (ITA) geld wil uit het potje voor toneelkunsten moeten ze ook goede voorstelling geven. En zaken als duurzaamheid en maatschappelijk ondernemen zijn ook belangrijk. Daar hebben wij mee te maken. Hoe vind je daar een balans in?”

Els Wijmans - Overleg Scholing Arbeidsmarkt Theatertechniek (OSAT)

Dit is belangrijk om je te realiseren bij het kiezen van een ontwerpstrategie. Soms maken de belangen of een hoger doel waar een sector mee te maken heeft de keuzes.

1. Standaardisatie en compatibiliteit
(Her)ontwerpen van het product, zodat het beter functioneert in samenwerking met andere producten of productonderdelen.

Kunsten en entertainment

Wanneer je nadenkt over een service die meer gericht is op het samenwerken met andere diensten of onderdelen hiervan, komt het theater van de toekomst in beeld.

“Je hebt diverse publicaties over het theater van de toekomst. Een theater is eigenlijk alleen gevuld bij een voorstelling en staat de rest van de dag leeg. Dat kun je dan ook gebruiken voor andere dingen.”

Els Wijmans - Overleg Scholing Arbeidsmarkt Theatertechniek (OSAT)

Eerder is er een studie geweest om te kijken hoe theaters of musea een samenspel kunnen vormen met andere functies of de omgeving. Er worden in Nederland honderden musea en theaters gebouwd en verbouwd, maar ze zijn alleen voor bepaalde dagdelen toegankelijk. Johan Idema en Roel van Herpt presenteren in hun publicatie 'Beyond the black box and the white cube' inspirerende en succesrijke voorbeelden van musea en theaters die dit samenspel hebben gevonden.

Klik en bekijk

Op basis van de studie naar ruim 250 internationale, 21e-eeuwse cultuurgebouwen pleiten cultuuradviseurs Johan Idema en Roel van Herpt voor 'een programmatorische vernieuwing' van het cultuurgebouw: theaters waar je de hele dag kan verblijven. Het theatergebouw van de toekomst heeft meerdere functies. Hoe versterk je de aantrekkingskracht van je gebouw buiten de theateruren? Hoe geef je het een hogere verblijfskwaliteit, bied je het publiek een rijker en gevarieerder cultuurbezoek? Dat zijn de vragen die er vandaag toe doen (Vanrafelghem, 2011).

“De samenleving is veranderd, waardoor ook het publiek nieuwe behoeften voelt. Musea en theaters willen, kunnen én moeten meer aanvangen met hun gebouw: andere manieren van presenteren, veelzijdiger activiteiten, een betere bediening van het publiek en een grotere betekenis voor de stad.”
Johan Idema en Roel van Herpt

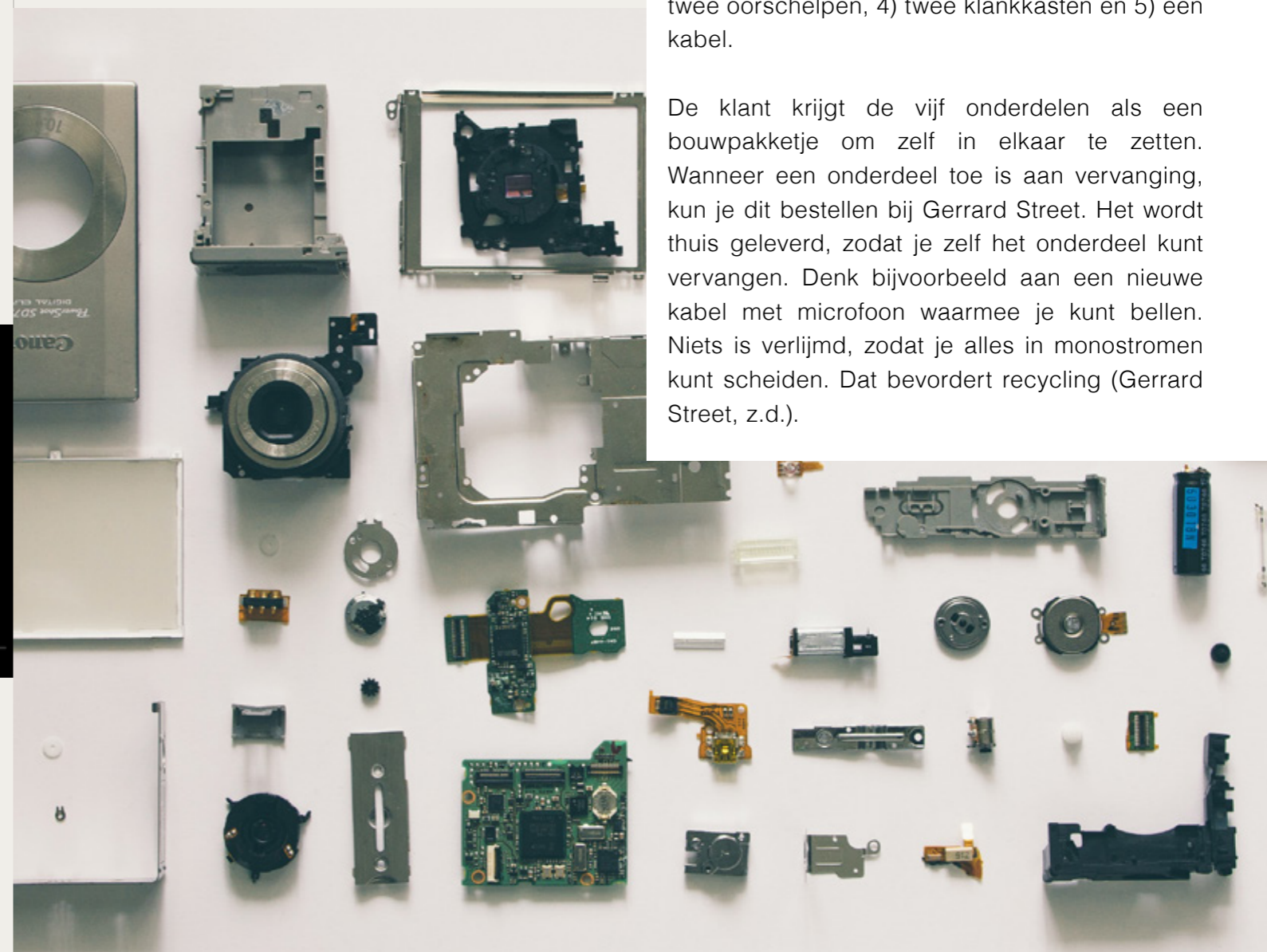
2. Demontage en reassemblage
(Her)ontwerpen van het product, zodat het makkelijker wordt om het product te demonteren en reassembleren, met behoud van de oorspronkelijke functies van de verschillende productonderdelen.

Communicatie, media en design

De producten die je het meest gebruikt slijten vaak het hardst. Dat hoeft niet te betekenen dat die producten ook het eerst zijn afgeschreven. Wanneer je nadenkt over het demontabel maken van een product, kun je onderdelen vervangen om de gebruiksduur te verlengen.

Gerrard Street heeft deze ontwerpstrategie toegepast in het ontwerp voor een nieuwe koptelefoon. Deze koptelefoon is demonteerbaar en hierdoor gemakkelijk te repareren als er een onderdeel kapot is, of toe is aan vervanging door slijtage. De koptelefoon bestaat uit vijf onderdelen: 1) de hoofdband, 2) de padding, 3) twee oorschelpen, 4) twee klankkasten en 5) een kabel.

De klant krijgt de vijf onderdelen als een bouw pakketje om zelf in elkaar te zetten. Wanneer een onderdeel toe is aan vervanging, kun je dit bestellen bij Gerrard Street. Het wordt thuis geleverd, zodat je zelf het onderdeel kunt vervangen. Denk bijvoorbeeld aan een nieuwe kabel met microfoon waarmee je kunt bellen. Niets is verlijmd, zodat je alles in monstroken kunt scheiden. Dat bevordert recycling (Gerrard Street, z.d.).

Remanufacture

Naast het demontabel ontwerpen van een product om later van de losse onderdelen een nieuw product te kunnen maken (reassembly), is er ook 'remanufacturing' (CIRCO, 2021).

“Als je als bedrijf remanufacturing op een goede manier integreert in de vroege fase van je ontwerpproces, kun je producten ontwerpen die na de eerste cyclus nog waardevol zijn voor de markt: producten die modulair zijn opgebouwd en die te de-assembleren en upgraden zijn.”

Nina Boorsma - student Industrial Design Engineering

Remanufacturing (herfabricatie) is een nog vrij onbekend begrip. Daarbij breng je het gebruikte (en afgedankte) product(onderdeel) op het kwaliteitsniveau van een nieuw product en beantwoordt het aan de specificaties van het originele product. Het blijft meestal ook even lang in garantie. In die zin gaat remanufacturing een stap verder dan refurbishment. Daarbij breng je het gebruikte product tot een aanvaardbaar kwaliteitsniveau en gaat het over minder ingrijpende, meer 'esthetische' bewerkingen, zoals het aanbrengen van een nieuwe coating of verflaag (Versluys, 2016).

“Veel bedrijven benaderen het remanufacturen vanuit een opportunistische invalshoek. Ze zien producten uit de markt terugkomen die nog waardevol zijn, en zetten een productieproces op om die producten weer in nieuwstaat te brengen. Ze zijn het niet gewend om in de ontwerpfase al over producten na te denken in meerdere gebruikscycli. Wat ook meespeelt, is dat bedrijven in een competitieve markt opereren waarin innoveren belangrijk is, om steeds weer te komen met nieuwe producten. De strategische waarde van het langetermijndenken sneeuwt dan een beetje onder.”

Nina Boorsma - student Industrial Design Engineering

Deze ontwerpstrategie kun je dus goed meenemen in de beginfase van een ontwerpproces, om er voor te zorgen dat er geen 'los' productieproces nodig is om een product weer als nieuw op de markt te brengen.

3. Aanpasbaarheid en opwaardering

(Her)ontwerpen van het product, zodat er mogelijkheden zijn ingebouwd om het product te veranderen. Aanpassingen kunnen de huidige functies van het product versterken, waardoor het beter voorziet in de wensen van de gebruiker. Opwaardering zorgt ervoor dat het product verschillende functies kan vervullen en beter kan voorzien in de gebruiksbehoeften van toekomstige productgeneraties.

ICT

In 2013 kwam een innovatief idee op de markt: phonebloks. Een mobiele telefoon die bestaat uit verschillende blokjes die gemakkelijk te vervangen zijn wanneer onderdelen kapot zijn. En je kunt hem ook aanpassen aan de wensen van de gebruiker. Fotografeer je graag? Plaats dan gemakkelijk een betere camera. Of wil je een langere batterijduur? Plaats dan een grotere accu. Dit idee heeft veel aandacht gekregen en diverse partijen hebben ook prototypes uitgewerkt, zoals de Ara van Google: een modulaire smartphone die uit bouwblokjes bestaat.

Het interessante van phonebloks is dat het ontwerpproces nooit is gericht op het maken van een nieuwe mobiele telefoon. Het was een idee om mensen te laten nadenken over de impact van e-waste en alternatieven te laten zien. De tijd zal leren wat de potentie is van modulair ontwerpen, gericht op de persoonlijke gebruikswensen van de consument en het verminderen van afval (One Army, z.d.).

Klik en bekijk

4. Hechting en vertrouwen

(Her)ontwerpen van het product, zodat de gebruiker aan het product gehecht raakt en zo wordt aangemoedigd om het product met zorg te behandelen en minder snel te vervangen.

Ontwerpers zijn op zoek naar de beste strategie om gebruikers zich 'levenslang' aan een product te laten hechten, zodat ze de producten niet weggooien en ze geen afval produceren. De as a service-modellen zijn een goede manier om niet de consument, maar de producent zich zo lang mogelijk aan een product te laten hechten. As a service-modellen hebben meestal een abonnementsvorm, waardoor de consument gebonden is aan de vooraf bepaalde (abonnements)duur en de producent verantwoordelijk blijft voor het product.

Kunsten en entertainment

Zo wordt ook 'licht als een service' (LaaS) aangeboden. De producent blijft eigenaar van de producten en hij verkoopt geen verlichtingssysteem, maar verhuurt ze. Klanten betalen een vast bedrag per maand om gebruik te maken van de verlichting. De producent is verantwoordelijk voor installatie, financiering, onderhoud en reparaties. Een bijkomend voordeel is dat de producten bij de producent in beeld blijven. Zo kan hij ze monitoren en zien hoe de consument de producten in de praktijk gebruikt. Ook na gebruik kan het product gemakkelijker een nieuwe bestemming krijgen. Het product wordt zo ontworpen dat het zo lang mogelijk meegaat, zodat je het meermalen kunt inzetten (Rosing, 2018).

5. Duurzaamheid

(Her)ontwerpen van het product, zodat een lange levensduur is gegarandeerd. Een optimale productbetrouwbaarheid is hierbij van cruciaal belang.

Om een optimale productbetrouwbaarheid te kunnen garanderen, moet je kijken naar de economische en stilistische levensduur van het product. De economische levensduur is de periode waarin het economisch verantwoord is om een product te gebruiken (kosten-batenverhouding). De stilistische levensduur gaat over het ontwerpen van een 'tijdloos' ontwerp (Geertsma, 2017). Een tijdloos ontwerp zorgt ervoor dat consumenten een product minder snel willen vervangen door een nieuwere versie omdat de stijl verouderd is (Close the loop, z.d.).

Communicatie, media en design

Verpakkingen ontwerpt men steeds meer voor een langere gebruiksduur, hoewel de economische levensduur soms een uitdaging is.

PostNL is een pilot gestart om te kijken of er een toekomst is voor herbruikbare verpakkingen, onder andere om afval bij de consumenten thuis te voorkomen. De werkwijze is simpel: de bezorger brengt het pakket in de herbruikbare verpakking en wacht tot de consument het pakket heeft uitgepakt. De bezorger neemt de verpakking weer mee en levert die in bij het distributiecentrum. Van daaruit gaan de verpakkingen weer terug naar de winkel.

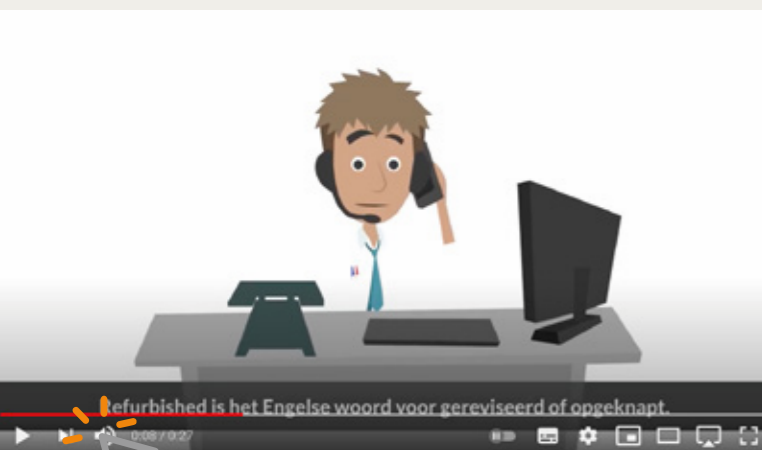
De pilot is succesvol afgerond en PostNL onderzoekt de mogelijkheden om verpakkingen op grotere schaal te kunnen hergebruiken. De verpakkingen krijgen hierdoor een andere functie en een ander ontwerp, om de economische levensduur te verlengen en afval te verminderen (Knulst, 2020).

6. Gemak van onderhoud en reparatie + Refurbished

(Her)ontwerpen van het product, zodat de gebruiker het gemakkelijk kan onderhouden en repareren. Hiermee blijft de kwaliteit van het product langer behouden en is het minder snel aan vervanging toe.

De refurbished-strategie is momenteel verdeeld over de fabrikanten en reparatiedienstverleners, en soms de gebruikers. Maar de consument krijgt niet veel kans, omdat reparatie niet altijd is toegestaan vanwege het verliezen van de garantie. Daardoor zie je repairshops opkomen. Ook het verkopen van refurbished producten is een mogelijkheid (Het groene brein, z.d.).

Refurbished producten worden na gebruik gecontroleerd, zo nodig gerepareerd en opnieuw aangeboden voor hergebruik. Refurbished.nl koopt tweedehandsproducten in uit restvoorraden, retourgoederen en afgeschreven goederen van bedrijven en consumenten. Deze producten controleert Refurbished.nl aan de hand van hoge kwaliteitsnormen op defecten, op het uiterlijk en de kwaliteit. Ze verkopen de refurbished producten, waardoor de onderdelen ervan een langere levensduur hebben (Refurbished.nl, z.d.).

Refurbished is het Engelse woord voor gereviseerd of opgeknapt.

Klik en bekijk

ICT

Helaas blijken sommige producten in de praktijk lastig om te demonteren voor hergebruik.

“Het grootste probleem is dat ik sommige spullen gewoon niet open krijg”, vertelt Wijnand Klaver. Hij is vrijwilliger bij het Repair Café Hilversum. “Vaak zitten schroefjes verstopt onder stickers, rubberen banden of tig lagen plastic. Blijkbaar vinden fabrikanten het niet sexy als je schroeven ziet.”

Door de aandacht die de Europese Unie moet besteden aan het hergebruiken van grondstoffen, om de klimaatdoelen in 2050 te halen, is het initiatief Right to Repair ontstaan. Ze maken zich sterk voor een langere levensduur van producten en dus het recht en de mogelijkheid om producten te repareren. In november 2020 heeft de Europese Commissie besloten om producenten te verplichten om de in de EU gemaakte of binnenkomende producten van een duurzaamheidslabel te voorzien. Zo kan de consument zien hoe makkelijk het product te repareren is (Froger, 2020).

“Ik verdiepte me altijd al in de repareerbaarheid, maar ik kan me voorstellen dat veel mensen dat niet doen. Als je mensen ervan bewust maakt, denk ik dat ze net dat tientje meer willen betalen voor een repareerbaar product.”

Wijnand Klaver - Repair Café Hilversum

Klik en bekijk

Voor bedrijven, overheden en organisaties heeft Digi Surfer een service ontwikkeld om oude laptops te refurbishen. Die zetten ze vervolgens in voor digitale inclusieprojecten, voor mensen die geen toegang hebben tot, of vaardigheden over digitale middelen (Pakhuis de Zwijger, 2020).

Computerspel 'The Sims'

Het populaire online simulatiespel The Sims heeft in juni 2020 het uitbreidingspakket 'Ecologisch leven' uitgebracht. Daarin staat verduurzaming centraal. Hiermee probeert de ontwikkelaar - door middel van gamification - de jongere generatie bewuster te maken van verduurzaming in het dagelijks leven.

“Verhuis naar een community van collega-coöperatieve creatievelingen, help je nieuwe burens een beslissing te nemen over een gemeenschappelijke ruimte, verminder je eco-voetafdruk en zie hoe je buurt transformeert. Klaar om je Sims hun invloed op de wereld te laten uitoefenen?”

The Sims

Klik en bekijk

“In de digitale hoek heb je vooral afval van hardware zoals laptops, oordopjes en dat soort dingen. Die belanden vaak na gebruik bij het restafval. Een iPad van 4 jaar geleden kun je tegenwoordig bijna niet meer gebruiken door de updates van apps. Het is niet vaak dat de digitale ontwerpers zich druk maken over deze gevolgen.”

Mir Wermuth - Media Perspectives

Closing the Loop

Om een bijdrage te leveren aan het verminderen van de elektronische afvalberg heeft Closing the Loop een nieuwe service en een nieuw businessmodel ontwikkeld. Het bedrijf biedt gebruikers, kopers en verkopers van apparaten een nieuwe manier om de aankoop en het gebruik van een product te compenseren. Closing the Loop zamelt afgedankte telefoons uit ontwikkelingslanden in. Vanuit Europa, Amerika en Azië verkoopt men telefoons namelijk door, zodat Afrikaanse klanten ze tegen lage kosten kunnen hergebruiken. Wanneer zij die telefoons niet meer gebruiken, belanden ze op de afvalberg. Daar zijn niet de juiste, geavanceerde faciliteiten aanwezig die nodig zijn om al de e-waste te kunnen recyclen. Closing the Loop werkt in Afrika samen met grotere en kleinere bedrijven om deze afvalberg te verkleinen door recycling (Closing the Loop, z.d.).

Het inzamelen in Afrika is georganiseerd namens de klanten die gebruikmaken van de service van Closing the Loop. Daardoor kunnen zij het gebruik van hun eigen ICT-apparaten compenseren. De service levert een positieve impact op het milieu, meetbare resultaten, medewerkersbetrokkenheid en stakeholdertevredenheid (Closing the Loop, z.d.).

“Samsung heeft eerder gebruikgemaakt van onze service. Op het moment dat zij een specifieke telefoon verkopen, wereldwijd, halen wij een telefoon terug uit Afrika. Die recyclen we. Wij kunnen dan heel goed - met bepaalde systemen - laten zien: kijk, dit zijn jouw 100.000 telefoons. Die zitten nu in een recyclefaciliteit. Die metalen kunnen dan weer opnieuw op de markt komen. We kunnen onze partners bieden dat ze echt inzichtelijk hebben hoe de compensatie in zijn werk gaat.”

Josefien de Kool - Closing the Loop

De service is begonnen met telefoons en is inmiddels uitgebreid voor laptops en tablets, en ook op maat gemaakte oplossingen voor andere IT-hardware (Closing the Loop, z.d.).

“Er zijn grote recyclefaciliteiten in Europa, maar wij werken voornamelijk met kleinere, zodat we kunnen zien welke grondstoffen er uit de eigen ingezamelde producten is gekomen. Dit kunnen we dan weer delen met onze partners die bijvoorbeeld van het goud nieuwe sieraden maken.”

Josefien de Kool - Closing the Loop

Op pagina 183 bij hoofdstuk 'Beheer van grondstoffen optimaliseren' binnen sector Specialistisch vakmanschap, gaan we verder in op de recycling van goud uit smartphones voor nieuwe sieraden.

ICT als middel tegen afval

“Je kan proberen de ICT-sector duurzamer te maken, maar juist door ICT is de wereld te verduurzamen. De impact van het groener maken van de ICT-wereld zal ongeveer 2 procent zijn. De wereld groener maken door ICT zal 98 procent van de impact zijn. Een mooie opgave voor ICT'ers.”

Duurzaam MBO

Duurzaam MBO ondersteunt roc's en aoc's op maat, zodat deze instellingen duurzame ontwikkeling opnemen in de visie, missie, het onderwijs en de bedrijfsvoering (Duurzaam MBO, z.d.-b). Voor dit onderzoek zijn aspecten zoals recycling, demontage en e-waste meegenomen vanuit de onderbouwing van Duurzaam MBO.

De wereld duurzamer maken door gebruik te maken van ICT is een andere kant van de transitie. Zoals is beschreven op pagina 151 bij hoofdstuk 'Beheer van grondstoffen optimaliseren' is de ontwikkeling van 'smart products' in opkomst. Daardoor zijn producten specifieker te repareren en draaien ze langer mee in de kringloop. Daarnaast biedt ICT kansen in systemen zoals in de retourlogistiek. Er ontstaat veel afval uit geretourneerde producten, terwijl die vaak nog een tweede ronde mee kunnen. Door een combinatie van zelfontwikkelde software en logistieke processen weet BuyBay de nog goed te gebruiken retourproducten opnieuw te verkopen, tegen een goede prijs. Zo hergebruik je grondstoffen optimaal. Dit is niet alleen goed voor het milieu, ook fabrikanten krijgen geld voor hun waar en consumenten waar voor hun geld (Duurzaam Ondernemen, 2021).

“Met ons team van meer dan 250 BuyBayers werken we dagelijks toe naar een economie zonder afval. We zijn iedere dag trots dat wij met elkaar een bijdrage leveren aan een duurzame wereld.”

Arie Kuiper - BuyBay

Klik en bekijk

ICT

Restwarmte

Naast e-waste is restwarmte een belangrijk thema. Dat is een restproduct van de datacenters die zorgen dat alle netwerken kunnen blijven draaien en ICT-diensten bruikbaar zijn.

“De datacenter branche biedt al jaren haar restwarmte gratis aan. De toepassing ervan staat nog redelijk in de kinderschoenen. Ook hier is innovatie dus enorm belangrijk. Om dit te versnellen heeft DDA in 2019 twee restwarmte awards uitgereikt: De Best-Practice Award ter waarde voor het beste praktische idee voor het hergebruik van datacenter restwarmte. En de Best-Innovation Award ter waarde voor het beste 'out-of-the-box' idee dat niet direct economisch haalbaar of praktisch toepasbaar hoeft te zijn. We dragen er op deze manier aan bij dat we de bronnen die we gebruiken ook kunnen inzetten voor toepassingen elders.”

Eline Stuijvenwold - Dutch Data Center Association (DDA)

Op pagina 151 bij hoofdstuk 'Beheer van grondstoffen optimaliseren' staat beschreven wat restwarmte is en hoe je die kunt hergebruiken.

In november 2020 publiceerden Stichting Warmtenetwerk en Dutch New Energy Research het 'Nationaal Warmtenet Trendrapport'. Daarin is meer uitleg en onderbouwing te vinden over restwarmte. Klik [hier](#) voor het rapport (Dutch New Energy Research, 2020).

Zie de naastgelegen infographic uit het trendrapport over restwarmte voor meer toepassingen.

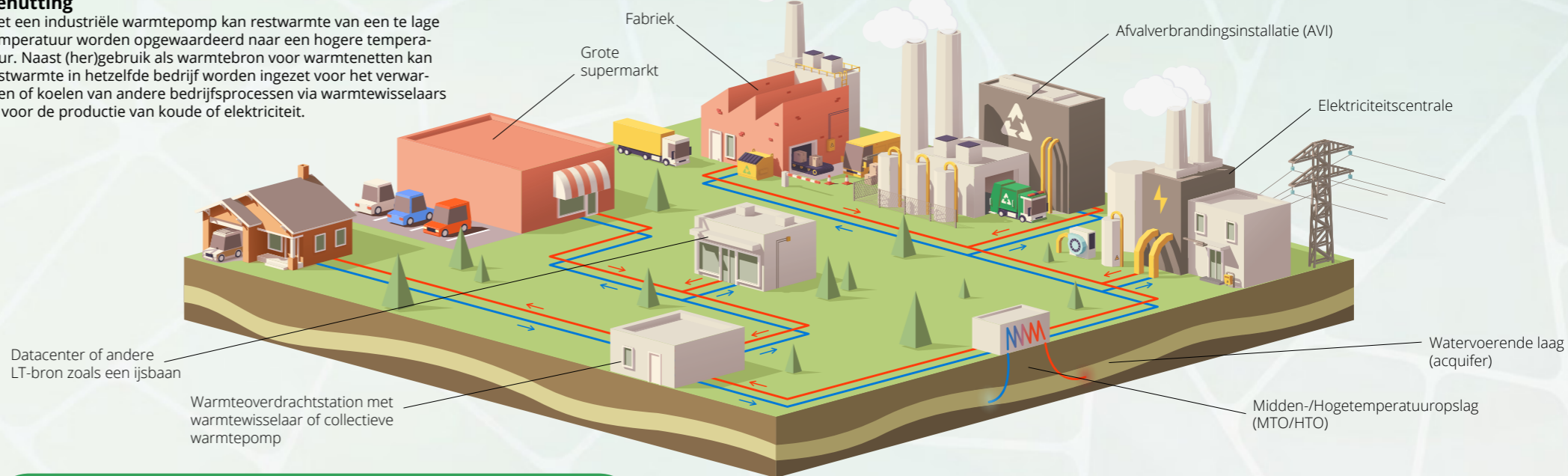
RESTWARMTE

Wat is restwarmte?

Restwarmte is warmte die vrijkomt bij industriële processen waar geen extra brandstof voor is gebruikt en als nuttige warmte ingezet kan worden. Daarbij worden de negatieve effecten van warmteafvoer in de omgeving voorkomen.

Benutting

Met een industriële warmtepomp kan restwarmte van een te lage temperatuur worden opgewaardeerd naar een hogere temperatuur. Naast (her)gebruik als warmtebron voor warmtenetten kan restwarmte in hetzelfde bedrijf worden ingezet voor het verwarmen of koelen van andere bedrijfsprocessen via warmtewisselaars of voor de productie van koude of elektriciteit.

Voordelen en nadelen

- + Voorkomt verliezen door lozing van restwarmte via de lucht of het water.
- + Vereist geen aangepast afgiftesysteem bij hogetemperatuurrestwarmte.
- + Draagt ook bij aan verduurzaming industrie.
- Warmtevoorziening is afhankelijk van de industriële bron.
- Hoeveelheid restwarmte en de temperatuur neemt af bij energiebesparing en elektrificatie van industriële processen.

Geschikt voor

Businesscase*

Kosten	
Investeringskosten (CAPEX)	€1.000 - €1.500 / kW _{th}
Operationele kosten (OPEX)	€30 - €40 / kW _{th} / jaar
SDE++-subsidie	
Zonder warmtepompsysteem	€3,61 / GJ
Met warmtepompsysteem (min. 500 kW _{th})	€6,67 / GJ

* Inschatting op basis van PBL eindadvies SDE++ 2020 (exclusief opslag en afhankelijk van schaalgrootte).

75

aangesloten warmtenetten in 2020

204
duizend

woningen aangesloten in 2020

12,8
PJ

warmte geleverd in 2020

15
jaar

gemiddelde levensduur

3-6
jaar

gemiddelde terugverdientijd

Randvoorwaarden

- ✓ Leveringszekerheid: constante en langdurige beschikbaarheid van de bron.
- ✓ Eventueel meerdere (piek- of back-up)bronnen nodig bij pieken in de warmtevraag.
- ✓ Afnemer en bron liggen niet verder dan 5 km uit elkaar, bij transportnetten tot 25 km.
- ✓ Installatie van een industriële warmtepomp bij restwarmte van een lage temperatuur.
- ✓ Minimale schaalgrootte: 2.000 tot 4.000 woningen bij hoge temperatuur en 500 tot 1.000 woningen bij lage temperatuur.

SPECIALISTISCH VAKMANSCHAP

SV

1. BEHEER VAN GRONDSTOFFEN OPTIMALISEREN	183
2. CIRCULAIR ONTWERPEN	190
3. AFVALTRANSITIE	197
4. KETENSAMENWERKING	201
5. (NIEUWE) BUSINESSMODELLEN	204

PLASTIC
TAKES
500
YEARS
TO
DECOMPOSE

SPECIALISTISCH VAKMANSCHAP

SV

MARKTSEGMENTEN;

. CREATIEF VAKMANSCHAP

. GEZONDHEIDSTECHNISCH VAKMANSCHAP

BEHEER VAN GRONDSTOFFEN OPTIMALISEREN

THEMA 1

KORTE BESCHRIJVING

Een circulaire economie is gericht op het optimaal inzetten en hergebruiken van grondstoffen en producten. Dat wil zeggen dat je grondstoffen steeds gebruikt in toepassingen met de hoogste waarde voor de economie en de minste schade voor het milieu (SER, 2016).

Binnen de sector 'Specialistisch vakmanschap' zijn de ontwikkelingen goed te segmenteren aan de hand van reuse en recycle uit de R-ladder. (zie pagina 16) Onder de andere sectoren lichten we ook 'reduce' toe. Binnen SV zijn hier geen ontwikkelingen voorgedragen, die beschrijven we dan ook niet.

1. Reuse: hergebruiken van (afgedankte) producten of onderdelen, zoals smartphones, door ze na het verzamelen te demonteren en te reviseren.
2. Recycle: een product opnieuw transformeren tot een ruw materiaal om te verwerken in een nieuw materiaal; denk aan het recyclen van plastic flessen in een skateboard, of een 3D-geprinte stoel.

Per productieproces kan de verwerker vaststellen welke methode de meest geschikte toepassing is.

WAT VERANDERT ER

1. Reuse

Reuse is gericht op het hergebruiken van (afgedankte) materialen, in dezelfde of aangepaste vorm, door een andere gebruiker (Circulair.com, 2020)

Creatief vakmanschap

De transitie naar een circulaire economie vraagt om een andere denkwijze in ontwerp, maar ook in materiaal- en grondstoffengebruik. Een vakman is geschoold om de juiste materialen en grondstoffen te selecteren voor de realisatie van een product (SBB, 2020)

“De werkwijze van een vakman leent zich bij uitstek om duurzame werkwijzen en regionale materialen te gebruiken. Hiermee voegt hij meerwaarde toe aan de producten die hij maakt, omdat steeds meer consumenten duurzaamheid belangrijk vinden. Vakmensen leveren maatwerk en maken ieder product afzonderlijk. Daardoor kunnen ze goed gebruikmaken van incourant restmateriaal.”

Dirk Roebroek - SintLucas

Materialen als leer, hout, rubber en stof zijn goed te hergebruiken. Nora Smoolenaars heeft haar meesterwerkstuk 'Green footprint' als creatief vakman gericht op hergebruik (Hout- en Meubileringscollege, 2020).

Green footprint

"Het begon allemaal toen mijn oma haar leren bank wegdeed; zonde van het materiaal. Toen ben ik aan het ontwerpen geslagen, met in gedachten hergebruiken als hoofddoel. Wat je hier ziet, is een combinatie van hergebruikt leer, scooterband, een wetsuit en een oude spijkerbroek."

Nora Smoolenaars - ontwerper

Inmiddels heeft Nora meerdere schoenen ontworpen waarin ze diverse materialen hergebruikt. Zoals sandalen waarvan het materiaal bestaat uit het leer van een bank die naar de sloop zou gaan, een broek voor in de kledingbak en een scooterband die weg kon (Instagram, 2019)

Gezondheidstechnisch vakmanschap

Bij gezondheidstechnisch vakmanschap heb je te maken met maatwerkproducten, waardoor hergebruik voor sommige onderdelen niet mogelijk is.

"Meestal levert de familie de protheses in wanneer een persoon is overleden. De verzekering vraagt dan wat er nog herbruikbaar is of wat er naar derdewerldlanden kan. Dat gaat niet over de maatwerkdingen, maar om de standaardproducten. De delen die de huid aanraken hergebruiken we in verband met hygiënische aspecten niet."

Ivo Balk - Dutch HealthTec Academy

Steeds meer organisaties zorgen ervoor dat dergelijke producten een goed tweede leven krijgen voor mensen voor wie het aanbod of de middelen niet georganiseerd zijn, zoals in armere landen.

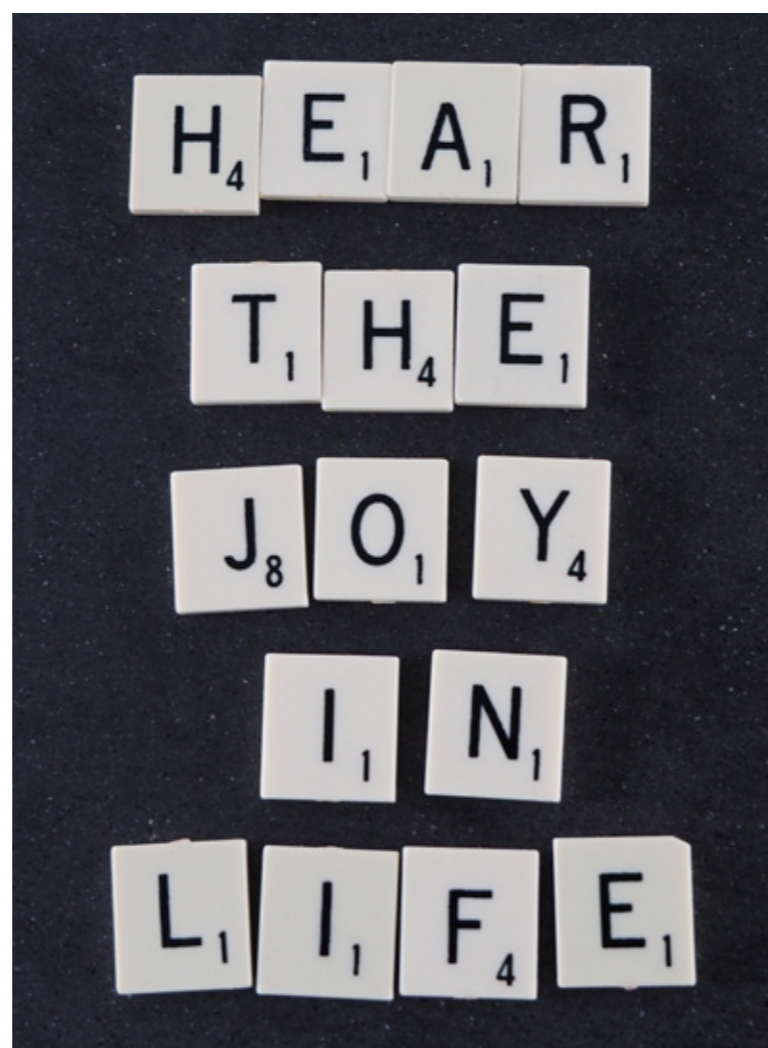
Beter horen

Diverse organisaties bekijken de mogelijkheid om producten een tweede leven te geven in derdewerldlanden, waar deze producten erg kostbaar zijn. Zoals hoortoestellen. Die kun je inleveren bij Beter Horen, dan krijgen ze een tweede leven voor kinderen in Kenia en Ethiopië. Stichting Eardrop zorgt met een team van knoartsen dat dove of slechthorende kinderen hierdoor beter kunnen horen. Onder andere door tweedehands hoortoestellen en operaties (Eardrop, z.d.).

Ook de Starkey Hearing Foundation zamelt gebruikte hoortoestellen in en zet ze wereldwijd in. Deskundigen controleren en repareren de ingeleverde hoortoestellen, waarna de Starkey Hearing Foundation bijna alle toestellen inzet bij internationale missies (Starkey Hearing Foundation, z.d.)

"Alone we can't do much, together we can change the world."

Starkey Hearing Technologies

2. Recycle

Recycling is een van de bekendste methodes om materialen langer te gebruiken. In de prioriteitsladder, de R-ladder, staat deze methode echter aangemerkt als 'minst aanbevolen'. Recycling is gericht op het herverwerken van een deel van de materialen tot dezelfde (hoogwaardige) of mindere (laagwaardige) kwaliteit (Circulair.com, 2020).

Sieraden die goed voelen en goed zijn Creatief vakmanschap

In het hoofdstuk 'Afvaltransitie' binnen de sector 'ICT en creatieve industrie' verwijzen we naar de recycling van edelmetalen uit oude smartphones.

Het huidige wereldwijde aanbod aan goud is ongeveer 70 procent nieuw goud en 30 procent gerecycled goud. Goud is een van de meest gewilde gerecyclede edelmetalen vanwege zijn intrinsieke waarde. 70 tot 90 procent van het wereldwijd gerecyclede goud is afkomstig van sieradenschroot, terwijl 1 tot 10 procent afkomstig is van goudstaven, munten en ander hoogwaardig goudafval. Ongeveer 5 tot 10 procent is afkomstig van e-waste, maar door de vraag naar elektronica breidt deze stroom zich enorm uit. Het gecombineerde volume van weggegooid goud en andere zeldzame metalen neemt exponentieel toe naarmate mensen nieuwere elektrische apparaten aanschaffen. Dit betekent dat er veel onbenut potentieel is (Molen, 2020).

Nowa - wat staat voor No waste - gebruikt dit potentieel en maakt nieuwe sieraden van het goud en zilver dat uit oude telefoons is gehaald (Nowa, z.d.).

"Wat ik zie is dat mensen best moeilijk doen over gerecycled goud en zilver. Ik snap het niet helemaal, want het materiaal is gemakkelijk te kopen, heeft zelfs dezelfde prijs als nieuw goud en je weet dat het niet op een verkeerde manier is gedolven. We hebben zo veel goud beschikbaar dat we kunnen recyclen, waarom zou je dan 'nieuw' goud delven? Met Nowa laten we zien dat je gebruik kan maken van gerecycled goud en zilver, het is een soort promotie geworden voor hergebruiken."
Josette de Vroeg - Nowa

Het bedrijf Closing the Loop haalt telefoons van stortplaatsen in Afrika naar Nederland. Hier halen recyclingbedrijven ze uit elkaar en ze recyclen de grondstoffen voor nieuwe producten (Nowa, z.d.).

"We moeten veel meer grondstoffen hergebruiken. Deze ketting, gemaakt van materiaal uit oude mobieltjes, laat zien hoe mooi dat kan zijn."
Stientje van Veldhoven - staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat

De oprichtster van Nowa, Josette de Vroeg, heeft geen achtergrond als goud- of zilversmid, maar ziet het produceren van duurzame sieraden als middel om het verhaal over e-waste, recycling en eerlijk geproduceerde sieraden te vertellen. Om het verhaal verder te delen, biedt Nowa ook workshops aan: de online Goudzoekersworkshop en de Urban mining-workshop. Tijdens de workshop halen deelnemers telefoons uit elkaar om het goud te vinden. Deze workshops zijn geschikt voor bedrijven en scholen.

“Met het verhaal moet je eigenlijk beginnen bij kinderen en jongeren, bijvoorbeeld in het onderwijs. Zij zijn de toekomst. Vanuit Nowa en onze samenwerkingspartner Closing the loop geven we workshops waarin we op zoek gaan naar goud uit oude telefoons. Ook creëren we onderwijsaanbod over circulariteit vanuit onwijskoel.nl. Wanneer jongeren fysiek bezig zijn met het thema, creëer je meer bewustwording, waardoor circulariteit het nieuwe normaal wordt.”

Josette de Vroeg - Nowa

Informatie is te vinden op www.onwijskoel.nl. Deze website bevindt zich nog in de beginfase, maar het basis- en het beroepsonderwijs kunnen er al gebruik van maken.

Meubels van vanPlestik

Een bekendere grondstof die men steeds vaker recycleert, is plastic. Het bedrijf vanPlestik heeft een nichemarkt ontdekt waardoor ook middelgrote bedrijven de kans krijgen hun afval te laten recyclen. Grote recyclebedrijven hebben grote hoeveelheden plastic nodig om te verwerken. Kleinere hoeveelheden zijn voor hen niet rendabel.

“We doen veel opdrachten waarbij we het afval van het bedrijf verwerken tot een product voor het bedrijf, dus dan doen we ook het hele verwerken. Het plastic van de klant komt binnen. Dat is wel al gesorteerd, dat doen wij niet. Dan versnipperen we het en kan het de machine in. We kopen het ook weleens in bij recyclebedrijven; dan is het al schoongemaakt. We krijgen soms ook plastic dat binnenkomt bij kringloopwinkels, of van een bedrijf dat een soort plastic makkelijk apart kan houden.”
Nout Kooij - vanPlestik

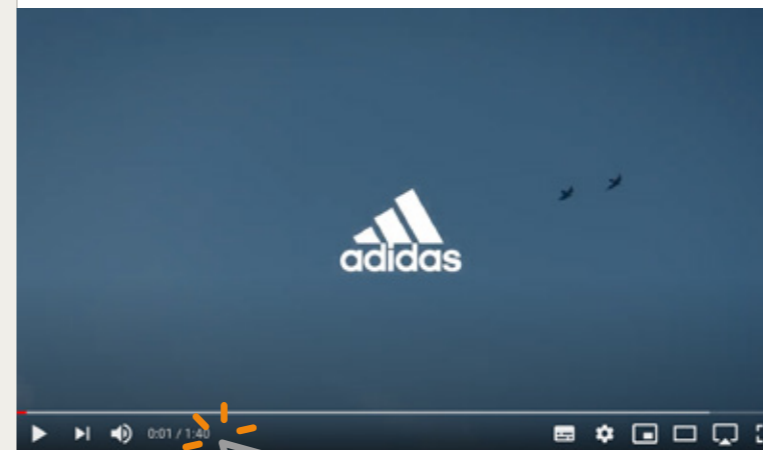
Eerder werkte vanPlestik samen met Fairphone bij het recyclen van afgedankte telefoonhoesjes, om afval te vermijden. Bij andere bedrijven bleek het metalen logo, waarvan elk hoesje is voorzien, problemen te veroorzaken. Door een juiste aanpak kon vanPlestik de hoesjes wel recyclen tot 3D-geprinte bijzettafels en krukjes. De kleuren van de producten zijn identiek aan de kleuren van de hoesjes. Fairphone heeft inmiddels meerdere producten op het hoofdkantoor in Amsterdam geplaatst (vanPlestik, z.d.).

“Dat het bedrijf nu nieuwe objecten van hun eigen afval in huis heeft, zorgt voor een toegevoegde waarde. Zo is de cirkel rond.”
vanPlestik

Stevig op de grond

Adidas en Nike maken schoenen van plastic afval uit de oceanen.

Adidas heeft in samenwerking met Parley de collectie Primeblue ontwikkeld. Primeblue bestaat uit gerecycled materiaal, deels Parley Ocean Plastic®, geüpicycled plastic afval dat afkomstig is van afgelegen eilanden, stranden, kustgemeenschappen en kuststroken. De collectie bestaat uit kleding, schoenen en accessoires (Adidas, z.d.).

Klik en bekijk

Ook Nike heeft een collectie ontworpen waarin duurzame materialen zijn verwerkt. Het materiaal bestaat uit minstens 50 procent gerecyclede inhoud voor kleding en accessoires, en in schoenen is minstens 20 procent gerecycled materiaal verwerkt.

“When you see this logo, you see one small step in our journey to Move to Zero.”

Naast een collectie die bestaat uit kleding, accessoires en schoenen heeft Nike ook een ontwerp-gids ontwikkeld om circulariteit de norm te laten zijn in de modesector (Nike, z.d.).

In totaal doorloopt de handleiding tien principes die de volledige levensduur van een product kunnen verlengen. Enkele ideeën die aan bod komen, zijn:

- Ontwerpen met recycling in het achterhoofd
- Minder afval bij de productie
- Een langere levensduur door herstel en duurzame samenstelling
- Intelligente verpakkingen

Meer informatie is te lezen op pagina 74 bij de sector handel.

Schoenen naar een hoger niveau

Naast het recyclen van materialen zijn er ontwikkelingen in het upcyclen van schoenen. Bij recycling verwerk je producten tot een of meer nieuwe producten, en bij upcycling ontstaat een proces om de kwaliteit van het product te verbeteren. Je hergebruikt producten zodanig dat ze meer waarde krijgen. Een oud, onbruikbaar product tover je om tot iets nieuws. Als dat nieuwe product goed bruikbaar is en meer waarde heeft dan daarvoor, spreken we van upcycling. (Lax, 2018)

Van den Breekel weet door upcycling oude schoenen te herverwerken tot een nieuw paar schoenen. Het bedrijf maakt ook gebruik van afvalmaterialen die zijn gerecycled, bijvoorbeeld oude petflessen. Ook ecologisch materiaal als ananasleer, rubber, kurk, koffievezels, katoen en andere vegan materialen weet Van den Breekel te verwerken in nieuwe ontwerpen (Van den Breekel Footwear Development, z.d.).

Herbruikbaar

In atelier Mija maken ze tassen en accessoires van reclame-, rol- en festivalbanners, airbags, autogordels, koffiezakken, denim, zeil, vlaggen, tweedehands kleding of een oud leren bankstel. De producten verkopen ze onder het label Bagsbymija. Het atelier is specialist in hergebruik van afgeschreven materialen (Mija, z.d.).

CIRCULAIR ONTWERPEN

THEMA 2

KORTE BESCHRIJVING

Circulair ontwerpen kunnen we beschouwen als het startpunt om zo zorgvuldig mogelijk om te gaan met grondstoffen. In het ontwerp rekening houden met de fase ná het gebruik - om het product (bijvoorbeeld) te kunnen upcyclen, recyclen, refurbishen - maakt het eenvoudiger om grondstoffen opnieuw in een nieuwe kringloop te brengen en daarmee afval te verminderen. Die aanpak vraagt om een andere kijk op het ontwerpproces van een product of dienst dan voorheen.

WAT VERANDERT ER

Het is tot nu toe gebruikelijker om producten en diensten te ontwerpen vanuit vorm en functionaliteit dan vanuit materialisatie en productieprocesmogelijkheden. Hoewel dit in een circulaire economie minder efficiënt en haalbaar is. Wanneer je ontwerpt met biobased of afgedankte materialen en lokale productieprocesmogelijkheden, zijn er meer mogelijkheden om een bijdrage te leveren aan de transitie naar een circulaire economie (Postma, 2020).

Ontwerper Aernout Dijkstra-Hellinga (Bugaboo) weet dit goed toe te passen voor de ontwerpen van de onderdelen van kinderwagens door bijvoorbeeld zwart plastic te mijden. Aernout: "Voor minder zichtbare onderdelen vermijden we zwart plastic, zodat deze onderdelen makkelijker te recyclen zijn." (Verschilmakers, 2020a).

Recycle-installaties kunnen zwart plastic minder makkelijk verwerken. Die installaties maken namelijk gebruik van licht om verschillende soorten plastic te identificeren uit een afvalstroom. Omdat zwart plastic licht absorbeert, is identificatie niet mogelijk. Daardoor verdwijnt dit plastic alsnog in

de verbrandingsoven. Door in de beginfase van het ontwerpproces te bedenken hoe bedrijven onderdelen verwerken, kun je afval vermijden en efficiëntie behalen.

Ontwerper Gertjan de Kam - design & development bij Vepa the furniture factory - beschrijft in een interview met Verschilmakers hoe er bij Vepa besef is ontstaan over het afval dat uit de productie van nieuwe producten ontstond (Verschilmakers, 2020b).

"Bij Vepa werd prachtig nieuw materiaal weggegooid: hout, textiel en metaal dat na het productieproces overbleef en door gebrek aan toepassing als afval werd gezien. Het metaal bijvoorbeeld werd in Azië omgesmolten en daarna - via een omweg - door onszelf weer ingekocht. Een absurde situatie waar bijna niemand zich bewust van was."

Gertjan de Kam - Vepa the furniture factory

Door dit besef zijn er andere keuzes gemaakt voor een beter ontwerp en het verminderen van afvalstromen. Gertjan hanteert tijdens de ontwerpfase van de producten onderstaande ontwerpprincipes om te checken of hij de juiste keuzes maakt. Elke fase onderbouwt hij met citaten van experts uit de praktijk uit de sector specialistisch vakmanschap.

1. **Produceer lokaal**
2. **Koop lokaal**
3. **Kies voor duurzaam materiaal**
4. **Ontwerp voor een lange levenscyclus**
5. **Ontwerp modulair en met onderhoud in gedachten**
6. **Ontwerp tijdloos**
7. **Ontwerp met veroudering in gedachten**

1. **Produceer lokaal**

Hiermee kun je vervuiling door bijvoorbeeld transport voorkomen. Én je kunt kijken hoe productie plaatsvindt en waar winst is te behalen.

Creatief vakmanschap

De keramiekbranche kan gemakkelijk lokaal produceren en men beseft dat dit veel energie vraagt. Er is onderzocht hoe je de oven zo efficiënt mogelijk kunt gebruiken.

"Ik heb bij een bedrijf gewerkt dat grote en kleine producten produceerde. Er kwam een adviesbureau om te kijken of de grote of de kleine potten voordeliger waren. De grote potten bleken meer geld op te leveren. Het bedrijf heeft zich vervolgens daarop gericht. Je kunt de oven dan gewoon vullen en daar naar verhouding meer geld mee verdienen dan met kleine potjes. Er vroeg laatst iemand of ik één bonsaipotje kon maken, maar dat is gewoon niet rendabel."

Alf Kurstjens - Nederlandse Vakgroep Keramisten (NVK)

Een andere toepassing is het gebruiken van nieuwe technologieën, zoals een 3D-printer.

"Ik noem het gebruikmaken van nieuwe technologieën 'het nieuwe ambacht'. Je moet wel 3D-ontwerpen leren tekenen en de resultaten zijn nog niet 100 procent uitgewerkt, maar je kan het werken met klei meer naar de 21ste eeuw pushen. Een robot die met klei werkt. Een 3D-printer kan ook on demand fabriceren. Je hoeft geen honderden vaasjes meer klaar te hebben staan. Dat zou een interessante toepassing kunnen zijn."

Alf Kurstjens - Nederlandse Vakgroep Keramisten (NVK)

Bedrijf 'SerVies'

Een servies gemaakt met luchtvervuiling, durf jij ervan te eten? We ademen iedere dag ongemerkt roet, stikstofoxiden en fijnstof in, waar we zelf de producenten van zijn. Architect

Iris de Kievith en ontwerper Annemarie Piscaer vonden een manier om fijnstof te oogsten en te gebruiken als glazuur voor keramiek. Daarmee ontwikkelen ze een nieuw servies. De kleur die het fijnstof geeft, maakt de slechte luchtkwaliteit zichtbaar, en zelfs tastbaar.

2. Koop lokaal

Kies voor grondstoffen en materialen die Europees gecertificeerd zijn en die lokaal beschikbaar zijn. Zo is het duidelijk of het productieproces eerlijk en verantwoord is en waar dit plaatsvindt.

Creatief vakmanschap

Edelmetalen uit mijnen, zoals goud en zilver, zijn omstreden. Josette de Vroeg (Nowa) geeft daar aandacht aan door kennis te delen over andere vormen van het beschikbaar stellen van goud en zilver.

“Ik hoop dat bij juweliërs, net zoals in de kledingbranche, het vraagstuk rondom duurzaamheid op gaat komen. Uit een documentaire van NPO is gebleken dat juweliërs niet goed weten waar het goud en zilver vandaan komen. En dat burgeroorlogen ermee te maken hebben. Ik wil vertellen dat het ook anders kan. Zoals het toepassen van het goud en zilver uit e-waste.”

Josette de Vroeg - Nowa

3. Kies voor duurzaam materiaal

Circulair ontwerpen gaat ook over het kiezen van het juiste materiaal. Door te kiezen voor het juiste materiaal - en het juiste verwerkingsproces - kun je afval voorkomen. Gertjan de Kam (Vepa the furniture factory) beschrijft het als volgt: “Je ontwerpt het product én het afval.”. Werken met milieuvriendelijke materialen heeft de voorkeur (Verschilmakers, 2020).

Creatief vakmanschap

Als je elke dag met dezelfde basismaterialen werkt - zoals een keramist -, kun je duurzame keuzes maken in je werkproces. Hoe kun je zo efficiënt mogelijk werken zonder veel afval te veroorzaken? En als je afval hebt, hoe kun je dit dan opnieuw gebruiken?

“Ik gooi weinig klei weg. Er zijn drie soorten die ik apart van elkaar houd. Ik kan van twee soorten klei het afval wel goed scheiden. De meeste klei kan ik recyclen, dan hoef ik niet veel weg te gooien. En bij het glazuren werk ik met een kwast en dan heb je daar ook minder van nodig. Als je daar elke dag mee bezig bent, loont dat wel. Normaal gesproken zou je het met een spuitbus doen, maar je kunt ook dompelen. Er is niet per se een optie beter, maar het is goed om ermee bezig te zijn en om duurzaam te werken en denken.”

Alf Kurstjens - Nederlandse Vakgroep Keramisten (NVK)

4. Ontwerp voor een lange levenscyclus

Bedenk bij het ontwerpen hoe je de energie en materialen die nodig zijn voor het produceren van het product zo lang mogelijk kunt behouden.

Creatief vakmanschap

Ook de keramiekbranche denkt na over efficiënt energieverbruik. Een brandende oven kost veel energie, maar wanneer je het bakproces aanpast, vraagt dit ook om een ander productieproces. Je kunt bij de keuze van het materiaal én bij het ontwerpen bedenken hoe producten een langere levenscyclus kunnen bereiken.

“In de keramiekbranche bestaat een energieprestatiecontract. We konden dan kijken hoe we minder energie konden gebruiken in het bakproces. Klei bakken op lagere temperaturen bijvoorbeeld. Dat kan voor bedrijven interessant zijn, maar dat vraagt wel om een heel ander productieproces. Echte stappen mis ik nog een beetje hierin.”

Alf Kurstjens - Nederlandse Vakgroep Keramisten (NVK)

5. Ontwerp modulair

Wanneer een product is ontworpen om het na gebruik te kunnen demonteren, kun je de onderdelen ervan apart vervangen. Daardoor kun je het product gemakkelijk updaten naar wens van de consument. En het kan ook langer in de kringloop blijven bestaan. Een onderdeel moet je makkelijk kunnen vervangen voor onderhoud, reparatie of opwaardering. Onderhoud is beter dan reparatie, reparatie weer beter dan recycling.

Creatief vakmanschap

Alf Kurstjens (NVK) is erg bezig met het optimaliseren van een duurzaam ontwerpproces. Daarbij houdt hij rekening met het ontwerp van het product, maar ook de vraag van de consument speelt een rol. Bij de sector 'ICT en creatieve industrie' op pagina 163 gaan we in op het modulair ontwerpen van smartphones en de ontwikkelingen daarbij. Deze branche heeft ook te maken met de vraag vanuit de consument en de macht van bedrijven.

“Ik ben nu met een modulaire vaas bezig, die je met een soort legoblokjes op kunt bouwen. Ik weet niet of het gaat werken of dat mensen het gaan kopen, maar het is wel iets om te onderzoeken.”

Alf Kurstjens - Nederlandse Vakgroep Keramisten (NVK)

Gezondheidstechnisch vakmanschap

Bij het ontwerpen van protheses speelt ook digitalisering een rol in. Een orthopedisch technicus bewerkt bij het pasklaar maken het materiaal en zorgt ook dat het geheel demonteerbaar is. Het pasklaar maken gebeurde veelal met de hand, maar dit gebeurt nu ook digitaal. Juist de kennis hebben van beide 'routes' is belangrijk om het product zo goed mogelijk te kunnen ontwerpen.

“De basis bij het ontwerp is de patiënt. Je neemt de maat van die patiënt. Oorspronkelijk deden we dat met gips. Nu is er een overgang naar digitaal maat nemen te zien. Een combinatie is beter, omdat de kennis die je bij het ene materiaal nodig hebt, terugkomt bij de toepassing van het andere materiaal.”

Ivo Balk - Dutch HealthTec Academy

De optiekbranche heeft ook te maken met de verhouding tussen kosten en opbrengsten. Als je een bril uit elkaar wilt halen, kost dat arbeid en dus geld. Daar moet je goed over nadenken.

“De optie om een bril uit elkaar te halen en onderdelen opnieuw te gebruiken is eigenlijk niet realiseerbaar. Je hebt hierbij te maken met bijvoorbeeld het aspect mode. Daarnaast levert de ondernemer geld in op het uit elkaar halen van de brillen.”

Bas van Nes - Nederlandse Unie van Optiekbedrijven (NUVO)

Toch onderzoekt Ace & Tate, zoals eerder beschreven, de mogelijkheden om een bril een zo lang mogelijke levenscyclus te geven.

6. Ontwerp tijdloos

Trends volgen elkaar heel snel op, waardoor producten sneller uit de mode raken. Producten moeten zo lang mogelijk hun waarde behouden of door de tijd zelfs meer waarde krijgen. Dat kan ook door slechts één onderdeel te upgraden, in plaats van een heel nieuw product aan te schaffen.

Gezondheidstechnisch vakmanschap

Zoals eerder beschreven op pagina 183 heeft Ace & Tate een omslag gemaakt naar een duurzaam productie- en verkoopproces. Hierin is de rol van het bedrijf opvallend. Zonder dat de vraag vanuit de consument is gekomen, besloot het bedrijf duurzame en circulaire keuzes te maken en hierin de consument mee te nemen. Ace & Tate wil bewustwording creëren bij de consument en producten ontwerpen met een langere levenscyclus. Het bedrijf doet dit door een tijdloze stijl te hanteren en hun producten demonteerbaar te maken.

“Als je het over mode hebt, bepaalt de fabrikant vaak welke kant het opgaat. Die verantwoordelijkheid ligt bij de fabrikant. Maar als het gaat om brillen en zonnebrillen is het gedrag van consumenten ook heel belangrijk. Een merk dat circulaire brillen tegen scherpe prijzen aanbiedt, kan best iets zijn. Maar je moet wel onderzoeken of de consument daarop zit te wachten.”

Bas van Nes - Nederlandse Unie van Optiekbedrijven (NUVO)

7. Ontwerp met veroudering in gedachten

Bedenk hoe bijvoorbeeld een slijtagepatroon of erosie waarde aan het ontwerp kan toevoegen. Een geschuurde vintagetafel of een tafel van sloophout krijgt bijvoorbeeld meerwaarde door zijn 'doorleefde look'.

Creatief vakmanschap

Gebruikmaken van restafval kan een product toegevoegde waarde geven.

“Enkele ondernemende leerbewerkers van SintLucas maken prachtige etuis van restpartijen leer. Het materiaal krijgt zijn waarde terug: een mooi stuk leer of een product met emotionele waarde is het waard om kostbare arbeidstijd aan te besteden. Op zichzelf waardeloze materialen krijgen waarde door de manier waarop ze door een vakman zijn verwerkt.”

Dirk Roebroek - SintLucas

de kunststoffen, dus die verdwijnen uit de cyclus. vanPlestik weet dit gedeeltelijk te herstellen door plastic te vermalen en te gebruiken voor een grote 3D-printer. Daarmee realiseren ze diverse ontwerpen, zoals meubels en andere toepassingen (vanPlestik, z.d.).

Grondstof

Als je tijdens het productieproces gebruikmaakt van materialen die biologisch afbreekbaar zijn, is het ook belangrijk na te denken over het gehele productieproces. Denk hierbij aan het gebruik van energie.

Bio disposables omschrijft 'materialen die biologisch afbreekbaar zijn' als materialen die op natuurlijke wijze afgebroken kunnen worden door schimmels en bacteriën. Daarmee zeg je niets over de snelheid waarmee dit gebeurt en in welke omstandigheden (Bio disposables, z.d.).

“Klei is niet belastend en gaat lang mee. Het wordt op den duur onderdeel van de grond. Dat is met plastic anders. Dat kan wel afbreekbaar zijn, maar dat betekent niet dat je het zomaar weg kunt gooien. Alleen het proces van glazuren is belastend, net zoals het energieverbruik van de oven. Die gebruikt dermate veel energie dat mijn dak te klein is om daar genoeg zonnepanelen op te leggen om dat energieverbruik te compenseren.”

Alf Kurstjens - Nederlandse Vakgroep Keramisten (NVK)

Wanneer je klei niet boven de 573 graden bakt, is het proces volledig omkeerbaar. Maar dit vraagt andere technieken bij het bakken en bij het ontwerpproces van het materiaal en product. Helaas is een product dat onder de 573 graden is gebakken slechts geschikt voor eenmalig gebruik. Ontwerper Ekaterina Semenova heeft deze methode ontwikkeld en gezocht naar toepassingen. Een pilotversie van een eenmalig te gebruiken bord is in 2019 getest op festivals. Daarna is het productieproces aan de hand van ervaringen verbeterd (Fabricaat, 2021).

Eenmalig gebruik tegenover hoger energieverbruik en een proces dat niet meer omkeerbaar is, doet de vraag rijzen wat een hogere circulaire waarde heeft: een lager energieverbruik en een eindproduct voor eenmalig gebruik en een proces dat wel omkeerbaar is? Of een hoger energieverbruik en een eindproduct dat langer meegaat, maar een proces dat niet meer omkeerbaar is? Dit zijn afwegingen waarbij de functie van het eindproduct de doorslag kan geven.

Boek 'Wasted'

Afval wordt in de handen van deze ontwerpers een nieuwe grondstof. In het boek 'Wasted. When trash becomes treasure' komen dertig verrassende projecten aan bod. Het uitgangspunt is afval, het resultaat zijn prachtige voorwerpen. Ook gaat auteur Katie Treggiden in vijf boeiende essays dieper in op verschillende afvalstromen - modeafval, voedingsafval, plastic afval, industrieafval en huishoudafval - en legt ze uit wat de impact is op het milieu en op het sociaal-culturele vlak.

Onderzoek loont

Gezondheidstechnisch vakmanschap

Zoals eerder beschreven op pagina 183 heeft Ace & Tate een omslag gemaakt naar een duurzaam productie- en verkoopproces. Uit onderzoek is gebleken dat als je monturen uit acetaatplaten (een kunststof) snijdt, er 80 procent overblijft. Dat werd vaak weggegooid. Er zijn onderzoeken gaande om te kijken hoe je dit overgebleven materiaal kunt herverwerken. Tot nu toe maakt Ace & Tate er sleutelhangers van, maar ze hopen in de toekomst eigen gerecyclede items te introduceren in de winkels.

Hoe kun je overtollige glazen herverwerken? In 2019 heeft Ace & Tate van 15.000 overtollige glazen een kunstwerk - een installatie - gemaakt, dat op verschillende locaties in Nederland is tentoongesteld. Hierbij zoeken ze samenwerking, zoals met het DGTL-festival en met de creatieve studio ATL Model Art (Ace & Tate, z.d.-c).

Overvloed in beeld

Het is voor winkels lastig om brillen een tweede leven te geven. Het aanbod blijkt in de praktijk erg groot en de opties voor herverwerken te klein.

“Er zijn weinig opticiens die hun klanten vragen om oude brillen in te leveren. En zaken die dat wel doen - voor een goed doel - moeten vaak brillen weggoien, omdat er te veel brillen zijn ingeleverd. Ze kunnen maar voor een beperkte groep mensen een bril leveren. Dus ook dat loopt dood, vind ik.”

Bas van Nes - Nederlandse Unie van Optiekbedrijven (NUVO)

Ook de consument speelt een rol bij de afvalproductie. Na gebruik van een bril blijken consumenten hun oude bril als reserve te houden. En als ze een nieuwe bril kopen, gooien ze de oude bril vaak weg, vertelt Bas van Nes. *“De meeste mensen houden de oude bril als reservebril, maar negen van de tien keer gebruiken ze die toch niet meer.”*

Productieafval

Als je bij het ontwerpproces geen rekening houdt met de eerdergenoemde ontwerpprincipes, is de kans groter dat er meer afval ontstaat. Ook tijdens het productieproces. Ivo Balk (Dutch HealthTec Academy) ziet dat er bij het maken van protheses veel afval ontstaat. Maar hij ziet ook kansen doordat de technologie het gebruik van grondstoffen vermindert of door ze efficiënter in te zetten.

“Er ontstaat veel afval tijdens het productieproces, doordat men bijna niks hergebruikt. Maar er is nu wel een tussenstap minder door de digitale maatopnamen. Dat scheelt in het proces en dus in de hoeveelheid afval.”

Ivo Balk - Dutch HealthTec Academy

Disposables, reusables en semi reusables

In de praktijk blijkt er veel afval te ontstaan in de branche van de steriele medische hulpmiddelen. Expert Jan Hazelhof (Deltion College) vertelt over de afvalstroom die ontstaan vanuit disposables, reusables en semi reusables.

“Je hebt disposables, reusables en semi reusables. 70 procent is reusable, maar bijvoorbeeld een katheter wordt niet hergebruikt vanwege de tijdsintensieve schoonmaakwerkzaamheden en hygiëne. Een semi reusable is een product dat bijvoorbeeld tien keer meegaat, mits men de herverwerking in overeenstemming met de gebruiksaanwijzing uitvoert. En een disposable is een product dat je na gebruik weggooit.”

Jan Hazelhof - Deltion College

Reusables

“Reusables bestaan voor 99 procent uit roestvrij staal en verschillende kunststoffen. De overheid verplicht dat je die als specifiek ziekenhuisafval afvoert. Er is vastgelegd dat wat de medische industrie recyclet je niet mag hergebruiken in de medische industrie. Ik weet dat de firma Van Straten instrumenten inneemt en die omsmelt. Daar maken ze weer nieuwe instrumenten van, maar geen medische instrumenten.”

Jan Hazelhof - Deltion College

Disposables

“99 procent van de disposables is van kunststof gemaakt en belandt in de afvalbak. Dat zamelen ze dus niet apart in om te hergebruiken. Dat heeft te maken met hoe de afvalverwerking geregeld is in Nederland. Een ziekenhuis laat het afval afvoeren. Of het gerecycled wordt of niet is aan het afvalinzamelbedrijf. Alles apart weggoien en verzamelen is duur en neemt ook een hoop ruimte in beslag. Het is gewoon nog niet ingericht voor goede recycling.”

Jan Hazelhof - Deltion College

(NIEUWE) BUSINESSMODELLEN

THEMA 5

KORTE BESCHRIJVING

Innovaties vragen op meerdere vlakken om nieuwe denkwijzen. Producten anders ontwerpen of produceren vereist ook een aanpassing in economisch opzicht. Hoe maak je de keten rendabel en welk circulair verdien- of businessmodel past hierbij?

WAT VERANDERT ER

Creatief vakmanschap

Het is goed te realiseren dat de transitie naar een circulaire economie, economisch niet altijd een makkelijke stap is voor bedrijven. Nout ziet dit in de praktijk bij klanten.

“Je betaalt als bedrijf altijd om je afval te laten verwerken. Dat kost dus geld. Als je het niet weg hoeft te brengen dan hoef je die kosten niet te maken. Dat is een voordeel, maar je moet je voorstellen dat een product ontwerpen en produceren een stuk duurder is dan het wegbrengen van je afval. Er moet dus bijna een sociaal-culturele meerwaarde zijn om je afval te laten herverwerken. Maar je kan het wel aan twee kanten rond maken – economisch en sociaal – als je hier een goed verdienmodel voor weet te ontwikkelen.”

Nout Kooij - vanPleestik

PaaS

Een veelvoorkomend model dat vaak verbonden wordt aan de transitie naar een circulaire economie is het 'Product as a Service' businessmodel. Je kunt alles tegenwoordig als een service aanbieden zoals 'Light as a Service', 'Gevel as a Service' of 'Keuken as a Service'. Deze modellen maken het namelijk mogelijk om als bedrijf de producten en daarmee grondstoffen in bezit te houden en hiermee gemakkelijker een tweede leven te kunnen geven aan deze producten of producten te up- of recyclen (Poolen et al., 2020).

Met alleen een businessmodel kan er nog geen (financiële) waarde gecreëerd worden, hier heb je een bijpassend verdienmodel voor nodig. Je kan denken aan 'pay per use', 'verhuur', 'koop terugkoop' of 'lease' modellen;

- **Pay per use:** de gebruiker betaalt per gebruik van het product, denk aan het bedrijf dat betaalt per printje wat een printer genereert
- **Verhuur:** de gebruiker betaalt voor de beschikbaarheid van het product, denk aan de huur van een auto of boormachine
- **Koop terugkoop:** de gebruiker koopt een product, waarbij de producent de optie van terugkoop van dit product garandeert, denk aan statiegeld
- **Lease:** de gebruiker leaset een product voor een vastgestelde periode

Deze verschuiving van het kopen van een product naar het aanschaffen van een service kan leiden tot een minimalisering van de materiaalstromen in de economie, terwijl de dienstverlening en/of de gebruikerstevredenheid wordt gemaximaliseerd. Alle materiële producten en verbruiksgoederen die worden verbruikt om het gebruik, dan wel resultaat te leveren, worden nu kostenfactoren voor de leverancier/fabrikant. Hierdoor ontstaat een stimulans om het verbruik ervan tot een minimum te beperken en de levensduur van het product sterk te verbeteren.

SaaS

Ook SaaS – Shoes as a Service – is inmiddels te vinden in de praktijk. EMMA heeft sinds 2015 het eigen productieproces onder de loep genomen en gekeken hoe ze het afval van alle waardevolle grondstoffen als leer, de stalen neuzen en zoolplaat konden verminderen. Daarvoor hebben ze een roadmap ontwikkeld waar ze eerst hebben gekeken hoe ze de ontwerpen van de producten konden optimaliseren in materialen die recyclebaar zijn. Vervolgens zijn ze gaan kijken hoe ze de schoenen ook konden repareren door middel van refurbishment en hebben ze acties ingezet op retourlogistiek om de producten na gebruik weer terug te krijgen. Om dit alles te kunnen realiseren, bevatten alle schoenen een QR code waar alle toegepaste materialen in terug te vinden zijn waardoor reparaties of recycling beter zijn uit te voeren. Het 'servicemodel' zorgt in de toekomst voor een duurzamere relatie met de klanten en een betere mogelijkheid om de producten te kunnen herverwerken (EMMA, z.d.).

Klik en bekijk

ZAKELIJKE DIENSTVERLENING EN VEILIGHEID

ZDV

1. AFVALTRANSITIE	212
2. KETENSAMENWERKING	220
3. (NIEUWE) BUSINESSMODELLEN	227

ZAKELIJKE DIENSTVERLENING EN VEILIGHEID

ZDV

- MARKTSEGMENTEN;
- . FINANCIËLE DIENSTEN
 - . JURIDISCH
 - . OFFICE
 - . ORDE EN VEILIGHEID

STAND VAN ZAKEN

Transitie naar een circulaire economie binnen 'Zakelijke dienstverlening en veiligheid'

De circulaire economie gaat over het zo lang en efficiënt mogelijk (her)gebruiken van grondstoffen, materialen en producten. Binnen de sector Zakelijke dienstverlening en veiligheid belichten we de transitie naar een circulaire economie soms anders. We kijken eerst naar circulaire (duurzame) inzetbaarheid van studenten en werknemers, dan naar materiële zaken. Hieraan besteden meerdere experts tijdens de interviews aandacht.

“*Het onderwijs moet volgen wat in de economie gebeurt. Je moet geen bedrijven zoeken die bij het onderwijs passen, maar onderwijs hebben dat zich aanpast aan het bedrijfsleven. Het bedrijfsleven loopt altijd voor op het onderwijs. Je moet van werkgever A naar werkgever B kunnen. Je moet duurzaam inzetbaar zijn en jezelf zo houden. Het onderwijs en bedrijfsleven zullen dit samen moeten faciliteren.*”

Wijnand Prins - Nederlandse Beroepsvereniging van Professional Organizers (NBPO)

“*Duurzaamheid is een breed begrip. Waar circulaire economie gaat over materiële duurzaamheid, bekijk ik meer de immateriële duurzaamheid.*”

Richard Gerrits - Vakbond BOA ACP

Duurzame inzetbaarheid is niet direct van toepassing op de transitie naar een circulaire economie, wel is dit goed te koppelen aan een 'leven lang ontwikkelen'. Betrokkenen uit de sector kunnen hier voor de ontwikkeling van het onderwijs naar kijken, maar dit belichten we verder niet in dit rapport.

Binnen deze sector lichten we minder thema's uit dan binnen andere sectoren. 'Beheer van grondstoffen optimaliseren' en 'Circulair ontwerpen' zijn voor deze sector niet van toepassing. De andere drie thema's - 'Afvaltransitie', 'Ketensamenwerking' en '(Nieuwe) businessmodellen' - onderbouwen we aan de hand van de input van de experts en deskresearch.

AFVALTRANSITIE

THEMA 1

KORTE BESCHRIJVING

In een circulaire economie beschouwen we afval als nieuwe grondstof. Maar met welke afvalstromen hebben we te maken? Afvalstromen vormen in een circulaire economie een bron van materialen die we opnieuw kunnen gebruiken. Hierdoor verleng je de kringloop van zowel de grondstof als het product.

WAT VERANDERT ER

Zakelijke diensten

Binnen de zakelijke dienstverlening heeft Rijkswaterstaat het programma 'VANG buitenshuis' opgesteld. 'VANG' staat voor 'van afval naar grondstof' en helpt onder meer de kantoor-, winkel- en dienstensector (KWD-sector) om het restafval dat vrijkomt - dat vergelijkbaar is met huishoudelijk afval - te halveren. Het doel van dit meerjarenprogramma is meer te recyclen, minder grondstoffen te gebruiken en zo een stap te zetten naar een circulaire economie.

Voor de kantoorsector zijn er gespecialiseerde producten ontwikkeld die voor elk kantoor aan- en toepasbaar zijn, zoals

- wegwijzers,
- toolboxes,
- pictogrammen,
- praatplaten,
- een productoverzicht van afvalbakken,
- een inspiratiedocument over hoe je door middel van gedragswetenschap mensen kunt aansporen om afval te scheiden (VANG buitenshuis, z.d.).

Bedrijfsafval

Kantoorwerkzaamheden veroorzaken voornamelijk papierafval en afval dat in kleine prullenbakken op werkkamers belandt, zoals plastic bekertjes, etensresten en verpakkingsmateriaal. Daarnaast bevat het restafval vaak uit tonercartridges.

Kantoorafval bestaat uit diverse afvalstromen. Zo zijn er grote stromen gft, papier en kunststoffen (verpakkingen, kantoorartikelen zoals archiefbakken, insteekhoesjes, pennen). Maar ook koffiebekers van diverse materialen als karton met een plastic laagje, composteerbaar of volledig van kunststof. Ook tissues, servetten, papieren handdoekjes en toilettrollen en zelfs elektrische apparaten zoals mobiele telefoons, adapters en toetsenborden vind je bij het restafval (Rijkswaterstaat, 2016).

Door corona zijn de volumes van restafval uit bedrijven afgenomen. Dat komt doordat ze minder produceren en mensen meer thuiswerken. Dat betekent wel dat de hoeveelheden restafval uit huishoudens sterk is toegenomen (SUEZ, 2021).

Kansen voor kantoorafval

De hoeveelheid restafval verminderen, is mogelijk door veelvoorkomende stromen apart in te zamelen en door te voorkomen dat producten/grondstoffen überhaupt afval worden. Hieronder de kansen om afval te verminderen, aan de hand van 6 handvatten:

1. Voorkom voedselverspilling;
2. Voorkom papierafval;
3. Verminder de milieu-impact van disposables;
4. Koop duurzaam in;
5. Scheid swill en gft;
6. Optimaliseer de gescheiden afvalinzameling;

(Stichting Stimular, 2016)

1. Voorkom voedselverspilling

Als een kantoor een restaurant heeft, is het van belang het afval zo efficiënt mogelijk te scheiden. Uit onderzoek is gebleken dat het restafval uit de zakelijke dienstverlening voor 20 procent uit gft/swill bestaat. Swill is het eten dat overblijft van de borden van de gasten (Renewi, z.d.).

Voorkómen van voedselverspilling kan via onderstaande maatregelen:

- Kort van tevoren inkopen, dan weet je beter wat er nodig is.
- Creatief koken, dan blijft er geen voedsel over, bijvoorbeeld:
 - › soep of salade maken van wat overblijft in de keuken zelf;
 - › zowel stengels als blad van de groenten gebruiken voor gerechten.
- Pannen en schalen helemaal leegmaken, voordat je nieuwe maaltijden bereidt.
- Bij buffetten kleinere borden gebruiken, dan scheppen mensen minder op.
- Porties aanbieden in de maten klein, middel en groot, of afrekenen op gewicht. Dit voorkomt dat mensen meer bestellen/opscheppen dan ze op kunnen.
- Voorkómen dat producten over de houdbaarheidsdatum raken (first in, first out).

2. Voorkom papierafval

Ook papier en karton vormt 20 procent van het gescheiden afval in de zakelijke dienstverlening. Daarnaast zit er nog tot 25 procent papier in het restafval. Voorkómen van papiergebruik reduceert beide stromen en dat kan door onderstaande maatregelen:

- Digitaliseren. Door zo veel mogelijk digitaal te werken (factureren, vergaderen met tablets, mailen in plaats van per post versturen etc.) voorkom je veel papierafval.
- Follow-me-printing instellen. Hierdoor print de printer het document pas wanneer de medewerker dat op de printer zelf aangeeft. Dit voorkomt onnodige en foutieve printjes.

3. Verminder de milieu-impact van disposables

Vaak kiest men uit gemak en hygiëne voor disposables. Bij de zakelijke dienstverlening bestaan disposables voornamelijk uit tissues (servetten en papieren handdoekjes) en plastic, zoals bekertjes en ander wegwerpservies. De hoeveelheid disposables in het restafval en de milieu-impact van de disposables kun je verminderen door bij de keuze tussen disposables en herbruikbare voorwerpen onderstaande punten mee te nemen bij inkoop:

- Kosten van de afvalfase van disposables en reinigingskosten van herbruikbare producten meenemen in het inkooptraject.
- Recyclemogelijkheden van de disposables, bijvoorbeeld biologisch afbreekbaar en af te voeren via gft/swill of pet en af te voeren via pmd.
- Milieu- en kostenvoordelen van één type materiaal voor disposables. Gescheiden afvalstromen hebben een grotere waarde wanneer ze zo min mogelijk vervuild zijn. Daarnaast is een monostroom (bijvoorbeeld één type plastic) beter recyclebaar dan een combinatie van meerdere afvalstromen. Ga in overleg met leveranciers na of het mogelijk is op één of enkele materialen over te stappen voor disposables en maak afspraken over terugleveren en recyclen van het afval.
- De koffiemachine zo instellen dat er een beker onder gezet moet worden, in plaats van dat het apparaat zelf plastic bekertjes levert. Dit stimuleert medewerkers de bekertjes vaker te gebruiken.

4. Duurzaam inkopen

Houd bij inkoop al rekening met afvalpreventie en afvalscheiding met onderstaande opties:

- Vraag de leverancier om zo min mogelijk verpakking en/of recyclebare verpakking mee te leveren. Een alternatief is de leverancier het verpakkingsmateriaal mee terug te laten nemen, zodat die het voor een volgende levering kan hergebruiken.
- Neem omgang met afval op in contracten met schoonmaak, gebouwbeheer, groenbeheer en inkoop van kantoorartikelen en drukwerk.
- Houd bij inkoop van elektronica, wit- en bruingoed en meubilair rekening met de afvalfase. Bijvoorbeeld door:
 - › te kiezen voor repareren of herstofferen in plaats van voor een nieuw product;
 - › recyclebare producten aan te schaffen (circulair inkopen);
 - › tweedehandsproducten aan te schaffen.

5. Scheiden van swill en gft

100 procent voorkomen van voedselverspilling is niet mogelijk. Maar terugbrengen van 30 procent naar 5 à 10 procent kan vaak wel. Het heeft de voorkeur om de voedselresten die dan nog overblijven gescheiden af te voeren. Optimaliseren van deze afvalscheiding kan met onderstaande maatregelen:

- Etensoverblijfselen één of enkele keren per week laten ophalen om ongedierte te voorkomen. De stroom is soms te klein om apart op te halen en daarom komen etensoverblijfselen meestal bij het restafval. Probeer op één terrein of met meerdere organisaties samen gft/swill in te zamelen, zodat de hoeveelheid wel groot genoeg is om dagelijks of enkele keren per week te laten ophalen.
- Gft lokaal composteren op plekken waar hier ruimte voor is (in een afgeschermd stuk tuin). Door gft-afval ter plaatse te composteren, bespaar je afvoer- en verwerkingskosten en kun je de verkregen compost bij of rondom het terrein gebruiken om de grond te verrijken.

6 Gescheiden afvalinzameling optimaliseren

Onderstaande knelpunten voorkomen vaak het gescheiden inzamelen van afval op kantoren:

- De ruimte op kantoren is beperkt voor meerdere afvalbakken voor gescheiden stromen.
- Opslag van gescheiden afval vergt ruimte.
- Gescheiden afval kost extra tijd bij het legen van bakken en maakt (uitbestede) schoonmaak duurder.
- Gescheiden afvalinzameling is voor een deel van de stromen (bijvoorbeeld kunststof/pmd) duurder.

Gescheiden afvalinzameling op de werkvloer kan makkelijker en beter met onderstaande maatregelen:

- Kantoorpapier is een zichtbare afvalstroom die men op de meeste locaties gescheiden inzamelt, maar die ook nog veel in het restafval terecht komt (25 procent van het restafval). Dit is te voorkomen door betere communicatie en plaatsen van papierbakken (en weghalen van restafvalbakken) op de werkplekken. Doordat medewerkers gescheiden stromen makkelijk dicht bij het bureau kunnen weggoien en voor restafval een stukje moeten lopen, zullen ze papier makkelijker gescheiden houden.
- Bij het scheiden van afvalstromen doen medewerkers afval nog vaak in de verkeerde afvalbak, als voor hen niet duidelijk is welke afvalstroom waar bij hoort. Ze gooien bijvoorbeeld papieren bekertjes met een plastic laagje aan de binnenkant bij het oudpapier. Communiceer duidelijk wat in welke bak moet.
- Kies voor aparte inzameling van stromen die veel vrijkomen in het restafval, dus:
 - › kunststof verpakkingsmateriaal
 - › gft/swill
 - › papier
 - › restafval

Afval in zicht

In 2020 zijn de bedrijven Lyreco en SUEZ een bijzondere samenwerking aangegaan. Lyreco is distributeur van kantoorbenodigdheden en werkoplossingen en SUEZ is specialist in duurzaam grondstoffen- en afvalmanagement. Samen recycleren ze klein kantoor materiaal door hun Nederlandse klanten de mogelijkheid te geven een recyclebox te plaatsten waarin ze klein kantoor materiaal kunnen verzamelen. Als de box vol is, scant de klant de QR-code op de box en plant een moment voor de inzameling. Lyreco haalt de box op en SUEZ sorteert en verwerkt de inhoud in verschillende afvalstromen. De klanten krijgen een gedetailleerd rapport van het aantal ingezamelde kilo's per categorie. Er zijn vijf categorieën: schrijfwaren, kunststof insteekhoezen, papieren insteekhoezen, lijm & correctiemateriaal, en nietmachines & plakbandhouders. SUEZ vermeldt ook welk type producten ze van het gerecyclede materiaal maken.

Zo maken ze van de harde kunststoffen nieuwe containers, pennen en pallets, en van de metalen perforators en scharen. Lyreco koppelt dit rapport voor zijn klanten bovendien aan hun aankooprapport. Zij kunnen op de deze manier exact zien welk deel van de materialen die zij hebben ingekocht uiteindelijk weer in nieuwe producten is verwerkt (Duurzaam Ondernemen, 2020).

Juist dit soort samenwerkingen kunnen voor bedrijven interessant zijn om afval te reduceren, goed te laten verwerken en direct de impact en het resultaat te kunnen aanduiden.

Wat levert goede afvalscheiding op?

In een afvalvrij kantoor voorkomt men afval in de eerste plaats. Als dat niet mogelijk is, zet je reststromen op een efficiënte manier om in grondstoffen voor nieuwe producten. Het kantoor als grondstoffendepot. Naast een reductie van de CO²-uitstoot en het grondstoffenverbruik, kan een slimme omgang met afval daardoor zelfs geld opleveren. Bovendien geef je met een afvalvrij kantoor invulling aan de groeiende vraag van medewerkers en klanten naar een duurzame bedrijfsvoering (Rijkswaterstaat, z.d.).

Festivalafval

Tot de sector Zakelijke dienstverlening en veiligheid behoort ook marketing, communicatie en evenementen. Hierbij is vanuit gemeenten veel aandacht voor het afvalbeleid, zoals plastic afval van bekers, rietjes en verpakkingen.

Wanneer festivals en evenementen weer zijn toegestaan, zijn organisaties verplicht nieuwe wet- en regelgeving te hanteren, zoals

- statiegeld op kleine flesjes,
- verbod op single use plastic,
- markeringen op bekers,
- minimaal 90 procent gescheiden inzamelen.

(Van de Voort, 2021)

Statiegeld op kleine flesjes

Met ingang van 1 juli 2021 is het verplicht om statiegeld te heffen op water en frisdrank houdende kunststof flessen tot 3 liter. Hetzelfde systeem dat al jaren geldt voor grote flessen (meer dan 1 liter), geldt vanaf komende zomer dus ook voor kleine flesjes (minder dan 1 liter). Het vastgestelde statiegeldbedrag is € 0,15 en op grote flessen blijft het € 0,25. Dit geldt (nog) niet voor alcohol, sap en zuivel. Er bestaat een kans dat dit in de komende jaren zal veranderen, omdat hiervoor vanaf 2022 wel een gescheiden inzamelingsplicht van 90 procent voor geldt.

Het toepassen van het statiegeldsysteem valt onder de verantwoordelijkheid van de producent/importeur. Die moet hiervoor innamepunten inrichten op locaties waar men die drankflesjes verkoopt. Voor evenementen is het inrichten van

innamepunten vrijwillig, maar dat betekent niet dat dit geen gevolgen heeft voor de organisatie van een evenement. Die betaalt namelijk € 0,15 per flesje. Dus ieder flesje dat je niet terugbrengt naar de leverancier kost je € 0,15.

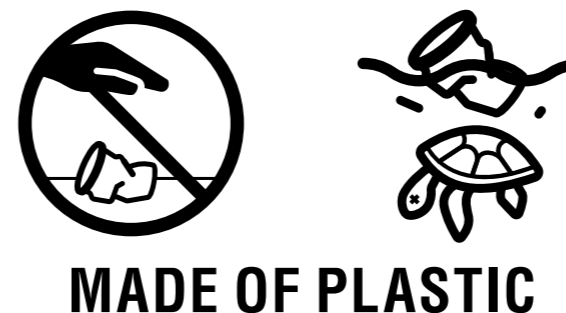
Verbod op single use plastic

Het verbod op het verstrekken van een aantal plastic wegwerpproducten is (nog) niet volledig doorgevoerd, maar men spreekt wel al over een verbod op het gratis verstrekken hiervan, mogelijk ook van andere materialen dan plastic. Dit verbod geldt ook voor alternatieve producten van bioplastics.

Organisatoren van evenementen moeten plastic wegwerpproducten vervangen door een herbruikbaar alternatief of door een variant die van een ander materiaal is gemaakt. Denk daarbij aan borden, bestek en roerstaafjes van materialen zoals bamboe, hout, karton (zonder plastic coating), palmblad en bagasse. Maar bedenk allereerst of het product wel echt nodig is om te gebruiken. Preventie heeft namelijk altijd de voorkeur. Een drankje zonder rietje is ook lekker!

Markeringen op bekers

Vanaf 3 juli 2021 zijn producenten verplicht om plastic wegwerpbekers te voorzien van een markering. Het gaat om duidelijk leesbare en niet te verwijderen informatie over de aanwezigheid van plastic in het product, negatieve gevolgen van zwerfafval en de weggooi-instructie.

Minimaal 90 procent gescheiden inzamelen

Met ingang van het kalenderjaar 2022 moet minimaal 90 procent van alle plastic drankflessen (inclusief doppen en deksels) met een inhoud tot 3 liter apart worden ingezameld. De producent of importeur (degene die de afvalheffing voor verpakkingen betaalt) is hiervoor verantwoordelijk. Deze afspraak geldt voor alle soorten plastic en er is in dit geval geen uitzondering voor alcohol, sap en zuivel, zoals bij de invoering van statiegeld het geval is. Hoe de producenten dit gaan realiseren, is op dit moment nog niet duidelijk.

Retoursysteem

Hoewel de nieuwe wet- en regelgeving groots is voor de producent en importeur blijkt een retoursysteem met statiegeld of een andere incentive het beste resultaat te geven om bekers op evenementen te kunnen recycleren. Als mensen hun bekers niet inleveren, is er geen mogelijkheid om een event afvalvrij te maken en de bekers op een juiste manier te hergebruiken of recycleren. Het is voor organisaties van evenementen dan ook belangrijk om hierover na te denken en de juiste keuzes voor concepten te ontwikkelen (Duurzaam Ondernemen, 2020a).

Orde & veiligheid

Defensie

Waar binnen de sector Orde & veiligheid weinig aanknopingspunten zijn met werkzaamheden die aansluiten bij de transitie naar een circulaire economie, zie je dat de organisaties zelf wel stappen maken. Denk aan het actuele thema om bedrijfskleding te herverwerken. Nederland is een van de grootste inkopers van werkkleding in Europa. De overheid is daarbinnen een belangrijke speler. Kijk maar naar de hoeveelheid kleding voor defensie en politie (Duurzaamheid, 2020).

“Als we de doelstelling van 2050 willen halen, dient de overheid het goede voorbeeld te geven. Gelukkig zijn de eerste stappen hierin al gezet.”

Peter Koppert - Modint

KETENSAMENWERKING

THEMA 2

KORTE BESCHRIJVING

Innovaties vragen op meerdere vlakken om nieuwe denkwijzen. Producten anders ontwerpen of produceren, vereist ook een aanpassing in economisch opzicht. Hoe maak je de keten rendabel en welk circulair verdien- of businessmodel past hierbij?

WAT VERANDERT ER

Zakelijke diensten

In de zakelijke dienstverlening en de transitie naar een circulaire economie spelen banken en financiers een belangrijke rol. Er ontstaan andere verdien- en businessmodellen waar bedrijven mee te maken hebben. Dat vraagt ook aanpassingen in de financiële wereld.

Céline Pessers - new business developer bij de Sustainable Finance Desk van ABN AMRO - weet tijdens het interview diverse wegen te belichten die van invloed zijn op de transitie. Soms gaat die nog erg langzaam. Volgens Céline omdat er een ongelijk speelveld is tussen lineaire en circulaire bedrijven.

“We proberen onze klanten bekend te maken met actuele thema's als circulaire economie en biodiversiteitsverlies en de risico's daarvan voor het bedrijfsleven en de financiële sector. Die risico's zijn natuurlijk nog niet helemaal bekend of ingecalculeerd en we meten natuurlijk alles in euro's, maar er zijn wel indicaties en meer waarden dan alleen euro's. Wij houden ons op verschillende manieren bezig met die andere waarden; hoe kunnen we die meer integreren in beslissingen en strategie binnen ABN AMRO, maar ook bij onze klanten?”

Céline Pessers - ABN AMRO

“Op dit moment zien we een ongelijk speelveld tussen de bestaande lineaire bedrijven en de nieuwe circulaire bedrijven. Eigenlijk is dit valse concurrentie, omdat in wetgeving, belasting en financiering alles is gericht op lineair en minder op circulair zakendoen. Ik vind dat we qua belastingen een hoge belasting op arbeid hebben, terwijl een circulaire economie typisch arbeidsintensief is. Je hebt het repareren, het demonteren, de retourlogistiek. Je krijgt dus meer arbeidsdiensten. Nu is het veel duurder om een stofzuiger uit elkaar te laten halen dan een nieuwe te kopen. Als we de belasting op arbeid omlaag zouden schroeven en in plaats daarvan op grondstoffen, vervuiling en CO²-uitstoot zouden gaan heffen, dan krijg je een hele slimme prikkel, waardoor je al bijna automatisch een circulaire economie op gang brengt.”

Céline Pessers - ABN AMRO

Céline verwijst vervolgens naar de 'Duurzame troonrede 2020' van Jan Jonker, hoogleraar Duurzaam Ondernemen aan de Radboud Universiteit Nijmegen, waarin hij ook ingaat op de ongelijkheid in wetgeving en de transitie.

Duurzame troonrede 2020

“We gaan feitelijk - uit naam van de economie - de natuur met een kettingzaag te lijf, met alle gevolgen van dien.

Dit is - hoe grof ook - een kenschets van de lineaire economie zoals we die de afgelopen 50 jaar ontwikkeld en geperfectioneerd hebben.

Een economie die ons heel veel welvaart heeft gebracht, maar dan wel ten koste van heel veel waarde.

Als we kijken naar de impact in sociaal en ecologisch opzicht is de onvermijdelijke conclusie dat marktdenken in alles gevaarlijk achterhaald is.

We moeten daarentegen onze obsessie met economische groei loslaten en deze zo gaan inrichten dat het onze gemeenschap, ons klimaat en onze natuurlijke hulpbronnen beschermt.

Ook al betekent dat minder, geen of zelfs negatieve economische groei.

Het is daarbij ronduit naïef te denken dat we alleen op technologie kunnen vertrouwen om de problemen waar we voor staan op te lossen.

Kortom, wij hebben dringend met elkaar een ander sociaal-economische waardeoriëntatie nodig.”

Jan Jonker

Tijdens zijn verhaal gaat Jan verder in op zeven transitiemechanisme. Deze mechanismen vormen één groot pleidooi om te investeren in transitie, met het oog op duurzaamheid en het kunnen fungeren als oriëntatie voor het creëren van een andere sociaal-economische waarde.

Zeven transitiemechanismen

De zeven mechanismen kunnen de transitie die aankomende jaren plaatsvindt, vormgeven. We stimuleren een combinatie van alle mechanismen.

1. Verschuif het belasten van arbeid naar het belasten van het gebruik van grondstoffen, uitstoot en vervuiling. Bouw tegelijkertijd stelselmatig de fiscale bevoorrechtiging van het gebruik van fossiele bronnen in industrie en dienstverlening af.
2. Laten we op voortvarende wijze een herziening van het fiscale systeem ter hand nemen met het oog op waardebehoud en niet op basis van afschrijving. En verdisconteer de waarde(n) van sociaal en ecologisch kapitaal in accountingprincipes en regels.
3. Werk in dit decennium toe naar echte prijzen op basis van het verdisconteren van integrale kosten zoals CO², stikstof, toxiciteit en leefbaar loon. Het externaliseren van die kosten moet stoppen, ondanks de grote impact die dit economisch zal hebben.

4. Geef meer ruimte aan het organiseren van collectieven rond onder andere voedsel, energie en mobiliteit door burgers, samen met bedrijven en de overheid. En geef dit een passende juridische inbedding en fiscale stimulans.
5. Maak producenten stapsgewijs verantwoordelijk voor de circulaire levenscyclus van hun product. Combineer die verantwoordelijkheid met verdienstelijking, langere garantietermijnen, statiegeld en cashbackmechanismen, zoals retourpremie-systemen.
6. Belast vermogen en niet arbeid. En nivelleer economische ongelijkheid mede door hogere vermogensaanwasbelasting. Dat stimuleert de generationele solidariteit. Ondersteun dit met een basisinkomen voor iedereen. In Nederland is economische ongelijkheid een onderbelicht thema.
7. Investeer in het uitfasen van bedrijven die niet bijdragen aan maatschappelijke en ecologische waarden door te beprijzen en te belasten.

Systeemverandering

Om een ander waardesysteem te creëren zijn niet alleen stappen, oriëntaties en visies nodig, ook alle partijen moeten hetzelfde pad bewandelen. Neem de gemeente Amsterdam. Die ontwerpt en realiseert grote plannen voor een circulaire stad. En ook zijn daar de gevestigde paden nog groots aanwezig. Céline beschrijft het als een bredere systeemverandering die nodig is.

“We zijn zo verweven in de mondiale economie dat heel veel initiatieven uiteindelijk een bredere systeemverandering nodig hebben. Een mooi voorbeeld is Amsterdam. Amsterdam heeft mooie circulaire ambities vastgelegd en ook de donuteconomie daarbij betrokken. Heel inspirerend vind ik hoe de wethouder daar haar nek heeft uitgestoken om op dat niveau een visie voor de stad uit te leggen. Maar zij zegt zelf ook: ik moet gewoon met een boodschappenlijstje naar de landelijke politiek, want er zijn zo veel zaken die je niet als stad alleen kan doen. Daar heb je de landelijke politiek bij nodig en uiteindelijk moeten er ook op Europees niveau dingen veranderen voordat het echt bredere impact krijgt. En dat maakt denk ik dat de transitie zo traag gaat in een aantal opzichten.”

Céline Pessers - ABN AMRO

Financiering in de toekomst

Als je de ontwikkelingen rondom financiering verder doortrekt, zullen bedrijven zich ook moeten realiseren dat klanten en inkopers, maar ook financiers, kritischer worden. Dit heeft uiteindelijk effect op de hele keten.

“Bedrijven die hun bedrijfsketens niet transparant hebben, vormen straks een risico voor zichzelf, financiers, investeerders. Zeker ook om omdat je nu ziet op inkoopvlak bijvoorbeeld, dat er steeds meer bewustwording over herkomst van materialen en grondstoffen is. En er zijn steeds meer inkopers die zeggen: ik wil een uitgebreide LCA (Life Cycle Analyses) van elk product dat ik inkoop. In zo'n LCA moet je precies aangeven hoeveel CO², water, ontbossing dit product veroorzaakt, hoeveel mensenrechtenschendingen en noem maar op. Je ontkomt er niet meer aan dan om dat helemaal door je keten heen inzichtelijk te gaan maken.”

Céline Pessers - ABN AMRO

Klik en bekijk

Impact meten

Maar hoe zorg je nu dat je als bedrijf weet hoe en wat je kunt ondernemen om mee te blijven draaien in de keten? Impact meten is hierbij van belang om ook aan te kunnen geven hoe en wat je onderneemt. Om onderdeel te zijn van de transitie naar een circulaire economie en naar een duurzamere wereld. Onderstaand beschrijven we enkele bedrijven met methodes die ze toepassen in de praktijk.

B Corps

Meer dan negentigduizend bedrijven gebruiken B Corps om hun impact te meten.

Gecertificeerde B Corporations zijn bedrijven die voldoen aan de hoogste normen van sociale en milieuprestaties, openbare transparantie en wettelijke aansprakelijkheid, om winst en doel in evenwicht te brengen. B Corps vormt een gemeenschap van leiders en stimuleert een wereldwijde beweging om samen een wereldwijde cultuuromslag te versnellen, om succes in het bedrijfsleven te behalen en een inclusievere en duurzamere economie op te bouwen. De waarden en ambities van de B Corps-gemeenschap zijn verankerd in de B Corp Declaration of Interdependence (Certified B Corporation, z.d.).

True Price

True Price is een sociale onderneming met de missie om duurzame producten te realiseren die voor iedereen betaalbaar zijn, door consumenten in staat te stellen de echte prijs te zien en vrijwillig te betalen voor de producten die ze kopen. True Price weet dus de werkelijke prijs van producten als koffie, T-shirts, bananen, brood, palmolie en nog veel meer in kaart te brengen. Ze hebben in 2020 de eerste True Price Store geopend waar de consument de echte prijs kan zien én betalen.

Daarnaast kan True Price een op maat gemaakt gegevensbeheersysteem en dashboard opzetten waarmee bedrijven de werkelijke prijs van producten kunnen meten en volgen. Hierdoor kunnen bedrijven op een geloofwaardige manier werkelijke prijzen communiceren en deze verder verbeteren (True Price, z.d.).

Life Cycle Analyses (LCA)

LCA meet de milieu-impact van de productie, consumptie en afvalverwerking van een product. Wereldwijd gebruiken bedrijven, overheidsinstellingen en ngo's in alle sectoren deze methode veelvuldig (Wageningen University Research, z.d.).

Circular IQ

Dit platform helpt bedrijven met het optimaliseren van de inkoopprocessen door slimmere dataverzameling, rapportages en analyses (Circular IQ, z.d.).

Ecochain

Ecochain helpt bedrijven hun impact op het milieu in kaart te brengen door alle data transparant op een centrale plek te visualiseren. Hierdoor zien ze hoe groot de impact is - hiervoor kunnen ze ook een LCA gebruiken - en kunnen ze de impact meetbaar maken (Ecochain Technologies B.V., z.d.).

Excess Material Exchange

"How I am going to save the planet by running a dating site."

Maayke-Aimée Damen

Excess Materials Exchange is een digitaal matchingplatform dat door middel van nieuwe, hoogwaardige hergebruikopties de vraag naar en het aanbod van materialen of (afval)producten matcht. Hiervoor zijn vier services ontworpen:

1. EME Quick Scan,
2. 4D Matchmaking,
3. Interne Circulaire Marktplaats en
4. Circulair Inkopen.

(Excess Materials Exchange, z.d.).

Céline stelt dat een bank voor Excess Materials Exchange een verbindende rol zou kunnen spelen om een nieuw ecosysteem te financieren.

Nieuwe waarde voor marketeers

Volgens Bram van der Sanden, marketingmanager Mitsubishi Elevator Europe, moet een circulaire marketeer zich niet alleen richten op communicatie of verkoopcijfers, maar zich ook actief bezighouden met propositieontwikkeling vanuit een businessdevelopment-rol.

"Ik geloof niet in een economie die alleen maar kan functioneren door groei uitgedrukt in geld."

Bram van der Sanden - Mitsubishi Elevator Europe

Na een daling in de verkoop van liften werd duidelijk dat er een andere propositie nodig was. De managing director, salesmanager, lead engineer R&D en Bram als marketingmanager zijn bij elkaar gaan zitten en hebben de nieuwe propositie M-Use® ontwikkeld. Dit heeft ervoor gezorgd dat de lift zo doorontwikkeld is dat hij zeker tweemaal zo lang meegaat als een doorsneelift.

De gebruiker betaalt jaarlijks voor het gebruik van de lift, voor het aantal verticale bewegingen. Voor dat bedrag levert Mitsubishi Elevator Europe een volledig nieuwe lift, de montage, al het onderhoud, de liftkeuringen door derden en reparatie bij vandalisme. Ze maken een schatting van het verwachte liftgebruik en aan het einde van het jaar krijgt de klant geld terug of betaalt bij, afhankelijk van het daadwerkelijke gebruik. Net zoals bij een energierekening. Mitsubishi Elevator Europe blijft eigenaar van de lift.

De restwaarde van de lift, met name van het staal, trekt Mitsubishi af van de aanschafprijs. Op den duur zet Mitsubishi de lift opnieuw in het productieproces in. Die lagere kosten berekent het bedrijf door aan de klanten. Dit is een voorbeeld van het businessmodel 'product as a service' met het verdienmodel 'huurcontract' (Verschilmakers, 2020a).

Nieuwe rol marketeer

Wat kan een transitie naar een circulaire economie nu betekenen voor een marketeer? Bram van der Sanden legt uit:

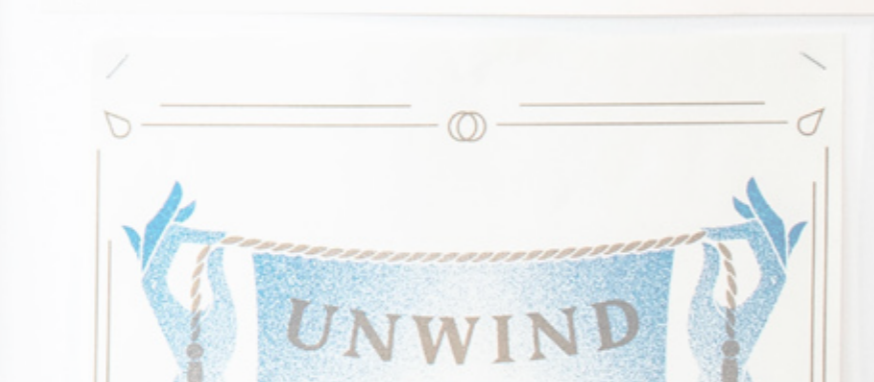
"Ik denk dat je als marketeer niet alleen een communicatiepet hebt of marktonderzoek moet doen, maar dat je veel meer aan innovatief businessdevelopment moet doen. Dat betekent dat je moet samenwerken met verschillende disciplines: klanten en stakeholders buiten, en verkopers, inkopers en R&D binnen. Jarenlang wist ik niet veel van het technische product en het proces, maar om als circulaire marketeer je werk goed te kunnen doen, moet je veel meer weten, over de hele keten. Dat begint met veel met je collega's en klanten praten."

Bram van der Sanden - Mitsubishi Elevator Europe

Juist een samenspel tussen verschillende interne afdelingen en externe partijen werkt om samen na te denken over een nieuwe propositie. Een marketeer kan hier zijn creativiteit en brede denkveld voor inzetten om deze partijen samen te brengen.

"Wat bij ons ontzettend heeft geholpen, zijn ontbijtsessies die wij als marketingafdeling hebben georganiseerd. Daarbij was iedereen aanwezig, van fabrieksmedewerkers tot directeuren. Onder de noemer 'continu verbeteren en innoveren' hebben we telkens sprekers van buiten uitgenodigd. Dat hielp niet alleen om de neuzen dezelfde kant op te krijgen, maar heeft ons ook heel erg geholpen om onze producten te verbeteren."

Bram van der Sanden - Mitsubishi Elevator Europe

H
M
D

ZORG, WELZIJN EN SPORT

ZWS

- 1. CIRCULAIR ONTWERPEN 234
- 2. AFVALTRANSITIE 238

ZORG, WELZIJN EN SPORT

ZWS

MARKTSEGMENTEN;

- . ASSISTERENDE GEZONDHEIDSZORG
- . SPORT EN BEWEGEN
- . UITERLIJKE VERZORGING
- . WELZIJN
- . ZORG

STAND VAN ZAKEN

Transitie naar een circulaire economie binnen 'Zorg, welzijn en sport'

De circulaire economie gaat over het zo lang en efficiënt mogelijk (her)gebruiken van grondstoffen, materialen en producten om afval te voorkomen. Voor de sector Zorg, welzijn en sport (ZWS) is deze transitie lastiger te koppelen.

Mbo-studenten binnen de sector ZWS zijn niet betrokken bij het ontwerpproces of de productie van producten – om direct (kritieke) grondstoffen te kunnen mijden – en kunnen hier dan ook geen grote invloed op uitoefenen. Maar de studenten maken wel gebruik van producten zoals sportattributen, disposables en andere (medische) artikelen die na gebruik ook zorgen voor een grotere afvalberg. Om de afvalberg te minimaliseren, zijn er diverse ontwikkelingen. Die lichten we uit in het hoofdstuk 'Circulair ontwerpen'. De student kan, door deze ontwikkelingen, in het werkveld bewuster kiezen welke producten hij gebruikt. Zo kan de student toch invloed uitoefenen in de transitie naar een circulaire economie.

Ook gaan we in op de afvalstromen (in het hoofdstuk 'Afvaltransitie') die aanwezig zijn in de sector en de kansen die studenten hierbij kunnen benutten. Thema's als 'Beheer van grondstoffen optimaliseren', 'Ketensamenwerking' en '(Nieuwe) businessmodellen' zijn voor deze sector minder van toepassing. Die werken we dan ook niet verder uit. De andere twee thema's, 'Circulair ontwerpen' en 'Afvaltransitie', onderbouwen we aan de hand van de input van deskresearch. Helaas zijn er geen experts gevonden die bereid waren over de transitie in combinatie met de sector en het MBO onderwijs te spreken.

CIRCULAIR ONTWERPEN

THEMA 1

KORTE BESCHRIJVING

Circulair ontwerpen kunnen we beschouwen als het startpunt om zo zorgvuldig mogelijk om te gaan met grondstoffen door producten circulair te maken. In het ontwerp rekening houden met de fase ná het gebruik – om het product (bijvoorbeeld) te kunnen upcyclen, recyclen, refurbishen – maakt het eenvoudiger om grondstoffen opnieuw in een nieuwe kringloop te brengen en daarmee afval te verminderen. Die aanpak vraagt om een andere kijk op het ontwerpproces van een product of dienst dan voorheen.

Studenten binnen de sector Zorg, welzijn en sport hebben niet direct te maken met het ontwerpen en realiseren van producten. Wel kunnen zij kiezen voor bepaalde producten die op een circulaire wijze zijn ontworpen en geproduceerd, of diensten ontwikkelen die hieromheen zijn vormgegeven.

WAT VERANDERT ER

Zorg en welzijn

Bij zorg en welzijn bestaan bedrijven en instanties die ervoor kiezen om samen met mensen met bijvoorbeeld een afstand tot de arbeidsmarkt producten te ontwerpen, een vast onderdeel van de branche. De producten maken ze vaak ook al op een duurzame manier door bijvoorbeeld gebruik te maken van restmaterialen en door werkprocessen zo duurzaam mogelijk te realiseren. Dat vermindert de afvalberg en vergroot de bewustwording voor duurzaamheid en circulariteit bij diverse doelgroepen. Voor de transitie naar een circulaire economie is het proces – bijvoorbeeld het gebruik van restmaterialen – van toepassing, waar de sociale inclusie aan bijdraagt.

Er zijn meerdere praktijkvoorbeelden van het samenvoegen van een circulair proces en sociale inclusie. Hieronder gaan we in op enkele aangedragen voorbeelden uit de sector

De Green Deal is opgedeeld in vier pijlers.

Klik en bekijk

Stof tot nadenken

Wanneer je een overhemd of ander resttextiel hebt dat is gescheurd, versleten of waar een gaatje in zit, kun je het inleveren bij Vanhulley. Dat maakt daar boxershorts, strandshorts, slaapshorts en kinderbroekjes van. Alle werkneemsters starten hierdoor ook een nieuw leven. Zij missen namelijk een juiste vooropleiding voor de arbeidsmarkt. Vanhulley maakt het mogelijk dat de vrouwen - naast het naaien, waarmee ze werkervaring opdoen - een jaar lang een algemene roc-opleiding volgen waarmee ze alle kanten op kunnen. Hiermee zetten ze een volgende stap, hun dromen achterna. Uiteindelijk hebben ze werkervaring, een diploma en een plan voor een volgende stap, zoals een baan, stage of vervolgopleiding. En dit allemaal vanuit het creëren van circulair geproduceerde shorts (Vanhulley, z.d.).

Betere buurt, stad, samenleving en wereld

Foenix brengt betrokkenheid, duurzaamheid en innovatief ondernemen samen. Dit doen zij door leer- en werkplekken te creëren voor iedereen die onderdeel wil zijn van de arbeidsmarkt. De functies variëren van telefonist(e), rijder, monteur en sorteerder tot winkelmedewerker. Ongeveer 750 mensen per jaar vinden bij Foenix een leer-werkplek.

De medewerkers werken vanuit de kringloop bij verschillende services die Foenix aanbiedt. Zo is er een fietsenmaker, repaircafé, lunchroom Loods 17, De Wasserij, het Textiel Atelier, een schatkist voor basisscholen en momenteel werkt deze organisatie aan een houtwerkplaats. Hierdoor kan Foenix de werknemers zo divers mogelijk inzetten en ze bekostigen door de verkoop in de kringloopwinkels (Foenix, z.d.).

Studenten kunnen bij dit soort bedrijven en instanties meedenken over de aanpak van sociale vraagstukken, ondersteunen bij praktisch functioneren, aanpakken evalueren en hierdoor ook hun eigen professionaliteit ontwikkelen. Zo combineer je de circulaire werkprocessen van het bedrijf met de sociale inclusie waar de studenten bij betrokken en van invloed op zijn.

Tv programma 'De wasstraat'

De meeste werknemers van de wasstraat hebben een afstand tot de arbeidsmarkt. Het werken bij de wasstraat biedt structuur, trots, eigenwaarde en vriendschap. Tim en Abdul slepen een heftig verleden vol trauma's met zich mee. Maurice en Vincent leggen uit wat het stempel 'beperking' heeft op hun leven.

Sport en bewegen

De transitie naar een circulaire economie heeft voor het segment sport en bewegen een andere invulling. De studenten ontwerpen of produceren zelf geen producten, maar kunnen wel kiezen welke producten of diensten ze inzetten voor sportevenementen, accommodaties, attributen en dergelijke, en hoe ze dat doen. Ze kunnen tijdens de studie ontdekken welke ontwikkelingen er op productniveau spelen, waar zij in het werkveld gebruik van kunnen maken. Hieronder laten we zien hoe de sport- en bewegingsbranche aandacht en gehoor geeft aan de transitie naar een circulaire economie (Duurzaam Ondernemen, 2021).

Topsport in civiele techniek

Zo zijn er diverse bedrijven die zich richten op het hergebruiken en renoveren van sport- en speeltoestellen. Civieltechnisch bedrijf Griekspoor neemt de oude toestellen op, herstelt ze en herplaatst ze zo nodig.

“Deze wip bestaat voor het grootste deel uit rvs. De houten zitting vervangen we dan door een nylon variant, aangezien nylon niet kan rotten. De wip ziet er weer als nieuw uit. We repareren niet alleen, maar proberen de toestellen ook kwalitatief te verbeteren, vooral ook om de levensduur te verlengen.”

Kevin Griekspoor - Griekspoor

AFVALTRANSITIE

THEMA 2

KORTE BESCHRIJVING

In een circulaire economie beschouwen we afval als nieuwe grondstof. Maar met welke afvalstromen hebben we te maken? Afvalstromen vormen in een circulaire economie een bron van materialen die we opnieuw kunnen gebruiken. Hierdoor verleng je de kringloop van zowel de grondstof als het product.

Omdat geanalyseerde gegevens vanuit de branche en rijksoverheid betrekking hebben op meerdere marktsegmenten, is ervoor gekozen om de segmenten Zorg, Welzijn en Assisterende gezondheidszorg samen te beschrijven. Uiterlijke verzorging en Sport en bewegen beschrijven we apart.

WAT VERANDERT ER

Zorg, Welzijn en Assisterende gezondheidszorg **Duurzame zorg voor een gezonde toekomst**

Diverse brancheorganisaties – van curatieve zorg, ouderenzorg, geestelijke gezondheidszorg en gehandicaptenzorg – hebben in 2018 de tweede Green Deal Zorg ondertekend. Inmiddels zijn ruim tweehonderd organisaties, inclusief banken en verzekeraars, aangesloten. In lijn met het beleid van de rijksoverheid werken we aan de volgende vier ambities:

1. Klimaatcrisis, 49 procent CO²-reductie in 2030;
2. Circulaire bedrijfsvoering;
3. Medicijnresten uit afvalwater;
4. Gezond makende leefomgeving en milieu.

Bij de transitie naar een circulaire economie sluit punt twee aan. Dit thema is breed en via diverse organisaties zijn projecten gestart voor afvalscheiding, duurzame medische hulpmiddelen, reusables in plaats van disposables, en hergebruik van plastic (Milieu Platform Zorgsector, z.d.).

Het tegengaan van verspilling in de zorg is ook vanuit financiële duurzaamheid van belang. Het streven is 'circulair' een vast criterium te maken bij alle inkoop in de zorg. In de zorgsector liggen de mogelijkheden onder meer bij voeding, medische hulpmiddelen, wegwerpproducten, meubilair, bedrijfskleding, wasgoed, facilitaire producten en bouwmaterialen (Duurzaam MBO, z.d.-a).

Feiten en cijfers

Binnen de zorg heeft Rijkswaterstaat het programma 'VANG buitenshuis' opgesteld. VANG staat voor 'van afval naar grondstof' en helpt voor onder meer de onderstaande subsectoren het restafval dat vrijkomt - en dat vergelijkbaar is met huishoudelijk afval - te halveren. Het doel van dit meerjarenprogramma is meer te recyclen, minder grondstoffen te gebruiken en zo een stap te zetten naar een circulaire economie.

De subsectoren:

- ziekenhuizen,
- verpleging, gehandicaptenzorg en ggz,
- tand- en huisartsenpraktijken,
- ambulance,
- laboratorium,
- kinderopvang,
- veterinaire dienstverlening.

Zorg die voornamelijk bij mensen thuis plaatsvindt - thuiszorg en hulp aan ouderen en gehandicapten-, is hierin niet meegenomen. Het afval dat ontstaat, komt deels terecht in het restafval van de huishoudens en valt dan automatisch binnen 'VANG binnenshuis', waar andere doelstellingen voor zijn opgesteld (Stimular, 2016).

We gaan verder in op afvalstromen uit ziekenhuizen, verpleging, gehandicaptenzorg en ggz, en de kinderopvang. Voor de tand- en huisartsenpraktijken waren uit dit onderzoeksrapport geen gegevens beschikbaar.

1. Ziekenhuis

Ziekenhuizen hebben diverse afvalstromen. Het restafval bevat diverse stromen:

- incontinentiemateriaal,
- papieren tissues/handdoekjes,
- plastic verpakkingsmateriaal,
- kunststof – schoon folie,
- papier en karton,
- gft,
- koffiebekertjes,
- met kunststof gelamineerd materiaal (o.a. afdek materiaal en operatiekleding) en
- overig niet-recyclebaar restafval.

De verhouding per afvalsoort verschilt per type afdeling. Op de operatiekamers bestaat 80 tot 90 procent van het weggegooid restafval uit disposables: schorten, doeken etc. Dit zijn in ziekenhuizen de blauwe zakken. Op afdelingen zoals geriatrie is het aandeel disposables ook groot. Niet-recyclebaar restafval bestaat uit onder andere gebruikte infuussystemen, verpakkingen bestaande uit meerdere materialen (bijvoorbeeld papier én plastic) en gebroken (gehard) glas en aardewerk. Op verpleegafdelingen is het voornamelijk kantoor- en sanitair afval (bekertjes, handdoekjes, etc.).

Kansen

Uit gemak en hygiëne kiest men vaak voor disposables. Hierbij zijn de voor- en nadelen voor het milieu en de kosten van afvalverwerking vaak niet volledig meegewogen. De hoeveelheid disposables in het restafval en de milieu-impact van de disposables kun je verminderen door bij de keuze tussen disposables en herbruikbare voorwerpen onderstaande punten mee te nemen bij de inkoop:

- Kosten van de recycling van disposables en reinigingskosten van herbruikbare producten;
- Recyclemogelijkheden van de disposables, bijvoorbeeld biologisch afbreekbaar en af te voeren via gft/swill, of pet en af te voeren via pmd;
- Milieu- en kostenvoordelen van monostromen: gescheiden afvalstromen hebben een grotere waarde wanneer ze zomin mogelijk vervuild zijn. Daarnaast is een monostroom (bijvoorbeeld één type plastic) beter recyclebaar dan een combinatie van meerdere afvalstromen. Ga in overleg met leveranciers na of het mogelijk is op één of enkele materialen over te stappen voor disposables en maak afspraken over het terugleveren en recyclen van het afval.

2. Verpleging, gehandicaptenzorg en ggz

Het afval van de intramurale zorg is vergelijkbaar met huishoudelijk afval. De leeftijd en zorgbehoefte van de bewoners verschilt. Dit geeft een kleine variatie in de afvalstromen.

Het restafval in verpleging, gehandicaptenzorg en ggz bestaat uit

- incontinentiemateriaal,
- papieren tissues,
- plastic verpakkingsmateriaal,
- papier en karton,
- gft,
- glas,
- drankkartons,
- puin en keramiek,
- hout,
- wit- en bruingoed,
- textiel en
- niet-recyclebaar restafval.

Kansen

Luiers en/of incontinentiemateriaal (inco) werd de afgelopen jaren, na het sluiten van recyclingfabrieken, veelal verbrand. Inmiddels lopen er weer pilots om inco hoogwaardiger te verwerken. In 2019 is een aanpassing in het LAP3 - het beleidskader van het Nederlandse afvalbeleid – doorgevoerd. Daardoor is het beter inco uit de zorgsector te recyclen, voor zover dit niet infectueus is of cytostatica bevat. De minimale standaard voor be- of verwerken is verbranden (Stimular, 2020).

Er zijn mogelijkheden om het afval van inco te beperken.

- Kies voor luiers/incontinentiemateriaal met vochtindicatoren, zodat verschoning alleen plaatsvindt als dit daadwerkelijk nodig is (preventie).
- Kies voor biologisch afbreekbare luiers, te herkennen aan het ecolabel. Die leveren bij zowel gescheiden inzameling als niet-gescheiden inzameling milieuvoordeel op ten opzichte van conventionele luiers. Voor incontinentiemateriaal zijn nog geen biologisch afbreekbare varianten beschikbaar.

3. Kinderopvang

Kinderopvang is er in verschillende soorten. Van buitenschoolse opvang (bso) tot peuterspeelzalen en dagopvang van kinderen onder de 4 jaar (crèches). In de bso en peuterspeelzalen zijn de kinderen maar een paar uur aanwezig en bestaat het afval vooral uit drankverpakkingen en verpakkingen van tussendoortjes voor de kinderen. Dit ligt op de crèches anders, omdat ze daar ook lunchen. Daarbij zijn de kinderen hier veel jonger, waardoor een groot deel van het afval uit luiers bestaat.

De samenstelling verschilt per type opvang. Het restafval van kinderdagverblijven bestaat uit

- luiers,
- gft en
- verpakkingsmateriaal (plastic en glas).

Bso's en peuterspeelzalen hebben geen luierafval. Hier bestaat het afval uit

- verpakkingsmateriaal van dranken en tussendoortjes, voornamelijk kunststof en drankpakken (pmd),
- gft en
- niet-recyclebaar restafval.

Bso's produceren over het algemeen minder afval dan kinderdagverblijven, door het ontbreken van luiers.

Kansen

Terugdringen van verpakkingen van snacks en voeding voorkomt veel afval. Dit kan middels communicatie naar de cateraars binnen de organisatie, maar ook door communicatie met medewerkers en ouders van kinderen in de kinderopvang. Verpakkingsmateriaal voorkomen en verminderen is mogelijk door

- Inkoop van grootverpakkingen in plaats van stuksverpakkingen, zoals grootverpakkingen voor sap in plaats van losse flesjes/pakjes;
- Leveranciers aan te spreken op onnodige transportverpakkingen;
- Afspraken te maken over retourlogistiek van bij voorkeur herbruikbaar verpakkingsmateriaal voor levering van producten, bijvoorbeeld plastic kratten voor levering vanuit de

groothandel in plaats van kartonnen dozen;

- Stimuleren van meenemen van lunch en tussendoortjes in herbruikbare (brood) trommels en drinkflessen (in de kinderopvang).

Inmiddels zijn er ook duurzame alternatieven voor luiers, zoals Attitude Eco. Die bestaan uit milieuvriendelijke en gerecyclede materialen en zijn (deels) biologisch afbreekbaar. Ook de wasbare luier is een duurzamer alternatief dat de luieraafvalberg kan verkleinen (The Mompany, z.d.).

De andere dossiers uit de sector zijn niet meegenomen in het onderzoeksrapport van Stimular. Wel hebben ook deze werknemers te maken met afvalstromen.

4. Apothekersassistent

In de apotheek ontstaat afval uit verpakkingsmateriaal en medicijnafval uit voorraadbeheer. Maar ook uit teruggebrachte geneesmiddelen, teruggebrachte verpakkingsmaterialen, gebruikte spuit en naalden, vloeistoffen en productieafval (MPZ milieu platform zorgsector, 2020).

Kansen

- Let op voorraadbeheer, first in, first out.
- Bespreek met leveranciers de opties voor kleinere patiëntverpakkingen.
- De apotheek van het Amphia Ziekenhuis heeft een 'pillenpikker'. Die verstrekt de medicijnen per patiënt per dag precies op maat.
- Zamel medicijnresten van patiënten in en voer deze goed af als klein gevaarlijk afval.
- Hergebruik ongeopende medicijnen. In de Milieuthermometer Zorg staan concrete eisen.

Medicijnen inzamelen

KNMP wil voor een optimale inzameling van medicijnafval zorgen, en zet zich in om apotheken in Nederland de mogelijkheid te bieden om overgebleven medicijnen in te leveren. Dit op voorwaarde dat gemeenten zorg dragen voor de inzameling en verwerking van dit medicijnafval. Het is kosteloos voor de apotheker (KNMP, z.d.).

Medicijnen swappen

PharmaSwap is een besloten marktplaats voor apothekers, die vraag en aanbod van niet-verstreekte geneesmiddelen bij elkaar brengt. Bijvoorbeeld een Groningse apotheker die geneesmiddelen over heeft, kan dit melden via PharmaSwap en zo in contact komen met een collega in Zeeland die deze geneesmiddelen voor een patiënt nodig heeft.

PharmaSwap heeft in 2020 de KNMP Zorginnovatieprijs – ter waarde van 10.000 euro – in ontvangst mogen nemen (KNMP, 2020).

5. Tandarts- en doktersassistent

Veel afval ontstaat door gebruik van medische hulpmiddelen, maar ook door gebruik van 'normale' kantoorartikelen. Om te verduurzamen kunnen zorgprofessionals de hoeveelheid afval zo veel mogelijk proberen te beperken. Ze kunnen bepaalde stromen scheiden en apart laten inzamelen en gebruikte medische apparatuur duurzaam laten verwerken (Rebel, 2020).

Kansen

1. Beperken

Afval beperken kan bijvoorbeeld door herbruikbaar medisch instrumentarium te gebruiken (dat je kunt steriliseren) of door minder te printen. In de praktijk blijkt het eerste lastig door de verschillende richtlijnen over hygiëne en infectiepreventie die gelden in de zorg.

2. Scheiden

Afval scheiden en apart laten inzamelen is in veel praktijken al een gewoonte. Dit geldt voor bijvoorbeeld papier en glas (net als bij huishoudens). Deze stromen hebben een positieve waarde en inzamelaars halen deze stromen gescheiden op. Voor kunststof, metaal en drankkartons ligt dit nog anders. Hier moet in de keten nog geld bij, dus voor bedrijven en instellingen kost het meer om dit gescheiden in te zamelen dan restafval. Ook biedt nog niet iedere inzamelaar dit aan. Tegelijkertijd zijn er technische ontwikkelingen voor nascheiding van deze afvalstromen.

Naast deze fracties hebben eerstelijnspraktijken (met name tandartsen en huisartsen) besmet of medisch gevaarlijk afval dat ze apart moeten houden en apart moeten laten inzamelen. Voor het scheiden van afval (en gescheiden inzameling) is aanvullende ruimte nodig voor het plaatsen van aparte afvalbakken per te scheiden stroom.

Voor de categorieën medisch gevaarlijk en chemisch afval gelden strenge richtlijnen met betrekking tot scheiden, aparte inzameling en verwerking. Die vormen een belemmering voor verdergaande maatregelen voor verduurzaming via scheiding.

“In de praktijk hebben we een aantal duurzame interventies gepleegd. Zo proberen we sinds kort het besmette afval eerder te scheiden van het 'normale' afval (te vergelijken met huishoudelijke fracties). Op deze manier kan een groter deel van het afval duurzamer verwerkt worden en wordt de fractie besmet afval kleiner. Dit is niet eenvoudig door de strenge regels voor wat medisch afval is en het verwerken daarvan. Ook kost bewust scheiden de tandartsassistent extra tijd. Maar dit gaat steeds beter nu we daar een werkgroepje voor hebben ingericht en het afval verdelen over twee bakken. Bovendien zijn de medewerkers in de praktijk zich zo ook meer bewust van hoeveel afval ze elke dag weer produceren.”

Angelica Setiaman - tandarts

3. Verwerken

Een andere optie is verouderde en afgeschreven medische apparaten een tweede leven te geven door ze waar mogelijk te repareren, door onderdelen te vervangen en opnieuw in te zetten. Bijvoorbeeld door schenking aan derdewereldlanden. Dat voorkomt afval en verlengt de levensduur van een product.

6. Uiterlijke verzorging

Schoon(heid) voor mens en milieu

Er is steeds meer keuze om gebruik te maken van producten met natuurlijke ingrediënten. Bijvoorbeeld producten zonder plastic, zoals HappySoaps. Zowel de producten als de verpakkingen zijn plasticvrij en het product is in Nederland geproduceerd (HappySoaps, 2020). Dit voorkomt meer plasticafval.

“We hebben bewust gekozen voor productie in Nederland, omdat wij het belangrijk vinden om de CO²-voetdruk zo klein mogelijk te houden door onnodige reiskilometers te vermijden. Door het in Nederland te produceren, weten we ook precies welke ingrediënten in onze producten zitten.”

Marco Koers - HappySoaps

Kansen

1. Recycle je afval en vermijd wegwerpartikelen

Mondkapjes, vijlen en verpakkingsmateriaal: wegwerpartikelen die je vaak tegenkomt in pedicuresalons. Kies voor recyclebare wegwerpartikelen en lever het afval gescheiden aan. Zorg voor een afvalcontainer voor plastic en een voor papier. Je zorgt er op die manier voor dat veel afval makkelijker gerecycled kan worden. Tegelijkertijd is het verstandig om wegwerpartikelen zo veel mogelijk te vervangen door duurzamere producten die je vaker kunt gebruiken. Op die manier bespaar je niet alleen, maar ontlast je ook het milieu.

2. Gebruik natuurlijke cosmetica

Voor het verzorgen en behandelen van voeten zijn er voetverzorgingsproducten. Een duurzame salon kiest voor natuurlijke middelen, zonder chemische toevoegingen. Deze producten zijn namelijk minder schadelijk voor de natuur. Er zijn verschillende cosmeticamerken die zuivere crèmes en lotions maken (Pedicure.nl, 2019).

7. Sport en bewegen

Bij verenigingen die plastic scheiden blijkt toch nog veel plastic bij het restafval terecht te komen. Dit komt doordat zij het plastic vooral achter de schermen goed kunnen scheiden en dit in de openbare ruimte minder goed gebeurt. Het restafval bestaat onder andere uit (plastic) bekers, petflessen, patatbakjes, lege chipszakjes en blikjes (Stimular, 2016a).

Kansen

Restafval beperk je tot een minimum door te voorkomen dat producten/grondstoffen afval worden en door veel voorkomende stromen apart in te zamelen. In de sector binnensport en recreatie kan dit door de onderstaande maatregelen in te zetten:

- Vermindering van voedselverspilling,
- Preventie van kunststofafval,
- Preventie van papierafval,
- Scheiden van gft en swill,
- Optimaliseren van gescheiden afvalinzameling en
- Gescheiden inzameling verbeteren.

ZORG, WELZIJN EN SPORT

NOTES:

WAT BETEKENEN DE INNOVATIES VOLGENS JOU
VOOR HET OPLEIDEN VAN DE TOEKOMSTIGE WERKNEMER?

A series of horizontal lines for writing notes, organized into two columns. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page.

EXPERTS

Gesproken experts 'Techniek en gebouwde omgeving';

- Bert Boeijink - Bloemendal
- Cees Alderliesten - Deltalinqs
- Egbert Kunst - Coöperatie GroenWest
- Gerard Wyfker - Koninklijke Metaalunie
- Haico van der Kolk - Deltion College
- Jan van Hasselt - Deltalinqs Climate Program
- Kees Hoogendijk - CBM
- Lammert Postma - Alfa-college
- Tessa Doremaele - Alliander

Gesproken experts 'Handel';

- Dion Vijgeboom - MUD Jeans
- Femke den Hartog - INretail
- Jennifer Muller - CBL
- Peter Koppert - Modint
- Rens Tap - Modint

Gesproken experts 'Voedsel, groen en gastvrijheid';

- Andres Fellenberg. The Green Scissors
- Christiaan Loef - Ministerie van LNV
- Dirk Beljaarts - KHN
- Evelyne van Dongen - Kennis Centrum Natuur en Leefomgeving
- Gerben Hardeman - ANVR
- Jeroen Zijlmans - VHG
- Jos Klerx - Rabobank
- Rinus de Rijder - SVO
- Thijs Cuijpers - Land- en Tuinbouworganisatie Nederland
- Wim van Ginkel - Koninklijke Ginkel Groep

Gesproken experts 'Mobiliteit, transport, logistiek en maritiem';

- Bopp van Dessel – Prosea
- Daan Meboer – Uturn
- Ellen Weigand – KLM
- Harrie Brouwer - Volvo Dealer
- Ilse van Eekeren - NS
- Pieter van der Beeke – NexTechnician
- Roeland Hogt - Noorderpoort

Gesproken experts 'ICT en creatieve industrie';

- Eline Stuivenwold – Dutch Data Center Association (DDA)
- Els Wijmans – Overleg Scholing Arbeidsmarkt Theatertechniek (OSAT)
- Josefien de Kool – Closing the loop
- Mir Wermuth – Media perspectives
- Ron van Rijssel – Sibon

Gesproken experts 'Specialistisch vakmanschap';

- Alf Kurstjens – Nederlandse Vakgroep Keramisten
- Bas de Nes – Nederlandse Unie van Optiekbedrijven
- Ivo Balk – Dutch HealthTec Academy
- Jan Hazelhof – Deltion college
- Josette de Vroeg – Nowa
- Nout de Kooij – vanPlestik

Gesproken experts 'Zakelijke dienstverlening en veiligheid';

- Céline Pessers - ABN AMRO
- Els Wijmans - Overleg Scholing Arbeidsmarkt Theatertechniek (OSAT)
- Peter Koppert - Modint
- Richard Gerrits - Vakbond BOA ACP
- Wijnand Prins - Nederlandse Beroepsvereniging van Professional Organizers (NBPO)

'Zorg, welzijn en sport';

Helaas zijn er geen experts gevonden die bereid waren over de transitie in combinatie met de sector en het MBO onderwijs te spreken.

BRONNEN

Tekst

Omdat het inspiratierapport een groot aantal bronnen bevat, is ervoor gekozen deze in een apart document samen te voegen. Klik **hier** om de bronnenlijst online te openen.

Afbeeldingen

Onderstaande pagina's bevatten afbeeldingen met auteursrechten. Er is schriftelijk toestemming gevraagd voor publicatie.

Pagina 29 (bovenste twee afbeeldingen)

TBI. (z.d.). [HOUTbaar]. <https://www.houtbaar.nl>

Pagina 33

InduSym. (z.d.). [InduSym]. <https://www.indusym.nl>

Pagina 34 (twee rechter afbeeldingen)

New Horizon. (z.d.). [New Horizon]. <https://newhorizon.nl>

Pagina 56

Super Power. (z.d.). [Super Power]. <https://www.superpower.nu>

Pagina 63 (twee afbeeldingen)

Circo. (z.d.). [Circo]. <https://www.circonl.nl>

Pagina 65

Bio4Pack. (z.d.). [Bio4Pack]. <https://www.bio4pack.com/nl/>

Pagina 68 (linker afbeelding)

Wieland. (z.d.). [Wieland]. <https://www.wieland.nl>

Pagina 68 (rechter afbeelding)

MONSTYLE. (z.d.). [Holly Brood]. <https://monstyle.nl>

Pagina 69 (drie afbeeldingen)

HNST jeans. (z.d.). [HNST jeans]. <https://www.letsbehonest.eu>

Pagina 75 (afbeelding links boven)

OAT shoes. (z.d.). [OAT shoes]. <https://www.oatshoes.com>

Pagina 86 (afbeelding links)

MUD jeans. (z.d.). [MUD jeans]. <https://mudjeans.nl>

Pagina 123

Harrie Arendsen. (z.d.). [Harrie Arendsen]. <https://www.harriearendsen.nl>

Pagina 126

NS. (z.d.). [NS]. <https://www.ns.nl>

Pagina 131

NS. (z.d.). [NS]. <https://www.ns.nl>

Pagina 144

NS. (z.d.). [NS]. <https://www.ns.nl>

Alle overige afbeeldingen zijn rechtenvrij.

1. Bewustwording & motivatie

“De studenten van nu zijn straks zelf ondernemer en krijgen nu de kans om het anders te doen.”

Evelyne van Dongen - Kennis Centrum Natuur en Leefomgeving

“Creativiteit, ondernemerschap en weten wat er in de markt allemaal is, dat kan helpen voor de MBO student. Er wordt dus veel meer verwacht dat ze zich bezighouden, of in ieder geval binnen hun bedrijf, met nieuwe ontwikkelingen en allerlei innovaties, zodat ze dit in denk- en werkwijze en in creativiteit kunnen gaan gebruiken. Dat kan dan ook weer met andere specialisten samengevoegd worden.”

Egbert Kunst - Coöperatie GroenWest

“Studenten moeten zelf de kans krijgen om kennis te ontwikkelen en om zekerheid daarin te krijgen. Ook is het belangrijk te leren hoe het zit met die innovatieve processen, om ze te leren hoe je moedig kan zijn met dit soort issues. Je moet vooruit blijven lopen. Hoe weet je hoe de economie er later uitziet? Gaat het nog steeds om cijfers alleen en niet om waarde?”

Femke den Hartog INretail

“Als je echt wil overgaan naar circulair ondernemen, dus daadwerkelijk veel minder olie en andere primaire grondstoffen wil gaan gebruiken, dan zullen we met elkaar anders moeten gaan denken. En dat begint in de directiekamers van de grote multinationals en de verpakkingindustrie. We moeten af van de tekst “Deze fles is recyclebaar”. Binnen een aantal jaar moet hier staan “Deze fles wordt 100 procent gerecycled”. Studenten spelen daar een belangrijke rol in. Zij kunnen het anders denken aanjagen. Iedereen zal dus anders moeten gaan denken, van de directiekamer tot aan de werkvloer. Alleen dan is een circulaire economie haalbaar. Dit is het ideaalplaatje, de nieuwe medewerker zal ook meer hybride worden waarbij digitale informatie een belangrijke rol zal gaan spelen.”

Jan van Hasselt – Deltalinqs Climate Program

“Wij vragen van onze studenten of ze kritisch na willen gaan denken. Soms is het heel controversieel, voor een slager bijvoorbeeld iemand uitnodigen die vegetarisch is. Zo kan de student uitgedaagd worden om zich te verdiepen in hoe deze vegetariër denkt. Een betere levensstijl is belangrijk en de consument wordt steeds kritischer, dat moet je als slager doorgronden.”

Rinus de Rijder - SVO

2. Kennis ontwikkeling**Student****Ontwerp**

“Het is bij het ontwerpen puur rekening houden met de materialen die je gebruikt, het hergebruik van het materiaal, dat het ook herbruikbaar is, dat ze ook machines maken die niet één cyclus meegaan, maar meerdere cycli kunnen meegaan, het afval scheiden en dergelijke, dat ze daar ook iets in kunnen betekenen. Dat soort dingen zijn de eerste die heel makkelijk mee te nemen zijn in stapjes. Dit zou je in een paar zinnetje heel simpel kunnen verwerken in de kwalificatie dossiers. Ze geven al uitleg waarom: waarom heb je materiaal A gekozen ten opzichte van materiaal B? Dan is het gewoon: materiaal A gaat langer mee, dus duurzamer, geeft minder schade aan het milieu, daar kunnen ze heel makkelijk een verhaal van maken. Materiaalkeuze moeten ze bij al die dossiers wel aangeven.”

Haico van der Kolk - Deltion college

“Het is heel belangrijk dat er in het onderwijs ook meer aandacht besteed wordt aan circulair design en nieuwe circulaire ontwerp strategieën. Uiteraard moet je daarbij wel rekening houden met het niveau van de betreffende opleidingen, maar dat er aandacht voor nodig is in het onderwijs is voor mij vanzelfsprekend.”

Kees Hoogendijk - CBM

“Als we met de ontwerpeisen van de studenten bezig zijn dan hebben we een boekje met regeltjes van waar moet je aan denken en waarom moet je eraan denken. Dat kun je dus herschrijven. Niet alleen denk eraan om afval te voorkomen maar: het afval moet je voorkomen omdat het beter is voor het milieu, het afval raakt een keer op. Dus dat je het met zo min mogelijk moet doen, want die en die gedachte zit erachter. Die link moeten ze krijgen met de projectontwerpen. Er is dus ook projectbegeleiding nodig. Daarin zal een stukje moeten worden verteld, maar ze zullen het zelf moeten gaan uitvoeren in projecten, dat ze er bewust over gaan nadenken.”

Haico van der Kolk – Deltion college

“We hebben weleens stagiaires die verrast zijn dat wij als logistiek bedrijf alleen maar met data werken. Ze hebben op school documenten leren schrijven, maar dat is bij ons allemaal geautomatiseerd. Ook daarom zijn scholen geïnteresseerd om met ons samen te werken. Dit zijn de bedrijven van de toekomst.”

Daan Meboer – Uturn

Afval

“Studenten moeten ook weten leren hoe ze met afval moeten omgaan in hun bedrijf. Dat is nodig voor alle niveau's van de opleiding van laag tot hoog. Hoe gaan ze in de horeca met afval om, hoe in de zorg, de techniek en transport etc? Dat vind ik belangrijk en daar kan je al heel veel crossovers voor maken. In de zorg: hoe ga je om met de naalden en verband? In de agrarische sector: hoe ga je om met je bio afval? Dat soort dingen. Waste management is een belangrijk aanknopingspunt, waar studenten in alle sectoren mee te maken krijgen.”

Kees Hoogendijk - CBM

“Op niveau één is het lastiger dan niveau vier. Je kunt het wel inbouwen in de praktijk, gewoon op het werk. Bijvoorbeeld door bewust te laten nadenken over de bladeren, die van de bomen vallen. Wat gaan we daarmee doen. Wegbrengen voor verbranden! Wij kunnen de studenten leren om daar bewust over na te denken. Op alle niveaus kan je circulariteit in de opleiding toepassen.”

Wim van Ginkel - Koninklijke Ginkel Groep

Keten

“Het is sowieso belangrijk dat mensen weten hoe de keten in elkaar zit. Welke weg legt een katoenen T-shirt af. Mensen hebben geen idee. Ik heb les gegeven op één hogeschool, ik presenteerde een film over leefbare loon waarin je mensen zag die in de bergen wonen. Dat zie je veel in de textielindustrie, mensen werken als gastarbeider in de stad en zien hun familie maar drie keer per jaar. Heel heftig om te zien. De reactie van een student op dit filmpje was: “waarom heeft die jongen een Gucci shirt aan?”. Deze student dacht helemaal niet aan “wat gaat er mis in de keten, waarom worden er helemaal daar shirts gemaakt en waarom worden die mensen zo slecht behandeld. Wat kunnen we doen om dat te verbeteren? Wat is onze rol daarin? Daar moet het gesprek over gaan, die bewustwording.”

Femke den Hartog, INretail.

Docent

“Ik ben ook een tijdje docent geweest. Ik heb onderwijs gegeven in de lineaire landbouw. Dat kan absoluut niet meer. Een docent die voor de klas staat, die moet aandacht geven aan het onderwerp kringlooplandbouw. Kennis over kringlooplandbouw begint al met het besef, dat als je op zo'n bedrijf werkzaam bent, dat je inzicht hebt in de producten die naar jouw bedrijf komen en dat je inzicht hebt in waar jouw producten blijven.”

Thijs Cuijpers, Land- en Tuinbouworganisatie Nederland

“Ik mis het samenspel dat ik in het buitenland wel zie: de hybride scholen. De docenten in de bedrijven en de bedrijven op school. Dat betekent dat mensen uit het bedrijfsleven gaan

vertellen hoe het is om bijvoorbeeld een keuken te runnen. De kok komt dan op school lesgeven en de leraar staat in het restaurant. Dan krijg je echt die uitwisseling. Dat is ontzettend leuk.”

Wijnand Prins - Nederlandse Beroepsvereniging van Professional Organizers (NBPO)

3. Samenwerken

MBO & MBO

“We hebben in Groningen het Suikerterrein liggen, dat is een stuk braakliggend terrein waarin we, in samenwerking met 'AOC terra' en een aantal bedrijven, hele leuke dingen doen. Onze bouwinfra en AOC terra doen daar leuke dingen in, op het gebied van hennep. Er worden hennepvezel planten geplant, dus niet denken dat daar opeens mooi ruikende toppen opeens inzitten voor een sigaret. Nee het is echt de vezel waar het om gaat. Die wordt dan gebruikt in de verschillende bouwmaterialen. Opleiding gaming is erbij betrokken, om het visueel te maken. De opleiding mode is erbij betrokken, want die vezels worden ook gebruikt voor kleding. Dat zijn initiatieven die bijdragen aan een circulair proces.”

Lammert Postma – Alfa-college

“Eén van de overkoepelende thema's van groen, natuur en leefomgeving is circulariteit. Trek die dienstverlenende clusters samen. Als je een kas hebt, verkoop je een product. Circulariteit moet dan een onderdeel zijn van het productieproces. Voor al die clusters gelden dezelfde uitdagingen als het gaat om circulariteit.”

Wim van Ginkel - Koninklijke Ginkel Groep

MBO & bedrijfsleven

“Bedrijven, kennis- en onderwijsinstellingen, we zijn allemaal bezig met kennisontwikkeling en opleiden. Door meer bij elkaar te kruipen om kennisontwikkeling te realiseren gaan we echt slimmer worden. Mij maakt het niet uit of het vanuit onderwijs of bedrijfsleven komt, samen verantwoordelijkheid nemen voor opleiden, daar gaat het om.”

Cees Alderliesten – Deltalinqs

“De onderwijsorganisaties hebben docenten

nodig die het profiel hebben wat vaak ook keihard in het bedrijfsleven wordt gevraagd. Mijn idee zou zijn om alles veel adaptiever te maken door in de regio het onderwijs intensief te laten samenwerken met het bedrijfsleven. Daarmee een soort bedrijfsscholen van de toekomst realiseren.”

Cees Alderliesten – Deltalinqs

“Ik denk dat het belangrijkste is dat degene die gaat ontwerpen, stoffen uitzoekt, patronen maakt en onderdeel is van het hele productieproces op een andere manier samen gaat werken. Dat betekent dus dat sommige mensen in bepaalde functies even uit hun eigen bubbelje moeten stappen en ook moeten kijken naar wat er gebeurt buiten het eigen werkveld. Als iemand dus bij de ontwerpafdeling zit, dan moeten ze ook veel meer kennis over materiaal en productieprocessen krijgen. Dat zien we ook bij bedrijven gebeuren, zoals bij digitaal ontwerpen. Daar moeten mensen ineens met andere mensen uit andere functies gaan samenwerken en samen systemen ontwerpen.”

Rens Tap & Peter Koppert - Modint

“We zullen manieren moeten vinden om de kracht van de nieuwe generatie en het nieuwe denken via de bestaande structuren over te dragen. Zowel binnen het curriculum van de studenten als ook binnen organisaties waar die nieuwe studenten binnenkomen en normaal gesproken als nieuwkomers worden gezien. Die zouden we juist op handen moeten dragen, want die brengen wat we zoeken: innovatie. Maar je moet er wel voor zorgen dat het niet één of twee intrinsiek gemotiveerde studenten zijn, want die gaan het niet redden in een dominante oude cultuur.”

Céline Pessers - ABN AMRO

SBB . mei 2021

Auteurs: *B. Wijnen* b.wijnen@s-bb.nl + *vormgeving*
P. Jankie p.jankie@s-bb.nl
S. Mathijssen s.mathijssen@s-bb.nl
W. Bekx w.bekx@s-bb.nl